UNIVERSITY OF TORONTO DUPL
3 1761 00382507 2

Vol 27

TRINITY UNIVERSITY
LIBRARY.
N. 9 S.H. 17 No. 8

พระ

Tripitaka
C Tripitaka

สุต์ตัน์ตปิฎก ขุท์ทกนิกาย

Khuddaka-nikaya

จูฬนิท์เทส

Culla-niddesa

พระอุทยัต์เถร ที่พระเทพโมฬี วัดมหาธาตุ

ชำระแล้ว

พิมพ์เปนส่วนพระราชกุศล

ในมงคลสมัยแห่งสิริราชสมบัติได้ ๒๕ ปี บริบูรณ

รัตนโกสินทรศก ๑๑๒

จิร์ รัช์เช ปติฏ์ฐาตุ.

LIBRARY
FEB 1 8 1972
UNIVERSITY OF TORONTO

BL
1411
T8
1893
V.27

อารัมภกถา

ศุภมัสดุพระพุทธสาสนกาลเปนอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๓๑ พรรษา ปัตยุบันกาล มุสิกสังวัจฉรมาฆมาศ กาฬปักษ์ปาฏิบทโสรวาร บริเฉทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหามงกุฎ บุรุษยรัตนราชรวิวงษ์ วรุตมพงษบริพัตร วรขัติยราชนิกโรดม จาตุรันต บรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ บรมธรรมิกมหาราชาธิราช บรมนารถบพิตร พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระราชดำริห์ว่า พระพุทธสาสโนวาททั้งปวงซึ่งกุลบุตรได้ศึกษา แลปฏิบัติสืบมาจนบัดนี้ ย่อมเนื่องอยู่ในพระปริยัติไตรปิฎกทั้งสิ้น แต่กาลก่อนมา พระเจ้าแผ่นดินที่นับถือพระพุทธสาสนา ย่อมทรงพระราชศรัทธาเปนสาสนูปถัมภก ให้กำลังแก่พระสงฆ์พุทธสาวกให้ทำสังคีติชำระ

อารัมภกถา.

พระไตรปิฎกปริยัติธรรม หลายครั้งหลายคราว เปนราชประเพณีสืบมา แลจารึกเปนอักษรลงในใบลานเปนฉบับคัดลอกต่อกันไป จึงเปนฉบับแพร่หลายไปในประเทศที่นับถือพระพุทธสาสนาทั้งปวง แต่ก่อนมาประเทศที่นับถือพระพุทธสาสนา ยังมีอำนาจปกครองบ้านเมืองโดยลำพังตัว พระเจ้าแผ่นดินเปนผู้นับถือพระพุทธสาสนา ได้ทำนุบำรุงอุดหนุนการสาสนาอยู่หลายประเทศด้วยกัน คือ กรุงสยาม เมืองลังกา เมืองพม่า เมืองลาว เมืองเขมร เมื่อเกิดวิบัติอันตราย พระไตรปิฎกขาดสูญบกพร่องไปในเมืองใดก็ได้อาไศรยหยิบยืมกันมาลอกคัดคงฉบับบริบูรณ ถ่ายกันไปถ่ายกันมาได้ แต่ในกาลทุกวันนี้ ประเทศลังกาแลพม่า ตกอยู่ในอำนาจอังกฤษผู้ปกครองรักษาบ้านเมืองไม่ได้นับถือพระพุทธสาสนา ก็ทำนุบำรุงแต่อาณาประชาราษฎรไพร่บ้านพลเมือง หาได้อุดหนุนการพระพุทธสาสนา เหมือนอย่างพระเจ้าแผ่นดินซึ่งนับถือพระพุทธสาสนาแต่ก่อนไม่ พระสงฆ์ซึ่งปฏิบัติตามพระพุทธสาสนา ก็ต่างคนต่างประพฤติตามลำพังตน คนที่ชั่วมากกว่าดีอยู่เปนธรรมดา ก็ชักพาให้พระปริยัติธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าวิปริตผิดเพี้ยนไปตามอัธยาไศรย์ ส่วนเมืองเขมรนั้นเล่า ก็ตกอยู่ในอำนาจของฝรั่งเศษ ไม่มีกำลังที่จะอุดหนุนพระพุทธสาสนาให้เปนการมั่นคงถาวรไปได้ ส่วนเมืองลาวที่อยู่ในพระราชอาณาเขตรสยาม เจ้านายแลไพร่บ้านพลเมืองก็นับถือพระพุทธสาสนาวิปริตแปรปรวนไปด้วยเชื่อปนผีสางเทวดา จะเอาเปนหลักฐานมั่นคงก็ไม่ได้ ถ้าพระไตรปิฎกวิปริตเคลื่อนคลาดไปในเวลานี้ จะหาที่สอบสวนลอกคัดเหมือนอย่างแต่ก่อนนั้นไม่มีแล้ว การพระพุทธสาสนา

ยังเจริญมั่นคงถาวรอยู่แต่ในประเทศสยามนี้ประเทศเดียว จึ่งเปนเวลาสมควรที่จะสอบสวนพระไตรปิฎก ให้ถูกต้องบริบูรณแล้วสร้างขึ้นไว้ให้มากฉบับแพร่หลาย จะได้เปนหลักฐานเชื้อสายของสาสนธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสืบไปภายน่า ก็ธรรมอันใดที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสสั่งสอน ย่อมเปนธรรมอันวิเศษอุดมยิ่ง ซึ่งจะนำให้สัตว์พ้นจากทุกข์ภัยได้โดยจริงเปนธรรมวิเศษเที่ยงแท้ ย่อมจะเปนที่ปราถนาของผู้ซึ่งมีปัญญา ได้เล่าเรียนตริตรองแล้วปฏิบัติตามได้รับผลมากน้อยตามประสงค์ ก็คงจะยังมีผู้ซึ่งจะอยากเรียนรู้เพื่อปฏิบัติตามสืบไปภายน่าเปนแท้ จึ่งเปนธรรมที่ควรจะสงวนไว้ให้เปนประโยชน์แก่ชนภายน่า ก็การสร้างพระไตรปิฎกในประเทศสยาม ที่มีมาแต่โบราณนั้น จารึกเปนอักษรขอมลงในใบลานเพื่อเปนของถาวรมั่นคงแต่กาลที่ทำเปนการลำบาก กว่าจะสำเร็จแต่ละคัมภีร์ก็เปนการเนิ่นช้ามากยากที่จะให้ฉบับพระปริยัติธรรมแพร่หลายไปได้ อนึ่งในสยามรัฐมณฑลนี้แต่เดิมได้เคยใช้อักษรขอมเปนแบบฉบับมา จึ่งทำให้ชนเปนอันมากเข้าใจเสียว่าอักษรขอมเปนของรองรับเนื้อความในพระพุทธสาสนา เมื่อจะกล่าวโดยที่จริงแท้แล้ว ตัวอักษรไม่เปนประมาณ อักษรใดใดก็ควรใช้ได้ทั้งสิ้น ประเทศอื่นที่นับถือพระพุทธสาสนา คือ ลังกา พม่า ลาว เขมรเปนต้น ก็สร้างพระไตรปิฎกด้วยอักษรตามประเทศของตน ๆ ทุกประเทศ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริห์เห็นการเช่นกล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ จึ่งมีพระราชประสงค์ที่จะให้ได้ตรวจสอบพระไตรปิฎกให้ถูกถ้วนแล้วแลตีพิมพ์ด้วยอักษรสยาม เปนคัมภีร์ละเล่มหนึ่งบ้างสองเล่มบ้าง

เพราะทรงพระราชดำริห์เห็นว่า จะเปนประโยชน์ดีกว่าจารึกลงในใบลาน เรียงพิมพ์ครั้งหนึ่งได้หลายร้อยฉบับ จะหยิบยกไปมาก็ไม่เปนการลำบาก ท่านผู้ที่จะดูสอบสวนก็ง่าย เพราะหนังสือคัมภีร์หนึ่งก็รวบรวมอยู่ในเล่มเดียวกันไม่กระจัดกระจายขาดตกบกพร่อง ถึงแม้ว่ากระดาดจะไม่เปนของมั่นคงถาวรเสมอด้วยใบลานก็จริงอยู่ แต่ตีพิมพ์ครั้งหนึ่งมากกว่าจารึกในใบลานหลายสิบเท่า แลถ้าเก็บรักษาไว้ดีๆ แล้ว ก็อยู่ทนนานได้นับด้วยร้อยปี เมื่อฉบับใดเปนประโยชน์ที่ต้องการมาก ก็ตีพิมพ์เพิ่มขึ้นได้อีกมากกว่าแลเร็วกว่าที่จะจารลงในใบลาน พระคัมภีร์พระปริยัติธรรมก็จะแพร่หลายสมบูรณในสยามรัฐมณฑลสืบไปภายน่า ทรงพระราชดำริห์เห็นเปนประโยชน์ดังนี้ จึ่งมีพระราชประสงค์ที่จะตีพิมพ์พระปริยัติธรรมขึ้นให้แพร่หลาย เปนการเกื้อกูลแก่ความตั้งมั้นของคำสอนแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสืบไปภายน่า

อีกประการหนึ่ง การซึ่งมีพระราชประสงค์จะตีพิมพ์พระปริยัติธรรมครั้งนี้ ได้มีพระราชหฤไทยมุ่งหมายจะใคร่ให้ได้สำเร็จลง ทันกำหนดซึ่งทรงตั้งพระราชหฤไทยไว้ว่า ถ้าเสด็จดำรงอยู่ในศิริราชสมบัติได้ถึง ๒๕ ปี จะโปรดให้มีการมหกรรมฉลองพระไตรปิฎกนี้ ให้เปนการพระราชกุศลในมงคลสมัย ก็การซึ่งจะเสด็จดำรงอยู่ได้หรือมิได้ จนถึงกำหนดที่ว่านั้นก็เอาเปนประมาณแน่ไม่ได้โดยธรรมดา แต่ทรงพระราชดำริห์ว่า การซึ่งทรงพระปรารภตรวจสอบพระไตรปิฎกแลสร้างขึ้นให้แพร่หลายนี้ จะเปนการมีคุณแก่ชนทั้งปวงทั่วไป นับว่าเปนการพระราชกุศลอันใหญ่ เปนไปในทางที่ชอบธรรม คงจะเปนเครื่องอุปถัมภ์ให้ได้สำเร็จดังพระบรมราชประสงค์

จึ่งมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ดำรัสสั่ง สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ

อารัมภกถา.

เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงษ์ กรมพระภาณุพันธุวงษ์วรเดช เป็นแม่กอง จัดการที่จะตีพิมพ์พระไตรปิฎก แลโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพนักงานอาราธนา พระบรมวงษานุวงษ์ซึ่งทรงผนวช แลพระราชาคณะถานานุกรมเปรียญผู้รู้ พระปริยัติธรรม มาประชุมฟังพระราชดำริห์พระราชประสงค์แล้ว ได้ แบ่งปันกันตรวจตราแก้ไขต้นฉบับส่งลงพิมพ์ แล้วสำเร็จบริบูรณตาม พระบรมราชประสงค์

ทรงพระราชอุทิศส่วนพระราชกุศลในการซึ่งได้ทรงสร้างพระปริยัติธรรม ครั้งนี้ แก่มหาชนนิกรทั่วไป ขอให้พระปริยัติธรรมอันตีพิมพ์ขึ้นไว้นี้ ดำรงอยู่สืบไปสิ้นกาลนานเทอญ ฯะ

Transliteration of the Siamese alphabet and signs as used in the Pali text of this book.

Vowels.

Initial.	อ or อั	อา	อิ	อี	อุ	อู	เอ	โอ.
	a	á	i	í	u	ú	e	o.
Medial & final.	ั	า	ิ	ี	ุ	ู	เ	โ
Place.	over	after	over		under		before	consonants.

Consonants.

ก๎	ข๎	ค๎	ฆ๎	ง	จ๎	ฉ๎	ช๎	ฌ๎	ญ๎			
k	kh	g	gh	ṅ	c	ch	j	jh	ñ			
ฏ๎	ฐ๎	ฑ๎	ฒ๎	ณ๎	ต๎	ถ๎	ท๎	ธ๎	น			
ṭ	ṭh	ḍ	ḍh	ṇ	t	th	d	dh	n			
ป๎	ผ๎	พ๎	ภ๎	ม๎	ย๎	ร๎	ล๎	ว๎	ส๎	ห๎	ฬ๎	ํ
p	ph	b	bh	m	y	r	l	v	s	h	ḷ	ṃ.

Example.

อถ	อัต๎ตา	อาสา	อิท๎ธิ	อีที	อุชุ	อูรู	เอเก	โอโฆ.
atha	attá	ása	iddhi	ídí	uju	úrú	eke	ogho.

Reading stanzas.

พุท์โธ สุสุท์โธ กรุณามหัณ์ณโว,

Buddho susuddho karuṇámahaṇṇavo,

โยจ์จัน์ตสุท์ธัพ์พรญาณโลจโน,

Yoccantasuddhabbarañáṇalocano,

โลกัส์ส ปาปุปกิเลสฆาตโก;

Lokassa pápúpakilesaghátako;

วัน์ทามิ พุท์ธํ อหมาทเรน ตํ.

Vandámi Buddhaṃ ahamádarena taṃ.

ธัม์โม ปทีโป วิย ตัส์ส สัต์ถุโน,

Dhammo padípo viya tassa satthuno,

โย มัค์คปากามตเภทภิน์นโก,

yo maggapákámatabhedabhinnako,

โลกุต์ตโร โย จ ตทัต์ถทีปโน

Lokuttaro yo ca tadatthadípano;

วัน์ทามิ ธัม์มํ อหมาทเรน ตํ.

Vandámi Dhammaṃ ahamádarena taṃ.

สังโฆ สุเขต์ตาภ์ยติเขต์ตสัญ์ญิโต,

Saṅgho sukhettábhyatikhettasaññito,

โย ทิฏ์ฐสัน์โต สุคตานุโพธโก,

Yo diṭṭhasanto sugatánubodhako,

โลลัปปหีโน อริโย สุเมธโส;

Lolappahíno ariyo sumedhaso;

วันทามิ สังฆํ อหมาทเรน ตํ.

Vandámi Saṅghaṃ ahamádarena taṃ.

อิจ์เจวเมกันต์ตภิปูชเนย์ยกํ,

Iccevamekantabhipújaneyyakaṃ,

วัต์ถุต์ตยํ วันทยตาภิสังขตํ,

Vatthuttayaṃ vandayatábhisaṅkhataṃ,

ปุญ์ญํ มยา ยํ, มม สัพ์พุปัท์ทวา,

Puññaṃ mayá yaṃ, mama sabbupaddavá,

มา โหน์ตุ เว ตัส์ส ปภาวสิท์ธิยา.

Má hontu ve tassa pabhávasiddhiyá.

กิตตนปัตต.

ปารายนวัคค

วัตถุคาถา	น่า	๑
อชิตมาณวกปัญหานิทเทส	,,	๗
ติสสเมตเตยยมาณวกปัญหานิทเทส	,,	๒๔
ปุณณกมาณวกปัญหานิทเทส	,,	๓๒
เมตตคูมาณวกปัญหานิทเทส	,,	๔๙
โธตกมาณวกปัญหานิทเทส	,,	๗๙
อุปสีวมาณวกปัญหานิทเทส	,,	๙๓
นันทมาณวกปัญหานิทเทส	,,	๑๐๕
เหมกมาณวกปัญหานิทเทส	,,	๑๑๙
โตเทยยมาณวกปัญหานิทเทส	,,	๑๒๕
กัปปมาณวกปัญหานิทเทส	,,	๑๓๐
ชตุกัณณีมาณวกปัญหานิทเทส	,,	๑๓๗
ภัทราวุธมาณวกปัญหานิทเทส	,,	๑๔๕
อุทยมาณวกปัญหานิทเทส	,,	๑๕๓
โปสาลมาณวกปัญหานิทเทส	,,	๑๖๔
โมฆราชมาณวกปัญหานิทเทส	,,	๑๗๔
ปิงคิยมาณวกปัญหานิทเทส	,,	๑๙๑
ขัคควิสาณสุตตนิทเทส	,,	๒๓๔

โสธนปั๊ต์ต.

อสุท์ธปาฐ	สุท์ธปาฐ	น่า	บันทัด
มัน์โท	นัน์โท	๔	๑๖
กุลมัจ์ฉริยํ	กุลมัจ์ฉริยํ	,,	๒๒
(ตกในช่อง ที่ ๓)	วา	๑๐	๔
อาสํสนา	อาสํสมานา	,,	๑๗
(ตกในช่อง ที่ ๕)	ปทปาริปูริ	๑๒	๒๕
(ตกในช่อง ที่ ๑๐)	อัต์ถํ คัจ์ฉัน์ติ	๑๘	๙
ภกรณา	ภึกรณา	,,	๑๗
ปาปเกหิ (เกิน)		,,	๑๗
กามํ	กาม	๒๑	๒๓
ขณปุนัพ์ภโว	ขีณปุนัพ์ภโว	๒๙	๕
อุปสโว	อุปสี่โว	๙๓	๒
ปริจ์จชิต์วา	ปริชานิต์วา	๙๕	๒๓
ปนน์นํ	ปนุน์นํ	๑๐๐	๒๔
ควาติ	ภควาติ	,,	๒๕
อิจ์จาสํ	อิจ์จาสิ	๑๑๙	๒๐
(ตกในช่อง ที่ ๖)	อสัญ์ญาภวํ	๑๒๗	๑๐
นิพ์พานธน	นิพ์พานธนํ	,,	๒๓
นิราสโส โจ	นิราสโส โส	๑๒๘	๒๐
ปัญ์ญายต	ปัญ์ญายติ	๑๓๔	๒๔
เอกัต์ตกาย	เอกัต์ตกายา	๑๖๘	๒๐
อสยา	อยสา	๒๔๓	๒๒
(ตกในช่อง ที่ ๖)	น	๒๔๖	๘

สุตฺตนฺตปิฏเก ขุทฺทกนิกาโย.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

ปารายนวคฺโค.

วตฺถุคาถา.

๑

โกสลานํ ปุรา รมฺมา, อคมา ทกฺขิณาปถํ,
อากิณฺจณฺณํ บตฺถยาโน พฺราหฺมโณ มนฺตปารคู.
โส อสฺสกสฺส วิสเย มุพกสฺส [๑] สมาสเน
วสี โคธาวรีกูเล อุณฺเฉน จ ผเลน จ.
ตสฺเสว อุปนิสฺสาย คาโม จ วิปุโล อหุ.
ตโต ชาเตน อาเยน มหายณฺณํ อกบฺปยิ.
มหายณฺณํ ยชิตฺวาน ปุน บ่าวิสิ อสฺสมํ.
ตสฺมึ ปติปวิฏฺฐมฺหิ อณฺโณ อาคณฺฉิ พฺราหฺมโณ.
อุคฺฆฏฺฏปาโท ตสิโต ปํกทนฺโต รชสฺสิโร,

๑ ยุ. อพกสฺส.

โส จ นํ อุปสังกัม์ม สตานิ ปัญ์จ ยาจติ.
ตเมนํ พาวรี ทิส์วา อาสเนน นิมัน์ตยิ,
สุขัญ์จ กุสลํ ปุจ์ฉิ อิทํ วจนมพ์รวิ.
ยํ โข มมํ เทยฺยธัม์มํ สัพ์พํ วิสัช์ชิตํ มยา,
อนุชานาหิ เม พ์รห์เม นัต์ถิ ปัญ์จ สตานิ เม,
สเจ เม ยาจมานัส์ส ภวํ นานุป์ปทิส์สติ,
สัต์ตเม ทิวเส ตุย์หํ มุท์ธา ผลตุ สัต์ตธา.
อภิสํขริต์วา กุหโก เภรวํ โส อกิต์ตยิ,
ตัส์ส ตํ วจนํ สุต์วา พาวรี ทุก์ขิโต อหุ.
อุส์สุส์สติ อนาหาโร โสกสัล์ลสมัป์ปิโต,
อโถปิ เอวํจิต์ตัส์ส ฌาเน น รมตี มโน.
อุต์รสัน์ตํ ทุก์ขิตํ ทิส์วา เทวตา อัต์ถกามินี
พาวรึ อุปสังกัม์ม อิทํ วจนมพ์รวิ:
น โส มุท์ธํ ปชานาติ กุหโก โส ธนัต์ถิโก,
มุท์ธนิ มุท์ธาธิปาเต วา ญาณํ ตัส์ส น วิช์ชติ.
ปโหติ จรหิ ชานาติ ตัม์เม อัก์ขาหิ ปุจ์ฉิตา,
มุท์ธํ มุท์ธาธิปาตัญ์จ ตํ สุโณม วโจ ตว.
อหัม์เปตํ น ชานามิ ญาณัม์เมต์ถ น วิช์ชติ
มุท์ธํ มุท์ธาธิปาโต จ ชินานํ เหตทัส์สนํ.
อถ โก จรหิ ชานาติ อัส์มึ ปฐวิมัณ์ฑเล
มุท์ธํ มุท์ธาธิปาตัญ์จ ตัม์เม อัก์ขาหิ เทวเต.
ปุรา กปิลวัต์ถุม์หา นิก์ขัน์โต โลกนายโก
อปัจ์โจ โอก์กากราชัส์ส สัก์ยปุต์โต ปภังกโร.
โส หิ พ์ราห์มณ สัม์พุท์โธ สัพ์พธัม์มาน ปารคู

สัพพาภิญญาพลปปตโต สัพพธัมเมสุ จักขุมา.
สัพพธัมมักขยํ ปตโต วิมุตโต อุปธิกขเย.
พุทโธ โส ภควา โลเก ธัมมํ เทเสติ จักขุมา
ตํ ตวํ คนตวาน ปุจฉัสสุ โส เต ตํ พยากริสสติ.[1]
สัมพุทโธติ วโจ สุตวา อุทัคโค พาวรี อหุ,
โสกัสส ตนุโก อาสิ ปีติญจ วิปุลํ ลภิ.

โส พาวรี อัตตมโน อุทัคโค
ตํ เทวตํ ปุจฉติ เวทชาโต:
กตมัมหิ คาเม นิคคมัมหิ วาปุน
กตมัมหิ วา ชนปเท โลกนาโถ
ยัตถ คนตวา นมัสเสมุ
สัมพุทธํ ทิปทุตตมํ
สาวัตถิยํ โกสลมันทิเร ชิโน
ปหูตปัญโญ วรภูริเมธโส
โส สักยปุตโต วิธุโร อนาสโว
มุทธาธิปาตัสส วิทู นราสโภ.

ตโต อามันตยี สิสเส พราหมเณ มันตปารเค
เอถ มาณวา อักขิสสํ สุโณถ วจนํ มม
ยัสเสโส ทุลลโภ โลเก ปาตุภาโว อภิณหโส
สวาชช โลกัมหิ อุปปันโน สัมพุทโธ อิติ วิสสุโต
ขิปปํ คนตวาน สาวัตถึ ปัสสโวห ทิปทุตตมํ
กถํ จรหิ ชาเนมุ ทิสวา พุทโธติ พราหมณ
อชานตํ โน ปพรูหิ ยถา ชาเนมุ ตํ มยํ.

---

[1] ยุ. วยากริสสติ.

อาคตานิ หิ มัน๎เตสุ มหาปุริสลัก๎ขณา
ท๎วัต๎ติํสา จ พ๎ยาข๎ยาตา สมัต๎ตา อนุปุพ๎พโส.
ยัส๎เสเต โหน๎ติ คัต๎เตสุ มหาปุริสลัก๎ขณา,
ทุเวว ตัส๎ส คติโย ตติยา หิ น วิช๎ชติ.
สเจ อคารํ อาวสติ วิเชย๎ย ปฐวึ อิมํ
อทัณ๎เฑน อสัต๎เถน ธัม๎เมนมนุสาสติ.
สเจ จ โส ปัพ๎พชติ อคารา อนคาริยํ
วิวัฏ๎ฏัจ๎ฉโท สัม๎พุท๎โธ อรหา ภวติ อนุต๎ตโร.
ชาติํ โคต๎ตัญ๎จ ลัก๎ขณํ มัน๎เต สิส๎เส ปุนาปเร
มุท๎ธํ มุท๎ธาธิปาตัญ๎จ มนสาเยว ปุจ๎ฉถ.
อนาวรณทัส๎สาวี ยทิ พุท๎โธ ภวิส๎สติ,
มนสา ปุจ๎ฉิเต ปัญ๎เห วาจาย วิส๎สเชส๎สติ.
พาวริส๎ส วโจ สุต๎วา สิส๎สา โสฬส พ๎ราห๎มณา
อชิโต ติส๎สเมต๎เตย๎โย ปุณ๎ณโก อถ เมต๎ตคู
โธตโก อุปสีโว จ นัน๎โท จ อถ เหมโก
โตเทย๎ยกัป๎ปา ทุภโย ชตุกัณ๎ณี จ ปัณ๎ฑิโต.
ภัท๎ราวุโธ อุทโย จ โปสาโล จาปี พ๎ราห๎มโณ
โมฆราชา จ เมธาวี ปิงคิโย จ มหาอิสิ
ปัจ๎เจกคณิโน สัพ๎เพ สัพ๎พโลกัส๎ส วิส๎สุตา
ฌายี ฌานรตา ธีรา ปุพ๎พวาสนวาสิตา,
พาวรึ อภิวาเทต๎วา กัต๎วา จ นํ ปทัก๎ขิณํ
ชฎาชินธรา สัพ๎เพ ปัก๎กามุํ อุต๎ตรามุขา
มุฬกัส๎ส ปติฏ๎ฐานํ ปุริมํ มาหิส๎สตึ ตทา
อุช๎เชนึ จาปี โคนัท๎ธํ เวทิสํ วนสว๎หยํ

โกสัม์พิํ จาปิ สาเกตํ สาวัต์ถิญ์จ ปุรุต์ตมํ
เสต์พ์ยํ กปิลวัต์ถุ กุสินารัญ์จ มัน์ทิรํ
ปาวัญ์จ โภคนครํ เวสาลึ มาคธํ ปุรํ
ปาสาณกํ เจติยัญ์จ รมณียํ มโนรมํ
ตสิโตว อุทกํ สีตํ มหาลาภํว วาณิโช
ฉายํ ฆัม์มาภิตัต์โตว ตุริตา ปัพ์พตมารุหุํ.
ภควา จ ตัม์หิ สมเย ภิก์ขุสํฆปุรัก์ขโต
ภิก์ขูนํ ธัม์มํ เทเสติ สีโหว นทตี วเน.
อชิโต อัท์ทส สัม์พุท์ธํ วีตรํสึว ภานุมํ
จัน์ทํ ยถา ปัณ์ณรเส ปาริปูรึ อุปาคตํ
อถัส์ส คัต์เต ทิส์วาน ปริปูรัญ์จ พ์ยัญ์ชนํ
เอกมัน์ตํ ฐิโต หัฏ์โฐ มโนปัญ์เห อปุจ์ฉถ
อาทิส์ส ชัม์มนํ พ์รูหิ โคต์ตํ พ์รูหิ สลัก์ขณํ
มัน์เตสุ ปารมึ พ์รูหิ กติ วาเจติ พ์ราหม์โณ.
วีสํ วัส์สสตํ อายุ, โส จ โคต์เตน พาวรี
ตีณัส์ส ลัก์ขณา คัต์เต ติณ์ณํ เวทาน ปารคู.
ลัก์ขเณ อิติหาเส จ สนิฆัณ์ฑุสเกฏุเภ
ปัญ์จสตานิ วาเจติ สธัม์เม ปารมึ คโต
ลัก์ขณานํ ปวิจยํ พาวริส์ส นรุต์ตม
ตัณ์หัจ์ฉิท ปกาเสหิ มา โน กํขายิตํ อหุ.
มุขํ ชิว์หาย ฉาเทติ อุณ์ณัส์ส ภมุกัน์ตเร
โกโสหิตํ วัต์ถคุย์หํ เอวํ ชานาหิ มาณว.
ปุจ์ฉํ หิ กัญ์จิ อสุณัน์โต สุต์วา ปัญ์เห พ์ยากเต
วิจิน์เตติ ชโน สัพ์โพ เวทชาโต กตัญ์ชลี:

โก นุ เทโว วา พฺรหฺมา วา อินฺโท วาปิ สุชมฺปติ
มนสา ปุจฺฉิเต ปญฺเห กเมตํ ปฏิภาสติ.
มุทฺธํ มุทฺธาธิปาตญฺจ พาวรี ปริปุจฺฉติ
ตํ พฺยากโรหิ ภควา กงฺขํ วินย โน อิเส.
อวิชฺชา มุทฺธาติ ชานาหิ วิชฺชา มุทฺธาธิปาตินี
สทฺธาสติสมาธีหิ ฉนฺทวิริเยน สํยุตา.
ตโต เวเทน มหตา สนฺถมฺภิตฺวาน มาณโว
เอกํสํ อชินํ กตฺวา ปาเทสุ สิรสา ปติ:
พาวรี พฺราหฺมโณ โภโต สห สิสฺเสหิ มาริส
อุทคฺคจิตฺโต สุมโน ปาเท วนฺทติ จกฺขุมา.
สุขิโต พาวรี โหตุ สห สิสฺเสหิ พฺราหฺมโณ,
ตฺวญฺจาปิ สุขิโต โหหิ จิรํ ชีวาหิ มาณว.
พาวริสฺส จ ตุยฺหํ วา สพฺเพสํ สพฺพสํสยํ,
กตาวกาสา ปุจฺฉวฺโห ยํกิญฺจิ มนสิจฺฉถ.
สมฺพุทฺเธน กโตกาโส นิสีทิตฺวาน ปญฺชลี
อชิโต ปฐมํ ปญฺหํ ตตฺถ ปุจฺฉิ ตถาคตํ.

วตฺถุคาถา นิฏฺฐิตา.

อชิตมาณวกปั๎ญหานิท์เทโส.

เกนัส์สุ นิวุโต โลโก, (อิจ์จายัส๎มา อชิโต)
เกนัส์สุ นั๎บ๎ปกาสติ,
กิส์สาภิเลปนํ พ๎รูหิ
กึสุ ตัส์ส มหัพ์ภยํ.

เกนัส์สุ นิวุโต โลโกติ: นิรยโลโก, ติรัจ์ฉานโลโก, ปิต์ติวิสยโลโก, มนุส์สโลโก, เทวโลโก, ขัน์ธโลโก, ธาตุโลโก, อายตนโลโก, อยํ โลโก, ปโร โลโก, พ๎รห๎มโลโก, สเทวโลโก; อยํ วุจ์จติ โลโก. อยํ โลโก เกน อาวุโต นิวุโต โอผุโฏ ปิหิโต ปฏิจ์ฉัน์โน ปฏิกุช์ชิโตติ เกนัส์สุ นิวุโต โลโก.

อิจ์จายัส๎มา อชิโตติ: อิจ์จาติ ปทสัน์ธิ ปทสํสัค์โค ปทปาริปูริ อัก์ขรสมวาโย พ๎ยัญ์ชนสิลิฏ์ฐตา ปทานุปุพ์พกเมตํ อิจ์จาติ. อายัส๎มาติ: ปิยวจนํ ครุกวจนํ สคารวสัป๎ปติส์สาธิวจนเมตํ อายัส๎มาติ. อชิโตติ ตัส์ส พ๎ราห๎มณัส์ส นามํ สํขา สมัญ์ญา ปัญ์ญัต์ติ โวหาโร นามํ นามกัม์มํ นามเธย์ยํ นิรุต์ติ พ๎ยัญ์ชนํ อภิลาโปติ. อิจ์จายัส๎มา อชิโต.

เกนัส์สุ นั๎บ๎ปกาสตีติ: เกน โลโก นั๎บ๎ปกาสติ น ภาสติ น ตปติ น วิโรจติ น สัญ์ญายติ น ปัญ์ญายตีติ เกนัส์สุ นั๎บ๎ปกาสติ.

กิส์สาภิเลปนํ พ๎รูหีติ: กึ อัส์ส โลกัส์ส อภิเลปนํ ลัค์คนํ พัน์ธนํ อุปัก์กิเลโส, เกน โลโก ลิต์โต ปลิต์โต กิลิฏ์โฐ สํกิลิฏ์โฐ มัก์ขิโต สํสัฏ์โฐ ลัค์โค ลัค์คิโต ปลิพุท์โธ. พ๎รูหิ อาจิก์ขาหิ เทเสหิ ปัญ์ญเปหิ ปัฏ์ฐเปหิ วิวราหิ วิภชาหิ อุต์ตานีกโรหิ ปกาเสหีติ กิส์สาภิเลปนํ พ๎รูหิ.

กึสุ ตัส์ส มหัพ์ภยัน์ติ: กึ ตัส์ส โลกัส์ส มหัพ์ภยํ ปีฬนํ ฆัฏ์ฏนํ

อุปทฺทโว อุปสคฺโคติ กึสุ ตสฺส มหพฺภยํ. เตนาห โส พฺราหฺมโณ

เกนสฺสุ นิวุโต โลโก, (อิจฺจายสฺมา อชิโต)
เกนสฺสุ นปฺปกาสติ,
กึสุ ตสฺส มหพฺภยํ.
อวิชฺชาย นิวุโต โลโก (อชิตาติ ภควา)
เววิจฺฉา (ปมาทา) นปฺปกาสติ
ชปฺปาภิเลปนํ พฺรูมิ
ทุกฺขมสฺส มหพฺภยํ.

อวิชฺชาย นิวุโต โลโกติ: อวิชฺชาติ: ทุกฺเข อญฺญาณํ, ทุกฺขสมุทเย อญฺญาณํ., ทุกฺขนิโรเธ อญฺญาณํ, ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย อญฺญาณํ, ปุพฺพนฺเต อญฺญาณํ, อปรนฺเต อญฺญาณํ, ปุพฺพนฺตาปรนฺเต อญฺญาณํ, อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ อญฺญาณํ; ยํ เอวรูปํ อญฺญาณํ, อทสฺสนํ, อนภิสมโย, อนนุโพโธ, อสมฺโพโธ, อปฺปฏิเวโธ, อสํคาหนา, อปริโยคาหนา, อสมเปกฺขนา, อปจฺจเวกฺขนา, อปจฺจกฺขกมฺมํ, ทุมฺเมชฺฌํ พาลฺยํ, อสมฺปชญฺญํ, ปโมโห. สมฺปโมโห อวิชฺโชโฆ, อวิชฺชาโยโค, อวิชฺชานุสโย, อวิชฺชาปริยุฏฺฐานํ, อวิชฺชาชาลํ, โมโห อกุสลมูลํ; อยํ วุจฺจติ อวิชฺชา. โลโกติ: นิรยโลโก, ติรจฺฉานโลโก, ปิตฺติวิสยโลโก, มนุสฺสโลโก, เทวโลโก, ขนฺธโลโก, ธาตุโลโก, อายตนโลโก, อยํ โลโก, ปโร โลโก, พฺรหฺมโลโก, สเทวโลโก; อยํ วุจฺจติ โลโก. อิมาย อวิชฺชาย อาวุโต นิวุโต โอผุโฏ ปิหิโต ปฏิจฺฉนฺโน ปฏิกุชฺชิโตติ อวิชฺชาย นิวุโต โลโก.

อชิตาติ ภควา ตํ พฺราหฺมณํ นาเมน อาลปติ. ภควาติ คารวาธิวจนเมตํ. อปิจ ภคฺคราโคติ ภควา. ภคฺคโทโสติ ภควา. ภคฺคโมโหติ ภควา. ภคฺคมาโนติ ภควา. ภคฺคทิฏฺฐีติ ภควา. ภคฺคกณฺฏโกติ ภควา. ภคฺคกิเลโสติ

ภควา. ภชิ วิภชิ ปฏิวิภชิ ธัมมรตนันติ ภควา. ภวานํ อันตกโรติ ภควา. ภาวิตกาโยติ ภควา. ภาวิตสีโลติ. ภาวิตจิตโตติ. ภาวิตปัญโญติ ภควา. ภชิ วา ภควา อรัญญวนปัตถานิ ปันตานิ เสนาสนานิ อัปปสัททานิ อัปปนิคโฆสานิ วิชนวาตานิ มนุสสราหเสยยกานิ ปฏิสัลลานสารูปปานีติ ภควา. ภาคี วา ภควา จีวรปิณฑปาตเสนาสนคิลานปัจจยเภสัชชปริกขารานันติ ภควา. ภาคี วา ภควา อัตถรสัสส ธัมมรสัสส วิมุตติรสัสส อธิสีลัสส อธิจิตตัสส อธิปัญญายาติ ภควา. ภาคี วา ภควา จตุนนํ ฌานานํ จตุนนํ อัปปมัญญานํ จตุนนํ อรูปสมาปัตตีนันติ ภควา. ภาคี วา ภควา อัฏฐันนํ วิโมกขานํ อัฏฐันนํ อภิภายตนานํ นวันนํ อนุปุพพสมาปัตตีนันติ ภควา. ภาคี วา ภควา ทสันนํ กสิณสมาปัตตีนํ อานาปานสติสมาธิสส อนุปุพพสมาปัตติยาติ ภควา. ภาคี วา ภควา จตุนนํ สติปัฏฐานานํ จตุนนํ สัมมัปปธานานํ จตุนนํ อิทธิปาทานํ ปัญจันนํ อินทริยานํ ปัญจันนํ พลานํ สัตตันนํ โพชฌงคานํ อัฏฐังคิกัสส มัคคัสสาติ ภควา. ภาคี วา ภควา ทสันนํ ตถาคตพลานํ จตุนนํ เวสารัชชานํ จตุนนํ ปฏิสัมภิทานํ ฉันนํ อภิญญานํ ฉันนํ พุทธธัมมานันติ ภควา. ภควาติ เนตํ นามํ มาตรา กตํ, น ปิตรา กตํ, น ภาตรา กตํ, น ภคินิยา กตํ, น มิตตามัจเจหิ กตํ, น ญาติสาโลหิเตหิ กตํ, น สมณพราหมเณหิ กตํ, น เทวตาหิ กตํ; วิโมกขันติกเมตํ พุทธานํ ภควันตานํ โพธิยา มูเล สห สัพพัญญุตญาณัสส ปฏิลาภา สัจฉิกา ปัญญัตติ; ยทิทํ ภควาติ.

เววิจฉา ปมาหา นัปปกาสตีติ: เววิจฉํ วุจจันติ ปัญจ มัจฉริยานิ: อาวาสมัจฉริยํ, กุลมัจฉริยํ, ลาภมัจฉริยํ, วัณณมัจฉริยํ, ธัมมมัจฉริยํ, ยํ เอวรูปํ มัจฉริยํ, มัจฉรายนา, มัจฉรายิตัตตํ, เววิจฉํ, กทริยํ, กฏุกัญจกตา, อัคคหิตัตตํ จิตตัสส; อิทํ วุจจติ มัจฉริยํ. อปิจ ขันธมัจฉริยัมปิ มัจฉริยํ.

ธาตุมจฺฉริยมฺปิ มจฺฉริยํ, อายตนมจฺฉริยมฺปิ มจฺฉริยํ, คาโห, วุจฺจติ มจฺฉริยํ. ปมาโท วตฺตพฺโพ: กายทุจฺจริเต วา วจีทุจฺจริเต วา มโนทุจฺจริเต วา ปญฺจสุ กามคุเณสุ จิตฺตสฺส โวสฺสคฺโค, โวสฺสคฺคานุปฺปทานํ, กุสลานํ วา ธมฺมานํ ภาวนาย อสกฺกจฺจกิริยตา, อสาตจฺจกิริยตา, อนฏฺฐิตกิริยตา, โอลีนวุตฺติตา, นิกฺขิตฺตฉนฺทตา, นิกฺขิตฺตธุรตา, อนาเสวนา, อภาวนา, อพหุลีกมฺมํ, อนธิฏฺฐานํ, อนนุโยโค, ปมาโท; โย เอวรูโป ปมาโท ปมชฺชนา ปมชฺชิตตฺตํ; อยํ วุจฺจติ ปมาโท. เววิจฺฉา ปมาทา นปฺปกาสตีติ: อิมินา มจฺฉริเยน อิมินา ปมาเทน โลโก นปฺปกาสติ น ภาสติ น ตปติ น วิโรจติ น ญายติ น ปญฺญายตีติ เววิจฺฉา ปมาทา นปฺปกาสติ.

ชปฺปาภิเลปนํ พฺรูมีติ: ชปฺปา วุจฺจติ ตณฺหา; โย ราโค, สาราโค, อนุนโย, อนุโรโธ, นนฺที, นนฺทิราโค, จิตฺตสฺส สาราโค, อิจฺฉา, มุจฺฉา, อชฺโฌสานํ, เคโธ, ปลิเคโธ, สงฺโค, ปงฺโก. เอชา, มายา, ชนิกา, สญฺชนนี, สิพฺพินี, ชาลินี, สริตา, วิสตฺติกา, โสตฺตํ, วิสฏา, อายูหินี, ทุติยา, ปณิธิ, ภวเนตฺติ, วนํ, วนโถ, สนฺถโว, สิเนโห, อเปกฺขา, ปฏิพนฺธา, อาสา, อาสึสนา, อาสึสิตตฺตํ, รูปาสา, สทฺทาสา, คนฺธาสา, รสาสา, โผฏฺฐพฺพาสา, ลาภาสา, ธนาสา, ปุตฺตาสา, ชีวิตาสา, ชปฺปา, ปชปฺปา, อภิชปฺปา, ชปฺปนา ชปฺปิตตฺตํ โลลุปฺปํ, โลลุปฺปายนา, โลลุปฺปายิตตฺตํ, มุจฺฉญฺจิกตา, อสาธุกมฺยตา, อธมฺมราโค, วิสมโลโภ, นิกนฺติ, นิกามนา, ปฏฺฐนา, ปิหนา, สมฺปตฺถนา, กามตณฺหา, ภวตณฺหา, วิภวตณฺหา, รูปตณฺหา, อรูปตณฺหา, นิโรธตณฺหา, สทฺทตณฺหา, คนฺธตณฺหา, รสตณฺหา, โผฏฺฐพฺพตณฺหา, ธมฺมตณฺหา, โอโฆ, โยโค, คนฺโถ, อุปาทานํ, อาวรณํ, นีวรณํ, ฉทนํ, พนฺธนํ, อุปกฺกิเลโส, อนุสโย, ปริยุฏฺฐานํ, ลตา, เววิจฺฉํ, ทุกฺขมูลํ, ทุกฺขนิทานํ, ทุกฺขปฺปภโว,

มารปาโส, มารพลิสํ, มารวิสโย, มารโคจโร, มารพนฺธนํ, ตณฺหานที, ตณฺหาชาลํ, ตณฺหาคทฺทุลํ, ตณฺหาสมุทฺโท, อภิชฺฌา, โลโภ, อกุสลมูลํ; อยํ วุจฺจติ ชปฺปา. โลกสฺส เลปนํ ลคฺคนํ พนฺธนํ อุปกฺกิเลโส; อิมาย ชปฺปาย โลโก ลิตฺโต ปลิตฺโต กิลิฏฺโฐ สํกิลิฏฺโฐ มกฺขิโต สํสฏฺโฐ ลคฺโค ลคฺคิโต ปลิพุทฺโธ. พฺรูมิ อาจิกฺขามิ เทเสมิ ปญฺญเปมิ ปฏฺฐเปมิ วิวรามิ วิภชามิ อุตฺตานีกโรมิ ปกาเสมีติ ชปฺปาภิเลปนํ พฺรูมิ.

ทุกฺขมสฺส มหพฺภยนฺติ: ทุกฺขนฺติ ชาติทุกฺขํ, ชราทุกฺขํ, พฺยาธิทุกฺขํ, โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสทุกฺขํ, เนรยิกํ ทุกฺขํ, ติรจฺฉานโยนิกํ ทุกฺขํ, ปตฺติวิสยิกํ ทุกฺขํ, มานุสิกํ ทุกฺขํ, คพฺโภกฺกนฺติมูลกํ ทุกฺขํ, คพฺเภฐิติมูลกํ ทุกฺขํ, คพฺภวุฏฺฐานมูลกํ ทุกฺขํ, ชาตสฺสูปนิพนฺธกํ ทุกฺขํ, ชาตสฺส ปราเธยฺยกํ ทุกฺขํ, อตฺตูปกฺกมํ ทุกฺขํ, ปรูปกฺกมํ ทุกฺขํ, ทุกฺขทุกฺขํ, สงฺขารทุกฺขํ, วิปริณามทุกฺขํ, จกฺขุโรโค, โสตโรโค, ฆานโรโค, ชิวฺหาโรโค, กายโรโค, สีสโรโค, กณฺณโรโค, มุขโรโค, ทนฺตโรโค, กาโส, สาโส, ปินาโส, ฑโห, ชโร, กุจฺฉิโรโค, มุจฺฉา, ปกฺขนฺทิกา, สูลา, วิสูจิกา, กุฏฺฐํ, คณฺโฑ, กิลาโส, โสโส, อปมาโร, ททฺทุ, กณฺฑุ, กจฺฉุ, รขสา, วิตจฺฉิกา, โลหิตํ, ปิตฺตํ, มธุเมโห, อํสา, ปิฬกา, ภคนฺทลา, ปิตฺตสมุฏฺฐานา อาพาธา, เสมฺหสมุฏฺฐานา อาพาธา, วาตสมุฏฺฐานา อาพาธา, สนฺนิปาติกา อาพาธา, อุตุปริณามชา อาพาธา, วิสมปริหารชา อาพาธา, โอปกฺกมิกา อาพาธา, กมฺมวิปากชา อาพาธา, สีตํ, อุณฺหํ, ชิฆจฺฉา, ปิปาสา, อุจฺจาโร, ปสฺสาโว, ฑํสมกสวาตาตปสิรึสปสมฺผสฺสทุกฺขํ, มาตุมรณํ ทุกฺขํ, ปิตุมรณํ ทุกฺขํ, ภาตุมรณํ ทุกฺขํ, ภคินิมรณํ ทุกฺขํ, ปุตฺตมรณํ ทุกฺขํ, ธีตุมรณํ ทุกฺขํ, ญาติพฺยสนํ ทุกฺขํ, โภคพฺยสนํ ทุกฺขํ, สีลพฺยสนํ ทุกฺขํ, ทิฏฺฐิพฺยสนํ ทุกฺขํ; เยสํ ธมฺมานํ อาทิโต สมุทาคมนํ ปญฺญายติ, อตฺถงฺคมโต นิโรโธ

ปญฺญายติ, กมฺมสนฺนิสฺสิโต วิปาโก, วิปากสนฺนิสฺสิตํ กมฺมํ, นามสนฺนิสฺสิตํ รูปํ, รูปสนฺนิสฺสิตํ นามํ, ชาติยา อนุคตํ ชราย อนุสฏํ พฺยาธินา อภิภูตํ มรเณน อพฺภาหตํ ทุกฺเข ปติฏฺฐิตํ อตาณํ อเลณํ อสรณํ อสรณีภูตํ, อิทํ วุจฺจติ ทุกฺขํ. อสฺส โลกสฺส ทุกฺขํ มหพฺภยํ ปีฬนํ ฆฏฺฏนํ อุปทฺทโว อุปสคฺโคติ ทุกฺขมสฺส มหพฺภยํ. เตนาห ภควา

"อวิชฺชาย นิวุโต โลโก (อชิตาติ ภควา)
เววิจฺฉา (ปมาทา) นปฺปกาสติ.
ชปฺปาภิเลปนํ พฺรูมิ.
ทุกฺขมสฺส มหพฺภยนฺติ.
สวนฺติ สพฺพธิ โสตา (อิจฺจายสฺมา อชิโต)
โสตานํ กินฺนิวารณํ,
โสตานํ สํวรํ พฺรูหิ,
เกน โสตา ปิถิยฺยเร.

สวนฺติ สพฺพธิ โสตาติ: โสตาติ ตณฺหาโสโต, ทิฏฺฐิโสโต, กิเลสโสโต, ทุจฺจริตโสโต, อวิชฺชาโสโต. สพฺพธีติ: สพฺเพสุ อายตเนสุ. สวนฺตีติ สวนฺติ อาสวนฺติ สนฺทนฺติ ปวตฺตนฺติ, จกฺขุโต รูเป สวนฺติ อาสวนฺติ สนฺทนฺติ ปวตฺตนฺติ, โสตโต สทฺเท สวนฺติ. ฆานโต คนฺเธ สวนฺติ. ชิวฺหาโต รเส สวนฺติ. กายโต โผฏฺฐพฺเพ สวนฺติ. มนโต ธมฺเม สวนฺติ อาสวนฺติ สนฺทนฺติ ปวตฺตนฺติ. จกฺขุโต รูปตณฺหา สวนฺติ อาสวนฺติ สนฺทนฺติ ปวตฺตนฺติ, โสตโต สทฺทตณฺหา สวนฺติ อาสวนฺติ สนฺทนฺติ ปวตฺตนฺติ, ฆานโต คนฺธตณฺหา สวนฺติ. ชิวฺหาโต รสตณฺหา สวนฺติ. กายโต โผฏฺฐพฺพตณฺหา สวนฺติ. มนโต ธมฺมตณฺหา สวนฺติ อาสวนฺติ สนฺทนฺติ ปวตฺตนฺตีติ สวนฺติ สพฺพธิ โสตา.

อิจฺจายสฺมา อชิโตติ: อิจฺจาติ ปทสนฺธิ, ปทสํสคฺโค, อกฺขรสมวาโย,

พ๎ยัญ์ชนสิลิฏ์ฐตา, ปทานุปุพ์พกเมตํ อิจ์จาติ. อายัส๎มาติ ปิยวจนํ ครุวนํ สคารวสัป์ปติส์สาธิวจนเมตํ อายัส๎มาติ. อชิโตติ ตัส์ส พ๎ราห๎มณัส์ส นามํ สํขา สมัญ์ญา ปัญ์ญัต์ติ โวหาโร นามํ นามกัม์มํ นามเธย์ยํ นิรุต์ติ พ๎ยัญ์ชนํ อภิลาโปติ. อิจ์จายัส๎มา อชิโต.

โสตานํ กิน์นิวารณัน์ติ: โสตานํ กึ อาวรณํ นีวรณํ สํวรณํ รัก์ขนํ โคปนัน์ติ โสตานํ กิน์นิวารณํ.

โสตานํ สํวรํ พ๎รูหีติ: โสตานํ อาวรณํ นีวรณํ สํวรณํ รัก์ขนํ โคปนํ พ๎รูหิ อาจิก์ขาหิ เทเสหิ ปัญ์ญเปหิ ปัฏ์ฐเปหิ วิวราหิ วิภชาหิ อุต์ตานีกโรหิ ปกาเสหีติ โสตานํ สํวรํ พ๎รูหิ.

เกน โสตา ปิถิย์ยเรติ: เกน โสตา ปิถิย์ยัน์ติ ปัจ์ฉิช์ชัน์ติ น สวัน์ติ น อาสวัน์ติ น สัน์ทัน์ติ นัป์ปวัต์ตัน์ตีติ เกน โสตา ปิถิย์ยเร. เตนาห โส พ๎ราห๎มโณ

"สวัน์ติ สัพ์พธิ โสตา (อิจ์จายัส๎มา อชิโต)
โสตานํ กิน์นิวารณํ
โสตานํ สํวรํ พ๎รูหิ
เกน โสตา ปิถิย์ยเร.
ยานิ โสตานิ โลกัส๎มึ (อชิตาติ ภควา)
สติ เตสํ นิวารณํ
โสตานํ สํวรํ พ๎รูมิ
ปัญ์ญาเยเต ปิถิย์ยเร.

ยานิ โสตานิ โลกัส๎มิน์ติ: ยานิ เอตานิ โสตานิ มยา กิต์ติตานิ อาจิก์ขิตานิ เทสิตานิ ปัญ์ญปิตานิ ปัฏ์ฐปิตานิ วิวริตานิ วิภชิตานิ อุต์ตานีกตานิ ปกาสิตานิ. เสย์ยถีทํ? ตัณ๎หาโสโต, ทิฏ์ฐิโสโต, กิเลสโสโต, ทุจ์จริตโสโต, อวิช์ชาโสโต. โลกัส๎มิน์ติ: อปายโลเก มนุส์สโลเก

เทวโลเก ขนฺธโลเก ธาตุโลเก อายตนโลเกติ ยานิ โสตานิ โลกสฺมึ. อชิตาติ ภควา ตํ พฺราหฺมณํ นาเมน อาลปติ.

สติ เตสํ นิวารณนฺติ: สตีติ ยา สติ อนุสฺสติ ปฏิสฺสติ สติ สรณตา ธารณตา อปิลาปนตา อสมฺมุสฺสนตา สติ สตินฺทฺริยํ สติพลํ สมฺมาสติ สติสมฺโพชฺฌงฺโค เอกายนมคฺโค อยํ วุจฺจติ สติ. นิวารณนฺติ: อาวรณํ นีวรณํ สํวรณํ รกฺขนํ โคปนนฺติ สติ เตสํ นิวารณํ.

โสตานํ สํวรํ พฺรูมีติ: โสตานํ อาวรณํ นีวรณํ สํวรณํ รกฺขนํ โคปนํ พฺรูมิ อาจิกฺขามิ เทเสมิ ปญฺญเปมิ ปฏฺฐเปมิ วิวรามิ วิภชามิ อุตฺตานีกโรมิ ปกาเสมีติ โสตานํ สํวรํ พฺรูมิ.

ปญฺญาเยเต ปิถิยฺยเรติ: ปญฺญาติ ยา ปญฺญา ปชานนา. ฯเปฯ อโมโห ธมฺมวิจโย สมฺมาทิฏฺฐิ. ปญฺญาเยเต ปิถิยฺยเรติ: ปญฺญาย เอเต โสตา ปิถิยฺยนฺติ ปจฺฉิชฺชนฺติ น สวนฺติ น อาสวนฺติ น สนฺทนฺติ นปฺปวตฺตนฺติ. "สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ ชานโต ปสฺสโต ปญฺญาย เอเต โสตา ปิถิยฺยนฺติ ปจฺฉิชฺชนฺติ น สวนฺติ น อาสวนฺติ น สนฺทนฺติ นปฺปวตฺตนฺติ. "สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ ชานโต ปสฺสโต ปญฺญาย เอเต โสตา ปิถิยฺยนฺติ ปจฺฉิชฺชนฺติ น สวนฺติ น อาสวนฺติ น สนฺทนฺติ นปฺปวตฺตนฺติ. "สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ ชานโต ปสฺสโต ปญฺญาย เอเต โสตา ปิถิยฺยนฺติ ปจฺฉิชฺชนฺติ น สวนฺติ น อาสวนฺติ น สนฺทนฺติ นปฺปวตฺตนฺติ. "อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราติ ชานโต ปสฺสโต ปญฺญาย เอเต โสตา ปิถิยฺยนฺติ ปจฺฉิชฺชนฺติ น สวนฺติ น อาสวนฺติ น สนฺทนฺติ นปฺปวตฺตนฺติ. "สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณนฺติ. วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปนฺติ. นามรูปปจฺจยา สฬายตนนฺติ. สฬายตนปจฺจยา ผสฺโสติ. ผสฺสปจฺจยา เวทนาติ. เวทนาปจฺจยา ตณฺหาติ. ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานนฺติ. อุปาทานปจฺจยา ภโวติ. ภวปจฺจยา ชาตีติ. ชาติปจฺจยา ชรามรณนฺติ ชานโต ปสฺสโต ปญฺญาย เอเต โสตา ปิถิยฺยนฺติ

ปัจฉิชชันติ น สวันติ น อาสวันติ น สันทันติ นัปปวัตตันติ "อวิชชานิโรธา สังขารนิโรโธติ. สังขารนิโรธา วิญญาณนิโรโธติ. วิญญาณนิโรธา นามรูปนิโรโธติ. นามรูปนิโรธา สฬายตนนิโรโธติ. สฬายตนนิโรธา ผัสสนิโรโธติ. ผัสสนิโรธา เวทนานิโรโธติ. เวทนานิโรธา ตัณหานิโรโธติ. ตัณหานิโรธา อุปาทานนิโรโธติ. อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธติ. ภวนิโรธา ชาตินิโรโธติ. ชาตินิโรธา ชรามรณนิโรโธติ. ชานโต ปัสสโต ปัญญาย เอเต โสตา ปิถิยยันติ ปัจฉิชชันติ น สวันติ น อาสวันติ น สันทันติ นัปปวัตตันติ. "อิทํ ทุกขันติ. "อยํ ทุกขสมุทโยติ. "อยํ ทุกขนิโรโธติ. "อยํ ทุกขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ชานโต ปัสสโต ปัญญาย เอเต โสตา ปิถิยยันติ ปัจฉิชชันติ น สวันติ น อาสวันติ น สันทันติ นัปปวัตตันติ. "อิเม อาสวาติ. "อยํ อาสวสมุทโยติ. "อยํ อาสวนิโรโธติ. "อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ชานโต ปัสสโต ปัญญาย เอเต โสตา ปิถิยยันติ ปัจฉิชชันติ น สวันติ น อาสวันติ น สันทันติ นัปปวัตตันติ. "อิเม ธัมมา อภิญเญยยาติ. "อิเม ธัมมา ปริญเญยยาติ. "อิเม ธัมมา ปหาตัพพาติ. "อิเม ธัมมา ภาเวตัพพาติ. "อิเม ธัมมา สัจฉิกาตัพพาติ ชานโต ปัสสโต ปัญญาย เอเต โสตา ปิถิยยันติ ปัจฉิชชันติ น สวันติ น อาสวันติ น สันทันติ นัปปวัตตันติ. "ฉันนํ ผัสสายตนานํ สมุทยัญจ อัตถังคมัญจ อัสสาทัญจ อาทีนวัญจ นิสสรณัญจ ชานโต ปัสสโต ปัญญาย เอเต โสตา ปิถิยยันติ ปัจฉิชชันติ น สวันติ น อาสวันติ น สันทันติ นัปปวัตตันติ. ปัญจันนํ อุปาทานักขันธานํ สมุทยัญจ อัตถังคมัญจ อัสสาทัญจ อาทีนวัญจ นิสสรณัญจ ชานโต ปัสสโต. จตุนนํ มหาภูตานํ สมุทยัญจ อัตถังคมัญจ อัสสาทัญจ อาทีนวัญจ นิสสรณัญจ ชานโต ปัสสโต. ยังกิญจิ สมุทยธัมมํ สัพพันตํ นิโรธธัมมันติ ชานโต ปัสสโต ปัญญาย เอเต โสตา ปิถิยยันติ ปัจฉิชชันติ น สวันติ น อาสวันติ น สันทันติ นัปปวัตตันตีติ

ปญฺญาย เอเต โสตา ปิถิยฺยเร. เตนาห ภควา

"ยานิ โสตานิ โลกสฺมึ (อชิตาติ ภควา)
สติ เตสํ นิวารณํ
โสตานํ สํวรํ พฺรูมิ
ปญฺญายเต ปิถิยฺยเรติ.
ปญฺญาเจว สติจาปิ (อิจฺจายสฺมา อชิโต)
นามรูปญฺจ มาริส
เอตมฺเม ปุฏฺโฐ ปพฺรูหิ.
กตฺเถตํ อุปรุชฺฌติ.

ปญฺญาเจว สติจาปีติ: ปญฺญาติ ยา ปญฺญา ปชานนา วิจโย ปวิจโย ธมฺมวิจโย สลฺลกฺขณา อุปลกฺขณา ปจฺจุปลกฺขณา ปณฺฑิจฺจํ โกสลฺลํ เนปุญฺญํ เวภพฺยา จินฺตา อุปปริกฺขา ภูริ เมธา ปริณายิกา วิปสฺสนา สมฺปชญฺญํ ปโตโท ปญฺญา ปญฺญินฺทฺริยํ ปญฺญาพลํ ปญฺญาสตฺถํ ปญฺญาปาสาโท ปญฺญาอาโลโก ปญฺญาโอภาโส ปญฺญาปชฺโชโต ปญฺญารตนํ อโมโห ธมฺมวิจโย สมฺมาทิฏฺฐิ. สตีติ ยา สติ อนุสฺสติ. ฯเปฯ สมฺมาสตีติ ปญฺญาเจว สติ จาปิ อิจฺจายสฺมา อชิโต.

นามรูปญฺจ มาริสาติ: นามนฺติ จตฺตาโร อรูปิโน ขนฺธา. รูปนฺติ จตฺตาโร จ มหาภูตา, จตุนฺนญฺจ มหาภูตานํ อุปาทายรูปํ. มาริสาติ ปิยวจนํ ครุวจนํ สคารวสปฺปติสฺสาธิวจนเมตํ มาริสาติ นามรูปญฺจ มาริส.

เอตมฺเม ปุฏฺโฐ ปพฺรูหีติ: เอตมฺเมติ: ยํ ปุจฺฉามิ ยํ ยาจามิ ยํ อชฺเฌสามิ ยํ ปสาเทมิ. ปุฏฺโฐติ ปุจฺฉิโต ยาจิโต อชฺเฌสิโต ปสาทิโต. ปพฺรูหีติ: พฺรูหิ อาจิกฺขาหิ เทเสหิ ปญฺญเปหิ ปฏฺฐเปหิ วิวราหิ วิภชาหิ อุตฺตานีกโรหิ ปกาเสหีติ เอตมฺเม ปุฏฺโฐ ปพฺรูหิ.

กตฺเถตํ อุปรุชฺฌตีติ: กตฺเถตํ นิรุชฺฌติ วูปสมฺมติ อตฺถํ คจฺฉติ

ปฏิปัสสัมภตีติ กัตเถตํ อุปรุชฌติ. เตนาห โส พราหมโณ

> "ปัญญาเจว สติ จาปิ (อิจจายัสมา อชิโต)
> นามรูปัญจ มาริส
> เอตัมเม ปุฏโฐ ปพรูหิ
> กัตเถตํ อุปรุชฌตีติ.
> ยเมตํ ปัญหํ อปุจฉิ อชิต ตํ วทามิ เต
> ยัตถ นามัญจ รูปัญจ อเสสํ อุปรุชฌติ
> วิญญาณัสส นิโรเธน เอตเถตํ อุปรุชฌติ.

ยเมตํ ปัญหํ อปุจฉีติ: ยเมตันติ ปัญญัญจ สติญจ นามรูปัญจ. อปุจฉีติ อาปุจฉสิ อยาจสิ อัชเฌสสิ ปสาเทสีติ ยเมตํ ปัญหํ อปุจฉิ.

อชิต ตํ วทามิ เตติ: อชิตาติ ภควา ตํ พราหมณํ นาเมน อาลปติ. ตันติ ปัญญัญจ สติญจ นามรูปัญจ. วทามีติ: ตํ วทามิ อาจิกขามิ เทเสมิ ปัญญเปมิ ปัฏฐเปมิ วิวรามิ วิภชามิ อุตตานีกโรมิ ปกาเสมีติ อชิต ตํ วทามิ เต.

ยัตถ นามัญจ รูปัญจ อเสสํ อุปรุชฌตีติ: นามันติ จัตตาโร อรูปิโน ขันธา. รูปันติ จัตตาโร จ มหาภูตา, จตุนนัญจ มหาภูตานํ อุปาทายรูปํ. อเสสันติ สัพเพน สัพพํ สัพพถา สัพพํ อเสสํ นิสเสสํ ปริยาทายวจนเมตํ อเสสันติ. อุปรุชฌตีติ: นิรุชฌติ วูปสัมมติ อัตถํ คัจฉติ ปฏิปัสสัมภตีติ ยัตถ นามัญจ รูปัญจ อเสสํ อุปรุชฌติ.

วิญญาณัสส นิโรเธน เอตเถตํ อุปรุชฌตีติ: โสตาปัตติมัคคญาเณน อภิสังขารวิญญาณัสส นิโรเธน สัตต ภเว ฐเปตวา อนมตัคเค สังสาเร เย อุปปัชเชยยุํ นามัญจ รูปัญจ เอตเถเต นิรุชฌันติ วูปสมันติ อัตถํ คัจฉันติ ปฏิปัสสัมภันติ. สกทาคามิมัคคญาเณน อภิสังขารวิญญาณัสส นิโรเธน เทว ภเว ฐเปตวา ปัญจสุ ภเวสุ เย อุปปัชเชยยุํ นามัญจ รูปัญจ

เอตฺเถเต นิรุชฺฌนฺติ วูปสมนฺติ อตฺถํ คจฺฉนฺติ ปฏิปฺปสฺสมฺภนฺติ. อนาคามิมคฺคญาเณน อภิสงฺขารวิญฺญาณสฺส นิโรเธน เอกํ ภวํ ฐเปตฺวา กามธาตุยา วา รูปธาตุยา วา อรูปธาตุยา วา เย อุปฺปชฺเชยฺยุํ นามญฺจ รูปญฺจ เอตฺเถเต นิรุชฺฌนฺติ วูปสมนฺติ อตฺถํ คจฺฉนฺติ ปฏิปฺปสฺสมฺภนฺติ. อรหตฺตมคฺคญาเณน อภิสงฺขารวิญฺญาณสฺส นิโรเธน เย อุปฺปชฺเชยฺยุํ นามญฺจ รูปญฺจ เอตฺเถเต นิรุชฺฌนฺติ วูปสมนฺติ อตฺถํ คจฺฉนฺติ ปฏิปฺปสฺสมฺภนฺติ. อรหโต อนุปาทิเสสาย ปรินิพฺพานธาตุยา ปรินิพฺพายนฺตสฺส ปริมวิญฺญาณสฺส นิโรเธน ปญฺญา จ สติ จ นามญฺจ รูปญฺจ เอตฺเถเต นิรุชฺฌนฺติ วูปสมนฺติ ปฏิปฺปสฺสมฺภนฺตีติ วิญฺญาณสฺส นิโรเธน เอตฺเถตํ อุปรุชฺฌติ. เตนาห ภควา

"ยเมตํ ปญฺหํ อปุจฺฉิ, อชิต ตํ วทามิ เต,
ยตฺถ นามญฺจ รูปญฺจ อเสสํ อุปรุชฺฌติ,
วิญฺญาณสฺส นิโรเธน เอตฺเถตํ อุปรุชฺฌตีติ.
เย จ สงฺขาตธมฺมาเส เย จ เสกฺขา ปุถู อิธ
เตสํ เม นิปโก อิริยํ ปุฏฺโฐ ปพฺรูหิ มาริส.

เย จ สงฺขาตธมฺมาเสติ: สงฺขาตธมฺมา วุจฺจนฺติ อรหนฺโต ขีณาสวา. กิการณา สงฺขาตธมฺมา วุจฺจนฺติ อรหนฺโต ขีณาสวา ? เต สงฺขาตธมฺมา ญาตธมฺมา ตุลิตธมฺมา ตีริตธมฺมา วิภูตธมฺมา วิภาวิตธมฺมา. "สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ สงฺขาตธมฺมา ญาตธมฺมา ตุลิตธมฺมา ตีริตธมฺมา วิภูตธมฺมา วิภาวิตธมฺมา. "สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ สงฺขาตธมฺมา. ฯเปฯ สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ สงฺขาตธมฺมา. อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราติ สงฺขาตธมฺมา. ฯเปฯ ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ, สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ สงฺขาตธมฺมา ญาตธมฺมา ตุลิตธมฺมา ตีริตธมฺมา วิภูตธมฺมา วิภาวิตธมฺมา. อถวา เตสํ ขนฺธา สงฺขาตา ธาตุโย สงฺขาตา อายตนานิ สงฺขาตา คติโย สงฺขาตา อุปปตฺติโย สงฺขาตา ปฏิสนฺธิ สงฺขาตา ภวา สงฺขาตา สํสารา สงฺขาตา วฏฺฏา สงฺขาตา. อถวา เต ขนฺธปริยนฺเต

ฐิตา ธาตุปริยันเต ฐิตา อายตนปริยันเต ฐิตา คติปริยันเต ฐิตา อุปปัตติปริยันเต ฐิตา ปฏิสันธิปริยันเต ฐิตา ภวปริยันเต ฐิตา สํสารปริยันเต ฐิตา วัฏฏปริยันเต ฐิตา อันติมภเว ฐิตา อันติมสมุสฺสเย ฐิตา อันติมเทหธรา อรหันโต.

เตสํ จายํ ปัจฉิมโก จริโมยํ สมุสฺสโย
ชาติมรณสํสาโร นัตถิ เนสํ ปุนัพภโวติ;

ตํการณา สํขาตธัมมา วุจจันติ อรหันโต ขีณาสวาติ เย สํขาตธัมมาเส

เย จ เสกขา ปุถู อิธาติ: เสกขาติ กิการณา วุจจันติ เสกขา? สิกขันตีติ เสกขา. กึ สิกขันติ? อธิสีลัมปิ สิกขันติ, อธิจิตตัมปิ สิกขันติ, อธิปัญญัมปิ สิกขันติ. กตมา จ อธิสีลสิกขา? อิธ ภิกขุ สีลวา โหติ, ปาติโมกขสํวรสํวุโต วิหรติ อาจารโคจรสัมปันโน, อณุมัตเตสุ วัชเชสุ ภยทัสสาวี สมาทาย สิกขติ สิกขาปเทสุ. ขุททโกปิ สีลักขันโธ, มหันโตปิ สีลักขันโธ, สีลํ ปติฏฐา, อาวรณํ, สํยโม, สํวโร มุขํ ปมุขํ กุสลานํ ธัมมานํ สัมมาปัตติยา; อยํ อธิสีลสิกขา.

กตมา จ อธิจิตตสิกขา? อิธ ภิกขุ วิวิจเจว กาเมหิ วิวิจจ ปาปเกหิ อกุสเลหิ ธัมเมหิ สวิตักกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ. ทุติยํ ฌานํ. ตติยํ ฌานํ. จตุตถํ ฌานํ อุปสัมปัชช วิหรติ; อยํ อธิจิตตสิกขา.

กตมา จ อธิปัญญาสิกขา? อิธ ภิกขุ ปัญญวา โหติ อุทยัตถคามินิยา ปัญญาย สมันนาคโต อริยาย นิพเพธิกาย สัมมาทุกขักขยคามินิยา. โส "อิทํ ทุกขันติ ยถาภูตํ ปชานาติ, "อยํ ทุกขสมุทโยติ. "อยํ ทุกขนิโรโธติ "อยํ ทุกขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ; "อิเม อาสวาติ. "อยํ อาสวสมุทโยติ. "อยํ อาสวนิโรโธติ. "อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ; อยํ อธิปัญญาสิกขา. อิมา ติสโส สิกขา

อาวัช์เชน์ตา สิก์ขัน์ติ, ชานัน์ตา สิก์ขัน์ติ, จิต์ตํ อธิฏ์ฐหัน์ตา สิก์ขัน์ติ, สัท์ธาย อธิมุจ์จัน์ตา สิก์ขัน์ติ, วิริยํ ปัค์คัณ์หัน์ตา สิก์ขัน์ติ, สติํ อุปัฏ์ฐเปน์ตา สิก์ขัน์ติ, จิต์ตํ สมาทหัน์ตา สิก์ขัน์ติ, ปัญ์ญาย ปชานัน์ตา สิก์ขัน์ติ อภิญ์เญย์ยํ อภิชานัน์ตา สิก์ขัน์ติ, ปริญ์เญย์ยํ ปริชานัน์ตา สิก์ขัน์ติ, ปหาตัพ์พํ ปชหัน์ตา สิก์ขัน์ติ, ภาเวตัพ์พํ ภาเวน์ตา สิก์ขัน์ติ, สัจ์ฉิกาตัพ์พํ สัจ์ฉิกโรน์ตา สิก์ขัน์ติ, จรัน์ติ อาจรัน์ติ สมาจรัน์ติ สมาทาย วัต์ตัน์ติ; ตํการณา วุจ์จัน์ติ เสก์ขา. ปุถูติ พหุกา. เอเต เสก์ขา โสตาปัน์นา จ ปฏิปัน์นา จ สกทาคามิโน จ ปฏิปัน์นา จ อนาคามิโน จ ปฏิปัน์นา จ อรหัน์ตา จ ปฏิปัน์นา จ. อิธาติ อิมิส์สา ทิฏ์ฐิยา อิมิส์สา ขัน์ติยา อิมิส์สา รุจิยา อิมัส์มึ อาทาเย อิมัส์มึ วินเย อิมัส์มึ ธัม์เม อิมัส์มึ ธัม์มวินเย อิมัส์มึ ปาวจเน อิมัส์มึ พ์รห์มจริเย อิมัส์มึ สัต์ถุสาสเน อิมัส์มึ อัต์ตภาเว อิมัส์มึ มนุส์สโลเกติ เย จ เสก์ขา ปุถู อิธ.

เตสํ เม นิปโก อิริยํ ปุฏ์โฐ ปพ์รูหิ มาริสาติ: ตวํ ปิ นิปโก ปัณ์ฑิโต ปัญ์ญวา พุท์ธิมา ญาณี วิภาวี เมธาวี เตสํ สํขาตธัม์มานัญ์จ เสก์ขานัญ์จ อิริยํ จริยํ วุต์ติํ อาจารํ โคจรํ วิหารํ ปฏิปทํ. ปุฏ์โฐติ ปุฏ์โฐ ปุจ์ฉิโต ยาจิโต อัช์เฌสิโต ปสาทิโต. ปพ์รูหีติ พ์รูหิ อาจิก์ขาหิ เทเสหิ ปัญ์ญเปหิ ปัฏ์ฐเปหิ วิวราหิ วิภชาหิ อุต์ตานีกโรหิ ปกาเสหิ. มาริสาติ ปิยวจนํ ครุวจนํ สคารวสัป์ปติส์สาธิวจนเมตํ มาริสาติ เตสํ เม นิปโก อิริยํ ปุฏ์โฐ ปพ์รูหิ มาริส. เตนาห โส พ์ราห์มโณ

"เย จ สํขาตธัม์มาเส เย จ เสก์ขา ปุถู อิธ
เตสํ เม นิปโก อิริยํ ปุฏ์โฐ ปพ์รูหิ มาริสาติ.
กาเมสุ นาภิคิช์เฌย์ย มนสานาวิโล สิยา
กุสโล สัพ์พธัม์มานํ สโต ภิก์ขุ ปริพ์พเช.

กาเมสุ นาภิคิชฺเฌยฺยาติ: กามาติ อุทานโต เทฺว กามา: วตฺถุกามา จ, กิเลสกามา จ.

กตเม วตฺถุกามา? มนาปิกา รูปา มนาปิกา สทฺทา มนาปิกา คนฺธา มนาปิกา รสา มนาปิกา โผฏฺฐพฺพา; อตฺถรณา ปาปุรณา ทาสิทาสา อเชฬกา กุกฺกุฏสูกรา หตฺถิควาสฺสวฬวา เขตฺตํ วตฺถุ หิรญฺญํ สุวณฺณํ คามนิคมราชธานิโย รฏฺฐญฺจ ชนปโท จ โกโส จ โกฏฺฐาคารญฺจ ยงฺกิญฺจิ รชนิยวตฺถุํ วตฺถุกามา. อปิจ อตีตา กามา, อนาคตา กามา, ปจฺจุปฺปนฺนา กามา. อชฺฌตฺตา กามา, พหิทฺธา กามา, อชฺฌตฺตพหิทฺธา กามา. หีนา กามา, มชฺฌิมา กามา, ปณีตา กามา. อาปายิกา กามา, มานุสิกา กามา ทิพฺพา, กามา. ปจฺจุปฏฺฐิตา กามา, นิมฺมิตา กามา. ปริคฺคหิตา กามา. อปริคฺคหิตา กามา. มมายิตา กามา, อมมายิตา กามา. สพฺเพปิ กามาวจรา ธมฺมา สพฺเพปิ รูปาวจรา ธมฺมา สพฺเพปิ อรูปาวจรา ธมฺมา ตณฺหาวตฺถุกา ตณฺหารมฺมณา กามนิยฏฺเฐน มทนิยฏฺเฐน กามา อิเม วุจฺจนฺติ วตฺถุกามา.

กตเม กิเลสกามา? ฉนฺโท กาโม ราโค กาโม ฉนฺทราโค กาโม สงฺกปฺโป กาโม ราโค กาโม สงฺกปฺปราโค กาโม โย กาเมสุ กามฉนฺโท กามราโค กามนนฺทิ กามตณฺหา กามสิเนโห กามปิปาสา กามปริฬาโห กามเคโธ กามมุจฺฉา กามชฺโฌสานํ กาโมโฆ กามโยโค กามุปาทานํ กามฉนฺทนีวรณํ.

อทฺทสํ กาม เต มูลํ สงฺกปฺปา กาม ชายสิ,
น ตํ สงฺกปฺปยิสฺสามิ เอวํ กามํ น โหหิสีติ.

อิเม วุจฺจนฺติ กิเลสกามา. เคโธ วุจฺจติ ตณฺหา; โย ราโค สาราโค. ฯเปฯ อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํ. กาเมสุ นาภิคิชฺเฌยฺยาติ: กิเลสกาเมสุ

วตฺถุกาเมสุ นาภิคิชฺเฌยฺย น ปลิพุชฺเฌยฺย; อคิทฺโธ อคธิโต อมุจฺฉิโต อนชฺโฌปนฺโน วีตเคโธ จตฺตเคโธ วนฺตเคโธ มุตฺตเคโธ ปหีนเคโธ ปฏินิสฺสฏฺฐเคโธ วีตราโค จตฺตราโค วนฺตราโค มุตฺตราโค ปหีนราโค ปฏินิสฺสฏฺฐราโค นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีติภูโต สุขปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหเรยฺยาติ กาเมสุ นาภิคิชฺเฌยฺย.

มนสานาวิโล สิยาติ: มโนติ ยํ จิตฺตํ มโน มานสํ หทยํ ปณฺฑรํ มนายตนํ มนินฺทฺริยํ วิญฺญาณํ วิญฺญาณกฺขนฺโธ มโนวิญฺญาณธาตุ กายทุจฺจริเตน จิตฺตํ อาวิลํ โหติ ลุฬิตํ เอริตํ ฆฏฺฏิตํ จลิตํ ภนฺตํ อวูปสนฺตํ. วจีทุจฺจริเตน. มโนทุจฺจริเตน. ราเคน. โทเสน. โมเหน. โกเธน. อุปนาเหน. มกฺเขน. ปฬาเสน. อิสฺสาย. มจฺฉริเยน. มายาย. สาเถยฺเยน. ถมฺเภน. สารมฺเภน. มาเนน อติมาเนน. มเทน ปมาเทน. สพฺพกิเลเสหิ สพฺพทุจฺจริเตหิ. สพฺพทรเถหิ. สพฺพปริฬาเหหิ. สพฺพสนฺตาเปหิ. สพฺพากุสลาภิสงฺขาเรหิ จิตฺตํ อาวิลํ โหติ ลุฬิตํ เอริตํ ฆฏฺฏิตํ จลิตํ ภนฺตํ อวูปสนฺตํ. มนสานาวิโล สิยาติ: จิตฺเตน อนาวิโล สิยา อลุฬิโต อเนริโต อฆฏฺฏิโต อจลิโต อภนฺโต วูปสนฺโต อาวิลกเร กิเลเส ชเหยฺย ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺตีกเรยฺย อนภาวํ คเมยฺย; อาวิลกเรหิ กิเลเสหิ จ อารโต วิรโต ปฏิวิรโต นิกฺขนฺโต นิสฺสฏฺโฐ วิปฺปมุตฺโต วิสญฺญุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหเรยฺยาติ มนสานาวิโล สิยา.

กุสโล สพฺพธมฺมานนฺติ: สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ กุสโล สพฺพธมฺมานํ. สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ กุสโล สพฺพธมฺมานํ. สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ กุสโล สพฺพธมฺมานํ. อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราติ กุสโล สพฺพธมฺมานํ. ฯเปฯ ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ, สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ กุสโล สพฺพธมฺมานํ. เอวมฺปิ กุสโล สพฺพธมฺมานํ. อถวา อนิจฺจโต กุสโล สพฺพธมฺมานํ, ทุกฺขโต. โรคโต. คณฺฑโต. สลฺลโต. อฆโต. อาพาธโต. ปรโต.

ปโลกโต. อีติโต. อุปัททวโต. อสาตโต. ภยโต. อุปสัคคโต จลโต. ปภังคุโต. อัทธุวโต. อตาณโต. อเลณโต. อสรณโต. อสรณีภูตโต. ริตฺตโต. ตุจฺฉโต. สุญฺญโต. อนัตตโต. อาทีนวโต. วิปริณามธัมมโต. อสารกโต. อฆมูลโต. วธกโต วิภวโต. สาสวโต. สังขตโต. มารามิสโต ชาติธัมมโต. ชราธัมมโต. พยาธิธัมมโต. มรณธัมมโต. โสกปริเทวทุกขโทมนัสสุปายาสธัมมโต. สังกิเลสธัมมโต. สมุทยโต. อัตถังคมโต. อนัสสาทโต. อาทีนวโต. อนิสสรณโต กุสโล สัพพธัมมานํ; เอวัมปิ กุสโล สัพพธัมมานํ. อถวา ขันธกุสโล, ธาตุกุสโล, อายตนกุสโล ปฏิจจสมุปปาทกุสโล, สติปัฏฐานกุสโล, สัมมัปปธานกุสโล, อิทธิปาทกุสโล อินทริยกุสโล, พลกุสโล, โพชฌังคกุสโล, มัคคกุสโล, ผลกุสโล, นิพพานกุสโล; เอวัมปิ กุสโล สัพพธัมมานํ. อถวา สัพพธัมมา วุจจันติ ทวาทสายตนานิ: จักขุเจว รูปา จ โสตัญจ สัททา จ ฆานัญจ คันธา จ ชิวหา จ รสา จ กาโย จ โผฏฐัพพา จ มโน จ ธัมมา จ. ยโต จ อัชฌัตติกพาหิเรสุ อายตเนสุ ราโค ปหีโน โหติ อุจฉินนมูโล ตาลาวัตถุกโต อนภาวังคโต อายติอนุปปาทธัมโม; เอตตาวตาปิ กุสโล สัพพธัมมานันติ กุสโล สัพพธัมมานํ.

สโต ภิกขุ ปริพพเชติ: สโตติ จตูหิ การเณหิ สโต: กาเย กายานุปัสสนาสติปัฏฐานํ ภาเวนโต สโต, เวทนาสุ เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานํ ภาเวนโต สโต, จิตเต จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานํ ภาเวนโต สโต, ธัมเมสุ ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานํ ภาเวนโต สโต; อปะระหิปิ จตูหิ การเณหิ สโต: อสติปริวัชชนาย สโต, สติกรณียานํ ธัมมานํ กตัตตา สโต, สติปฏิปักขานํ ธัมมานํ หตัตตา สโต, สตินิมิตตานํ ธัมมานํ อัปปมุฏฐัตตา สโต; อปะระหิปิ จตูหิ การเณหิ สโต: สติยา สมันนาคตัตตา สโต, สติยา วสิตัตตา สโต, สติยา ปาคุญญตาย สโต, สติยา อปัจโจโร

หณตาย สโต; อปเรหิปิ จตูหิ การเณหิ สโต: สตตฺตา สโต, สนฺตตฺตา สโต, สมิตตฺตา สโต สนฺตธมฺมสมนฺนาคตตฺตา สโต; พุทฺธานุสฺสติยา สโต, ธมฺมานุสฺสติยา สโต, สงฺฆานุสฺสติยา สโต, สีลานุสฺสติยา สโต, จาคานุสฺสติยา สโต, เทวตานุสฺสติยา สโต, อานาปานสติยา สโต, มรณานุสฺสติยา สโต, กายคตาสติยา สโต อุปสมานุสฺสติยา สโต, ยา สติ. ฯเปฯ สมฺมาสติ, สติสมฺโพชฺฌงฺโค, เอกายนมคฺโค; อยํ วุจฺจติ สติ. อิมาย อุเปโต โหติ สมุเปโต อุปาคโต สมุปาคโต อุปปนฺโน สมุปปนฺโน สมนฺนาคโต โส วุจฺจติ สโต. ภิกฺขูติ สตฺตนฺนํ ธมฺมานํ ภินฺนตฺตา ภิกฺขุ: สกฺกายทิฏฺฐิ ภินฺนา โหติ, วิจิกิจฺฉา ภินฺนา โหติ, สีลพฺพตปรามาโส ภินฺโน โหติ, ราโค ภินฺโน โหติ, โทโส ภินฺโน โหติ, โมโห ภินฺโน โหติ, มาโน ภินฺโน โหติ; ภินฺนสฺส โหนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สงฺกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึชาติชรามรณิยา.

ปชฺเชน กเตน อตฺตนา (สภิยาติ ภควา)
ปรินิพฺพานคโต วิติณฺณกงฺโข
วิภวญฺจ ภวญฺจ วิปฺปหาย
วุสิตวา ขีณปุนพฺภโว ส ภิกฺขูติ.

สโต ภิกฺขุ ปริพฺพเชติ: สโต ภิกฺขุ ปริพฺพเช, สโต คจฺเฉยฺย, สโต ติฏฺเฐยฺย, สโต นิสีเทยฺย, สโต เสยฺยํ กปฺเปยฺย, สโต อภิกฺกเมยฺย, สโต ปฏิกฺกเมยฺย, สโต อาโลเกยฺย, สโต วิโลเกยฺย, สโต สมฺมิญฺเชยฺย, สโต ปสาเรยฺย, สโต สงฺฆาฏิปตฺตจีวรํ ธาเรยฺย, สโต จเรยฺย, สโต วิหเรยฺย วตฺเตยฺย อิริเยยฺย ปาเลยฺย ยเปยฺย ยาเปยฺยาติ สโต ภิกฺขุ ปริพฺพเช. เตนาห ภควา

"กาเมสุ นาภิคิชฺเฌยฺย มนสานาวิโล สิยา

กุสโล สัพพธัมมานํ สโต ภิกขุ ปริพพเชติ.

สห คาถาปริโยสานา เตน พ๎ราหมเณน สทธึ เอกฉันทา เอกปปโยคา เอกาธิปปายา เอกวาสนวาสิตา, เตสํ อเนกปาณสหสสานํ วิรชํ วีตมลํ ธัมมจักขุํ อุทปาทิ "ยํกิญจิ สมุทยธัมมํ, สัพพนตํ นิโรธธัมมันติ. ตัสส จ พ๎ราหมณัสส อนุปาทาย อาสเวหิ จิตตํ วิมุจจิ. สห อรหัตตปปัตตา อชินชฏาวากจีรทัณฑกมัณฑลุเกสา จ มัสสู จ อันตรหิตา. ภัณฑกาสายวัตถวสโน สํฆาฏิปัตตจีวรธโร อันวัตถปฏิปัตติยา ปัญชลีโก ภควันตํ นมัสสมาโน นิสินโน โหติ "สัตถา เม ภันเต ภควา, สาวโกหมัสมีติ.

อชิตมาณวกปัญหานิทเทโส ปฐโม.

ติสสเมตเตยยมาณวกปัญหานิทเทโส.

โกธ สันตุสิโต โลเก (อิจจายัสมา ติสสเมตเตยโย.)
กัสส โน สันติ อิญชิตา,
โก อุภันตมภิญญาย
มัชเฌ มันตา น ลิมปติ,
กํ พ๎รูสิ มหาปุริโสติ
โก อิธ สิพพนิมัจจคาติ.

โกธ สันตุสิโต โลเกติ: สันตุฏโฐ อัตตมโน ปริปุณณสังกัปโปติ โกธ สันตุสิโต โลเก.

อิจจายัสมา ติสสเมตเตยโยติ: อิจจาติ ปทสันธิ ปทสังสัคโค ปทปาริปูริ อักขรสมวาโย พยัญชนสิลิฏฐตา ปทานุปุพพกเมตํ อิจจาติ. อายัสมาติ: ปิยวจนํ ครุวจนํ สคารวสัปปติสสาธิวจนเมตํ อายัสมาติ. ติสสาติ ตัสส พ๎ราหมณัสส นามํ สํขา สมัญญา ปัญญัตติ โวหาโร

นามํ นามกัม์มํ นามเธย์ยํ นิรุต์ติ พ์ยัญ์ชนํ อภิลาโป. เมต์เตย์ยาติ ตัส์ส พ์ราห์มณัส์ส โคต์ตํ ส่ขา สมัญ์ญา ปัญ์ญัต์ติ โวหาโรติ อิจ์จายัส์มา ติส์สเมต์เตย์โย. กัส์ส โน สัน์ติ อิญ์ชิตาติ: ตัณ์หิญ์ชิตํ, ทิฏ์ฐิญ์ชิตํ, มานิญ์ชิตํ, กิเลสิญ์ชิตํ, กัม์มิญ์ชิตํ. กัส์สิเม อิญ์ชิตา นัต์ถิ น สัน์ติ น สํวิช์ชัน์ติ นุปลัพ์ภัน์ติ, ปหีนา สมุจ์ฉิน์นา วูปสัน์ตา ปฏิปัส์สัท์ธา อภัพ์พุป์ปัต์ติกา ญาณัค์คินา ทัฑ์ฒาติ กัส์ส โน สัน์ติ อิญ์ชิตา.

โก อุภัน์ตมภิญ์ญายาติ: โก อุโภ อัน์เต อภิญ์ญาย ชานิต์วา ตุลยิต์วา ตีรยิต์วา วิภาวยิต์วา วิภูตํ กัต์วาติ โก อุภัน์ตมภิญ์ญาย.

มัช์เฌ มัน์ตา น ลิม์ปตีติ: อลิต์โต อนุปลิต์โต นิก์ขัน์โต นิส์สัฏ์โฐ วิป์ปมุต์โต วิสํยุต์โต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรตีติ มัช์เฌ มัน์ตา น ลิม์ปติ. กํ พ์รูสิ มหาปุริโสติ มหาปุริโส อัค์คปุริโส เสฏ์ฐปุริโส วิเสฏ์ฐปุริโส ปาโมก์ขปุริโส อุต์ตมปุริโส ปวรปุริโสติ กํ พ์รูสิ กํ กเถสิ กํ มัญ์ญสิ กํ ภณสิ กํ ปัส์สสิ กํ โวหเรสีติ กํ พ์รูสิ มหาปุริโสติ.

โก อิธ สิพ์พนิมัจ์จคาติ: โก สิพ์พนึ ตัณ์หํ อัจ์จคา อุปัจ์จคา, อติก์กัน์โต สมติก์กัน์โต วีติวัต์โตติ โก อิธ สิพ์พนิมัจ์จคา. เตนาห โส พ์ราห์มโณ

"โกธ สัน์ตุสิโต โลเก (อิจ์จายัส์มา ติส์ส. เมต์เตย์โย)
กัส์ส โน สัน์ติ อิญ์ชิตา
โก อุภัน์ตมภิญ์ญาย
มัช์เฌ มัน์ตา น ลิม์ปติ,
กํ พ์รูสิ มหาปุริโสติ,
โก อิธ สิพ์พนิมัจ์จคาติ.
กาเมสุ พ์รห์มจริยวา (เมต์เตย์ยาติ ภควา)
วีตต์โณห สทาสโต

สงฺขาย นิพฺพุโต ภิกฺขุ
ตสฺส โน สนฺติ อิญฺชิตา.
โส อุภนฺตมภิญฺญาย
มชฺเฌ มนฺตา น ลิมฺปติ
ตํ พฺรูมิ มหาปุริโสติ
โส อิธ สิพฺพนิมจฺจคาติ.

กาเมสุ พฺรหฺมจริยวาติ: กามาติ อุทฺทานโต เทฺว กามา: วตฺถุกามา จ กิเลสกามา จ. ฯเปฯ อิเม วุจฺจนฺติ วตฺถุกามา. ฯเปฯ อิเม วุจฺจนฺติ กิเลสกามา. พฺรหฺมจริยวาติ: พฺรหฺมจริยํ วุจฺจติ อสทฺธมฺมสมาปตฺติยา อารติ วิรติ ปฏิวิรติ เวรมณี อกิริยา อกรณํ อนชฺฌาปตฺติ เวลาอนติกฺกโม. อปิจ นิปฺปริยาเยน พฺรหฺมจริยํ วุจฺจติ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค. เสยฺยถีทํ ? สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป, สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว, สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิ. โย อิมินา อริเยน อฏฺฐงฺคิเกน มคฺเคน อุเปโต สมุเปโต อุปาคโต สมุปาคโต อุปปนฺโน สมุปปนฺโน สมนฺนาคโต, โส วุจฺจติ พฺรหฺมจริยวา. ยถา จ ธเนน ธนวาติ วุจฺจติ; โภเคน โภควาติ วุจฺจติ; ยเสน ยสวาติ วุจฺจติ; สิปฺเปน สิปฺปวาติ วุจฺจติ; สีเลน สีลวาติ วุจฺจติ, วิริเยน วิริยวาติ วุจฺจติ, ปญฺญาย ปญฺญวาติ วุจฺจติ; วิชฺชาย วิชฺชวาติ วุจฺจติ; เอวเมวํ โย อิมินา อริเยน อฏฺฐงฺคิเกน มคฺเคน อุเปโต สมุเปโต อุปาคโต สมุปาคโต อุปปนฺโน สมุปปนฺโน สมนฺนาคโต, โส วุจฺจติ พฺรหฺมจริยวาติ กาเมสุ พฺรหฺมจริยวา. เมตฺเตยฺยาติ ภควา ตํ พฺราหฺมณํ โคตฺเตน อาลปติ. ภควาติ คารวาธิวจนเมตํ ฯเปฯ สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ; ยทิทํ ภควาติ เมตฺเตยฺยาติ ภควา.

วีตตโณฺห สทา สโตติ: ตณฺหาติ: รูปตณฺหา สทฺทตณฺหา คนฺธตณฺหา รสตณฺหา โผฏฺฐพฺพตณฺหา ธมฺมตณฺหา. ยสฺเสสา ตณฺหา ปหีนา สมุจฺฉินฺนา

วูปสันตา ปฏิปัสสัทธา อภัพพุปปัตติกา ญาณัคคินา ทัฑฒา, โส วุจ๎จติ วีตตัโณ๎ห จัตตตัโณ๎ห วันตตัโณ๎ห มุตตตัโณ๎ห ปหีนตัโณ๎ห ปฏินิสสัฏฐตัโณ๎ห วีตราโค จัตตราโค วันตราโค มุตตราโค ปหีนราโค ปฏินิสสัฏฐราโค นิจ๎ฉาโต นิพพุโต สีติภูโต สุขปฏิสํเวที พ๎รห๎มภูเตน อัตตนา วิหรติ. สทาติ: สทา สัพพทา สัพพกาลํ นิจ๎จกาลํ ธุวกาลํ. สตตํ สมิตํ อัพโพกิณ๎ณํ โปํขานุโปํขํ อวีจิสมังคิสหิตํ ผุสิตํ ปุเรภัตตํ ปัจ๎ฉาภัตตํ ปุริมยามํ มัชฌิมยามํ ปัจ๎ฉิมยามํ กาเฬ ชุเณ๎ห วัสเส เหมันเต คิเม๎ห ปุริเม วโยขันเธ มัชฌิเม วโยขันเธ ปัจ๎ฉิเม วโยขันเธ. สโตติ จตูหิ การเณหิ สโต: กาเย กายานุปัสสนาสติปัฏฐานํ ภาวิตัตตา สโต, เวทนาสุ เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานํ ภาวิตัตตา สโต, จิตเต จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานํ ภาวิตัตตา สโต, ธัม๎เมสุ ธัม๎มานุปัสสนาสติปัฏฐานํ ภาวิตัตตา สโต. ฯเปฯ โส วุจ๎จติ สโตติ. วีตตัโณ๎ห สทาสโต.

สํขาย นิพพุโต ภิกขูติ: สํขาติ ญาณํ. ยา ปัญ๎ญา ปชานนา วิจโย. ฯเปฯ อโมโห ธัม๎มวิจโย สัมมาทิฏฐิ. สํขายาติ สํขาย ชานิต๎วา ตุลยิต๎วา ตีรยิต๎วา วิภาวยิต๎วา วิภูตํ กัต๎วา. "สัพเพ สํขารา อนิจ๎จาติ สํขาย ชานิต๎วา ตุลยิต๎วา ตีรยิต๎วา วิภาวยิต๎วา วิภูตํ กัต๎วา. "สัพเพ สํขารา ทุก๎ขาติ. สัพเพ ธัม๎มา อนัตตาติ. อวิช๎ชาปัจ๎จยา สํขาราติ. ฯเปฯ ยังกิญ๎จิ สมุทยธัม๎มํ, สัพพันตํ นิโรธธัม๎มันติ สํขาย ชานิต๎วา ตุลยิต๎วา ตีรยิต๎วา วิภาวยิต๎วา วิภูตํ กัต๎วา. อถวา อนิจ๎จโต สํขาย ชานิต๎วา ตุลยิต๎วา ตีรยิต๎วา วิภาวยิต๎วา วิภูตํ กัต๎วา ทุก๎ขโต โรคโต คัณ๎ฑโต สัลลโต. ฯเปฯ อนิสสรณโต สํขาย ชานิต๎วา ตุลยิต๎วา ตีรยิต๎วา วิภาวยิต๎วา วิภูตํ กัต๎วา. นิพพุโตติ ราคัสส นิพพาปิตัตตา นิพพุโต, โทสัสส นิพพาปิตัตตา นิพพุโต, โมหัสส นิพพาปิตัตตา นิพพุโต, โกธัสส. อุปนาหัสส. มักขัสส. ปฬาสัสส. อิสสาย. มัจ๎ฉริยัสส. มายาย. สาเฐยยัสส. ถัมภัสส. สารัมภัสส. มานัสส.

อติมานสฺส. มทสฺส. ปมาทสฺส. สพฺพกิเลสานํ. สพฺพทุจฺจริตานํ. สพฺพทรถานํ. สพฺพปริฬาหานํ. สพฺพสนฺตาปานํ. สพฺพากุสลาภิสงฺขารานํ นิพฺพาปิตตฺตา นิพฺพุโต. ภิกฺขูติ สตฺตนฺนํ ธมฺมานํ ภินฺนตฺตา ภิกฺขุ. เปฯ วุสิตวา ชาติปุนพฺภโว ส ภิกฺขูติ สงฺขาย นิพฺพุโต ภิกฺขุ.

ตสฺส โน สนฺติ อิญฺชิตาติ: ตสฺสาติ: อรหโต ขีณาสวสฺส อิญฺชิตา ตณฺหิญฺชิตํ ทิฏฺฐิญฺชิตํ มานิญฺชิตํ กิเลสิญฺชิตํ กมฺมิญฺชิตํ. ตสฺสิเม อิญฺชิตา นตฺถิ น สนฺติ น สํวิชฺชนฺติ นุปลพฺภนฺติ, ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒาติ ตสฺส โน สนฺติ อิญฺชิตา.

โส อุภนฺตมภิญฺญาย มชฺเฌ มนฺตา น ลิมฺปตีติ: อนฺโตติ ผสฺโส เอโก อนฺโต, ผสฺสสมุทโย ทุติโย อนฺโต, ผสฺสนิโรโธ มชฺเฌ. อตีตํ เอโก อนฺโต, อนาคตํ ทุติโย อนฺโต, ปจฺจุปฺปนฺนํ มชฺเฌ. สุขา เวทนา เอโก อนฺโต, ทุกฺขา เวทนา ทุติโย อนฺโต, อทุกฺขมสุขา เวทนา มชฺเฌ. นามํ เอโก อนฺโต, รูปํ ทุติโย อนฺโต, วิญฺญาณํ มชฺเฌ. ฉ อชฺฌตฺติกานิ อายตนานิ เอโก อนฺโต, ฉ พาหิรานิ อายตนานิ ทุติโย อนฺโต, วิญฺญาณํ มชฺเฌ. สกฺกาโย เอโก อนฺโต, สกฺกายสมุทโย ทุติโย อนฺโต, สกฺกายนิโรโธ มชฺเฌ. มนฺตา วุจฺจติ ปญฺญา; ยา ปญฺญา ปชานนา. เปฯ อโมโห ธมฺมวิจโย สมฺมาทิฏฺฐิ. เลปาติ เทฺว เลปา: ตณฺหาเลโป จ, ทิฏฺฐิเลโป จ.

กตโม ตณฺหาเลโป ? ยาวตา ตณฺหาสงฺขาเตน สีมกตํ โอธิกตํ ปริยนฺตกตํ ปริคฺคหิตํ มมายิตํ "อิทํ มม เอตฺตกํ มม เอตฺตาวตา มม รูปา สทฺทา คนฺธา รสา โผฏฺฐพฺพา อตฺถรณา ปาปุรณา ทาสีทาสา อเชฬกา กุกฺกุฏสูกรา หตฺถิควาสฺสวฬวา เขตฺตํ วตฺถุ หิรญฺญํ สุวณฺณํ คามนิคมราชธานิโย รฏฺฐญฺจ ชนปโท จ โกโส จ โกฏฺฐาคารญฺจ เกวลํ จ

มหาปชํ ตณฺหาวเสน มมายติ ยาวตา อฏฺฐสตตณฺหาวิปริตํ; อยํ ตณฺหาเลโป. กตโม ทิฏฺฐิเลโป ? วีสติวตฺถุกา สกฺกายทิฏฺฐิ ทสวตฺถุกา มิจฺฉาทิฏฺฐิ ทสวตฺถุกา อนฺตคฺคาหิกา ทิฏฺฐิ; ยา เอวรูปา ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิคตํ ทิฏฺฐิคหนํ ทิฏฺฐิกนฺตาโร ทิฏฺฐิวิสูกายิกํ ทิฏฺฐิวิปฺผนฺทิตํ ทิฏฺฐิสญฺโญชนํ คาโห ปฏิคฺคาโห อภินิเวโส ปรามาโส กุมฺมคฺโค มิจฺฉาปโถ มิจฺฉตฺตํ ติตฺถายตนํ วิปริเยสคาโห วิปรีตคาโห วิปลฺลาสคฺคาโห มิจฺฉาคาโห อยาถาวกสฺมึ ยาถาวกนฺติ คาโห ยาวตา ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิคตา; อยํ ทิฏฺฐิเลโป. โส อุภนฺตมภิญฺญาย มชฺเฌ มนฺตา น ลิมฺปตีติ โส อุโภ จ อนฺเต มชฺฌญฺจ มนฺตาย อภิญฺญาย ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา น ลิมฺปติ นุปลิมฺปติ, อลิตฺโต อนุปลิตฺโต นิกฺขนฺโต นิสฺสฏฺโฐ วิปฺปมุตฺโต วิสญฺญุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรตีติ โส อุภนฺตมภิญฺญาย มชฺเฌ มนฺตา น ลิมฺปติ.

ตํ พฺรูมิ มหาปุริโสติ: มหาปุริโส อคฺคปุริโส เสฏฺฐปุริโส วิเสฏฺฐปุริโส ปาโมกฺขปุริโส อุตฺตมปุริโส ปวรปุริโสติ ตํ พฺรูมิ ตํ กเถมิ ตํ ภณามิ ตํ ทีปยามิ ตํ โวหาเรมิ.

อายสฺมา สาริปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ "มหาปุริโสติ ภนฺเต วุจฺจติ. กิตฺตาวตา นุ โข ภนฺเต มหาปุริโส โหตีติ ? วิมุตฺตจิตฺตตฺตา ขฺวาหํ สาริปุตฺต มหาปุริโสติ วทามิ อวิมุตฺตจิตฺตตฺตา โน มหาปุริโสติ วทามิ. กถญฺจ สาริปุตฺต วิมุตฺตจิตฺโต โหติ ? อิธ สาริปุตฺต ภิกฺขุ อชฺฌตฺตํ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. ตสฺส กาเย กายานุปสฺสิโน วิหรโต จิตฺตํ วิรชฺชติ วิมุจฺจติ อนุปาทาย อาสเวหิ. เวทนาสุ. จิตฺเต. ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. ตสฺส ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสิโน วิหรโต จิตฺตํ วิรชฺชติ วิมุจฺจติ อนุปาทาย อาสเวหิ. เอวํ โข สาริปุตฺต ภิกฺขุ วิมุตฺตจิตฺโต วิมุตฺตจิตฺตตฺตา ขฺวาหํ

สาริปุตฺต มหาปุริโสติ วทามิ. อธิมุตฺตจิตฺตตฺตา น มหาปุริโสติ วทามีติ ตํ พฺรูมิ มหาปุริโสติ.

โส อิธ สิพฺพนิมจฺจคาติ: สิพฺพนี วุจฺจติ ตณฺหา; โย ราโค สาราโค. ฯเปฯ อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํ. ยสฺเสสา สิพฺพนี ตณฺหา ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒา, โส สิพฺพนึ ตณฺหํ อจฺจคา อุปจฺจคา, อติกฺกนฺโต สมติกฺกนฺโต วีติวตฺโตติ โส อิธ สิพฺพนิมจฺจคาติ เตนาห ภควา

กาเมสุ พฺรหฺมจริยวา (เมตฺเตยฺยาติ ภควา)
วีตตณฺโห สทาสโต
สงฺขาย นิพฺพุโต ภิกฺขุ
ตสฺส โน สนฺติ อิญฺชิตา.
โส อุภนฺตมภิญฺญาย
มชฺเฌ มนฺตา น ลิมฺปติ,
ตํ พฺรูมิ มหาปุริโสติ.

สห คาถาปริโยสนา เตน พฺราหฺมเณน สทฺธึ เอกจฺฉนฺทา เอกปฺปโยคา เอกาธิปฺปายา เอกวาสนวาสิตา เตสํ อเนกปาณสหสฺสานํ วิรชํ วีตมลํ ธมฺมจกฺขุํ อุทปาทิ "ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ, สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ. ตสฺส จ พฺราหฺมณสฺส อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺจิ. สห อรหตฺตปฺปตฺตา อชินชฏาวากจีรทณฺฑกมณฺฑลุเกสา จ มสฺสู จ อนฺตรหิตา, ภณฺฑุกาสายวตฺถวสโน สงฺฆาฏิปตฺตจีวรธโร อนฺวตฺถปฏิปตฺติยา ปญฺชลิโก ภควนฺตํ นมสฺสมาโน นิสินฺโน โหติ "สตฺถา เม ภนฺเต ภควา สาวโกหมสฺมีติ.

ติสฺสเมตฺเตยฺยมาณวกปญฺหานิทฺเทโส ทุติโย.

ปุณฺณกมาณวกปญฺหานิทฺเทโส.

อเนชํ มูลทสฺสาวึ (อิจฺจายสฺมา ปุณฺณโก)
อตฺถิ ปญฺหน อาคมํ,
กึ นิสฺสิตา อิสโย มนุชา
ขตฺติยา พฺราหฺมณา เทวตานํ
ยญฺญมกปฺปึสุ ปุถู อิธ โลเก
ปุจฺฉามิ ตํ ภควา พฺรูหิ เม ตํ.

อเนชํ มูลทสฺสาวินฺติ: เอชา วุจฺจติ ตณฺหา; โย ราโค สาราโค. ฯเปฯ อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํ. สา เอชา ตณฺหา พุทฺธสฺส ภควโต ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํคตา อายตึอนุปฺปาทธมฺมา, ตสฺมา พุทฺโธ อเนโช. เอชาย ปหีนตฺตา อเนโช: ภควา ลาเภปิ น อิญฺชติ, อลาเภปิ น อิญฺชติ, ยเสปิ น อิญฺชติ, อยเสปิ น อิญฺชติ, ปสํสายปิ น อิญฺชติ, นินฺทายปิ น อิญฺชติ, สุเขปิ น อิญฺชติ, ทุกฺเขปิ น อิญฺชติ, น จลติ น เวธติ นปฺปเวธตีติ อเนชํ. มูลทสฺสาวินฺติ: ภควา มูลทสฺสาวี เหตุทสฺสาวี นิทานทสฺสาวี สมฺภวทสฺสาวี สมุฏฺฐานทสฺสาวี อาหารทสฺสาวี อารมฺมณทสฺสาวี ปจฺจยทสฺสาวี สมุทยทสฺสาวี. ตีณิ อกุสลมูลานิ: โลโภ อกุสลมูลํ, โทโส อกุสลมูลํ, โมโห อกุสลมูลํ. วุตฺตญฺเหตํ ภควตา "ตีณิมานิ ภิกฺขเว นิทานานิ กมฺมานํ สมุทยาย. โลโภ นิทานํ กมฺมานํ สมุทยาย, โทโส นิทานํ กมฺมานํ สมุทยาย, โมโห นิทานํ กมฺมานํ สมุทยาย. น ภิกฺขเว โลภเชน กมฺเมน โทสเชน กมฺเมน โมหเชน กมฺเมน เทวา ปญฺญายนฺติ, มนุสฺสา ปญฺญายนฺติ, ยา วาปนญฺญาปิ กาจิ สุคติโย, อถโข ภิกฺขเว โลภเชน กมฺเมน โทสเชน กมฺเมน โมหเชน กมฺเมน นิรโย ปญฺญายติ, ติรจฺฉานโยนิ ปญฺญายติ, ปิตฺติวิสโย ปญฺญายติ, ยา วาปนญฺญาปิ กาจิ ทุคฺคติโย

นิรเย ติรัจ์ฉานโยนิยํ ปิต์ติวิสเย อัต์ตภาวาภินิพ์พัต์ติยา อิมานิ ตีณิ อกุสลมูลานีติ ภควา ชานาติ ปัส์สติ. เอวัม์ปิ ภควา มูลทัส์สาวี ฯเปฯ สมุทยทัส์สาวี. ตีณิ กุสลมูลานิ: อโลโภ กุสลมูลํ, อโทโส กุสลมูลํ, อโมโห กุสลมูลํ. วุต์ตัญ์เหตํ ภควตา ตีณิมานิ ฯเปฯ น ภิก์ขเว อโลภเชน กัม์เมน อโทสเชน กัม์เมน อโมหเชน กัม์เมน นิรโย ปัญ์ญายติ ติรัจ์ฉานโยนิ ปัญ์ญายติ ปิต์ติวิสโย ปัญ์ญายติ ยา วาปนัญ์ญาปิ กาจิ ทุค์คติโย. อถโข ภิก์ขเว อโลภเชน กัม์เมน อโทสเชน กัม์เมน อโมหเชน กัม์เมน เทวา ปัญ์ญายัน์ติ มนุส์สา ปัญ์ญายัน์ติ ยา วาปนัญ์ญาปิ กาจิ สุคติโย. เทเว จ มนุส์เส จ อัต์ตภาวาภินิพ์พัต์ติยา อิมานิ ตีณิ กุสลมูลานีติ ภควา ชานาติ ปัส์สติ: เอวัม์ปิ ภควา มูลทัส์สาวี. ฯเปฯ สมุทยทัส์สาวี. วุต์ตัญ์เหตํ ภควตา "เยเกจิ ภิก์ขเว ธัม์มา อกุสลา อกุสลภาคิยา อกุสลปัก์ขิกา สัพ์เพ เต อวิช์ชามูลกา อวิช์ชาสโมสรณา อวิช์ชาสมุค์ฆาตา สัพ์เพ เต สมุค์ฆาตํ คัจ์ฉัน์ตีติ ภควา ชานาติ ปัส์สติ; เอวัม์ปิ ภควา มูลทัส์สาวี ฯเปฯ สมุทยทัส์สาวี. วุต์ตัญ์เหตํ ภควตา "เยเกจิ ภิก์ขเว ธัม์มา กุสลา กุสลภาคิยา กุสลปัก์ขิกา สัพ์เพ เต อัป์ปมาทมูลกา อัป์ปมาทสโมสรณา อัป์ปมาโท เตสํ ธัม์มานํ อัค์คมัก์ขายตีติ ภควา ชานาติ ปัส์สติ; เอวัม์ปิ ภควา มูลทัส์สาวี ฯเปฯ สมุทยทัส์สาวี. อถวา ภควา ชานาติ ปัส์สติ "อวิช์ชา มูลํ สํขารานํ, สํขารา มูลํ วิญ์ญาณัส์ส, วิญ์ญาณํ มูลํ นามรูปัส์ส, นามรูปํ มูลํ สฬายตนัส์ส, สฬายตนํ มูลํ ผัส์สัส์ส, ผัส์โส มูลํ เวทนาย, เวทนา มูลํ ตัณ์หาย, ตัณ์หา มูลํ อุปาทานัส์ส, อุปาทานํ มูลํ ภวัส์ส, ภโว มูลํ ชาติยา, ชาติ มูลํ ชรามรณัส์สาติ ภควา ชานาติ ปัส์สติ; เอวัม์ปิ ภควา มูลทัส์สาวี ฯเปฯ สมุทยทัส์สาวี. วุต์ตัญ์เหตํ ภควตา "เยเกจิ ภิก์ขเว ธัม์มา อกุสลา

อกุสลภาคิยา อกุสลปกฺขิกา สพฺเพ เต อวิชฺชามูลกา อวิชฺชาสโมสรณา อวิชฺชาสมุคฺฆาตา สพฺเพ เต สมุคฺฆาตํ คจฺฉนฺตีติ ภควา ชานาติ ปสฺสติ; เอวมฺปิ ภควา มูลทสฺสาวี เหตุทสฺสาวี นิทานทสฺสาวี สมฺภวทสฺสาวี สมุฏฺฐานทสฺสาวี อาหารทสฺสาวี อารมฺมณทสฺสาวี ปจฺจยทสฺสาวี สมุทยทสฺสาวีติ อเนชํ มูลทสฺสาวึ. อิจฺจายสฺมา ปุณฺณโกติ: อิจฺจาติ ปทสนฺธิ. อายสฺมาติ ปิยวจนํ. ปุณฺณโกติ ตสฺส พฺราหฺมณสฺส นามํ.

อตฺถิ ปญฺเหน อาคมนฺติ: ปญฺหตฺถิกมฺหา อาคตา, ปญฺหํ ปุจฺฉิตุกามมฺหา อาคตา, ปญฺหํ โสตุกามา อาคตมฺหาติ เอวมฺปิ อตฺถิ ปญฺเหน อาคมํ. อถวา ปญฺหตฺถิกานํ ปญฺหํ ปุจฺฉิตุกามานํ ปญฺหํ โสตุกามานํ อาคมนํ อภิกฺกมนํ อุปสงฺกมนํ ปยิรุปาสนํ อตฺถีติ เอวมฺปิ อตฺถิ ปญฺเหน อาคมํ. อถวา ปญฺหาคโม ตุยฺหํ อตฺถิ, ตฺวมฺปิ ปหุ วิสวี อลมตฺโต มยา ปุจฺฉิตุํ กเถตุํ วิสชฺเชตุํ สนฺทสฺเสตุํ ภณิตุนฺติ เอวมฺปิ อตฺถิ ปญฺเหน อาคมํ.

กึนิสฺสิตา อิสโย มนุชาติ: กึนิสฺสิตาติ: กึนิสฺสิตา อาสิตา อลฺลีนา อุปคตา อชฺโฌสิตา อธิมุตฺตา. อิสโยติ: อิสินามกา เยเกจิ อิสิปพฺพชฺชํ ปพฺพชิตา อาชีวกา นิคนฺถา ชฏิลา ตาปสา. มนุชาติ: มนุสฺสา วุจฺจนฺติ. กึนิสฺสิตา อิสโย มนุชา.

ขตฺติยา พฺราหฺมณา เทวตานนฺติ: ขตฺติยาติ: เยเกจิ ขตฺติยชาติกา. พฺราหฺมณาติ: เยเกจิ โภวาทิกา. เทวตานนฺติ: อาชีวกสาวกานํ อาชีวกา เทวตา, นิคนฺถสาวกานํ นิคนฺถา เทวตา, ชฏิลสาวกานํ ชฏิลา เทวตา, ปริพฺพาชกสาวกานํ ปริพฺพาชกา เทวตา, อวรุทฺธกสาวกานํ อวรุทฺธกา เทวตา, หตฺถิวติกานํ หตฺถี เทวตา, อสฺสวติกานํ อสฺสา เทวตา, โควติกานํ คาโว เทวตา, กุกฺกุรวติกานํ กุกฺกุรา เทวตา, กากวติกานํ กากา เทวตา, วาสุเทววติกานํ วาสุเทโว เทวตา, พลเทววติกานํ พลเทโว เทวตา, ปุณฺณภทฺทวติกานํ ปุณฺณภทฺโท เทวตา, มณิภทฺทวติกานํ มณิภทฺโท เทวตา,

อัค์คิวติกานํ อัค์คิ เทวตา, นาควติกานํ นาคา เทวตา, สุปัณ์ณวติกานํ สุปัณ์ณา เทวตา, ยัก์ขวติกานํ ยัก์ขา เทวตา, อสุรวติกานํ อสุรา เทวตา, คัน์ธัพ์พวติกานํ คัน์ธัพ์พา เทวตา, มหาราชวติกานํ มหาราชา เทวตา, จัน์ทวติกานํ จัน์โท เทวตา, สุริยวติกานํ สุริโย เทวตา, อิน์ทวติกานํ อิน์โท เทวตา, พรหมวติกานํ พรหมา เทวตา, เทววติกานํ เทวา เทวตา, ทิสาวติกานํ ทิสา เทวตา. เย เยสํ ทัก์ขิเณย์ยา เต เตสํ เทวตาติ ขัต์ติยา พราหมณา เทวตานํ.

ยัญ์ญมกัป์ปยิํสุ ปุถู โลเกติ: ยัญ์โญ วุจ์จติ เทย์ยธัม์โม: จีวรปิณ์ฑปาตเสนาสนคิลานปัจ์จยเภสัช์ชปริก์ขาโร อัน์นํ ปานํ วัต์ถํ ยานํ มาลาคัน์ธํ วิเลปนํ เสย์ยาวสถํ ปทีเปย์ยํ. ยัญ์ญมกัป์ปยิํสูติ: เยปิ ยัญ์ญํ เอสัน์ติ คเวสัน์ติ ปริเยสัน์ติ จีวรปิณ์ฑปาตเสนาสนคิลานปัจ์จยเภสัช์ชปริก์ขารํ อัน์นํ ปานํ วัต์ถํ ยานํ มาลาคัน์ธํ วิเลปนํ เสย์ยาวสถํ ปทีเปย์ยํ, เตปิ ยัญ์ญํ กัป์เปน์ติ. เยปิ ยัญ์ญํ อภิสังขโรน์ติ จีวรปิณ์ฑปาต–เสนาสนคิลานปัจ์จยเภสัช์ชปริก์ขารํ อัน์นํ ปานํ วัต์ถํ ยานํ มาลาคัน์ธํ วิเลปนํ เสย์ยาวสถํ ปทีเปย์ยํ, เตปิ ยัญ์ญํ กัป์เปน์ติ. เยปิ ยัญ์ญํ เทน์ติ ยชัน์ติ ปริจ์จชัน์ติ จีวรปิณ์ฑปาตเสนาสนคิลานปัจ์จยเภสัช์ชปริก์ขารํ อัน์นํ ปานํ วัต์ถํ ยานํ มาลาคัน์ธํ วิเลปนํ เสย์ยาวสถํ ปทีเปย์ยํ, เตปิ ยัญ์ญํ กัป์เปน์ติ. ปุถูติ ยัญ์ญา วา เอเต ปุถู, ยัญ์ญยชกา วา เอเต ปุถู, ทัก์ขิเณย์ยา วา เอเต ปุถู. กถํ ยัญ์ญา วา เอเต ปุถู? เอเต ยัญ์ญา ปุถู จีวรปิณ์ฑปาตเสนาสนคิลานปัจ์จยเภสัช์ชปริก์ขารา อัน์นํ ปานํ วัต์ถํ ยานํ มาลาคัน์ธํ วิเลปนํ เสย์ยาวสถํ ปทีเปย์ยํ; เอวํ ยัญ์ญา วา เอเต ปุถู. กถํ ยัญ์ญยชกา วา เอเต ปุถู? เอเต ยัญ์ญยชกา ปุถู ขัต์ติยา จ พราหมณา จ เวส์สา จ สุท์ทา จ คหัฏ์ฐา จ ปัพ์พชิตา จ เทวา จ มนุส์สา จ. เอวํ ยัญ์ญยชกา วา เอเต ปุถู. กถํ ทัก์ขิเณย์ยา

วา เอเต ปุถู ? เอเต ทกฺขิเณยฺยา ปุถู สมณพฺราหฺมณา ยาจกวณิพฺพกสาวกา, เอวํ ทกฺขิเณยฺยา วา เอเต ปุถู. อิธ โลเกติ: มนุสฺสโลเกติ ยญฺญมกปฺปยึสุ ปุถูธ โลเก.

ปุจฺฉามิ ตํ ภควา พฺรูหิ เม ตนฺติ: ปุจฺฉาติ: ติสฺโส ปุจฺฉา: อทิฏฺฐโชตนา ปุจฺฉา, ทิฏฺฐสํสนฺทนา ปุจฺฉา, วิมติจฺเฉทนา ปุจฺฉา.

กตมา อทิฏฺฐโชตนา ปุจฺฉา ? ปกติยา ลกฺขณํ อญฺญาตํ โหติ อทิฏฺฐํ อตุลิตํ อตีริตํ อวิภาวิตํ อวิภูตํ, ตสฺส ญาณาย ทสฺสนาย ตุลนาย ตีรณาย วิภาวนตฺถาย วิภูตตฺถาย ปญฺหํ ปุจฺฉติ; อยํ อทิฏฺฐโชตนา ปุจฺฉา.

กตมา ทิฏฺฐสํสนฺทนา ปุจฺฉา ? ปกติยา ลกฺขณํ ญาตํ โหติ ทิฏฺฐํ ตุลิตํ ตีริตํ วิภาวิตํ วิภูตํ อญฺเญหิ ปณฺฑิเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนตฺถาย ปญฺหํ ปุจฺฉติ; อยํ ทิฏฺฐสํสนฺทนา ปุจฺฉา.

กตมา วิมติจฺเฉทนา ปุจฺฉา ? ปกติยา สํสยํ ปกฺขนฺโน โหติ วิมติปกฺขนฺโน เทฺวฬฺหกชาโต "เอวํ นุ โข, น นุ โข, กินฺนุ โข กถํนุ โขติ โส วิมติจฺเฉทนตฺถาย ปญฺหํ ปุจฺฉติ; อยํ วิมติจฺเฉทนา ปุจฺฉา: อิมา ติสฺโส ปุจฺฉา. อปราปิ ติสฺโส ปุจฺฉา: มนุสฺสปุจฺฉา, อมนุสฺสปุจฺฉา, นิมฺมิตปุจฺฉา.

กตมา มนุสฺสปุจฺฉา ? มนุสฺสา พุทฺธํ ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺหํ ปุจฺฉนฺติ, ภิกฺขู ปุจฺฉนฺติ, ภิกฺขุนิโย ปุจฺฉนฺติ, อุปาสกา ปุจฺฉนฺติ, อุปาสิกาโย ปุจฺฉนฺติ, ราชาโน ปุจฺฉนฺติ, ขตฺติยา ปุจฺฉนฺติ, พฺราหฺมณา ปุจฺฉนฺติ, เวสฺสา ปุจฺฉนฺติ, สุทฺทา ปุจฺฉนฺติ, คหฏฺฐา ปุจฺฉนฺติ, ปพฺพชิตา ปุจฺฉนฺติ; อยํ มนุสฺสปุจฺฉา.

กตมา อมนุสฺสปุจฺฉา ? อมนุสฺสา พุทฺธํ ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺหํ ปุจฺฉนฺติ, นาคา ปุจฺฉนฺติ, สุปณฺณา ปุจฺฉนฺติ, ยกฺขา ปุจฺฉนฺติ, อสุรา ปุจฺฉนฺติ, คนฺธพฺพา ปุจฺฉนฺติ, มหาราชาโน ปุจฺฉนฺติ, อินฺทา

ปุจฺฉนฺติ, พฺรหฺมาโน ปุจฺฉนฺติ, เทวตาโย ปุจฺฉนฺติ, อยํ อมนุสฺสปุจฺฉา.
กตมา นิมฺมิตปุจฺฉา ? ยํ ภควา รูปํ อภินิมฺมินาติ มโนมยํ สพฺพงฺคปจฺจงฺคํ อหีนินฺทฺริยํ, โส นิมฺมิโต พุทฺธํ ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺหํ ปุจฺฉติ, ภควา วิสชฺเชติ; อยํ นิมฺมิตปุจฺฉา. อิมา ติสฺโส ปุจฺฉา, อปราปิ ติสฺโส ปุจฺฉา: อตฺตตฺถปุจฺฉา, ปรตฺถปุจฺฉา, อุภยตฺถปุจฺฉา. อปราปิ ติสฺโส ปุจฺฉา: ทิฏฺฐธมฺมิกตฺถปุจฺฉา, สมฺปรายิกตฺถปุจฺฉา, ปรมตฺถปุจฺฉา. อปราปิ ติสฺโส ปุจฺฉา: อนวชฺชตฺถปุจฺฉา, นิกฺกิเลสตฺถปุจฺฉา, โวทานตฺถปุจฺฉา. อปราปิ ติสฺโส ปุจฺฉา: อตีตปุจฺฉา, อนาคตปุจฺฉา. ปจฺจุปฺปนฺนปุจฺฉา. อปราปิ ติสฺโส ปุจฺฉา: อชฺฌตฺตปุจฺฉา, พหิทฺธาปุจฺฉา, อชฺฌตฺตพหิทฺธาปุจฺฉา. อปราปิ ติสฺโส ปุจฺฉา: กุสลปุจฺฉา, อกุสลปุจฺฉา, อพฺยากตปุจฺฉา. อปราปิ ติสฺโส ปุจฺฉา: ขนฺธปุจฺฉา, ธาตุปุจฺฉา, อายตนปุจฺฉา. อปราปิ ติสฺโส ปุจฺฉา: สติปฏฺฐานปุจฺฉา. สมฺมปฺปธานปุจฺฉา. อิทฺธิปาทปุจฺฉา. อปราปิ ติสฺโส ปุจฺฉา: อินฺทฺริยปุจฺฉา, พลปุจฺฉา, โพชฺฌงฺคปุจฺฉา. อปราปิ ติสฺโส ปุจฺฉา: มคฺคปุจฺฉา, ผลปุจฺฉา, นิพฺพานปุจฺฉา. ปุจฺฉามิ ตนฺติ: ปุจฺฉามิ ตํ ยาจามิ ตํ อชฺเฌสามิ ตํ ปสาเทมิ ตํ กถสฺสุ เมติ ปุจฺฉามิ ตํ. ภควาติ คารวาธิวจนเมตํ ฯเปฯ สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ, ยทิทํ ภควาติ. พฺรูหิ เม ตนฺติ: พฺรูหิ อาจิกฺขาหิ เทเสหิ ปญฺญเปหิ ปฏฺฐเปหิ วิวราหิ วิภชาหิ อุตฺตานีกโรหิ ปกาเสหีติ ปุจฺฉามิ ตํ ภควา พฺรูหิ เม ตํ. เตนาห โส พฺราหฺมโณ

"มูลทสฺสาวี (อิจฺจายสฺมา ปุณฺณโก)
อตฺถิ ปญฺเหน อาคมํ
กึนิสฺสิตา อิสโย มนุชา
ขตฺติยา พฺราหฺมณา เทวตานํ
ยญฺญมกปฺปึสุ ปุถูธ โลเก

ปุจฺฉามิ ตํ ภควา พฺรูหิ เมตํ.
เยเกจิเม อิสโย มนุชา (ปุณฺณกาติ ภควา)
ขตฺติยา พฺราหฺมณา เทวตานํ
ยญฺญมกปฺปึสุ ปุถูธ โลเก
อาสึสมานา ปุณฺณก อิตฺถตฺตํ
ชรํ สิตา ยญฺญมกปฺปึสุ.

เยเกจิเม อิสโย มนุชาติ: เยเกจิเมติ: สพฺเพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ อเสสํ นิสฺเสสํ ปริยาทายวจนเมตํ เยเกจิเมติ. อิสโยติ: อิสินามกา เยเกจิ อิสิปพฺพชฺชํ ปพฺพชิตา อาชีวกา นิคณฺฐา ชฏิลา ตาปสา. มนุชาติ มนุสฺสา วุจฺจนฺติ เยเกจิเม อิสโย มนุชา. ปุณฺณกาติ ภควา ตํ พฺราหฺมณํ นาเมน อาลปติ. ภควาติ: คารวาธิวจนเมตํ ฯเปฯ สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ; ยทิทํ ภควาติ ปุณฺณกาติ ภควา.

ขตฺติยา พฺราหฺมณา เทวตานนฺติ: ขตฺติยาติ เยเกจิ ขตฺติยชาติกา. พฺราหฺมณาติ: เยเกจิ โภวาทิกา. เทวตานนฺติ: อาชีวกสาวกานํ อาชีวกา เทวตา. ฯเปฯ ทิสาวติกานํ ทิสา เทวตา เย เยสํ ทกฺขิเณยฺยา เต เตสํ เทวตาติ ขตฺติยา พฺราหฺมณา เทวตานํ.

ยญฺญมกปฺปึสุ ปุถูธ โลเกติ: ยญฺโญ วุจฺจติ เทยฺยธมฺโม: จีวรปิณฺฑปาต-เสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ อนฺนํ ปานํ วตฺถํ ยานํ มาลาคนฺธํ วิเลปนํ เสยฺยาวสถํ ปทีเปยฺยํ. ยญฺญมกปฺปึสูติ: เยปิ ยญฺญํ เอสนฺติ คเวสนฺติ ปริเยสนฺติ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ อนฺนํ ปานํ วตฺถํ ยานํ มาลาคนฺธํ วิเลปนํ เสยฺยาวสถํ ปทีเปยฺยํ, เตปิ ยญฺญํ กปฺเปนฺติ. ปุถูติ ยญฺญา วา เอเต ปุถู, ยญฺญยชกา วา เอเต ปุถู, ทกฺขิเณยฺยา วา เอเต ปุถู. กถํ ยญฺญา วา เอเต ปุถู ? ฯเปฯ เอวํ ทกฺขิเณยฺยา วา เอเต ปุถู. อิธ โลเกติ: มนุสฺสโลเกติ ยญฺญมกปฺปึสุ ปุถูธ โลเก.

อาสึสมานา ปุณ์ณก อิต์ถตัน์ติ: อาสึสมานาติ: รูปปฏิลาภํ อาสึสมานา สัท์ทปฏิลาภํ อาสึสมานา คัน์ธปฏิลาภํ อาสึสมานา รสปฏิลาภํ อาสึสมานา โผฏ์ฐัพ์พปฏิลาภํ อาสึสมานา ปุต์ตปฏิลาภํ อาสึสมานา ทารปฏิลาภํ อาสึสมานา ธนปฏิลาภํ อาสึสมานา ยสปฏิลาภํ อาสึสมานา อิส์สริยปฏิลาภํ อาสึสมานา ขัต์ติยมหาสาลกุเล อัต์ตภาวปฏิลาภํ อาสึสมานา พ๎ราห๎มณมหาสาลกุเล อัต์ตภาวปฏิลาภํ อาสึสมานา คหปติมหาสาลกุเล อัต์ตภาวปฏิลาภํ อาสึสมานา จาตุม์มหาราชิเกสุ เทเวสุ อัต์ตภาวปฏิลาภํ อาสึสมานา ตาวตึเสสุ เทเวสุ. ยาเมสุ เทเวสุ. ตุสิเตสุ เทเวสุ. นิม์มานรตีสุ เทเวสุ. ปรนิม์มิตวสวัต์ตีสุ เทเวสุ. พ๎รห๎มกายิเกสุ เทเวสุ อัต์ตภาวปฏิลาภํ อาสึสมานา อิจ์ฉมานา สาทิยมานา ปัต์ถยมานา ปิหยมานา อภิชัป์ปมานาติ อาสึสมานา. ปุณ์ณก อิต์ถตัน์ติ: เอต์ถ อัต์ตภาวาภินิพ์พัต์ติ อาสึสมานา เอต์ถ ขัต์ติยมหาสาลกุเล อัต์ตภาวาภินิพ์พัต์ติ อาสึสมานา เอต์ถ พ๎ราห๎มณมหาสาลกุเล อัต์ตภาวาภินิพ์พัต์ติ อาสึสมานา เอต์ถ คหปติมหาสาลกุเล อัต์ตภาวาภินิพ์พัต์ติ อาสึสมานา เอต์ถ จาตุม์มหาราชิเกสุ เทเวสุ อัต์ตภาวาภินิพ์พัต์ติ อาสึสมานา เอต์ถ ตาวตึเสสุ เทเวสุ. เอต์ถ ยาเมสุ เทเวสุ. เอต์ถ ปรนิม์มิตวสวัต์ตีสุ เทเวสุ. เอต์ถ พ๎รห๎มกายิเกสุ เทเวสุ อัต์ตภาวาภินิพ์พัต์ติ อาสึสมานา อิจ์ฉมานา สาทิยมานา ปัต์ถยมานา ปิหยมานา อภิชัป์ปมานาติ อาสึสมานา ปุณ์ณก อิต์ถตํ.

ชรํ สิตา ยัญ์ญมกัป์ปยึสูติ: ชรํสิตาติ: ชรนิส์สิตา พ๎ยาธินิส์สิตา มรณนิส์สิตา โสกปริเทวทุก์ขโทมนัส์สุปายาสนิส์สิตา เทวเต ชาตินิส์สิตาย เทวเต ชาตินิส์สิตา วา เทวเต ชรนิส์สิตาย เทวเต ชรนิส์สิตา วา เทวเต พ๎ยาธินิส์สิตาย เทวเต พ๎ยาธินิส์สิตา วา เทวเต มรณนิส์สิตาย เทวเต มรณนิส์สิตา วา เทวเต โสกปริเทวทุก์ขโทมนัส์สุปายาสนิส์สิตาย เทวเต โสกปริเทวทุก์ขโทมนัส์สุปายาสนิส์สิตา วา เทวเต คตินิส์สิตาย

เทวเต คตินิสฺสิตา วา เทวเต อุปปตฺตินิสฺสิตาย เทวเต อุปปตฺตินิสฺสิตา วา เทวเต ปฏิสนฺธินิสฺสิตาย เทวเต ปฏิสนฺธินิสฺสิตา วา เทวเต ภวนิสฺสิตาย เทวเต ภวนิสฺสิตา วา เทวเต สํสารนิสฺสิตาย เทวเต สํสารนิสฺสิตา วา เทวเต วฏฺฏนิสฺสิตาย เทวเต วฏฺฏนิสฺสิตา วา อาสิตา อลฺลีนา อุปคตา อชฺโฌสิตา อธิมุตฺตาติ ชรํสิตา ยญฺญมกปฺปยึสุ. เตนาห ภควา

"เยเกจิเม อิสโย มนุชา (ปุณฺณกาติ ภควา)
ขตฺติยา พฺราหฺมณา เทวตานํ
ยญฺญมกปฺปึสุ ปุถู โลเก
อาสึสมานา ปุณฺณก อิตฺถตฺตํ
ชรํ สิตา ยญฺญมกปฺปยึสูติ.
เยเกจิเม อิสโย มนุชา (อิจฺจายสฺมา ปุณฺณโก)
ขตฺติยา พฺราหฺมณา เทวตานํ
ยญฺญมกปฺปึสุ ปุถู โลเก
กจฺจิสฺสุ เต ภควา ยญฺญปเถ อปฺปมตฺตา
อตารุํ ชาติญฺจ ชรญฺจ มาริส
ปุจฺฉามิ ตํ ภควา พฺรูหิ เม ตํ.

เยเกจิเม อิสโย มนุชาติ: เยเกจิเมติ: ฯเปฯ กจฺจิสฺสุ เต ภควา ยญฺญปเถ อปฺปมตฺตาติ: กจฺจิสฺสูติ: สํสยปุจฺฉา วิมติปุจฺฉา เทฺวฬฺหกปุจฺฉา อเนกํสปุจฺฉา "เอวํ นุโข น นุ โข กินฺนุ โข กถํ นุ โขติ กจฺจิสฺสุ: เตติ ยญฺญยชกา. ภควาติ คารวาธิวจนเมตํ ฯเปฯ สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ, ยทิทํ ภควาติ กจฺจิสฺสุ เต ภควา. ยญฺญปเถ อปฺปมตฺตาติ: ยญฺโญเยว วุจฺจติ ยญฺญปโถ. ยถา อริยมคฺโค อริยปโถ, เทวมคฺโค เทวปโถ, พฺรหฺมมคฺโค พฺรหฺมปโถ; เอวเมวํ ยญฺโญเยว วุจฺจติ ยญฺญปโถ:

อัปปมัตตาติ: ยัญญปเถ อัปปมัตตา สักกัจจการิโน สาตัจจการิโน อนัฏฐิตการิโน อโนลีนวุตติโน อนิกขิตฉันทา อนิกขิตธุรา ตัจจริตา ตัพพหุลา ตัคครุกา ตันนินนา ตัปโปณา ตัปปัพภารา ตทาธิมุตตา ตทาธิปเตยยาติ ยัญญปเถ อัปปมัตตา. เยปิ ยัญญํ เอสันติ คเวสันติ ปริเยสันติ จีวรปิณฑปาตเสนาสนคิลานปัจจยเภสัชชปริกขารํ อันนํ ปานํ วัตถํ ยานํ มาลาคันธํ วิเลปนํ เสยยาวสถํ ปทีเปยยํ สักกัจจการิโน ฯเปฯ ตทาธิปเตยยา, เตปิ ยัญญปเถ อัปปมัตตา. เยปิ ยัญญํ อภิสังขโรนติ จีวรปิณฑปาตเสนาสนคิลานปัจจยเภสัชชปริกขารํ อันนํ ปานํ วัตถํ ยานํ มาลาคันธํ วิเลปนํ เสยยาวสถํ ปทีเปยยํ สักกัจจการิโน ฯเปฯ ตทาธิปเตยยา, เตปิ ยัญญปเถ อัปปมัตตา. เยปิ ยัญญํ เทนติ ยชันติ ปริจจชันติ จีวรปิณฑปาตเสนาสนคิลานปัจจยเภสัชชปริกขารํ อันนํ ปานํ วัตถํ ยานํ มาลาคันธํ วิเลปนํ เสยยาวสถํ ปทีเปยยํ สักกัจจการิโน ฯเปฯ ตทาธิปเตยยา, เตปิ ยัญญปเถ อัปปมัตตาติ กัจจิสสุ เต ภควา ยัญญปเถ อัปปมัตตา.

อตารุํ ชาติญจ ชรัญจ มาริสาติ: ชาติชรามรณํ อตาริํสุ อุตตริํสุ ปตริํสุ สมติกกมิํสุ วีติวตติํสุ. มาริสาติ ปิยวจนํ ครุวจนํ สคารวสัปปติสสาธิวจนเมตํ มาริสาติ อตารุํ ชาติญจ ชรัญจ มาริส.

ปุจฉามิ ตํ ภควา พรูหิ เม ตันติ ปุจฉามิ ตันติ: ปุจฉามิ ตํ ยาจามิ ตํ อัชเฌสามิ ตํ ปสาเทมิ ตํ กถัสสุ เมติ ปุจฉามิ ตํ. ภควาติ คารวาธิวจนเมตํ ฯเปฯ สัจฉิกา ปัญญัตติ, ยทิทํ ภควาติ. พรูหิ เม ตันติ: พรูหิ อาจิกขาหิ เทเสหิ ปัญญเปหิ ปัฏฐเปหิ วิวราหิ วิภชาหิ อุตตานีกโรหิ ปกาเสหีติ ปุจฉามิ ตํ ภควา พรูหิ เม ตํ. เตนาห โส พราหมโณ

เยเกจิเม อิสโย มนุชา (อิจฺจายสฺมา ปุณฺณโก)
ขตฺติยา พฺราหฺมณา เทวตานํ
ยญฺญมกปฺปึสุ ปุถูธ โลเก,
กจฺจิสฺสุ เต ภควา ยญฺญปเถ อปฺปมตฺตา
อตารุํ ชาติญฺจ ชรญฺจ มาริส,
ปุจฺฉามิ ตํ ภควา พฺรูหิ เมตํ.
อาสีสนฺติ โถมยนฺติ (อภิชปฺปนฺติ) ชุหนฺติ (ปุณฺณกาติ ภควา)
กามาภิชปฺปนฺติ ปฏิจฺจ ลาภํ
เต ยาชโยคา ภวราครตฺตา
นาตรึสุ ชาติชรนฺติ พฺรูมิ.

อาสีสนฺติ โถมยนฺติ อภิชปฺปนฺติ ชุหนฺตีติ: อาสีสนฺตีติ: รูปปฏิลาภํ อาสีสนฺติ, สทฺทปฏิลาภํ อาสีสนฺติ, คนฺธปฏิลาภํ อาสีสนฺติ, รสปฏิลาภํ อาสีสนฺติ, โผฏฺฐพฺพปฏิลาภํ อาสีสนฺติ, ปุตฺตปฏิลาภํ อาสีสนฺติ, ทารปฏิลาภํ อาสีสนฺติ, ธนปฏิลาภํ อาสีสนฺติ, ยสปฏิลาภํ อาสีสนฺติ, อิสฺสริยปฏิลาภํ อาสีสนฺติ, ขตฺติยมหาสาลกุเล อตฺตภาวปฏิลาภํ อาสีสนฺติ, พฺราหฺมณมหาสาลกุเล. คหปติมหาสาลกุเล. จาตุมฺมหาราชิเกสุ เทเวสุ. ฯเปฯ พฺรหฺมกายิเกสุ เทเวสุ อตฺตภาวปฏิลาภํ อาสีสนฺติ สาทิยนฺติ ปตฺถยนฺติ ปิหยนฺตีติ อาสีสนฺติ. โถมยนฺตีติ: ยญฺญํ วา โถเมนฺติ, ผลํ วา โถเมนฺติ, ทกฺขิเณยฺยํ วา โถเมนฺติ.

กถํ ยญฺญํ โถเมนฺติ ? ปิยํ ทินฺนํ, มนาปํ ทินฺนํ, ปณีตํ ทินฺนํ, กปฺปิยํ ทินฺนํ, วิเจยฺย, ทินฺนํ, อนวชฺชํ ทินฺนํ, อภิณฺหํ ทินฺนํ, ททํ จิตฺตํ ปสาทิตนฺติ โถเมนฺติ กิตฺเตนฺติ วณฺเณนฺติ ปสํสนฺติ; เอวํ ยญฺญํ โถเมนฺติ.

กถํ ผลํ โถเมนฺติ ? อิโตนิทานํ รูปปฏิลาโภ ภวิสฺสติ, สทฺทปฏิลาโภ ภวิสฺสติ, คนฺธปฏิลาโภ ภวิสฺสติ, รสปฏิลาโภ ภวิสฺสติ, โผฏฺฐพฺพปฏิลาโภ

ภวิสฺสติ, ขตฺติยมหาสาลกุเล. พฺราหฺมณมหาสาลกุเล. ฯเปฯ พฺรหฺมกายิเกสุ เทเวสุ อตฺตภาวปฏิลาโภ ภวิสฺสตีติ โอเมนฺติ กิตฺเตนฺติ วณฺเณนฺติ ปสํสนฺติ. เอวํ ผลํ โอเมนฺติ.

กถํ ทกฺขิเณยฺยํ โอเมนฺติ ? ทกฺขิเณยฺยา ชาติสมฺปนฺนา โคตฺตสมฺปนฺนา อชฺฌายกา มนฺตธรา ติณฺณํ เวทานํ ปารคู สนิฆณฺฑุเกฏภานํ สากฺขรปฺปเภทานํ อิติหาสปญฺจมานํ ปทกา เวยฺยากรณา โลกายตมหาปุริสลกฺขเณสุ อนวยา วีตราคา ราควินยาย วา ปฏิปนฺนา, วีตโทสา โทสวินยาย วา ปฏิปนฺนา, วีตโมหา โมหวินยาย วา ปฏิปนฺนา, สทฺธาสมฺปนฺนา สีลสมฺปนฺนา สมาธิสมฺปนฺนา ปญฺญาสมฺปนฺนา วิมุตฺติสมฺปนฺนา วิมุตฺติญาณทสฺสนสมฺปนฺนาติ โอเมนฺติ กิตฺเตนฺติ วณฺเณนฺติ ปสํสนฺติ; เอวํ ทกฺขิเณยฺยํ โอเมนฺตีติ อาสึสนฺติ โอมยนฺติ. อภิชปฺปนฺตีติ: รูปปฏิลาภํ อภิชปฺปนฺติ, สทฺทปฏิลาภํ อภิชปฺปนฺติ, คนฺธปฏิลาภํ อภิชปฺปนฺติ, รสปฏิลาภํ อภิชปฺปนฺติ, โผฏฺฐพฺพปฏิลาภํ อภิชปฺปนฺติ, ขตฺติยมหาสาลกุเล อตฺตภาวปฏิลาภํ อภิชปฺปนฺติ. ฯเปฯ พฺรหฺมกายิเกสุ เทเวสุ อตฺตภาวปฏิลาภํ อภิชปฺปนฺตีติ อาสึสนฺติ โอมยนฺติ อภิชปฺปนฺติ. ชุหนฺตีติ: ชุหนฺติ เทนฺติ ยชนฺติ ปริจฺจชนฺติ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ อนฺนํ ปานํ วตฺถํ ยานํ มาลาคนฺธํ วิเลปนํ เสยฺยาวสถํ ปทีเปยฺยนฺติ อาสึสนฺติ โอมยนฺติ อภิชปฺปนฺติ ชุหนฺติ. ปุณฺณกาติ ภควาติ: ปุณฺณกาติ: ภควา ตํ พฺราหฺมณํ นาเมน อาลปติ. ภควาติ: คารวาธิวจนเมตํ. ฯเปฯ ยทิทํ ภควาติ ปุณฺณกาติ ภควา.

กามาภิชปฺปนฺติ ปฏิจฺจ ลาภนฺติ: รูปปฏิลาภํ ปฏิจฺจ กาเม อภิชปฺปนฺติ, สทฺทปฏิลาภํ ปฏิจฺจ กาเม อภิชปฺปนฺติ. ฯเปฯ พฺรหฺมกายิเกสุ เทเวสุ อตฺตภาวปฏิลาภํ ปฏิจฺจ กาเม อภิชปฺปนฺติ ชปฺปนฺติ ปชปฺปนฺตีติ กามาภิชปฺปนฺติ ปฏิจฺจ ลาภํ.

เต ยาชโยคา ภวราครตฺตา นาตรึสุ ชาติชรนฺติ พฺรูมีติ เตติ: ยญฺญยชกา

ยาชโยคาติ: ยาเคสุ ยุตฺตา อายุตฺตา สมายุตฺตา ตจฺจริตา ตพฺพหุลา ตคฺครุกา ตนฺนินฺนา ตปฺโปณา ตปฺปพฺภารา ตทาธิมุตฺตา ตทาธิปเตยฺยาติ เต ยาชโยคา. ภวราครตฺตาติ: ภวราโค วุจฺจติ ตณฺหา; โย ภเวสุ ภวฉนฺโท ภวราโค ภวนนฺทิ ภวตณฺหา ภวสิเนโห ภวปิปาสา ภวปริฬาโห ภวมุจฺฉา ภวชฺโฌสานํ. ภวราเคน ภเวสุ รตฺตาติ คธิตา มุจฺฉิตา อชฺโฌปนฺนา ลคฺคา ลคฺคิตา ปลิพุทฺธาติ เต ยาชโยคา ภวราครตฺตา. นาตรึสุ ชาติชรนฺติ พฺรูมีติ: เต ยาชโยคา ภวราครตฺตา ชาติชรามรณํ น ตรึสุ น อุตฺตรึสุ น ปตรึสุ น สมติกฺกมึสุ น วีติวตฺตึสุ ชาติชรามรณา อนิกฺขนฺตา อนิสฺสฏา อนติกฺกนฺตา อสมติกฺกนฺตา อวีติวตฺตา อนฺโตชาติชรามรเณ ปริวตฺตนฺติ, อนฺโตสํสารปเถ ปริวตฺตนฺติ, ชาติยา อนุคตา ชราย อนุสฏา พฺยาธินา อภิภูตา มรเณน อพฺภาหตา อตาณา อเลณา อสรณา อสรณีภูตาติ พฺรูมิ อาจิกฺขามิ เทเสมิ ปญฺญเปมิ ปฏฺฐเปมิ วิวรามิ วิภชามิ อุตฺตานีกโรมิ ปกาเสมีติ เต ยาชโยคา ภวราครตฺตา นาตรึสุ ชาติชรนฺติ พฺรูมิ. เตนาห ภควา

“อาสีสนฺติ โถมยนฺติ (อภิชปฺปนฺติ) ชุหนฺติ (ปุณฺณกาติ ภควา)
กามาภิชปฺปนฺติ ปฏิจฺจ ลาภํ
เต ยาชโยคา ภวราครตฺตา
นาตรึสุ ชาติชรนฺติ พฺรูมีติ.
เต เจ นาตรึสุ ยาชโยคา (อิจฺจายสฺมา ปุณฺณโก)
ยญฺเญหิ ชาติญฺจ ชรญฺจ มาริส
อถ โก จรหิ เทวมนุสฺสโลเก
อตาริ ชาติญฺจ ชรญฺจ มาริส
ปุจฺฉามิ ตํ ภควา พฺรูหิ เม ตํ.

เต เจ นาตรึสุ ยาชโยคาติ: เต ยญฺญยชกา ยาชโยคา ภวราครตฺต

ชาติชรามรณํ นาตรึสุ น อุตฺตรึสุ น ปตรึสุ น สมติกฺกมึสุ น วีติวตฺตึสุ, ชาติชรามรณา อนิกฺขนฺตา อนิสฺสฏฺฐา อนติกฺกนฺตา อสมติกฺกนฺตา อวีติวตฺตา อนฺโตชาติชรามรเณ ปริวตฺตนฺติ, อนฺโตสํสารปเถ ปริวตฺตนฺติ, ชาติยา อนุคตา ชราย อนุสฏา พฺยาธินา อภิภูตา มรเณน อพฺภาหตา อตาณา อเลณา อสรณา อสรณีภูตาติ เต เจ นาตรึสุ ยาชโยคา. อิจฺจายสฺมา ปุณฺณโกติ: อิจฺจาติ: ปทสนฺธิ. ฯเปฯ อายสฺมา ปุณฺณโกติ.

ยญฺเญหิ ชาติญฺจ ชรญฺจ มาริสาติ: ยญฺเญหิ ปหุเตหิ ยญฺเญหิ วิวิเธหิ ยญฺเญหิ ปุถูหิ. มาริสาติ ปิยวจนํ ครุวจนํ สคารวสปฺปติสฺสาธิวจนเมตํ มาริสาติ ยญฺเญหิ ชาติญฺจ ชรญฺจ มาริส.

อถ โก จรหิ เทวมนุสฺสโลเก อตาริ ชาติญฺจ ชรญฺจ มาริสาติ: อถ โก เอโส สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย ชาติชรามรณํ อตาริ อุตฺตริ ปตริ สมติกฺกมิ วีติวตฺตยิ. มาริสาติ: ปิยวจนํ ครุวจนํ สคารวสปฺปติสฺสาธิวจนเมตํ มาริสาติ อถ โก จรหิ เทวมนุสฺสโลเก อตาริ ชาติญฺจ ชรญฺจ มาริส.

ปุจฺฉามิ ตํ ภควา พฺรูหิ เม ตนฺติ: ปุจฺฉามิ ตนฺติ: ปุจฺฉามิ ตํ, ยาจามิ ตํ, อชฺเฌสามิ ตํ, ปสาเทมิ ตํ, กถสฺสุ เมติ ปุจฺฉามิ ตํ. ภควาติ: สคารวาธิวจนเมตํ. ฯเปฯ สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ, ยทิทํ ภควาติ. พฺรูหิ เม ตนฺติ: พฺรูหิ อาจิกฺขาหิ เทเสหิ ปญฺญเปหิ ปฏฺฐเปหิ วิวราหิ วิภชาหิ อุตฺตานีกโรหิ ปกาเสหีติ ปุจฺฉามิ ตํ ภควา พฺรูหิ เม ตํ. เตนาห โส พฺราหฺมโณ

"เต เจ นาตรึสุ ยาชโยคา (อิจฺจายสฺมา ปุณฺณโก)
ยญฺเญหิ ชาติญฺจ ชรญฺจ มาริส
อถ โก จรหิ เทวมนุสฺสโลเก
อตาริ ชาติญฺจ ชรญฺจ มาริส
ปุจฺฉามิ ตํ ภควา พฺรูหิ เม ตนฺติ.

สํขาย โลกสฺมึ ปโรปรานิ (ปุณฺณกาติ ภควา)
ยสฺสิญฺชิตํ นตฺถิ กุหิญฺจิ โลเก
สนฺโต วิธูโม อนีโฆ นิราโส
อตาริ โส ชาติชรนฺติ พฺรูมิ.

สํขาย โลกสฺมึ ปโรปรานีติ: สํขา วุจฺจติ ญาณํ; ยา ปญฺญา ปชานนา. ฯเปฯ อโมโห ธมฺมวิจโย สมฺมาทิฏฺฐิ. ปโรปรานีติ: โอปารํ วุจฺจติ มนุสฺสโลโก. ปารํ วุจฺจติ เทวโลโก. โอปารํ วุจฺจติ กามธาตุ. ปารํ วุจฺจติ รูปธาตุ อรูปธาตุ. โอปารํ วุจฺจติ กามธาตุ รูปธาตุ. ปารํ วุจฺจติ อรูปธาตุ. สํขาย โลกสฺมึ ปโรปรานีติ ปโรปรานิ อนิจฺจโต สํขาย ทุกฺขโต โรคโต คณฺฑโต สลฺลโต. ฯเปฯ อนิสฺสรณโต สํขาย ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ติรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวาติ สํขาย โลกสฺมึ ปโรปรานิ. ปุณฺณกาติ ภควาติ: ปุณฺณกาติ ภควา ตํ พฺราหฺมณํ นาเมน อาลปติ. ภควาติ: คารวาธิวจนเมตํ ฯเปฯ ยทิทํ ภควาติ ปุณฺณกาติ ภควา.

ยสฺสิญฺชิตํ นตฺถิ กุหิญฺจิ โลเกติ: ยสฺสาติ: อรหโต ขีณาสวสฺส. อิญฺชิตนฺติ: ตณฺหิญฺชิตํ ทิฏฺฐิญฺชิตํ, กิเลสิญฺชิตํ, มานิญฺชิตํ, กมฺมิญฺชิตํ. ยสฺสิเม อิญฺชิตา นตฺถิ น สํวิชฺชนฺติ นุปลพฺภนฺติ, ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปฺปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒา. กุหิญฺจีติ: กุหิญฺจิ กิมฺหิจิ กตฺถจิ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา. โลเกติ: อปายโลเก ฯเปฯ อายตนโลเกติ ยสฺสิญฺชิตํ นตฺถิ กุหิญฺจิ โลเก.

สนฺโต วิธูโม อนีโฆ นิราโส อตาริ โส ชาติชรนฺติ พฺรูมีติ: สนฺโตติ: ราคสฺส สนฺตตฺตา สนฺโต โทสสฺส สนฺตตฺตา สนฺโต โมหสฺส สนฺตตฺตา สนฺโต โกธสฺส. อุปนาหสฺส. มกฺขสฺส. ปฬาสสฺส. อิสฺสาย. มจฺฉริยสฺส. มายาย. สาเฐยฺยสฺส. ถมฺภสฺส. สารมฺภสฺส. มานสฺส. อติมานสฺส. มทสฺส. ปมาทสฺส. สพฺพกิเลสานํ สพฺพทุจฺจริตานํ สพฺพทรถานํ สพฺพปริฬาหานํ สพฺพสนฺตาปานํ

สัพพากุสลาภิสํขารานํ สันตัตตา สมิตัตตา วูปสมิตัตตา วิชฌาตัตตา. นิพพุตัตตา วิคตัตตา ปฏิปัสสัทธัตตา สันโต อุปสันโต วูปสันโต นิพพุโต ปฏิปัสสัทโธติ สันโต. วิธูโมติ: กายทุจจริตํ วิธูมิตํ วิธมิตํ วิโสสิตํ พยันตีกตํ วจีทุจจริตํ. มโนทุจจริตํ วิธูมิตํ วิธมิตํ วิโสสิตํ พยันตีกตํ. ราโค วิธูมิโต วิธมิโต วิโสสิโต พยันตีกโต. โทโส. โมโห. โกโธ. อุปนาโห. มักโข. ปฬาโส. อิสสา. มัจฉริยํ. มายา. สาเฐยยํ. ถัมโภ. สารัมโภ. มาโน. อติมาโน. มโท. ปมาโท วิธูมิโต วิธมิโต วิโสสิโต พยันตีกโต. สัพเพ กิเลสา. สัพเพ ทุจจริตา. สัพเพ ทรถา. สัพเพ ปริฬาหา. สัพเพ สันตาปา. สัพพากุสลาภิสํขารา วิธูมิตา วิธมิตา วิโสสิตา พยันตีกตา. อปิจ โกโธ วุจจติ ธูโม

มาโน หิ เต พราหมณ ขาริภาโร
โกโธ ธูโม ภัสมนิ โมสวัชชํ
ชิวหา สุชา ตับปรัสส โชติฏฐานํ
อัตตา สุทันโต ปุริสสส ชาติ.

อปิจ ทสหากาเรหิ โกโธ ชายติ: อนัตถํ เม อจรีติ โกโธ ชายติ. อนัตถํ เม จรตีติ โกโธ ชายติ. อนัตถํ เม จริสสตีติ โกโธ ชายติ. ปิยัสส เม มนาปัสส อนัตถํ อจริ อนัตถํ จรติ. อนัตถํ จริสสตีติ โกโธ ชายติ. อปปิยัสส เม อมนาปัสส อัตถํ อจริ อัตถํ จรติ อัตถํ จริสสตีติ โกโธ ชายติ. อัฏฐาเน วา ปน โกโธ ชายติ. โย เอวรูโป จิตตัสส อาฆาโต ปฏิฆาโต ปฏิฆํ ปฏิวิโรโธ โกโป ปโกโป สัมปโกโป โทโส ปโทโส สัมปโทโส จิตตัสส พยาปตติ มโนปโทโส โกโธ กุชฌนา กุชฌิตัตตํ โทโส ทุสสนา ทุสสิตัตตํ พยาปตติ พยาปัชชนา วิโรโธ ปฏิวิโรโธ จัณฑิกกํ อัสสุโรโป อนัตตมนตา จิตตัสส; อยํ วุจจติ โกโธ. อปิจ โกธัสส อธิมัตตปริตตตา เวทิตัพพา: อัตถิ กัญจิ กาลํ โกโธ จิตตาวิลกรณมัตโต โหติ; น จ ตาว มุขกุลวิกุลาโน โหติ. อัตถิ กัญจิ กาลํ โกโธ มุขกุลวิกุลานมัตโต โหติ, น จ ตาว

หนุสญฺโจปโน โหติ. อตฺถิ กญฺจิ กาลํ โกโธ หนุสญฺโจปนมตฺโต โหติ; น จ ตาว ผรุสวาจนิจฺฉรโณ โหติ. อตฺถิ กญฺจิ กาลํ โกโธ ผรุสวาจนิจฺฉรณมตฺโต โหติ; น จ ตาว ทิสาวิทิสํ อนุวิโลกโน โหติ. อตฺถิ กญฺจิ กาลํ โกโธ ทิสาวิทิสํ อนุวิโลกนมตฺโต โหติ; น จ ตาว ทณฺฑสตฺถปรามสโน โหติ. อตฺถิ กญฺจิ กาลํ โกโธ ทณฺฑสตฺถปรามสนมตฺโต โหติ; น จ ตาว ทณฺฑสตฺถอพฺภุกฺกิรโณ โหติ. อตฺถิ กญฺจิ กาลํ โกโธ ทณฺฑสตฺถอพฺภุกฺกิรณมตฺโต โหติ; น จ ตาว ทณฺฑสตฺถอภินิปาตโน โหติ. อตฺถิ กญฺจิ กาลํ โกโธ ทณฺฑสตฺถอภินิปาตนมตฺโต โหติ; น จ ตาว ฉินฺทวิจฺฉินฺทกรโณ โหติ. อตฺถิ กญฺจิ กาลํ โกโธ ฉินฺทวิจฺฉินฺทกรณมตฺโต โหติ; น จ ตาว สมฺภญฺชนปริภญฺชโน โหติ. อตฺถิ กญฺจิ กาลํ โกโธ สมฺภญฺชนปริภญฺชนมตฺโต โหติ; น จ ตาว องฺคมงฺคาปกฑฺฒโน โหติ. อตฺถิ กญฺจิ กาลํ โกโธ องฺคมงฺคาปกฑฺฒนมตฺโต โหติ; น จ ตาว ชีวิตปรามสโน โหติ. อตฺถิ กญฺจิ กาลํ โกโธ ชีวิตปรามสนมตฺโต โหติ; น จ ตาว จาคปริจฺจาคสณฺฐิโต โหติ. ยโต โกโธ ปรํ ปุคฺคลํ ฆาเตตฺวา อตฺตานํ ฆาเตติ; เอตฺตาวตา โกโธ ปรมุสฺสทคโต ปรมวิปุลปฺปตฺโต โหติ. ยสฺเสโส โกโธ ปหีโน สมุจฺฉินฺโน วูปสนฺโต ปฏิปสฺสทฺโธ อภพฺพุปฺปตฺติโก ญาณคฺคินา ทฑฺโฒ; โส วุจฺจติ วิธูโม: โกธสฺส ปหีนตฺตา วิธูโม, โกธวตฺถุสฺส ปริญฺญาตตฺตา วิธูโม, โกธเหตุสฺส อุจฺฉินฺนตฺตา วิธูโมติ วิธูโม. อนีโฆติ: ราโค นีโฆ, โทโส นีโฆ, โมโห นีโฆ, อุปนาโห นีโฆ, ฯเปฯ สพฺพากุสลาภิสงฺขารา นีฆา. ยสฺเสเต นีฆา ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒา; โส วุจฺจติ อนีโฆ. นิราโสติ: อาสา วุจฺจติ ตณฺหา; โย ราโค สาราโค. ฯเปฯ อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํ. ยสฺเสสา อาสา ตณฺหา ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา

อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒา; โส วุจฺจติ นิราโส. ชาตีติ: ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหิ ตมฺหิ สตฺตนิกาเย ชาติ สญฺชาติ โอกฺกนฺติ, นิพฺพตฺติ อภินิพฺพตฺติ, ขนฺธานํ ปาตุภาโว, อายตนานํ ปฏิลาโภ. ชราติ: ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหิ ตมฺหิ สตฺตนิกาเย ชรา ชีรณตา ขณฺฑิจฺจํ ปาลิจฺจํ วลิตฺตจตา, อายุโน สํหานิ, อินฺทฺริยานํ ปริปาโก. สนฺโต วิธูโม อนีโฆ นิราโส อตาริ โส ชาติชรนฺติ พฺรูมีติ: โย สนฺโต จ วิธูโม จ อนีโฆ จ นิราโส จ โส ชาติชรามรณํ อตาริ อุตฺตาริ ปตริ สมติกฺกมิ วีติวตฺตยีติ พฺรูมิ อาจิกฺขามิ เทเสมิ ปญฺญเปมิ ปฏฺฐเปมิ วิวรามิ วิภชามิ อุตฺตานีกโรมิ ปกาเสมีติ สนฺโต วิธูโม อนีโฆ นิราโส อตาริ โส ชาติชรนฺติ พฺรูมีติ เตนาห ภควา

"สํขาย โลกสฺมึ ปโรปรานิ (ปุณฺณกาติ ภควา)
ยสฺสิญฺชิตํ นตฺถิ กุหิญฺจิ โลเก
สนฺโต วิธูโม อนีโฆ นิราโส
อตาริ โส ชาติชรนฺติ พฺรูมีติ.

สห คาถาปริโยสานา. ฯเปฯ ปญฺชลิโก ภควนฺตํ นมสฺสมาโน นิสินฺโน โหติ "สตฺถา เม ภนฺเต ภควา, สาวโกหมสฺมีติ.

ปุณฺณกมาณวกปญฺหานิทฺเทโส ตติโย.

เมตฺตคูมาณวกปญฺหานิทฺเทโส.

ปุจฺฉามิ ตํ ภควา พฺรูหิ เม ตํ (อิจฺจายสฺมา เมตฺตคู)
มญฺญามิ ตํ เวทคุํ ภาวิตตฺตํ
กุโต นุ ทุกฺขา สมุปาคตา เม
เย เกจิ โลกสฺมึ อเนกรูปา.

ปุจฺฉามิ ตํ ภควา พฺรูหิ เม ตนฺติ ปุจฺฉาติ: ติสฺโส ปุจฺฉา: อทิฏฺฐโชตนา ปุจฺฉา, ทิฏฺฐสํสนฺทนา ปุจฺฉา, วิมติจฺเฉทนา ปุจฺฉา.

กตมา อทิฏฺฐโชตนา ปุจฺฉา ? ปกติยา ลกฺขณํ อญฺญาตํ โหติ อทิฏฺฐํ อตุลิตํ อตีริตํ อวิภาวิตํ อวิภูตํ. ตสฺส ญาณาย ทสฺสนาย ตุลนาย ตีรณาย วิภาวนตฺถาย วิภูตตฺถาย ปญฺหํ ปุจฺฉติ; อยํ อทิฏฺฐโชตนา ปุจฺฉา.

กตมา ทิฏฺฐสํสนฺทนา ปุจฺฉา ? ปกติยา ลกฺขณํ ญาตํ โหติ ทิฏฺฐํ ตุลิตํ ตีริตํ วิภาวิตํ วิภูตํ อญฺเญหิ ปณฺฑิเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนตฺถาย ปญฺหํ ปุจฺฉติ; อยํ ทิฏฺฐสํสนฺทนา ปุจฺฉา.

กตมา วิมติจฺเฉทนา ปุจฺฉา ? ปกติยา สํสยํ ปกฺขนฺโน โหติ วิมตึ ปกฺขนฺโน เทฺวฬฺหกชาโต "เอวํ นุโข น นุโข กินฺนุโข กถํ นุโขติ โส วิมติจฺเฉทนตฺถาย ปญฺหํ ปุจฺฉติ; อยํ วิมติจฺเฉทนา ปุจฺฉา: อิมา ติสฺโส ปุจฺฉา. อปราปิ ติสฺโส ปุจฺฉา: มนุสฺสปุจฺฉา, อมนุสฺสปุจฺฉา, นิมฺมิตปุจฺฉา.

กตมา มนุสฺสปุจฺฉา ? มนุสฺสา พุทฺธํ ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺหํ ปุจฺฉนฺติ, ภิกฺขู ปุจฺฉนฺติ, ภิกฺขุนิโย ปุจฺฉนฺติ, อุปาสกา ปุจฺฉนฺติ, อุปาสิกาโย ปุจฺฉนฺติ, ราชาโน ปุจฺฉนฺติ, ขตฺติยา ปุจฺฉนฺติ, พฺราหฺมณา ปุจฺฉนฺติ, เวสฺสา ปุจฺฉนฺติ, สุทฺทา ปุจฺฉนฺติ, คหฏฺฐา ปุจฺฉนฺติ, ปพฺพชิตา ปุจฺฉนฺติ; อยํ มนุสฺสปุจฺฉา.

กตมา อมนุสฺสปุจฺฉา ? อมนุสฺสา พุทฺธํ ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺหํ ปุจฺฉนฺติ, นาคา ปุจฺฉนฺติ, สุปณฺณา ปุจฺฉนฺติ, ยกฺขา ปุจฺฉนฺติ, อสุรา ปุจฺฉนฺติ, คนฺธพฺพา ปุจฺฉนฺติ, มหาราชาโน ปุจฺฉนฺติ, อินฺทา ปุจฺฉนฺติ, พฺรหฺมาโน ปุจฺฉนฺติ, เทวตาโย ปุจฺฉนฺติ; อยํ อมนุสฺสปุจฺฉา.

ยสฺ: กตมา นิมฺมิตปุจฺฉา ? ยํ ภควา รูปํ อภินิมฺมินาติ มโนมยํ สพฺพงฺคปจฺจงฺคํ

อหินินฺทฺริยํ. โส นิมฺมิโต พุทฺธํ ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺหํ ปุจฺฉติ, ภควา วิสชฺเชติ; อยํ นิมฺมิตปุจฺฉา: อิมา ติสฺโส ปุจฺฉา. อปราปิ ติสฺโส ปุจฺฉา: อทิฏฺฐโชตนา ปุจฺฉา... อทิฏฺฐตฺถปุจฺฉา, ปรตฺถปุจฺฉา, อุภยตฺถปุจฺฉา. อปราปิ ติสฺโส ปุจฺฉา: ทิฏฺฐธมฺมิกตฺถปุจฺฉา, สมฺปรายิกตฺถปุจฺฉา, ปรมตฺถปุจฺฉา. อปราปิ ติสฺโส ปุจฺฉา: อนวชฺชตฺถปุจฺฉา, นิกฺกิเลสตฺถปุจฺฉา, โวทานตฺถปุจฺฉา. อปราปิ ติสฺโส ปุจฺฉา: อตีตปุจฺฉา อนาคตปุจฺฉา, ปจฺจุปฺปนฺนปุจฺฉา. อปราปิ ติสฺโส ปุจฺฉา: อชฺฌตฺตปุจฺฉา, พหิทฺธาปุจฺฉา, อชฺฌตฺตพหิทฺธาปุจฺฉา. อปราปิ ติสฺโส ปุจฺฉา: กุสลปุจฺฉา, อกุสลปุจฺฉา, อพฺยากตปุจฺฉา. อปราปิ ติสฺโส ปุจฺฉา: ขนฺธปุจฺฉา, ธาตุปุจฺฉา, อายตนปุจฺฉา. อปราปิ ติสฺโส ปุจฺฉา: สติปฏฺฐานปุจฺฉา, สมฺมปฺปธานปุจฺฉา, อิทฺธิปาทปุจฺฉา. อปราปิ ติสฺโส ปุจฺฉา: อินฺทฺริยปุจฺฉา, พลปุจฺฉา, โพชฺฌงฺคปุจฺฉา. อปราปิ ติสฺโส ปุจฺฉา: มคฺคปุจฺฉา, ผลปุจฺฉา, นิพฺพานปุจฺฉา. ปุจฺฉามิ ตนฺติ: ปุจฺฉามิ ตํ ยาจามิ ตํ อชฺเฌสามิ ตํ ปสาเทมิ ตํ กถสฺสุ เมติ ปุจฺฉามิ ตํ. ภควาติ คารวาธิวจนเมตํ ฯเปฯ สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ, ยทิทํ ภควาติ. พฺรูหิ เม ตนฺติ: พฺรูหิ อาจิกฺขาหิ เทเสหิ ปญฺญเปหิ ปฏฺฐเปหิ วิวราหิ วิภชาหิ อุตฺตานีกโรหิ ปกาเสหีติ ปุจฺฉามิ ตํ ภควา พฺรูหิ เม ตํ. อิจฺจายสฺมา เมตฺตคูติ: อิจฺจาติ: ปทสนฺธิ. ฯเปฯ อิจฺจายสฺมา เมตฺตคู.

มญฺญามิ ตํ เวทคุํ ภาวิตตฺตนฺติ เวทคูติ: ตํ มญฺญามิ. ภาวิตตฺโตติ ตํ มญฺญามิ เอวํ มญฺญามิ เอวํ ชานามิ เอวํ อาชานามิ เอวํ วิชานามิ เอวํ ปฏิวิชานามิ เอวํ ปฏิวิชฺฌามิ เวทคู ภาวิตตฺโตติ.

กถญฺจ ภควา เวทคู ? เวโท วุจฺจติ จตูสุ มคฺเคสุ ญาณํ, ปญฺญา, ปญฺญินฺทฺริยํ, ปญฺญาพลํ, ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺโค, วีมํสา, วิปสฺสนา, สมฺมาทิฏฺฐิ. ภควา เตหิ เวเทหิ ชาติชรามรณสฺส อนฺตคโต อนฺตปฺปตฺโต โกฏิคโต โกฏิปฺปตฺโต ปริยนฺตคโต ปริยนฺตปฺปตฺโต โวสานคโต

โวสานํปตฺโต ตาณคโต ตาณํปตฺโต เลณคโต เลณํปตฺโต สรณคโต สรณํปตฺโต อภยคโต อภยํปตฺโต อจฺจุตคโต อจฺจุตํปตฺโต อมตคโต อมตํปตฺโต นิพฺพานคโต นิพฺพานํปตฺโต. เวทานํ วา อนฺตคโตติ เวทคู. เวเทหิ วา อนฺตคโตติ เวทคู. สตฺตนฺนํ วา ธมฺมานํ วิทิตตฺตา เวทคู. สกฺกายทิฏฺฐิ วิทิตา โหติ, วิจิกิจฺฉา วิทิตา โหติ, สีลพฺพตปรามาโส วิทิโต โหติ, ราโค. โทโส. โมโห. มาโน วิทิโต โหติ; วิทิตสฺส โหนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สํกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึชาติชรามรณียา.

เวทานิ วิเจยฺย เกวลานิ (สภิยาติ ภควา)
สมณานํ ยานิปตฺถิ พฺราหฺมณานํ
สพฺพเวทนาสุ วีตราโค
สพฺพํ เวทมติจฺจ เวทคู โส.

กถํ ภควา ภาวิตตฺโต ? ภควา ภาวิตกาโย ภาวิตสีโล ภาวิตจิตฺโต ภาวิตปญฺโญ ภาวิตสติปฏฺฐาโน ภาวิตสมฺมปฺปธาโน ภาวิตอิทฺธิปาโท ภาวิตินฺทฺริโย ภาวิตพฺพโล ภาวิตโพชฺฌงฺโค ภาวิตมคฺโค ปหีนกิเลโส ปฏิวิทฺธากุปฺโป สจฺฉิกตนิโรโธ; ทุกฺขํ ตสฺส ปริญฺญาตํ, สมุทโย ปหีโน, มคฺโค ภาวิโต, นิโรโธ สจฺฉิกโต, อภิญฺเญยฺยํ อภิญฺญาตํ, ปริญฺเญยฺยํ ปริญฺญาตํ, ปหาตพฺพํ ปหีนํ, ภาเวตพฺพํ ภาวิตํ, สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ, อปริตฺโต มหนฺโต คมฺภีโร อปฺปเมยฺโย ทุปฺปริโยคาโฬฺห พหุรตโน สาครูปโม ฉฬงฺคุเปกฺขาย สมนฺนาคโต โหติ: จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา เนว สุมโน โหติ น ทุมฺมโน, อุเปกฺขโก วิหรติ สโต สมฺปชาโน. โสเตน สทฺทํ สุตฺวา. ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา. ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา. กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา. มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย เนว สุมโน โหติ น ทุมฺมโน, อุเปกฺขโก วิหรติ สโต สมฺปชาโน. จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา

มนาปํ นาภิคิช์ฌติ นาภิปิหยติ น ราคํ ชเนติ, ตัส์ส ฐิโตว กาโย โหติ, ฐิตํ จิต์ตํ อัช์ฌัต์ตํ สุสัณฐิตํ สุวิมุต์ตํ. จัก์ขุนา โข ปเนตํ รูปํ ทิส์วา อมนาปํ น มํกุ โหติ อัป์ปติฏ์ฐีนจิต์โต อาทินมนโส อพ์ยาปัน์นเจตโส ตัส์ส ฐิโตว กาโย โหติ, ฐิตํ จิต์ตํ อัช์ฌัต์ตํ สุสัณฐิตํ สุวิมุต์ตํ. โสเตน สัท์ทํ สุต์วา. ฆาเนน คัน์ธํ ฆายิต์วา. ชิว์หาย รสํ สายิต์วา. กาเยน โผฏ์ฐัพ์พํ ผุสิต์วา. มนสา ธัม์มํ วิญ์ญาย มนาปํ นาภิคิช์ฌติ นาภิปิหยติ น ราคํ ชเนติ. ตัส์ส ฐิโตว กาโย โหติ, ฐิตํ จิต์ตํ อัช์ฌัต์ตํ สุสัณฐิตํ สุวิมุต์ตํ. มนสา โข ปเนตํ ธัม์มํ วิญ์ญาย อมนาปํ น มํกุ โหติ อัป์ปติฏ์ฐีนจิต์โต อาทินมนโส อพ์ยาปัน์นเจตโส ตัส์ส ฐิโตว กาโย โหติ, ฐิตํ จิต์ตํ อัช์ฌัต์ตํ สุสัณฐิตํ สุวิมุต์ตํ. จัก์ขุนา รูปํ ทิส์วา มนาปามนาเปสุ รูเปสุ ฐิโตว กาโย โหติ, ฐิตํ จิต์ตํ อัช์ฌัต์ตํ สุสัณฐิตํ สุวิมุต์ตํ. โสเตน สัท์ทํ สุต์วา. ฆาเนน คัน์ธํ ฆายิต์วา. ชิว์หาย รสํ สายิต์วา. กาเยน โผฏ์ฐัพ์พํ ผุสิต์วา มนสา ธัม์มํ วิญ์ญาย มนาปามนาเปสุ ธัม์เมสุ ฐิโตว กาโย โหติ, ฐิตํ จิต์ตํ อัช์ฌัต์ตํ สุสัณฐิตํ สุวิมุต์ตํ. จัก์ขุนา รูปํ ทิส์วา รชนิเย น รัช์ชติ, โทสนิเย น ทุส์สติ, โมหนิเย น มุย์หติ, โกปนิเย น กุป์ปติ, มทนิเย น มัช์ชติ, กิเลสนิเย น กิลิส์สติ. โสเตน สัท์ทํ สุต์วา. ฆาเนน คัน์ธํ ฆายิต์วา. ชิว์หาย รสํ สายิต์วา. กาเยน โผฏ์ฐัพ์พํ ผุสิต์วา. มนสา ธัม์มํ วิญ์ญาย รชนิเย น รัช์ชติ, โทสนิเย น ทุส์สติ, โมหนิเย น มุย์หติ, โกปนิเย น กุป์ปติ มทนิเย น มัช์ชติ, กิเลสนิเย น กิลิส์สติ; ทิฏ์เฐ ทิฏ์ฐมัต์โต สุเต สุตมัต์โต มุเต มุตมัต์โต วิญ์ญาเต วิญ์ญาตมัต์โต ทิฏ์เฐ น ลิม์ปติ, สุเต น ลิม์ปติ, มุเต น ลิม์ปติ, วิญ์ญาเต น ลิม์ปติ; ทิฏ์เฐ อนุปาโย อนิส์สิโต อัป์ปติพัน์โธ วิป์ปมุต์โต วิสํยุต์โต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรติ. สุเต. มุเต. วิญ์ญาเต อนุปาโย อนิส์สิโต อัป์ปติพัน์โธ

วิปฺปมุตฺโต วิสํยุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรติ. สํวิชฺชติ ภควโต จกฺขุ, ปสฺสติ ภควา จกฺขุนา รูปํ, ฉนฺทราโค ภควโต นตฺถิ, สุวิมุตฺตจิตฺโต ภควา. สํวิชฺชติ ภควโต โสตํ, สุณาติ ภควา โสเตน สทฺทํ, ฉนฺทราโค ภควโต นตฺถิ, สุวิมุตฺตจิตฺโต ภควา. สํวิชฺชติ ภควโต ฆานํ, ฆายติ ภควา ฆาเนน คนฺธํ, ฉนฺทราโค ภควโต นตฺถิ, สุวิมุตฺตจิตฺโต ภควา. สํวิชฺชติ ภควโต ชิวฺหา, สายติ ภควา ชิวฺหาย รสํ, ฉนฺทราโค ภควโต นตฺถิ, สุวิมุตฺตจิตฺโต ภควา. สํวิชฺชติ ภควโต กาโย, ผุสติ ภควา กาเยน โผฏฺฐพฺพํ, ฉนฺทราโค ภควโต นตฺถิ, สุวิมุตฺตจิตฺโต ภควา, สํวิชฺชติ ภควโต มโน, วิชานาติ ภควา มนสา ธมฺมํ, ฉนฺทราโค ภควโต นตฺถิ, สุวิมุตฺตจิตฺโต ภควา. จกฺขุ รูปารามํ รูปรตํ รูปสมฺมุทิตํ ภควตา ทนฺตํ คุตฺตํ รกฺขิตํ สํวุตํ, ตสฺส จ สํวราย ธมฺมํ เทเสติ. โสตํ สทฺทารามํ สทฺทรตํ. ฆานํ คนฺธารามํ คนฺธรตํ. ชิวฺหา รสารามา รสรตา รสสมฺมุทิตา ภควตา ทนฺตา คุตฺตา รกฺขิตา สํวุตา, ตสฺส จ สํวราย ธมฺมํ เทเสติ. กาโย โผฏฺฐพฺพาราโม. มโน ธมฺมาราโม ธมฺมรโต ธมฺมสมฺมุทิโต ภควตา ทนฺโต คุตฺโต รกฺขิโต สํวุโต. ตสฺส จ สํวราย ธมฺมํ เทเสติ.

ทนฺตํ นยนฺติ สมิตึ ทนฺตํ ราชาภิรูหติ,
ทนฺโต เสฏฺโฐ มนุสฺเสสุ โยติวากฺยํ ติติกฺขติ.
วรมสฺสตรา ทนฺตา อาชานียาว สินฺธวา
กุญฺชราว มหานาคา, อตฺตทนฺโต ตโต วรํ.
น หิ เอเตหิ ยาเนหิ คจฺเฉยฺย อคตํ ทิสํ,
ยถาตฺตนา สุทนฺเตน ทนฺโต ทนฺเตน คจฺฉติ,
วิธาสุ น วิกมฺปนฺติ วิปฺปมุตฺตา ปุนพฺภวา
ทนฺตภูมึ อนุปฺปตฺตา เต โลเก วิชิตาวิโน.

ยสฺสินฺทฺริยานิ ภาวิตานิ อชฺฌตฺตญฺจ พหิทฺธา จ
สพฺพโลเก นิพฺพิชฺฌิมํ ปรญฺจ
กาลํ กงฺขติ ภาวิโต ส ทนฺโตติ.

เอวํ ภควา ภาวิตตฺโตติ มญฺญามิ ตํ เวทคุ ภาวิตตฺตํ. กุโตนุ ทุกฺขา สมุปาคตาเมติ: กุโตนูติ: สํสยปุจฺฉา วิมติปุจฺฉา เทฺวฬฺหกปุจฺฉา อเนกํสปุจฺฉา "เอวํ นุโข น นุโข. กึ นุโข กถํ นุโขติ กุโตนุ. ทุกฺขาติ: ชาติทุกฺขํ ชราทุกฺขํ พฺยาธิทุกฺขํ มรณทุกฺขํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสทุกฺขํ เนรยิกํ ทุกฺขํ ติรจฺฉานโยนิกํ ทุกฺขํ ปิตฺติวิสยิกํ ทุกฺขํ มานุสิกํ ทุกฺขํ คพฺโภกฺกนฺติมูลกํ ทุกฺขํ คพฺเภฐิติมูลกํ ทุกฺขํ คพฺภาวุฏฺฐานมูลกํ ทุกฺขํ ชาตสฺสูปนิพนฺธกํ ทุกฺขํ ชาตสฺส ปราเธยฺยกํ ทุกฺขํ อตฺตูปกฺกมํ ทุกฺขํ ปรูปกฺกมํ ทุกฺขํ ทุกฺขทุกฺขํ สํสารทุกฺขํ วิปริณามทุกฺขํ จกฺขุโรโค โสตโรโค ฆานโรโค ชิวฺหาโรโค กายโรโค สีสโรโค กณฺณโรโค มุขโรโค ทนฺตโรโค กาโส สาโส ปินาโส ฑโห ชโร กุจฺฉิโรโค มุจฺฉา ปกฺขนฺทิกา สุลา วิสูจิกา กุฏฺฐํ คณฺโฑ กิลาโส โสโส อปมาโร ทฑฺฑุ กณฺฑุ กจฺฉุ รขสา วิตจฺฉิกา โลหิตํ ปิตฺตํ มธุเมโห อํสา ปิฬกา ภคนฺทลา ปิตฺตสมุฏฺฐานา อาพาธา เสมฺหสมุฏฺฐานา อาพาธา วาตสมุฏฺฐานา อาพาธา สนฺนิปาติกา อาพาธา อุตุปริณามชา อาพาธา วิสมปริหารชา อาธาพา โอปกฺกมิกา อาพาธา กมฺมวิปากชา อาพาธา สีตํ อุณฺหํ ชิฆจฺฉา ปิปาสา อุจฺจาโร ปสฺสาโว ฑํสมกสวาตาตปสิรึสปสมฺผสฺสทุกฺขํ มาตุมรณํ ทุกฺขํ ปิตุมรณํ ทุกฺขํ ภาตุมรณํ ทุกฺขํ ภคินิมรณํ ทุกฺขํ ปุตฺตมรณํ ทุกฺขํ ธีตุมรณํ ทุกฺขํ ญาติพฺยสนํ ทุกฺขํ โภคพฺยสนํ ทุกฺขํ สีลพฺยสนํ ทุกฺขํ ทิฏฺฐิพฺยสนํ ทุกฺขํ. เยสํ ธมฺมานํ อาทิโต สมุทาคมนํ ปญฺญายติ, อตฺถงฺคมโต นิโรโธ ปญฺญายติ. กมฺมสนฺนิสฺสิโต วิปาโก, วิปากสนฺนิสฺสิตํ

กมฺมํ. นามสนฺนิสฺสิตํ รูปํ, รูปสนฺนิสฺสิตํ นามํ. ชาติยา อนุคตํ ชราย อนุสฏํ พฺยาธินา อภิภูตํ มรเณน อพฺภาหตํ ทุกฺเข ปติฏฺฐิตํ อตาณํ อเลณํ อสรณํ อสรณีภูตํ; อิเม วุจฺจนฺติ ทุกฺขา. อิเม ทุกฺขา กุโต สมุปาคตา กุโต ชาตา กุโต สญฺชาตา กุโต นิพฺพตฺตา กุโต อภินิพฺพตฺตา กุโต ปาตุภูตา กึนิทานา กึสมุทยา กึปภวาติ อิเมสํ ทุกฺขานํ มูลํ ปุจฺฉติ, เหตุํ ปุจฺฉติ, นิทานํ ปุจฺฉติ, สมฺภวํ ปุจฺฉติ, ปภวํ ปุจฺฉติ, สมุฏฺฐานํ ปุจฺฉติ, อาหารํ ปุจฺฉติ, อารมฺมณํ ปุจฺฉติ, ปจฺจยํ ปุจฺฉติ, สมุทยํ ปุจฺฉติ ยาจติ อชฺเฌสติ ปสาเทตีติ กุโตนุ ทุกฺขา สมุปาคตาเม.

เยเกจิ โลกสฺมึ อเนกรูปาติ: เยเกจีติ: สพฺเพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ อเสสํ นิสฺเสสํ ปริยาทายวจนเมตํ เยเกจีติ. โลกสฺมินฺติ: อปายโลเก มนุสฺสโลเก เทวโลเก ขนฺธโลเก ธาตุโลเก อายตนโลเก. อเนกรูปาติ: อเนกวิธา นานปฺปการา ทุกฺขาติ เยเกจิ โลกสฺมึ อเนกรูปา. เตนาห โส พฺราหฺมโณ

"ปุจฺฉามิ ตํ ภควา พฺรูหิ เม ตํ (อิจฺจายสฺมา เมตฺตคู)
มญฺญามิ ตํ เวทคุํ ภาวิตตฺตํ
กุโตนุ ทุกฺขา สมุปาคตาเม
เยเกจิ โลกสฺมึ อเนกรูปาติ.
ทุกฺขสฺส เว มํ ปภวํ อปุจฺฉสิ (เมตฺตคูติ ภควา)
ตนฺเต ปวกฺขามิ ยถา ปชานํ
อุปธินิทานา ปภวนฺติ ทุกฺขา
เยเกจิ โลกสฺมึ อเนกรูปา.

ทุกฺขสฺส เว มํ ปภวํ อปุจฺฉสีติ: ทุกฺขสฺสาติ: ชาติทุกฺขสฺส ชราทุกฺขสฺส พฺยาธิทุกฺขสฺส มรณทุกฺขสฺส โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสทุกฺขสฺสาติ ทุกฺขสฺส. เว มํ ปภวํ อปุจฺฉสีติ: มํ ทุกฺขสฺส มูลํ ปุจฺฉสิ, เหตุํ ปุจฺฉสิ,

นิทานํ ปุจฺฉสิ, สมฺภวํ ปุจฺฉสิ, ปภวํ ปุจฺฉสิ, สมุฏฺฐานํ ปุจฺฉสิ, อาหารํ ปุจฺฉสิ, อารมฺมณํ ปุจฺฉสิ, ปจฺจยํ ปุจฺฉสิ, สมุทยํ ปุจฺฉสิ ยาจสิ อชฺเฌสิ ปสาเทสีติ ทุกฺขสฺส เว มํ ปภวํ อปุจฺฉสิ. เมตฺตคูติ ภควา ตํ พฺราหฺมณํ นาเมน อาลปติ. ภควาติ คารวาธิวจนเมตํ. ฯเปฯ สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ; ยทิทํ ภควาติ เมตฺตคูติ ภควา.

ตนฺเต ปวกฺขามิ ยถาปชานนฺติ: ตนฺเต ปวกฺขามีติ: ตํ เต ทุกฺขสฺส มูลํ ปวกฺขามิ, เหตุํ ปวกฺขามิ, นิทานํ ปวกฺขามิ, สมฺภวํ ปวกฺขามิ, ปภวํ ปวกฺขามิ, สมุฏฺฐานํ ปวกฺขามิ, อาหารํ ปวกฺขามิ, อารมฺมณํ ปวกฺขามิ, ปจฺจยํ ปวกฺขามิ, สมุทยํ ปวกฺขามิ อาจิกฺขิสฺสามิ เทสิสฺสามิ ปญฺญเปสฺสามิ ปฏฺฐเปสฺสามิ วิวริสฺสามิ วิภชิสฺสามิ อุตฺตานีกริสฺสามิ ปกาเสสฺสามีติ ตนฺเต ปวกฺขามิ. ยถา ปชานนฺติ: ยถา ปชานนฺโต อาชานนฺโต วิชานนฺโต ปฏิวิชานนฺโต ปฏิวิชฺฌนฺโต น อิติหิติหํ น อิติกิราย น ปรมฺปราย น ปิฏกสมฺปทาย น ตกฺกเหตุ น นยเหตุ น อาการปริวิตกฺเกน น ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา สามํ สยมภิญฺญาตํ อตฺตปจฺจกฺขํ ธมฺมํ กถยิสฺสามีติ ยถา ปชานํ.

อุปธินิทานา ปภวนฺติ ทุกฺขาติ อุปธีติ: ทส อุปธี: ตณฺหูปธิ ทิฏฺฐูปธิ กิเลสูปธิ กมฺมูปธิ ทุจฺจริตูปธิ อาหารูปธิ ปฏิฆูปธิ จตสฺโส อุปาทินฺนธาตุโย อุปธี ฉ อชฺฌตฺติกานิ อายตนานิ อุปธี ฉ วิญฺญาณกายา อุปธี สพฺพมฺปิ ทุกฺขํ ทุกฺขฏฺเฐน อุปธิ; อิเม วุจฺจนฺติ ทส อุปธี. ทุกฺขาติ: ชาติทุกฺขํ ชราทุกฺขํ พฺยาธิทุกฺขํ มรณทุกฺขํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสทุกฺขํ. ฯเปฯ พฺยาธินา อภิภูตํ มรเณน อพฺภาหตํ ทุกฺเข ปติฏฺฐิตํ อตาณํ อเลณํ อสรณํ อสรณีภูตํ; อิเม วุจฺจนฺติ ทุกฺขา. อิเม ทุกฺขา อุปธินิทานา อุปธิเหตุกา อุปธิปจฺจยา อุปธิการณา โหนฺติ สมฺภวนฺติ ปภวนฺติ ชายนฺติ

สญฺชายนฺติ นิพฺพตฺตนฺติ ปาตุภวนฺตีติ อุปธินิทานา ปภวนฺติ ทุกฺขา.

เยเกจิ โลกสฺมึ อเนกรูปาติ: เยเกจีติ: สพฺเพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ อเสสํ นิสฺเสสํ ปริยาทายวจนเมตํ เยเกจีติ. โลกสฺมินฺติ: อปายโลเก มนุสฺสโลเก เทวโลเก ขนฺธโลเก ธาตุโลเก อายตนโลเก. อเนกรูปาติ: อเนกวิธา นานปฺปการา ทุกฺขาติ เยเกจิ โลกสฺมึ อเนกรูปา. เตนาห ภควา

"ทุกฺขสฺส เว มํ ปภวํ อปุจฺฉสิ (เมตฺตคูติ ภควา)
ตนฺเต ปวกฺขามิ ยถา ปชานํ
อุปธินิทานา ปภวนฺติ ทุกฺขา,
เยเกจิ โลกสฺมึ อเนกรูปา.
โย เว อวิทฺวา อุปธึ กโรติ,
ปุนปฺปุนํ ทุกฺขมุเปติ มนฺโท.
ตสฺมา ปชานํ อุปธึ น กยิรา,
ทุกฺขสฺส ชาติปฺปภวานุปสฺสี.

โย เว อวิทฺวา อุปธึ กโรตีติ โยติ: โย ยาทิโส ยถายุตฺโต ยถาวิหิโต ยถาปกาโร ยํฐานปฺปตฺโต ยํธมฺมสมนฺนาคโต ขตฺติโย วา พฺราหฺมโณ วา เวสฺโส วา สุทฺโท วา คหฏฺโฐ วา ปพฺพชิโต วา เทโว วา มนุสฺโส วา. อวิทฺวาติ: อวิทฺวา อวิชฺชาคโต อญฺญาณี อวิภาวี ทุปฺปญฺโญ. อุปธึ กโรตีติ: ตณฺหูปธึ กโรติ, ทิฏฺฐูปธึ กโรติ, กิเลสูปธึ กโรติ, กมฺมูปธึ กโรติ, ทุจฺจริตูปธึ กโรติ, อาหารูปธึ กโรติ, ปฏิฆูปธึ กโรติ, จตสฺโส อุปาทินฺนธาตุโย อุปธึ กโรติ, ฉ อชฺฌตฺติกานิ อายตนานิ อุปธึ กโรติ, ฉ วิญฺญาณกาเย อุปธึ กโรติ ชเนติ สญฺชเนติ นิพฺพตฺเตตีติ อวิทฺวา อุปธึ กโรติ.

ปุนปฺปุนํ ทุกฺขมุเปติ มนฺโทติ: ปุนปฺปุนํ ทุกฺขมุเปตีติ: ปุนปฺปุนํ

ชาติทุกฺขํ ชราทุกฺขํ พฺยาธิทุกฺขํ มรณทุกฺขํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสทุกฺขํ เอติ อุเปติ อุปคจฺฉติ คณฺหาติ ปรามสติ อภินิวิสตีติ ปุนปฺปุนํ ทุกฺขมุเปติ. มนฺโทติ: มนฺโท โมโห อวิทฺวา อวิชฺชาคโต อญฺญาณี อวิภาวี ทุปฺปญฺโญติ ปุนปฺปุนํ ทุกฺขมุเปติ มนฺโท.

ตสฺมา ปชานํ อุปธึ น กยิราติ: ตสฺมาติ: ตสฺมา ตํการณา ตํเหตุ ตปฺปจฺจยา ตํนิทานา เอตํ อาทีนวํ สมฺปสฺสมาโน อุปธีสูติ ตสฺมา. ปชานนฺติ: ปชานนฺโต อาชานนฺโต วิชานนฺโต ปฏิวิชานนฺโต ปฏิวิชฺฌนฺโต "สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ ปชานนฺโต อาชานนฺโต วิชานนฺโต ปฏิวิชานนฺโต ปฏิวิชฺฌนฺโต "สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ. สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ. ฯเปฯ ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ, สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ ปชานนฺโต อาชานนฺโต วิชานนฺโต ปฏิวิชานนฺโต ปฏิวิชฺฌนฺโต. อุปธึ น กยิราติ: ตณฺหูปธึ น กเรยฺย, ทิฏฺฐูปธึ น กเรยฺย, กิเลสูปธึ น กเรยฺย, กมฺมูปธึ น กเรยฺย, ทุจฺจริตูปธึ น กเรยฺย, อาหารูปธึ น กเรยฺย, ปฏิฆูปธึ น กเรยฺย, จตสฺโส อุปาทินฺนธาตุโย อุปธึ น กเรยฺย, ฉ อชฺฌตฺติกานิ อายตนานิ อุปธึ น กเรยฺย น ชเนยฺย น สญฺชเนยฺย น นิพฺพตฺเตยฺยาติ ตสฺมา ปชานํ อุปธึ น กยิรา. ทุกฺขสฺสาติ: ชาติทุกฺขสฺส ชราทุกฺขสฺส พฺยาธิทุกฺขสฺส มรณทุกฺขสฺส โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสทุกฺขสฺส ปภวานุปสฺสี มูลานุปสฺสี เหตานุปสฺสี นิทานานุปสฺสี สมฺภวานุปสฺสี ปภวานุปสฺสี สมุฏฺฐานานุปสฺสี อาหารานุปสฺสี อารมฺมณานุปสฺสี ปจฺจยานุปสฺสี สมุทยานุปสฺสี. อนุปสฺสนา วุจฺจติ ปญฺญา; ยา ปญฺญา, ปชานนา. ฯเปฯ อโมโห ธมฺมวิจโย สมฺมาทิฏฺฐิ. อิมาย อนุปสฺสนาย ปญฺญาย อุเปโต โหติ สมุเปโต อุปาคโต สมุปาคโต อุปปนฺโน สมุปปนฺโน สมนฺนาคโต; โส วุจฺจติ อนุปสฺสิตา ทุกฺขสฺส ชาติปฺปภวานุปสฺสี. เตนาห ภควา

"โย เว อวิทฺวา อุปธึ กโรติ,

ปุนปฺปุนํ ทุกฺขมุเปติ มนฺโท,
ตสฺมา ปชานํ อุปธึ น กยิรา,
ทุกฺขสฺส ชาติปฺปภวานุปสฺสีติ.
ยนฺตํ อปุจฺฉิมฺห อกิตฺตยี โน
อญฺญํ ตํ ปุจฺฉาม ตทิงฺฆ พฺรูหิ
กถํ นุ ธีรา วิตรนฺติ โอฆํ
ชาติชรํ โสกปริทฺทวญฺจ,
ตมฺเม มุนี สาธุ วิยากโรหิ,
ตถา หิ เต วิทิโต เอส ธมฺโม.

ยนฺตํ อปุจฺฉิมฺห อกิตฺตยี โนติ: ยํ ตํ อปุจฺฉิมฺห อยาจิมฺห อชฺเฌสิมฺห ปสาทิมฺห. อกิตฺตยี โนติ: โน อกิตฺติ ตํ อาจิกฺขิ ตํ เทเสสิ ตํ ปญฺญปิ ตํ ปฏฺฐปิ ตํ วิวริ ตํ วิภชิ ตํ อุตฺตานีมกาสิ ตํ ปกาสิ ตนฺติ ยนฺตํ อปุจฺฉิมฺห อกิตฺตยิ โน. อญฺญํ ตํ ปุจฺฉาม ตทิงฺฆ พฺรูหิ กถํ นุ ธีรา วิตรนฺติ โอฆํ ชาติชรํ โสกปริทฺทวญฺจาติ: กถนฺติ สํสยปุจฺฉา วิมติปุจฺฉา เทวฺเฬหกปุจฺฉา อเนกํสปุจฺฉา "เอวํ นุโข น นุ โข กึ นุ โข กถํ นุ โขติ กถํนุ. ธีราติ ธีรา ปณฺฑิตา ปญฺญวนฺโต พุทฺธิมนฺโต ญาณิโน วิภาวิโน เมธาวิโน. โอฆนฺติ กาโมฆํ ภโวฆํ ทิฏฺโฐฆํ อวิชฺโชฆํ. ชาตีติ: ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหิ ตมฺหิ สตฺตนิกาเย ชาติ สญฺชาติ โอกฺกนฺติ นิพฺพตฺติ อภินิพฺพตฺติ, ขนฺธานํ ปาตุภาโว, อายตนานํ ปฏิลาโภ. ชราติ: ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหิ ตมฺหิ สตฺตนิกาเย ชรา ชีรณตา ขณฺฑิจฺจํ ปาลิจฺจํ วลิตฺตจตา, อายุโน สํหานิ, อินฺทฺริยานํ ปริปาโก. โสโกติ: ญาติพฺยสเนน วา ผุฏฺฐสฺส โภคพฺยสเนน วา ผุฏฺฐสฺส โรคพฺยสเนน วา ผุฏฺฐสฺส สีลพฺยสเนน วา ผุฏฺฐสฺส ทิฏฺฐิพฺยสเนน วา ผุฏฺฐสฺส อญฺญตรญฺญตเรน วา พฺยสเนน สมนฺนาคตสฺส อญฺญตรญฺญตเรน วา ทุกฺขธมฺเมน ผุฏฺฐสฺส

โสโก โสจนา โสจิตัตํ อันโต โสโก อันโต ปริโสโก อันโต ฑาโห เจตโส ปริช์ฌายนา โทมนัสํ โสกสัลํ. ปริเทโวติ ญาติพ์ยสเนน วา ผุฏ์ฐัส โภคพยสเนน วา ผุฏ์ฐัส โรคพ์ยสเนน วา ผุฏ์ฐัส สีลพ์ยสเนน วา ผุฏ์ฐัส ทิฏ์ฐิพ์ยสเนน วา ผุฏ์ฐัส อัญ์ญตรัญ์ญตเรน วา พ์ยสเนน สมัน์นาคตัส อัญ์ญตรัญ์ญตเรน วา ทุก์ขธัม์เมน ผุฏ์ฐัส อาเทโว ปริเทโว อาเทวนา ปริเทวนา อาเทวิตัตํ ปริเทวิตัตํ ลาโป ปลาโป วิป์ปลาโป, ลาลัป์โป ลาลัป์ปายนา, ลาลัป์ปายิตัตํ.

กถํ นุ ธีรา วิตรัน์ติ โอฆํ ชาติชรํ โสกปริท์ทวัญ์จาติ: กถํ ธีรา โอฆัญ์จ ชาติชรัญ์จ โสกัญ์จ ปริท์ทวัญ์จ ตรัน์ติ อุต์ตรัน์ติ ปตรัน์ติ สมติก์กมัน์ติ วีติวัต์ตัน์ติ กถํ นุ ธีรา วิตรัน์ติ โอฆํ ชาติชรํ โสกปริท์ทวัญ์จ.

ตัม์เม มุนี สาธุ วิยากโรหีติ: ตัน์ตํ ยํ ปุจ์ฉามิ ยํ ยาจามิ ยํ อัช์เฌสามิ ยํ ปสาเทมิ. มุนีติ โมนํ วุจ์จติ ญาณํ; ยา ปัญ์ญา ปชานนา. ฯเปฯ อโมโห ธัม์มวิจโย สัม์มาทิฏ์ฐิ. ภควา เตน ญาเณน สมัน์นาคโต มุนิ โมนัป์ปัต์โต. ตีณิ โมเนย์ยานิ กายโมเนย์ยํ, วจีโมเนย์ยํ, มโนโมเนย์ยํ.

กตมํ กายโมเนย์ยํ ? ติวิธานํ กายทุจ์จริตานํ ปหานํ, กายโมเนย์ยํ. ติวิธํ กายสุจริตํ, กายโมเนย์ยํ. กายารัม์มณํ ญาณํ, กายโมเนย์ยํ. กายปริญ์ญา, กายโมเนย์ยํ. ปริญ์ญาสหคโต มัค์โค, กายโมเนย์ยํ. กาเย ฉัน์ทราคัส ปหานํ, กายโมเนย์ยํ. กายสํขารนิโรโธ จตุต์ถช์ฌานสมาปัต์ติ, กายโมเนย์ยํ; อิทํ กายโมเนย์ยํ

กตมํ วจีโมเนย์ยํ ? จตุพ์พิธานํ วจีทุจ์จริตานํ ปหานํ, วจีโมเนย์ยํ. จตุพ์พิธํ วจีสุจริตํ, วจีโมเนย์ยํ. วาจารัม์มณํ ญาณํ, วจีโมเนย์ยํ. วาจาปริญ์ญา, วจีโมเนย์ยํ. ปริญ์ญาสหคโต มัค์โค, วจีโมเนย์ยํ. วาจาย ฉัน์ทราคัส ปหานํ, วจีโมเนย์ยํ. วจีสํขารนิโรโธ ทุติยัช์ฌานสมาปัต์ติ, วจีโมเนย์ยํ.

กตมํ มโนโมเนย์ยํ ? ติวิธานํ มโนทุจ์จริตานํ ปหานํ, มโนโมเนย์ยํ.

ติวิธํ มโนสุจริตํ, มโนโมเนยฺยํ. จิตฺตารมฺมณํ ญาณํ, มโนโมเนยฺยํ. จิตฺตปริญฺญา, มโนโมเนยฺยํ. ปริญฺญาสหคโต มคฺโค, มโนโมเนยฺยํ. จิตฺเต ฉนฺทราคสฺส ปหานํ, มโนโมเนยฺยํ. จิตฺตสงฺขารนิโรโธ สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติ, มโนโมเนยฺยํ; อิทํ มโนโมเนยฺยํ.

กายมุนึ วาจามุนึ มโนมุนิมนาสวํ
มุนึ โมเนยฺยสมฺปนฺนํ อาหุ สพฺพปหายินํ
กายมุนึ วาจามุนึ มโนมุนิมนาสวํ
มุนึ โมเนยฺยสมฺปนฺนํ อาหุ นินฺหาตปาปกนฺติ.

อิเมหิ โมเนยฺเยหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคตา ฉ มุนโย: อาคารมุนโย, อนาคารมุนโย, เสกฺขมุนโย, อเสกฺขมุนโย, ปจฺเจกมุนโย, มุนิมุนโย.

กตเม อาคารมุนโย ? เย เต อาคาริกา ทิฏฺฐปทา วิญฺญาตสาสนา, อิเม อาคารมุนโย.

กตเม อนาคารมุนโย ? เย เต ปพฺพชิตา ทิฏฺฐปทา วิญฺญาตสาสนา, อิเม อนาคารมุนโย. สตฺต เสกฺขา, เสกฺขมุนโย. อรหนฺโต, อเสกฺขมุนโย. ปจฺเจกสมฺพุทฺธา, ปจฺเจกมุนโย. ตถาคตา อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา, มุนิมุนโย.

น โมเนน มุนี โหติ มูฬฺหรูโป อวิทฺทสุ,
โย จ ตุลํว ปคฺคยฺห วรมาทาย ปณฺฑิโต
ปาปานิ ปริวชฺเชติ, โส มุนิ เตน โส มุนิ,
โย มุนาติ อุโภ โลเก มุนิ เตน ปวุจฺจติ.

อสตญฺจ สตญฺจ ญตฺวา
ธมฺมํ อชฺฌตฺตํ พหิทฺธา จ
สพฺพโลเก เทวมนุสฺเสหิ ปูชิโต
โยโส สงฺคชาลมติจฺจ โส มุนีติ.

สาธุ วิยากโรหีติ: สาธุ อาจิกฺขาหิ เทเสหิ ปญฺญเปหิ ปฏฺฐเปหิ

วิวราหิ วิภชาหิ อุตฺตานีกโรหิ ปกาเสหีติ ตมฺเม มุนี สาธุ วิยากโรหิ.

ตถา หิ เต วิทิโต เอส ธมฺโมติ: ตถา หิ เต วิทิโต ญาโต ตุลิโต ตีริโต วิภาวิโต วิภูโต เอส ธมฺโมติ ตถา หิ เต วิทิโต เอส ธมฺโม. เตนาห โส พฺราหฺมโณ

"ยนฺตํ อปุจฺฉิมฺห อกิตฺตยี โน
อญฺญํ ตํ ปุจฺฉาม ตทิงฺฆ พฺรูหิ
กถํ นุ ธีรา วิตรนฺติ โอฆํ
ชาติชรํ โสกปริทฺทวญฺจ
ตมฺเม มุนี สาธุ วิยากโรหิ
ตถา หิ เต วิทิโต เอส ธมฺโมติ.
กิตฺตยิสฺสามิ เต ธมฺมํ (เมตฺตคูติ ภควา)
ทิฏฺเฐ ธมฺเม อนีติหํ
ยํ วิทิตฺวา สโต จรํ
ตเร โลเก วิสตฺติกํ.

กิตฺตยิสฺสามิ เต ธมฺมนฺติ: อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน จตฺตาโร สมฺมปฺปธาเน จตฺตาโร อิทฺธิปาเท ปญฺจินฺทฺริยานิ ปญฺจพลานิ สตฺต โพชฺฌงฺเค อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ นิพฺพานญฺจ นิพฺพานคามินิญฺจ ปฏิปทํ กิตฺตยิสฺสามิ เทสิสฺสามิ ปญฺญเปสฺสามิ ปฏฺฐเปสฺสามิ วิวริสฺสามิ วิภชิสฺสามิ อุตฺตานีกริสฺสามิ ปกาสิสฺสามีติ กิตฺตยิสฺสามิ เต ธมฺมํ.

เมตฺตคูติ: ภควา ตํ พฺราหฺมณํ นาเมน อาลปติ. ทิฏฺเฐ ธมฺเม อนีติหนฺติ: ทิฏฺเฐ ธมฺเมติ: ทิฏฺเฐ ธมฺเม ญาเต ธมฺเม ตุลิเต ธมฺเม ตีริเต ธมฺเม วิภาวิเต ธมฺเม วิภูเต ธมฺเม "สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ ฯเปฯ ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ, สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ ทิฏฺเฐ ธมฺเม

ญาเต ธมฺเม ตุลิเต ธมฺเม ตีริเต ธมฺเม วิภาวิเต ธมฺเม วิภูเต ธมฺเมติ เอวมฺปิ ทิฏฺเฐ ธมฺเม กถยิสฺสามิ. อถวา ทุกฺเข ทิฏฺเฐ, ทุกฺขํ กถยิสฺสามิ. สมุทเย ทิฏฺเฐ, สมุทยํ กถยิสฺสามิ. มคฺเค ทิฏฺเฐ, มคฺคํ กถยิสฺสามิ. นิโรเธ ทิฏฺเฐ, นิโรธํ กถยิสฺสามีติ เอวมฺปิ ทิฏฺเฐ ธมฺเม กถยิสฺสามิ. อถวา ทิฏฺเฐ ธมฺเม, สนฺทิฏฺฐิกํ อกาลิกํ เอหิปสฺสิกํ โอปนยิกํ ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺพํ วิญฺญูหีติ เอวมฺปิ ทิฏฺเฐ ธมฺเม กถยิสฺสามีติ ทิฏฺเฐ ธมฺเม. อนีติหนฺติ: น อีติหํ น อีติกิราย น ปรมฺปราย น ปิฏกสมฺปทาย น ตกฺกเหตุ น นยเหตุ น อาการปริวิตกฺเกน น ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา สามํ สยมภิญฺญาตํ อตฺตปจฺจกฺขํ ธมฺมํ กถยิสฺสามีติ ทิฏฺเฐ ธมฺเม อนีติหํ.

ยํ วิทิตฺวา สโต จรนฺติ: ยํ วิทิตํ กตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา "สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ. ฯเปฯ ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ, สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ วิทิตํ กตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา. สโตติ: จตูหิ การเณหิ สโต: กาเย กายานุปสฺสนาสติปฏฺฐานํ ภาเวนฺโต สโต. ฯเปฯ โส วุจฺจติ สโต. จรนฺติ: จรนฺโต วิจรนฺโต อิริยนฺโต วตฺเตนฺโต ปาเลนฺโต ยเปนฺโต ยาเปนฺโตติ ยํ วิทิตฺวา สโต จรํ.

ตเร โลเก วิสตฺติกนฺติ: วิสตฺติกา วุจฺจติ ตณฺหา; โย ราโค สาราโค. ฯเปฯ อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํ. วิสตฺติกาติ: เกนตฺเถน วิสตฺติกา? วิสตาติ วิสตฺติกา. วิสาลาติ วิสตฺติกา. วิสฏาติ วิสตฺติกา. วิสกฺกตีติ วิสตฺติกา. วิสํหรตีติ วิสตฺติกา. วิสํวาทิกาติ วิสตฺติกา. วิสมูลาติ วิสตฺติกา. วิสผลาติ วิสตฺติกา. วิสปริโภคาติ วิสตฺติกา. วิสาลา วา ปน สา ตณฺหา รูเป. สทฺเท. คนฺเธ. รเส. โผฏฺฐพฺเพ. กุเล. คเณ. อาวาเส. ลาเภ. ยเส. สุเข. จีวเร. ปิณฺฑปาเต. เสนาสเน. คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเร. กามธาตุยา. รูปธาตุยา. อรูปธาตุยา. กามภเว. รูปภเว. อรูปภเว. สญฺญาภเว. อสญฺญาภเว. เนวสญฺญานาสญฺญาภเว.

เอกโวการภเว. จตุโวการภเว. ปญฺจโวการภเว. อตีเต. อนาคเต. ปจฺจุปฺปนฺเน. ทิฏฺฐสุตมุตวิญฺญาตพฺเพสุ ธมฺเมสุ วิสฏฺฐา วิตฺถตาติ วิสตฺติกา. โลเกติ: อปายโลเก มนุสฺสโลเก เทวโลเก ขนฺธโลเก ธาตุโลเก อายตนโลเก. ตเร โลเก วิสตฺติกนฺติ: ยา สา โลเก วิสตฺติกา โลเก ตํ วิสตฺติกํ สโต ตเรยฺย อุตฺตเรยฺย ปตเรยฺย สมติกฺกเมยฺย วีติวตฺเตยฺยาติ ตเร โลเก วิสตฺติกํ. เตนาห ภควา

"กิตฺตยิสฺสามิ เต ธมฺมํ (เมตฺตคูติ ภควา)
ทิฏฺเฐ ธมฺเม อนีติหํ
ยํ วิทิตฺวา สโต จรํ
ตเร โลเก วิสตฺติกนฺติ.
ตญฺจาหํ อภินนฺทามิ
มเหสี ธมฺมมุตฺตมํ,
ยํ วิทิตฺวา สโต จรํ
ตเร โลเก วิสตฺติกํ.

ตญฺจาหํ อภินนฺทามีติ: ตนฺติ ตุยฺหํ วจนํ พฺยปถํ เทสนํ อนุสนฺธึ. อภินนฺทามีติ: นนฺทามิ อภินนฺทามิ โมทามิ อนุโมทามิ อิจฺฉามิ สาทิยามิ ยาจามิ ปตฺถยามิ ปิหยามิ อภิชปฺปามีติ ตญฺจาหํ อภินนฺทามิ. มเหสี ธมฺมมุตฺตมนฺติ: มเหสีติ เกนฏฺเฐน มเหสี ? ภควา มหนฺตํ สีลกฺขนฺธํ เอสี คเวสี ปริเยสีติ มเหสี. มหนฺตํ สมาธิกฺขนฺธํ. มหนฺตํ ปญฺญากฺขนฺธํ. มหนฺตํ วิมุตฺติกฺขนฺธํ. มหนฺตํ วิมุตฺติญาณทสฺสนกฺขนฺธํ เอสี คเวสี ปริเยสีติ มเหสี. มหโต วา ตโมกายสฺส ปทาลนํ เอสี คเวสี ปริเยสีติ มเหสี. มหโต วิปลฺลาสสฺส ปเภทนํ เอสี คเวสี ปริเยสีติ มเหสี. มหโต ตณฺหาสลฺลสฺส อพฺพูหนํ เอสี คเวสี ปริเยสีติ มเหสี. มหโต ทิฏฺฐิสงฺฆาตสฺส วินิเวฐนํ เอสี คเวสี ปริเยสีติ มเหสี. มหโต มานธชสฺส ปาตนํ เอสี คเวสี ปริเยสีติ มเหสี. มหโต อภิสงฺขารสฺส

รูปสฺมึ เอสติ คเวสติ ปริเยสติ มเหสี. มหนฺโต โอฆสฺส นิตฺถรณํ เอสติ คเวสติ ปริเยสติ มเหสี. มหนฺโต ภารสฺส นิกฺขิปนํ เอสติ คเวสติ ปริเยสติ มเหสี. มหนฺโต สํสารวฏฺฏสฺส อุจฺเฉทํ เอสติ คเวสติ ปริเยสติ มเหสี. มหนฺโต สนฺตาปสฺส นิพฺพาปนํ เอสติ คเวสติ ปริเยสติ มเหสี. มหนฺโต ปริฬาหสฺส ปฏิปสฺสทฺธึ เอสติ คเวสติ ปริเยสติ มเหสี. มหนฺโต ธมฺมธชสฺส อุสฺสาปนํ เอสติ คเวสติ ปริเยสติ มเหสี. มหนฺเต สติปฏฺฐาเน. มหนฺเต สมฺมปฺปธาเน. มหนฺเต อิทฺธิปาเท. มหนฺตานิ อินฺทฺริยานิ. มหนฺตานิ พลานิ. มหนฺเต โพชฺฌงฺเค. มหนฺตํ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ. มหนฺตํ ปรมตฺถํ. มหนฺตํ นิพฺพานํ เอสติ คเวสติ ปริเยสติ มเหสี. มเหสกฺเขหิ วา สตฺเตหิ เอสิโต คเวสิโต ปริเยสิโต "กหํ พุทฺโธ, กหํ ภควา, กหํ เทวเทโว, กหํ นราสโภติ มเหสี. ธมฺมมุตฺตมนฺติ: ธมฺมมุตฺตมํ วุจฺจติ อมตํ นิพฺพานํ; โย โส สพฺพสงฺขารสมโถ, สพฺพูปธิปฏินิสฺสคฺโค, ตณฺหกฺขโย, วิราโค, นิโรโธ, นิพฺพานํ. อุตฺตมนฺติ: อคฺคํ เสฏฺฐํ วิเสฏฺฐํ ปาโมกฺขํ อุตฺตมํ ปวรํ ธมฺมนฺติ มเหสี ธมฺมมุตฺตมํ.

ยํ วิทิตฺวา สโต จรนฺติ: วิทิตํ กตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา "สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ. ฯเปฯ ยํ กิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ วิทิตํ กตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา. สโตติ: จตูหิ การเณหิ สโต: กาเย กายานุปสฺสนาสติปฏฺฐานํ ภาเวนฺโต สโต. ฯเปฯ โส วุจฺจติ สโต. จรนฺติ: จรนฺโต วิจรนฺโต อิริยนฺโต วตฺเตนฺโต ปาเลนฺโต ยเปนฺโต ยาเปนฺโตติ ยํ วิทิตฺวา สโต จรํ.

ตเร โลเก วิสตฺติกนฺติ: วิสตฺติกา วุจฺจติ ตณฺหา; โย ราโค สาราโค. ฯเปฯ อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํ. วิสตฺติกาติ เกนฏฺเฐน วิสตฺติกา ? ฯเปฯ วิสฏา วิตฺถตาติ วิสตฺติกา. โลเกติ: อปายโลเก.

ฯเปฯ อายตนโลเก. ตเร โลเก วิสตฺติกนฺติ: ยา สา โลเก วิสตฺติกา โลเก ตํ วิสตฺติกํ สโต ตเรยฺย อุตฺตเรยฺย ปตเรยฺย สมติกฺกเมยฺย วีติวตฺเตยฺยาติ ตเร โลเก วิสตฺติกํ. เตนาห โส พฺราหฺมโณ

"ตญฺจาหํ อภินนฺทามิ มเหสิ ธมฺมมุตฺตมํ
ยํ วิทิตฺวา สโต จรํ ตเร โลเก วิสตฺติกนฺติ.
ยงฺกิญฺจิ สมฺปชานาสิ (เมตฺตคูติ ภควา)
อุทฺธํ อโธ ติริยญฺจาปิ มชฺเฌ
เอเตสุ นนฺทิญฺจ นิเวสนญฺจ
ปนุชฺช วิญฺญาณํ ภเว น ติฏฺเฐ.

ยงฺกิญฺจิ สมฺปชานาสีติ: ยงฺกิญฺจิ ปชานาสิ อาชานาสิ วิชานาสิ ปฏิวิชานาสิ ปฏิวิชฺฌสีติ ยงฺกิญฺจิ สมฺปชานาสิ. เมตฺตคูติ: ภควา ตํ พฺราหฺมณํ นาเมน อาลปติ. ภควาติ คารวาธิวจนเมตํ. ฯเปฯ สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ, ยทิทํ ภควาติ เมตฺตคูติ ภควา.

อุทฺธํ อโธ ติริยญฺจาปิ มชฺเฌติ: อุทฺธํ วุจฺจติ อนาคตํ. อโธติ อตีตํ. ติริยญฺจาปิ มชฺเฌติ ปจฺจุปฺปนฺนํ. อุทฺธนฺติ วุจฺจติ เทวโลโก. อโธติ นิรยโลโก. ติริยญฺจาปิ มชฺเฌติ มนุสฺสโลโก. อุทฺธนฺติ กุสลา ธมฺมา. อโธติ อกุสลา ธมฺมา. ติริยญฺจาปิ มชฺเฌติ อพฺยากตา ธมฺมา. อุทฺธนฺติ อรูปธาตุ. อโธติ กามธาตุ. ติริยญฺจาปิ มชฺเฌติ รูปธาตุ. อุทฺธนฺติ สุขา เวทนา. อโธติ ทุกฺขา เวทนา. ติริยญฺจาปิ มชฺเฌติ อทุกฺขมสุขา เวทนา. อุทฺธนฺติ อุทฺธํ ปาทตลา. อโธติ อโธ เกสมตฺถกา. ติริยญฺจาปิ มชฺเฌติ เวมชฺเฌติ อุทฺธํ อโธ ติริยญฺจาปิ มชฺเฌ.

เอเตสุ นนฺทิญฺจ นิเวสนญฺจ ปนุชฺช วิญฺญาณํ ภเว น ติฏฺเฐติ: เอเตสูติ: อาจิกฺขิเตสุ เทสิเตสุ ปญฺญปิเตสุ ปฏฺฐปิเตสุ วิวริเตสุ วิภชิเตสุ

ขุตฺตานิกเทสุ ปกาสิเตสุ. นนฺทิ วุจฺจติ ตณฺหา; โย ราโค สาราโค. ฯเปฯ อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํ. นิเวสนนฺติ เทฺว นิเวสนา: ตณฺหานิเวสนา จ, ทิฏฺฐินิเวสนา จ. กตมา ตณฺหานิเวสนา ? ยาวตา ตณฺหาสงฺขาเตน. ฯเปฯ อยํ ตณฺหานิเวสนา. กตมา ทิฏฺฐินิเวสนา ? วีสติวตฺถุกา สกฺกายทิฏฺฐิ. ฯเปฯ อยํ ทิฏฺฐินิเวสนา.

ปนุชฺช วิญฺญาณนฺติ: ปุญฺญาภิสงฺขารสหคตํ วิญฺญาณํ อปุญฺญาภิสงฺขารสหคตํ วิญฺญาณํ อเนญฺชาภิสงฺขารสหคตํ วิญฺญาณํ. เอเตสุ นนฺทิญฺจ นิเวสนญฺจ อภิสงฺขารสหคตญฺจ วิญฺญาณํ นุชฺช ปนุชฺช นุท ปนุท ชห ปชห วิโนเทหิ พฺยนฺตีกโรหิ อนภาวํ คเมหีติ เอเตสุ นนฺทิญฺจ นิเวสนญฺจ ปนุชฺช วิญฺญาณํ.

ภเว น ติฏฺเฐติ: ภวาติ: เทฺว ภวา: กมฺมภโว จ, ปฏิสนฺธิโก จ ปุนพฺภโว. กตโม กมฺมภโว ? ปุญฺญาภิสงฺขาโร, อปุญฺญาภิสงฺขาโร, อเนญฺชาภิสงฺขาโร, อยํ กมฺมภโว. กตโม ปฏิสนฺธิโก ปุนพฺภโว ? ปฏิสนฺธิกา รูปา เวทนา สญฺญา สงฺขารา วิญฺญาณํ, อยํ ปฏิสนฺธิโก ปุนพฺภโว. ภเว น ติฏฺเฐติ: นนฺทิญฺจ นิเวสนญฺจ อภิสงฺขารสหคตญฺจ วิญฺญาณํ กมฺมภวญฺจ ปฏิสนฺธิกญฺจ ปุนพฺภวํ ปชหนฺโต วิโนเทนฺโต พฺยนฺตีกโรนฺโต อนภาวํ คเมนฺโต กมฺมภเว น ติฏฺเฐยฺย, ปฏิสนฺธิเก ปุนพฺภเว น ติฏฺเฐยฺย น สนฺติฏฺเฐยฺยาติ ปนุชฺช วิญฺญาณํ ภเว น ติฏฺเฐ. เตนาห ภควา

> "ยํกิญฺจิ สมฺปชานาสิ (เมตฺตคูติ ภควา)
> อุทฺธํ อโธ ติริยญฺจาปิ มชฺเฌ
> เอเตสุ นนฺทิญฺจ นิเวสนญฺจ
> ปนุชฺช วิญฺญาณํ ภเว น ติฏฺเฐ.
> เอวํวิหารี สโต อปฺปมตฺโต
> ภิกฺขุ จรํ หิตฺวา มมายิตานิ.

ชาติชรํ โสกปริทฺทวญฺจ
อิเธว วิทฺวา ปชเหยฺย ทุกฺขํ.

เอวํวิหารี สโต อปฺปมตฺโตติ: เอวํวิหารีติ: นนฺทิญฺจ นิเวสนญฺจ อภิสงฺขารสหคตญฺจ วิญฺญาณํ กมฺมภวญฺจ ปฏิสนฺธิกญฺจ ปุนพฺภวํ ปชหนฺโต วิโนเทนฺโต พฺยนฺตีกโรนฺโต อนภาวํ คเมนฺโตติ เอวํวิหารี. สโตติ: จตูหิ การเณหิ สโต: กาเย กายานุปสฺสนาสติปฏฺฐานํ ภาเวนฺโต. ฯเปฯ โส วุจฺจติ สโต. อปฺปมตฺโตติ: สกฺกจฺจการี สาตจฺจการี อฏฺฐิตการี อโนลีนวุตฺตี อนิกฺขิตฺตฉนฺโท อนิกฺขิตฺตธุโร อปฺปมตฺโต กุสเลสุ ธมฺเมสุ "กทาหํ อปริปูรํ วา สีลกฺขนฺธํ ปริปูเรยฺยํ, ปริปูรํ วา สีลกฺขนฺธํ ตตฺถ ปญฺญาย อนุคฺคณฺเหยฺยนฺติ โย ตตฺถ ฉนฺโท จ วายาโม จ อุสฺสาโห จ อุสฺโสฬฺหี จ อปฺปฏิวานี จ สติ จ สมฺปชญฺญญฺจ อาตปฺปํ ปธานํ อธิฏฺฐานํ อนุโยโค อปฺปมาโท กุสเลสุ ธมฺเมสุ. "กทาหํ อปริปูรํ วา สมาธิกฺขนฺธํ. วิมุตฺติกฺขนฺธํ. วิมุตฺติญาณทสฺสนกฺขนฺธํ ปริปูเรยฺยํ, ปริปูรํ วา วิมุตฺติญาณทสฺสนกฺขนฺธํ ตตฺถ ปญฺญาย อนุคฺคณฺเหยฺยนฺติ โย ตตฺถ ฉนฺโท จ วายาโม จ อุสฺสาโห จ อุสฺโสฬฺหี จ อปฺปฏิวานี จ สติ จ สมฺปชญฺญญฺจ อาตปฺปํ ปธานํ อธิฏฺฐานํ อนุโยโค อปฺปมาโท กุสเลสุ ธมฺเมสุ. "กทาหํ อปริญฺญาตํ วา ทุกฺขํ ปริชาเนยฺยํ, อปฺปหีนํ วา กิเลเส ปชเหยฺยํ, อภาวิตํ วา มคฺคํ ภาเวยฺยํ, อสจฺฉิกตํ วา นิโรธํ สจฺฉิกเรยฺยนฺติ โย ตตฺถ ฉนฺโท จ วายาโม จ อุสฺสาโห จ อุสฺโสฬฺหี จ อปฺปฏิวานี จ สติ จ สมฺปชญฺญญฺจ อาตปฺปํ ปธานํ อธิฏฺฐานํ อนุโยโค อปฺปมาโท กุสเลสุ ธมฺเมสูติ เอวํวิหารี สโต อปฺปมตฺโต.

ภิกฺขุ จรํ หิตฺวา มมายิตานีติ: ภิกฺขูติ: กลฺยาณปุถุชฺชโน วา ภิกฺขุ เสกฺโข วา ภิกฺขุ. จรนฺติ: จรนฺโต วิจรนฺโต อิริยนฺโต วตฺเตนฺโต ปาเลนฺโต ยเปนฺโต ยาเปนฺโต. มมตฺตาติ เทฺว มมตฺตา: ตณฺหามมตฺตํ

จ ทิฏฺฐิมมตฺตํ จ. ฯเปฯ อิทํ ตณฺหามมตฺตํ. ฯเปฯ อิทํ ทิฏฺฐิมมตฺตํ. ตณฺหามมตฺตํ ปหาย ทิฏฺฐิมมตฺตํ ปฏินิสฺสชฺชิตฺวา มมตฺเต หิตฺวา ปริจฺจชิตฺวา วิโนเทตฺวา พฺยนฺตีกตฺวา อนภาวํ คเมตฺวาติ ภิกฺขุ จรํ หิตฺวา มมายิตานิ.

ชาติชรํ โสกปริทฺทวญฺจ อิเธว วิทฺวา ปชเหยฺย ทุกฺขนฺติ: ชาตีติ: ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหิ ตมฺหิ สตฺตนิกาเย ชาติ สญฺชาติ โอกฺกนฺติ นิพฺพตฺติ อภินิพฺพตฺติ, ขนฺธานํ ปาตุภาโว, อายตนานํ ปฏิลาโภ. ชราติ: ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหิ ตมฺหิ สตฺตนิกาเย ชรา ชีรณตา ขณฺฑิจฺจํ ปาลิจฺจํ วลิตฺตจตา, อายุโน สํหานิ, อินฺทฺริยานํ ปริปาโก. โสโกติ: ญาติพฺยสเนน วา ผุฏฺฐสฺส โภคพฺยสเนน วา ผุฏฺฐสฺส โรคพฺยสเนน วา ผุฏฺฐสฺส สีลพฺยสเนน วา ผุฏฺฐสฺส ทิฏฺฐิพฺยสเนน วา ผุฏฺฐสฺส อญฺญตรญฺญตเรน วา สมนฺนาคตสฺส อญฺญตรญฺญตเรน วา ทุกฺขธมฺเมน ผุฏฺฐสฺส โสโก โสจนา โสจิตตฺตํ อนฺโต โสโก อนฺโต ปริโสโก อนฺโต ฑาโห เจตโส ปริชฺฌาปนา โทมนสฺสํ โสกสลฺลํ. ปริเทโวติ: ญาติพฺยสเนน วา ผุฏฺฐสฺส โภคพฺยสเนน วา ผุฏฺฐสฺส โรคพฺยสเนน วา ผุฏฺฐสฺส สีลพฺยสเนน วา ผุฏฺฐสฺส ทิฏฺฐิพฺยสเนน วา ผุฏฺฐสฺส อญฺญตรญฺญตเรน วา พฺยสเนน สมนฺนาคตสฺส อญฺญตรญฺญตเรน วา ทุกฺขธมฺเมน ผุฏฺฐสฺส อาเทโว ปริเทโว อาเทวนา ปริเทวนา อาเทวิตตฺตํ ปริเทวิตตฺตํ ลาโป ปลาโป วิปฺปลาโป ลาลปฺโป ลาลปฺปายนา ลาลปฺปายิตตฺตํ. อิธาติ: อิมิสฺสา ทิฏฺฐิยา. ฯเปฯ อิมสฺมึ มนุสฺสโลเก. วิทฺวาติ: วิทฺวา วิชฺชาคโต ญาณี วิภาวี เมธาวี. ทุกฺขนฺติ: ชาติทุกฺขํ. ฯเปฯ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสทุกฺขํ. ชาติชรํ โสกปริทฺทวญฺจ อิเธว วิทฺวา ปชเหยฺย ทุกฺขนฺติ: วิทฺวา วิชฺชาคโต ญาณี วิภาวี เมธาวี อิเธว ชาติชรญฺจ โสกปริเทวญฺจ ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺตีกเรยฺย อนภาวํ คเมยฺยาติ ชาติชรํ โสกปริทฺทวญฺจ อิเธว วิทฺวา ปชเหยฺย ทุกฺขํ. เตนาห ภควา

เอวํวิหารี สโต อปฺปมตฺโต
ภิกฺขุ จรํ หิตฺวา มมายิตานิ
ชาติชรํ โสกปริทฺทวญฺจ
อิเธว วิทฺวา ปชเหยฺย ทุกฺขนฺติ.
เอตาภินนฺทามิ วโจ มเหสิโน
สุกิตฺติตํ โคตม นูปธีกํ
อทฺธา หิ ภควา ปหาสิ ทุกฺขํ
ตถา หิ เต วิทิโต เอส ธมฺโม.

เอตาภินนฺทามิ วโจ มเหสิโนติ: เอตนฺติ: ตุยฺหํ วจนํ พฺยปถํ เทสนํ อนุสนฺธึ. อภินนฺทามีติ: นนฺทามิ อภินนฺทามิ โมทามิ อนุโมทามิ อิจฺฉามิ สาทิยามิ ยาจามิ ปตฺถยามิ ปิหยามิ อภิชปฺปามิ. มเหสิโนติ: ภควา มหนฺตํ สีลกฺขนฺธํ เอสิ คเวสิ ปริเยสีติ มเหสี. ฯเปฯ กหํ นราสโภติ มเหสีติ เอตาภินนฺทามิ วโจ มเหสิโน.

สุกิตฺติตํ โคตม นูปธีกนฺติ: สุกิตฺติตนฺติ: สุกิตฺติตํ สุอาจิกฺขิตํ สุเทสิตํ สุปญฺญปิตํ สุปฏฺฐปิตํ สุวิวริตํ สุวิภชิตํ สุอุตฺตานีกตํ สุปกาสิตนฺติ สุกิตฺติตํ. โคตม นูปธีกนฺติ: อุปธี วุจฺจนฺติ กิเลสา จ, ขนฺธา จ, อภิสงฺขารา จ. อุปธิปหานํ อุปธิวูปสมํ อุปธิปฏินิสฺสคฺคํ อุปธิปฏิปสฺสทฺธึ อมตํ นิพฺพานนฺติ สุกิตฺติตํ โคตม นูปธีกํ.

อทฺธา หิ ภควา ปหาสิ ทุกฺขนฺติ: อทฺธาติ: เอกํสวจนํ นิสฺสํสยวจนํ นิกฺกงฺขวจนํ อเทฺวชฺฌวจนํ อเทฺวฬฺหกวจนํ นิยฺยานวจนํ อปณฺณกวจนํ อวตฺถาปนวจนเมตํ อทฺธาติ. ภควาติ คารวาธิวจนเมตํ. ฯเปฯ สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ, ยทิทํ ภควาติ. ปหาสิ ทุกฺขนฺติ: ชาติทุกฺขํ ชราทุกฺขํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสทุกฺขํ ปหาสิ ปชหิ วิโนเทสิ พฺยนฺตีกโรสิ อนภาวํ คเมสีติ อทฺธาติ ภควา ปหาสิ ทุกฺขํ.

ตถา หิ เต วิทิโต เอส ธมฺโมติ: ตถา หิ เต วิทิโต ญาโต ตุลิโต ติริโต วิภาวิโต วิภูโต เอส ธมฺโมติ ตถา หิ เต วิทิโต เอส ธมฺโม. เตนาห โส พฺราหฺมโณ

"เอตาภินนฺทามิ วโจ มเหสิโน
สุกิตฺติตํ โคตม นูปธีกํ,
อทฺธา หิ ภควา ปหาสิ ทุกฺขํ,
ตถา หิ เต วิทิโต เอส ธมฺโมติ.
เต จาปิ นูน ปชเหยฺยุ ทุกฺขํ
เย ตฺวํ มุนี อฏฺฐิตํ โอวเทยฺย
ตนฺตํ นมสฺสามิ สเมจฺจ นาคํ
อปฺเปว มํ ภควา อฏฺฐิตํ โอวเทยฺย.

เต จาปิ นูน ปชเหยฺยุ ทุกฺขนฺติ: เต จาปีติ: ขตฺติยา จ พฺราหฺมณา จ เวสฺสา จ สุทฺทา จ คหฏฺฐา จ ปพฺพชิตา จ เทวา จ มนุสฺสา จ ปชเหยฺยุํ. ทุกฺขนฺติ: ชาติทุกฺขํ ชราทุกฺขํ พฺยาธิทุกฺขํ มรณทุกฺขํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสทุกฺขํ ปชเหยฺยุํ วิโนเทยฺยุํ พฺยนฺติกเรยฺยุํ อนภาวํ คเมยฺยุนฺติ เต จาปิ นูน ปชเหยฺยุ ทุกฺขํ.

เย ตฺวํ มุนี อฏฺฐิตํ โอวเทยฺยาติ: เยติ: ขตฺติเย จ พฺราหฺมเณ จ เวสฺเส จ สุทฺเท จ คหฏฺเฐ จ ปพฺพชิเต จ เทเว จ มนุสฺเส จ. ตฺวนฺติ ภควนฺตํ ภณติ. มุนีติ: โมนํ วุจฺจติ ญาณํ. ฯเปฯ สงฺคชาลมติจฺจ โส มุนิ. อฏฺฐิตํ โอวเทยฺยาติ: สกฺกจฺจํ โอวเทยฺย อภิณฺหํ โอวเทยฺย ปุนปฺปุนํ โอวเทยฺย อนุสาเสยฺยาติ เย ตฺวํ มุนี อฏฺฐิตํ โอวเทยฺย.

ตนฺตํ นมสฺสามิ สเมจฺจ นาคนฺติ: ตนฺติ ภควนฺตํ ภณติ. นมสฺสามีติ: กาเยน วา นมสฺสามิ, จิตฺเตน วา นมสฺสามิ, อนฺวตฺถปฏิปตฺติยา วา นมสฺสามิ, ธมฺมานุธมฺมปฏิปตฺติยา วา นมสฺสามิ สกฺกโรมิ ครุกโรมิ มาเนมิ ปูเชมิ. สเมจฺจ

เมจฺจาติ: อภิสเมจฺจ สมาคนฺตฺวา อภิสมาคนฺตฺวา สมฺมุขา ตํ นมสฺสามิ. นาคนฺติ: นาโค. ภควา อาคุํ น กโรตีติ นาโค. น คจฺฉตีติ นาโค. น อาคจฺฉตีติ นาโค.

กถํ ภควา อาคุํ น กโรตีติ นาโค ? อาคู วุจฺจนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สํกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึชาติชรามรณิยา.

อาคุํ น กโรติ กิญฺจิ โลเก,
สพฺพสํโยเค วิสชฺช พนฺธนานิ,
สพฺพตฺถ น สชฺชติ วิมุตฺโต,
นาโค ตาทิ ปวุจฺจเต ตถตฺตาติ เอวํ ภควา อาคุํ น กโรตีติ นาโค.

กถํ น คจฺฉตีติ นาโค ? ภควา น ฉนฺทาคตึ คจฺฉติ, น โทสาคตึ คจฺฉติ, น โมหาคตึ คจฺฉติ, น ภยาคตึ คจฺฉติ, น ราควเสน คจฺฉติ, น โทสวเสน คจฺฉติ, น โมหวเสน คจฺฉติ น ทิฏฺฐิวเสน คจฺฉติ, น มานวเสน คจฺฉติ, น อุทฺธจฺจวเสน คจฺฉติ, น วิจิกิจฺฉาวเสน คจฺฉติ, น อนุสยวเสน คจฺฉติ, น วคฺเคหิ ธมฺเมหิ ยายติ นิยฺยติ วุยฺหติ สํหริยติ; เอวํ ภควา น คจฺฉตีติ นาโค.

กถํ ภควา น อาคจฺฉตีติ นาโค ? โสตาปตฺติมคฺเคน เย กิเลสา ปหีนา เต กิเลเส น ปุเนติ น ปจฺเจติ น ปจฺจาคจฺฉติ. สกทาคามิมคฺเคน. อนาคามิมคฺเคน เย กิเลสา ปหีนา เต กิเลเส น ปุเนติ น ปจฺเจติ น ปจฺจาคจฺฉติ; อรหตฺตมคฺเคน เย กิเลสา ปหีนา เต กิเลเส น ปุเนติ น ปจฺเจติ น ปจฺจาคจฺฉติ; เอวํ ภควา น อาคจฺฉตีติ นาโคติ ตนฺตํ นมสฺสามิ สเมจฺจ นาคํ.

อปฺเปว มํ ภควา อฏฺฐิตํ โอวเทยฺยาติ: อปฺเปว มํ ภควา อฏฺฐิตํ โอวเทยฺย สกฺกจฺจํ โอวเทยฺย อภิณฺหํ โอวเทยฺย ปุนปฺปุนํ โอวเทยฺย อนุสาเสยฺยาติ อปฺเปว มํ ภควา อฏฺฐิตํ โอวเทยฺย. เตนาห โส พฺราหฺมโณ

เต จาปิ นูน ปชเหยฺยุ ทุกฺขํ
เย ตฺวํ มุนี อฏฺฐิตํ โอวเทยฺย,
ตนฺตํ นมสฺสามิ สเมจฺจ นาค,
อปฺเปว มํ ภควา อฏฺฐิตํ โอวเทยฺยาติ.
ยํ พฺราหฺมณํ เวทคุํ อภิชญฺญา
อกิญฺจนํ กามภเว อสตฺตํ,
อทฺธา หิ โส โอฆมิมํ อตาริ,
ติณฺโณ จ ปารํ อขิโล อกงฺโข.

ยํ พฺราหฺมณํ เวทคุํ อภิชญฺญาติ: พฺราหฺมณนฺติ: สตฺตนฺนํ ธมฺมานํ พาหิตตฺตา พฺราหฺมโณ: สกฺกายทิฏฺฐิ พาหิตา โหติ, วิจิกิจฺฉา พาหิตา โหติ, สีลพฺพตปรามาโส พาหิโต โหติ, ราโค พาหิโต โหติ, โทโส พาหิโต โหติ, โมโห พาหิโต โหติ, มาโน พาหิโต โหติ; พาหิตสฺส โหนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สํกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึชาติชรามรณิยา.

พาเหตฺวา สพฺพปาปกานิ (สภิยาติ ภควา)
ภควา วิมโล สาธุสมาหิโต ฐิตตฺโต
สํสารมติจฺจ เกวลี โส
อนิสฺสิโต ตาทิ ปวุจฺจเต พฺรหฺมา.

เวทคุนฺติ: เวโท วุจฺจติ จตูสุ มคฺเคสุ ญาณํ. ฯเปฯ สพฺพเวทมติจฺจ เวทคู โสติ. อภิชญฺญาติ: อภิชาเนยฺย อาชาเนยฺย วิชาเนยฺย ปฏิวิชาเนยฺย ปฏิวิชฺเฌยฺยาติ ยํ พฺราหฺมณํ เวทคุํ อภิชญฺญา.

อกิญฺจนํ กามภเว อสตฺตนฺติ: อกิญฺจนนฺติ ราคกิญฺจนํ โทสกิญฺจนํ โมหกิญฺจนํ มานกิญฺจนํ ทิฏฺฐิกิญฺจนํ กิเลสกิญฺจนํ ทุจฺจริตกิญฺจนํ. ยสฺเสเต กิญฺจนา ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปฺปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา

ทฏฺฐา, โส วุจฺจติ อกิญฺจโน. กามาติ: อุทฺทานโต เทฺว กามา: วตฺถุกามา จ, กิเลสกามา จ. ฯเปฯ อิเม วุจฺจนฺติ วตฺถุกามา. ฯเปฯ อิเม วุจฺจนฺติ กิเลสกามา. ภวาติ: เทฺว ภวา: กมฺมภโว จ, ปฏิสนฺธิโก จ ปุนพฺภโว. ฯเปฯ อยํ กมฺมภโว. ฯเปฯ อยํ ปฏิสนฺธิโก ปุนพฺภโว. อกิญฺจนํ กามภเว อสตฺตนฺติ: อกิญฺจนํ กามภเว อสตฺตํ อลคฺคํ อลคฺคิตํ อปลิพุทฺธนฺติ อกิญฺจนํ กามภเว อสตฺตํ.

อทฺธา หิ โส โอฆมิมํ อตาริติ: อทฺธาติ: เอกํสวจนํ. ฯเปฯ อวตฺถานวจนเมตํ อทฺธาติ: โอฆนฺติ: กาโมฆํ ภโวฆํ ทิฏฺโฐฆํ อวิชฺโชฆํ. อตารีติ: อตาริ อุตฺตริ ปตริ สมติกฺกมิ วีติวตฺตติ อทฺธา โส โอฆมิมํ อตาริ.

ติณฺโณ จ ปารํ อขิโล อกงฺโขติ: ติณฺโณติ: กาโมฆํ ติณฺโณ ภโวฆํ ติณฺโณ ทิฏฺโฐฆํ ติณฺโณ อวิชฺโชฆํ ติณฺโณ อุตฺติณฺโณ นิตฺติณฺโณ อติกฺกนฺโต วีติวตฺโต โส วุฏฺฐวาโส จิณฺณจรโณ คตทฺโธ คตทิโส คตโกฏิโก ปาลิตพฺรหฺมจริโย อุตฺตมทิฏฺฐิปฺปตฺโต ภาวิตมคฺโค ปหีนกิเลโส ปฏิวิทฺธากุปฺโป สจฺฉิกตนิโรโธ; ทุกฺขํ ตสฺส ปริญฺญาตํ, สมุทโย ปหีโน, มคฺโค ภาวิโต, นิโรโธ สจฺฉิกโต, อภิญฺเญยฺยํ อภิญฺญาตํ, ปริญฺเญยฺยํ ปริญฺญาตํ, ปหาตพฺพํ ปหีนํ, ภาเวตพฺพํ ภาวิตํ, สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ, โส อุกฺขิตฺตปลิโฆ สงฺกิณฺณปริกฺโข อพฺพูเฬฺหสิโก นิรคฺคโฬ อริโย ปนฺนทฺธโช ปนฺนภาโร วิสํยุตฺโต ปญฺจงฺควิปฺปหีโน ฉฬงฺคสมนฺนาคโต เอการกฺโข จตุราปสฺเสโน ปนุณฺณปจฺเจกสจฺโจ สมวยสฏฺเฐสโน อนาวิลสงฺกปฺโป ปสฺสทฺธกายสงฺขาโร สุวิมุตฺตจิตฺโต สุวิมุตฺตปญฺโญ เกวลี วุสิตวา อุตฺตมปุริโส ปรมปุริโส ปรมปตฺติปฺปตฺโต โส เนว อาจินาติ น อปจินาติ อปจินิตฺวา ฐิโต; เนว ปชหติ น อุปาทิยติ ปชหิตฺวา ฐิโต; เนว วิสิเนติ น อุสฺสิเนติ วิสิเนตฺวา ฐิโต; เนว วิธูเปติ น สนฺธูเปติ ธูเปตฺวา ฐิโต;

อเสก์เขน สีลัก์ขัน์เธน สมัน์นาคตัต์ตา ชิโต, อเสก์เขน สมาธิกัข์นัเธน. อเสก์เขน ปัญ์ญากัข์นัเธน. อเสก์เขน วิมุต์ติกัข์นัเธน. อเสก์เขน วิมุต์ติญาณทัส์สนักขัน์เธน สมัน์นาคตัต์ตา ชิโต, สัพ์พํ ปฏิปาทยิต์วา ชิโต, เอวํ สมติก์กมิต์วา ชิโต, กิเลสัค์คึ ปริยาทยิต์วา ชิโต, อปริคมนตาย ชิโต, กฎํ สมาทาย ชิโต, วิมุต์ติปฏิเสวนตาย ชิโต, เมต์ตาย ปาริสุท์ธิยา ชิโต, กรุณาย. มุทิตาย. อุเปก์ขาย ปาริสุท์ธิยา ชิโต, อัจ์จัน์ตปาริสุท์ธิยา ชิโต; อกัม์มัญ์ญตาย ชิโต, วิมุต์ตัต์ตา ชิโต, สัน์ตจิต์ตตาย ชิโต, ขัน์ธปริยัน์เต ชิโต, ธาตุปริยัน์เต ชิโต อายตนปริยัน์เต ชิโต, คติปริยัน์เต ชิโต, อุปปัต์ติปริยัน์เต ชิโต, ปฏิสัน์ธิปริยัน์เต ชิโต, ภวปริยัน์เต ชิโต, สํสารปริยัน์เต ชิโต วัฏ์ฏปริยัน์เต ชิโต, อัน์ติมภเว ชิโต, อัน์ติมสมุส์สเย ชิโต, อัน์ติมเทหธโร อรหา.

ตัส์สายํ ปัจ์ฉิมโก ภโว จริมายํ สมุส์สโย,
ชาติชรามรณสํสาโร นัต์ถิ ตัส์ส ปุนัพ์ภโวติ.

ติณ์โณ จ. ปารัน์ติ: ปารํ วุจ์จติ อมตํ นิพ์พานํ; โยโส สัพ์พสํขารสมโถ, สัพ์พูปธิปฏินิส์สัค์โค, ตัณ์หัก์ขโย, วิราโค, นิโรโธ, นิพ์พานํ. โส ปารคโต ปารัป์ปัต์โต อัน์ตคโต อัน์ตัป์ปัต์โต โกฏิคโต โกฏิป์ปัต์โต ปริยัน์ตคโต ปริยัน์ตัป์ปัต์โต โวสานคโต โวสานัป์ปัต์โต ตาณคโต ตาณัป์ปัต์โต เลณคโต เลณัป์ปัต์โต สรณคโต สรณัป์ปัต์โต อภยคโต อภยัป์ปัต์โต อัจ์จุตคโต อัจ์จุตัป์ปัต์โต อมตคโต อมตัป์ปัต์โต นิพ์พานคโต นิพ์พานัป์ปัต์โต โส วุฏ์ฐวาโส จิณ์ณจรโณ. ฯเปฯ ชาติชรามรณสํสาโร นัต์ถิ ตัส์ส ปุนัพ์ภโวติ ติณ์โณ จ ปารํ. อขิโลติ: ราโค ขิโล, โทโส ขิโล, โมโห ขิโล, โกโธ ขิโล, อุปนาโห ขิโล. ฯเปฯ สัพ์พากุสลาภิสํขารา ขิลา. ยัส์เสเต ขิลา ปหีนา สมุจ์ฉิน์นา วูปสัน์ตา ปฏิปัส์สัท์ธา อภัพ์พุป์ปัต์ติกา ญาณัค์คินา ทัฑ์ฒา; โส วุจ์จติ อขิโล. อกํโขติ: ทุก์เข กํขา,

ทุก์ขสมุทเย กํขา, ทุก์ขนิโรเธ กํขา, ทุก์ขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย กํขา, ปุพ์พัน์เต กํขา, อปรัน์เต กํขา, ปุพ์พัน์ตาปรัน์เต กํขา, อิทัป์ปัจ์จยตาปฏิจ์จสมุป์ปัน์เนสุ ธัม์เมสุ กํขา; ยา เอวรูปา กํขา กํขายนา กํขายิตัต์ตํ วิมติ วิจิกิจ์ฉา เท๎วฬหกํ เท๎วธาปโถ สํสโย อเนกํสคาโห อาสัป์ปนา ปริสัป์ปนา ปริโยคาหนา ฉัม์ภิตัต์ตํ จิต์ตัส์ส มโนวิเลโข. ยัส์เสตา กํขา ปหีนา สมุจ์ฉิน์นา วูปสัน์ตา ปฏิปั๎ส์สัท์ธา อภัพ์พุป์ปัต์ติกา ญาณัค์คินา ทัฑ์ฒา; โส วุจ์จติ อกํโขติ. ติณ์โณ จ ปารํ อขิโล อกํโข. เตนาห ภควา

"ยํ พ๎ราห๎มณํ เวทคุํ อภิชัญ์ญา
อกิญ์จนํ กามภเว อสัต์ตํ,
อัท์ธา หิ โส โอฆมิมํ อตาริ,
ติณ์โณ จ ปารํ อขิโล อกํโขติ.
วิทวา จ โย เวทคู นโร อิธ
ภวาภเว สํคมิมํ วิสัช์ช
โส วีตตัณ๎โห อนีโฆ นิราโส
อัต์ตาริ โส ชาติชรัน์ติ พ๎รูมิ.

วิทวา จ โย เวทคู นโร อิธาติ: วิทวาติ: วิช์ชาคโต ญาณี วิภาวี เมธาวี. โยติ: โย ยาทิโส. ฯเปฯ มนุส์โส วา. เวทคูติ: เวโท วุจ์จติ จตูสุ มัค์เคสุ ญาณํ. ฯเปฯ สัพ์พเวทมติจ์จ เวทคู โสติ นโรติ: สัต์โต นโร มาณโว โปโส ปุค์คโล ชีโว ชาตุ ชัน์ตุ อิน์ทคู มนุโช. อิธาติ: อิมิส์สา ทิฏ์ฐิยา. ฯเปฯ อิมัส์มิํ มนุส์สโลเกติ วิทวา จ โย เวทคู นโร อิธ.

ภวาภเว สํคมิมํ วิสัช์ชาติ: ภวาภเวติ: ภวาภเว กัม์มภเว ปุนัพ์ภเว กามภเว กัม์มภเว กามภเว ปุนัพ์ภเว รูปภเว กัม์มภเว รูปภเว ปุนัพ์ภเว อรูปภเว กัม์มภเว อรูปภเว ปุนัพ์ภเว ปุนัป์ปุนํ ภเว ปุนัป์ปุนํ คติยา ปุนัป์ปุนํ อุปปัต์ติยา ปุนัป์ปุนํ ปฏิสัน์ธิยา ปุนัป์ปุนํ

อตฺตภาวาภินิพฺพตฺติยา. สงฺคนฺติ: สตฺต สงฺคา: ราคสงฺโค โทสสงฺโค โมหสงฺโค มานสงฺโค ทิฏฺฐิสงฺโค กิเลสสงฺโค ทุจฺจริตสงฺโค. วิสชฺชาติ: สงฺเค โวสชฺชิตฺวา วา วิสชฺช. อถวา สงฺเค พนฺเธ อาพนฺเธ ลคฺเค ลคฺคิเต ปลิพุทฺเธ พนฺธเน โมจยิตฺวา วา วิสชฺช. ยถา จ ยานํ วา เวยฺหํ วา รถํ วา สกฏํ วา สนฺทมานิกํ วา สชฺชํ วิสชฺชํ กโรนฺติ วิโกเปนฺติ, เอวเมว เต สงฺเค โวสชฺชิตฺวา วา วิสชฺช อถวา สงฺเค พนฺเธ อาพนฺเธ ลคฺเค ลคฺคิเต ปลิพุทฺเธ พนฺธเน โมจยิตฺวา วา วิสชฺชาติ ภวาภเว สงฺคมิมํ วิสชฺช

โส วีตตณฺโห อนีโฆ นิราโส อตาริ โส ชาติชรนฺติ พฺรูมีติ: ตณฺหาติ: รูปตณฺหา. สทฺทตณฺหา, คนฺธตณฺหา, รสตณฺหา, โผฏฺฐพฺพตณฺหา, ธมฺมตณฺหา. ยสฺเสสา ตณฺหา ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒา, โส วุจฺจติ วีตตณฺโห จตฺตตณฺโห วนฺตตณฺโห มุตฺตตณฺโห ปหีนตณฺโห ปฏินิสฺสฏฺฐตณฺโห วีตราโค จตฺตราโค วนฺตราโค มุตฺตราโค ปหีนราโค ปฏินิสฺสฏฺฐราโค นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีติภูโต สุขปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรตีติ โส วีตตณฺโห. อนีโฆติ: ราโค นีโฆ โทโส นีโฆ โมโห นีโฆ โกโธ นีโฆ อุปนาโห นีโฆ. ฯเปฯ สพฺพากุสลาภิสงฺขารา นีฆา ยสฺเสเต นีฆา ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒา; โส วุจฺจติ อนีโฆ. นิราโสติ: อาสา วุจฺจติ ตณฺหา; โย ราโค สาราโค. ฯเปฯ อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํ. ยสฺเสสา อาสา ตณฺหา ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒา, โส วุจฺจติ นิราโส. ชาตีติ: ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหิ ตมฺหิ สตฺตนิกาเย ชาติ สญฺชาติ โอกฺกนฺติ นิพฺพตฺติ อภินิพฺพตฺติ, ขนฺธานํ ปาตุภาโว, อายตนานํ ปฏิลาโภ. ชราติ: ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ. ตมฺหิ ตมฺหิ สตฺตนิกาเย ชรา ชีรณตา ขณฺฑิจฺจํ ปาลิจฺจํ วลิตฺตจตา อายุโน สํหานิ อินฺทฺริยานํ

ปริปาโก. มรณนฺติ: ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหา ตมฺหา สตฺตนิกายา จุติ จวนตา เภโท อนฺตรธานํ มจฺจุ มรณํ กาลกิริยา ขนฺธานํ เภโท กเฬวรสฺส นิกฺเขโป ชีวิตินฺทฺริยสฺส อุปจฺเฉโท. โส วีตตณฺโห อนีโฆ นิราโส อตฺตาริ โส ชาติชรนฺติ พฺรูมีติ: โย โส วีตตณฺโห จ อนีโฆ จ นิราโส จ โส ชาติชรามรณํ อุตฺตาริ ปตริ สมติกฺกมิ วีติวตฺตตีติ พฺรูมิ อาจิกฺขามิ เทเสมิ ปญฺญเปมิ ปฏฺฐเปมิ วิวรามิ วิภชามิ อุตฺตานีกโรมิ ปกาเสมีติ โส วีตตณฺโห อนีโฆ นิราโส อตฺตาริ โส ชาติชรนฺติ พฺรูมิ. เตนาห ภควา

"วิทฺวา จ โย เวทคู นโร อิธ
ภวาภเว สงฺคมิมํ วิสชฺช
โส วีตตณฺโห อนีโฆ นิราโส
อตฺตาริ โส ชาติชรนฺติ พฺรูมีติ.

สห คาถาปริโยสานา. ฯเปฯ สตฺถา เม ภนฺเต ภควา, สาวโกหมสฺมีติ.

เมตฺตคูมาณวกปญฺหานิทฺเทโส จตุตฺโถ.

โธตกมาณวกปญฺหานิทฺเทโส.

ปุจฺฉามิ ตํ ภควา พฺรูหิ เม ตํ (อิจฺจายสฺมา โธตโก)
วาจาภิกงฺขามิ มเหสิ ตุยฺหํ
ตว สุตฺวาน นิคฺโฆสํ
สิกฺเข นิพฺพานมตฺตโน.

ปุจฺฉามิ ตํ ภควา พฺรูหิ เม ตนฺติ: ปุจฺฉามีติ: ติสฺโส ปุจฺฉา: อทิฏฺฐโชตนา ปุจฺฉา, ทิฏฺฐสํสนฺทนา ปุจฺฉา, วิมติจฺเฉทนา ปุจฺฉา. ฯเปฯ อิมา ติสฺโส ปุจฺฉา. ฯเปฯ นิพฺพานปุจฺฉา. ปุจฺฉามิ ตนฺติ: ปุจฺฉามิ ตํ ยาจามิ ตํ อชฺเฌสามิ ตํ ปสาเทมิ ตํ กถสฺสุ เมติ ปุจฺฉามิ ตํ. ภควาติ คารวาธิวจนเมตํ. ฯเปฯ สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ, ยทิทํ ภควาติ. พฺรูหิ เม ตนฺติ: พฺรูหิ

อาจิกฺขาหิ เทเสหิ ปญฺญเปหิ ปฏฺฐเปหิ วิวราหิ วิภชาหิ อุตฺตานีกโรหิ ปกาเสหีติ ปุจฺฉามิ ตํ ภควา พฺรูหิ เม ตํ.

อิจฺจายสฺมา โธตโกติ: อิจฺจาติ: ปทสนฺธิ. อายสฺมาติ: ปิยวจนํ. โธตโกติ ตสฺส พฺราหฺมณสฺส นามํ. ฯเปฯ อภิลาโปติ อิจฺจายสฺมา โธตโก.

วาจาภิกงฺขามิ มเหสิ ตุยฺหนฺติ: ตุยฺหํ วจนํ พฺยปถํ เทสนํ อนุสนฺธึ กงฺขามิ อภิกงฺขามิ อิจฺฉามิ สาทิยามิ ปตฺถยามิ ปิเหมิ อภิชปฺปามิ มเหสีติ: เกนฏฺเฐน มเหสี ? ภควา มหนฺตํ สีลกฺขนฺธํ เอสิ คเวสิ ปริเยสีติ มเหสี. ฯเปฯ กหํ นราสโภติ มเหสีติ วาจาภิกงฺขามิ มเหสิ ตุยฺหํ.

ตว สุตฺวาน นิคฺโฆสนฺติ: ตุยฺหํ วจนํ พฺยปถํ เทสนํ อนุสนฺธึ สุตฺวาน สุณิตฺวา อุคฺคณฺหิตฺวา อุปธารยิตฺวา อุปลกฺขยิตฺวาติ ตว สุตฺวาน นิคฺโฆสํ.

สิกฺเข นิพฺพานมตฺตโนติ: สิกฺเขติ: ติสฺโส สิกฺขา: อธิสีลสิกฺขา, อธิจิตฺตสิกฺขา, อธิปญฺญาสิกฺขา. ฯเปฯ อยํ อธิปญฺญาสิกฺขา. นิพฺพานมตฺตโนติ: ราคสฺส นิพฺพาปนาย โทสสฺส นิพฺพาปนาย โมหสฺส นิพฺพาปนาย โกธสฺส นิพฺพาปนาย อุปนาหสฺส นิพฺพาปนาย. ฯเปฯ สพฺพากุสลาภิสงฺขารานํ สมาย อุปสมาย วูปสมาย นิพฺพาปนาย ปฏินิสฺสคฺคาย ปฏิปสฺสทฺธิยา อธิสีลมฺปิ สิกฺเขยฺย, อธิจิตฺตมฺปิ สิกฺเขยฺย, อธิปญฺญมฺปิ สิกฺเขยฺย; อิมา ติสฺโส สิกฺขา อาวชฺเชนฺโต สิกฺเขยฺย, ชานนฺโต สิกฺเขยฺย, ปสฺสนฺโต สิกฺเขยฺย, ปจฺจเวกฺขนฺโต สิกฺเขยฺย, จิตฺตํ อธิฏฺฐหนฺโต สิกฺเขยฺย, สทฺธาย อธิมุจฺจนฺโต สิกฺเขยฺย, วิริยํ ปคฺคณฺหนฺโต สิกฺเขยฺย, สตึ อุปฏฺฐเปนฺโต สิกฺเขยฺย, จิตฺตํ สมาทหนฺโต สิกฺเขยฺย, ปญฺญาย ปชานนฺโต สิกฺเขยฺย, อภิญฺญาย อภิชานนฺโต สิกฺเขยฺย, ปริญฺญาย ปริชานนฺโต สิกฺเขยฺย, ปหาตพฺพํ ปชหนฺโต สิกฺเขยฺย, ภาเวตพฺพํ ภาเวนฺโต สิกฺเขยฺย, สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกโรนฺโต สิกฺเขยฺย, สมาทาย จเรยฺย สมาทาย

วัตเตยยาติ สิกเข นิพพานมัตตโน. เตนาห โส พราหมโณ

"ปุจฉามิ ตํ ภควา พรูหิ เม ตํ (อิจจายัสมา โธตโก)
วาจาภิกํขามิ มเหสิ ตุยหํ
ตว สุตวาน นิคโฆสํ
สิกเข นิพพานมัตตโนติ.
เตนหาตัปปํ กโรหิ (โธตกาติ ภควา)
อิเธว นิปโก สโต
อิโต สุตวาน นิคโฆสํ
สิกเข นิพพานมัตตโน.

เตนหาตัปปํ กโรหีติ: อาตัปปํ กโรหิ, อุสสาหํ กโรหิ, อุสโสฬหึ กโรหิ, วายามํ กโรหิ, ธิตึ กโรหิ, วิริยํ กโรหิ, ฉันทํ ชเนหิ สัญชเนหิ อุปัฏฐเปหิ นิพพัตเตหิ อภินิพพัตเตหีติ เตนหาตัปปํ กโรหิ. โธตกาติ ภควาติ: โธตกาติ ภควา ตํ พราหมณํ นาเมน อาลปติ. ภควาติ คารวาธิวจนเมตํ. ฯเปฯ สัจฉิกา ปัญญัตติ; ยทิทํ ภควาติ โธตกาติ ภควา. อิเธว นิปโก สโตติ: อิธาติ: อิมิสสา ทิฏฐิยา อิมิสสา ขันติยา อิมิสสา รุจิยา อิมสฺมึ อาทาเย อิมสฺมึ ธัมเม อิมสฺมึ วินเย อิมสฺมึ ธัมมวินเย อิมสฺมึ ปาวจเน อิมสฺมึ พรหมจริเย อิมสฺมึ สัตถุสาสเน อิมสฺมึ อัตตภาเว อิมสฺมึ มนุสสโลเก. นิปโกติ: นิปโก ปัณฑิโต ปัญญวา พุทธิมา ญาณี วิภาวี เมธาวี. สโตติ: จตูหิ การเณหิ สโต: กาเย กายานุปัสสนาสติปัฏฐานํ ภาเวนโต สโต. ฯเปฯ โส วุจจติ สโตติ. อิเธว นิปโก สโต.

อิโต สุตวาน นิคโฆสนฺติ: อิโต มยหํ วจนํ พยปถํ เทสนํ อนุสนธึ สุตวาน สุณิตวา อุคคหิตวา อุปธารยิตวา อุปลักขยิตวาติ อิโต

สุตฺวาน นิคฺโฆสํ.

สิกฺเข นิพฺพานมตฺตโนติ: สิกฺขาติ: ติสฺโส สิกฺขา: อธิสีลสิกฺขา, อธิจิตฺตสิกฺขา, อธิปญฺญาสิกฺขา. ฯเปฯ อยํ อธิปญฺญาสิกฺขา. นิพฺพานมตฺตโนติ: ราคสฺส นิพฺพาปนาย โทสสฺส นิพฺพาปนาย โมหสฺส นิพฺพาปนาย โกธสฺส นิพฺพาปนาย อุปนาหสฺส นิพฺพาปนาย. ฯเปฯ สพฺพากุสลาภิสงฺขารานํ สมาย อุปสมาย วูปสมาย นิพฺพาปนาย ปฏินิสฺสคฺคาย ปฏิปสฺสทฺธิยา อธิสีลมฺปิ สิกฺเขยฺย, อธิจิตฺตมฺปิ สิกฺเขยฺย, อธิปญฺญมฺปิ สิกฺเขยฺย; อิมา ติสฺโส สิกฺขา อาวชฺเชนฺโต สิกฺเขยฺย, ชานนฺโต สิกฺเขยฺย. ฯเปฯ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกโรนฺโต สิกฺเขยฺย, สมาทาย จเรยฺย สมาทาย วตฺเตยฺยาติ สิกฺเข นิพฺพานมตฺตโน. เตนาห ภควา

"เตนหาตปฺปํ กโรหิ (โธตกาติ ภควา)
อิเธว นิปโก สโต
อิโต สุตฺวาน นิคฺโฆสํ
สิกฺเข นิพฺพานมตฺตโนติ.
ปสฺสามหํ เทวมนุสฺสโลเก
อกิญฺจนํ พฺราหฺมณํ อิริยมานํ
ตนฺตํ นมสฺสามิ สมนฺตจกฺขุ
ปมุญฺจ มํ สกฺก กถํกถาหิ.

ปสฺสามหํ เทวมนุสฺสโลเกติ: เทวาติ: ตโย เทวา: สมฺมติเทวา จ, อุปปตฺติเทวา จ, วิสุทฺธิเทวา จ.

กตเม สมฺมติเทวา ? สมฺมติเทวา วุจฺจนฺติ ราชาโน จ, ราชกุมารา จ, เทวิโย จ. กตเม อุปปตฺติเทวา ? อุปปตฺติเทวา วุจฺจนฺติ จาตุมฺมหาราชิกา เทวา, ตาวตึสา เทวา, ยามา เทวา, ตุสิตา เทวา, นิมฺมานรตี เทวา, ปรนิมฺมิตวสวตฺตี เทวา, พฺรหฺมกายิกา เทวา,

เย จ เทวา ตัตรุปริ. กตเม วิสุทธิเทวา ? วิสุทธิเทวา วุจจันติ ตถาคตสาวกา อรหันโต ขีณาสวา, เย จ ปัจเจกสัมพุทธา. ภควา สัมมติเทวานัญจ อุปปัตติเทวานัญจ วิสุทธิเทวานัญจ เทโว จ อติเทโว จ เทวาติเทโว จ สีหสีโห นาคนาโค คณิคณี มุนิมุนี ราชราชา. ปัสสามหํ เทวมนุสสโลเกติ: มนุสสโลเก เทวํ ปัสสามิ, อติเทวํ ปัสสามิ, เทวาติเทวํ ปัสสามิ ทักขามิ โอโลเกมิ นิชฌายามิ อุปปริกขามีติ ปัสสามหํ เทวมนุสสโลเก.

อกิญจนํ พราหมณํ อิริยมานันติ: อกิญจนันติ: ราคกิญจนํ โทสกิญจนํ โมหกิญจนํ มานกิญจนํ ทิฏฐิกิญจนํ กิเลสกิญจนํ ทุจจริตกิญจนํ. เต กิญจนา พุทธัสส ภควโต ปหีนา อุจฉินนมูลา ตาลาวัตถุกตา อนภาวํคตา อายติอนุปปาทธัมมา; ตัสมา พุทโธ อกิญจโน. พราหมณันติ: ภควา สัตตันนํ ธัมมานํ พาหิตัตตา พราหมโณ: สักกายทิฏฐิ พาหิตา โหติ, วิจิกิจฉา พาหิตา โหติ, สีลพพัตตปรามาโส พาหิโต โหติ, ราโค พาหิโต โหติ, โทโส พาหิโต โหติ, โมโห พาหิโต โหติ, มาโน พาหิโต โหติ; พาหิตัสส โหนติ ปาปกา อกุสลา ธัมมา สํกิเลสิกา โปโนพภวิกา สทรา ทุกขวิปากา อายติชาติชรามรณิยา.

พาเหตวา สัพพปาปกานิ (สภิยาติ ภควา)
ภควา วิมโล สาธุสมาหิโต ฐิตัตโต
สํสารมติจจ เกวลี โส
อนิสสิโต ตาทิ ปวุจจเต พรหมา.

อิริยมานันติ: จรันตํ วิจรันตํ อิริยนตํ วัตเตนตํ ปาเลนตํ ยเปนตํ ยาเปนตันติ อกิญจนํ พราหมณํ อิริยมานํ. ตันตํ นมัสสามิ สมันตจักขูติ: ตันติ: ภควันตํ ภณติ. นมัสสามีติ: กาเยน วา นมัสสามิ, วาจาย วา นมัสสามิ, จิตเตน วา นมัสสามิ, อนฺวตฺถปฏิปตฺติยา วา นมัสสามิ, ธัมมานุธัมมปฏิปัตติยา วา นมัสสามิ สักกโรมิ ครุกโรมิ มาเนมิ ปูเชมิ. สมันตจักขูติ: สมันตจักขุ

วุจฺจติ สพฺพญฺญุตญาณํ. ภควา เตน สพฺพญฺญุตญาเณน อุเปโต สมุเปโต อุปาคโต สมุปาคโต อุปปนฺโน สมุปปนฺโน สมนฺนาคโต, น ตสฺส อทิฏฺฐมิธตฺถิ กิญฺจิ อโถ อวิญฺญาตมชานิตพฺพํ สพฺพํ อภิญฺญาสิ, ยทตฺถิ เนยฺยํ; ตถาคโต เตน สมนฺตจกฺขูติ ตนฺตํ นมสฺสามิ สมนฺตจกฺขุ.

ปมุญฺจ มํ สกฺก กถํกถาหีติ: สกฺกาติ ภควา สกฺยกุลา ปพฺพชิโตติปิ สกฺโก. อถวา อฑฺโฒ มหทฺธโน ธนวาติปิ สกฺโก. ตสฺสิมานิ ธนานิ. เสยฺยถีทํ ? สทฺธาธนํ, สีลธนํ, หิริธนํ, โอตฺตปฺปธนํ, สุตธนํ, จาคธนํ, ปญฺญาธนํ; สติปฏฺฐานธนํ, สมฺมปฺปธานธนํ, อิทฺธิปาทธนํ, อินฺทฺริยธนํ, พลธนํ, โพชฺฌงฺคธนํ, มคฺคธนํ, ผลธนํ, นิพฺพานธนํ. อิเมหิ อเนกวิเธหิ ธนรตเนหิ อฑฺโฒ มหทฺธโน ธนวาติปิ สกฺโก. อถวา สกฺโก ปหุ วิสวี อลมตฺโต สูโร วีโร วิกฺกนฺโต อภีรุ อฉมฺภี อนุตฺราสี อปลายี ปหีนภยเภรโว วิคตโลมหํโสติปิ สกฺโก. กถํกถา วุจฺจติ วิจิกิจฺฉา: ทุกฺเข กงฺขา, ทุกฺขสมุทเย กงฺขา, ทุกฺขนิโรเธ กงฺขา, ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย กงฺขา, ปุพฺพนฺเต กงฺขา, อปรนฺเต กงฺขา, ปุพฺพนฺตาปรนฺเต กงฺขา, อิทปฺปจฺจยตา-ปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ กงฺขา; ยา เอวรูปา กงฺขา กงฺขายนา กงฺขายิตตฺตํ วิมติ วิจิกิจฺฉา เทฺวฬฺหกํ เทฺวธาปโถ สํสโย อเนกํสคาโห อาสปฺปนา ปริสปฺปนา อปริโยคาหนา ฉมฺภิตตฺตํ จิตฺตสฺส มโนวิเลโข. ปมุญฺจ มํ สกฺก กถํกถาหีติ: มุญฺจ มํ โมเจหิ มํ ปโมเจหิ มํ อุทฺธร มํ สมุทฺธร มํ วุฏฺฐาเปหิ มํ กถํกถาสลฺลโตติ ปมุญฺจ มํ สกฺก กถํกถาหิ. เตนาห โส พฺราหฺมโณ

"ปสฺสามหํ เทวมนุสฺสโลเก
อกิญฺจนํ พฺราหฺมณํ อิริยมานํ
ตนฺตํ นมสฺสามิ สมนฺตจกฺขุ
ปมุญฺจ มํ สกฺก กถํกถาหีติ.

นาหํ สมิสฺสามิ ปโมจนาย
กถํกถึ โธตก กญฺจิ โลเก
ธมฺมญฺจ เสฏฺฐํ อาชานมาโน
เอวํ ตุวํ โอฆมิมํ ตเรสิ.

นาหํ สมิสฺสามิ ปโมจนายาติ: นาหนฺตํ สกฺโกมิ มุญฺจิตุํ ปมุญฺจิตุํ โมเจตุํ ปโมเจตุํ อุทฺธริตุํ อุทฺธราเปตุํ วุฏฺฐาเปตุํ กถํกถาสลฺลโตติ เอวมฺปิ นาหํ สมิสฺสามิ ปโมจนาย. อถวา น อีหามิ น สหามิ น อุสฺสหามิ น วายมามิ น อุสฺสาหํ กโรมิ น อุสฺโสฬฺหึ กโรมิ น ถามํ กโรมิ น ธิตึ กโรมิ น วิริยํ กโรมิ น ฉนฺทํ ชเนมิ น สญฺชาเนมิ น นิพฺพตฺเตมิ น อภินิพฺพตฺเตมิ อสฺสทฺเธ ปุคฺคเล อจฺฉนฺทิเก กุสีเต หีนวิริเย อปฺปฏิปชฺชมาเน ธมฺมเทสนายาติ เอวมฺปิ นาหํ สมิสฺสามิ ปโมจนาย. อถวา นตฺถญฺโญ โกจิ โมเจตุํ,[๑] เต ยทิ มุญฺเจยฺยุํ, สเกน ถาเมน สเกน พเลน สเกน วิริเยน สเกน ปรกฺกเมน สเกน ปุริสถาเมน สเกน ปุริสพเลน สเกน ปุริสวิริเยน สเกน ปุริสปรกฺกเมน อตฺตนา สมฺมาปฏิปทํ อนุโลมปฏิปทํ อปจฺจนีกปฏิปทํ อนฺวตฺถปฏิปทํ ธมฺมานุธมฺมปฏิปทํ ปฏิปชฺชมานา มุญฺเจยฺยุนฺติ เอวมฺปิ นาหํ สมิสฺสามิ ปโมจนาย.

วุตฺตญฺเหตํ ภควตา "โส วต จุนฺท อตฺตนา ปลิปปลิปนฺโน ปลิปปลิปนฺนํ อุทฺธริสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ. โส วต จุนฺท อตฺตนา อทนฺโต อวินีโต อปรินิพฺพุโต ปรํ ทเมสฺสติ วิเนสฺสติ ปรินิพฺพาเปสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ เอวมฺปิ นาหํ สมิสฺสามิ ปโมจนาย. วุตฺตญฺเหตํ ภควตา "อตฺตนาว กตํ ปาปํ อตฺตนา สํกิลิสฺสติ, อตฺตนาว อกตํ ปาปํ อตฺตนา วิสุชฺฌติ, สุทฺธี อสุทฺธี ปจฺจตฺตํ นาญฺโญญฺญํ โสธเยติ[๒]

---

[๑] กตฺถจิ สฺยามโปตฺถเก โมเจตาติปิ ปาโฐ.
[๒] วิโมจเยติปิ ปาโฐ

เอวัม์ปิ นาหํ สมิส์สามิ ปโมจนาย. วุต์ตัญ์เหตํ ภควตา "เอวเมว โข พ๎ราห๎มณ ติฏ์ฐเตว นิพ์พานํ, ติฏ์ฐติ นิพ์พานมัค์โค, ติฏ์ฐามหํ สมาทเปตา; อถ จปน มม สาวกา มยา เอวํโอวทิยมานา เอวํอนุสาสิยมานา อัป์เปกัจ์เจ อัจ์จัน์ตนิฏ์ฐํ นิพ์พานํ อาราเธน์ติ, เอกัจ์เจ นาราเธน์ติ; เอต์ถ ก๎ยาหํ พ๎ราห๎มณ กโรมิ, มัค์คัก์ขายี พ๎ราห๎มณ ตถาคโต มัค์คํ ปุฏ์โฐ อาจิก์ขติ, อัต์ตนา ปฏิปัช์ชมานา มุญ์เจย์ยุน์ติ เอวัม์ปิ นาหํ สมิส์สามิ ปโมจนาย. กถํกถึ โธตก กัญ์จิ โลเกติ: กถํกถึ ปุค์คลํ สกํขํ สขิลํ เท๎วฬ๎หกํ สวิจิกิจ์ฉํ. กัญ์จีติ กัญ์จิ ขัต์ติยํ วา พ๎ราห๎มณํ วา เวส์สํ วา สุท์ทํ วา คหัฏ์ฐํ วา ปัพ์พชิตํ วา เทวํ วา มนุส์สํ วา. โลเกติ: อปายโลเก. ฯเปฯ อายตนโลเกติ กถํกถึ โธตก กัญ์จิ โลเก.

ธัม์มัญ์จ เสฏ์ฐํ อาชานมาโนติ: ธัม์มํ เสฏ์ฐํ วุจ์จติ อมตํ นิพ์พานํ; โยโส สัพ์พสังขารสมโถ, สัพ์พูปธิปฏินิส์สัค์โค, ตัณ์หัก์ขโย, วิราโค, นิโรโธ, นิพ์พานํ. เสฏ์ฐัน์ติ: อัค์คํ เสฏ์ฐํ วิเสฏ์ฐํ ปาโมก์ขํ อุต์ตมํ ปวรํ ธัม์มํ. อาชานมาโนติ: อาชานมาโน วิชานมาโน ปฏิวิชานมาโน ปฏิวิช์ฌมาโนติ ธัม์มัญ์จ เสฏ์ฐํ อาชานมาโน.

เอวํ ตุวํ โอฆมิมํ ตเรส์สีติ: เอวํ ตุวํ กาโมฆํ ภโวฆํ ทิฏ์โฐฆํ อวิช์โชฆํ ตเรย์ยาสิ สมติก์กเมย์ยาสิ วีติวัต์เตย์ยาสีติ เอวํ ตุวํ โอฆมิมํ ตเรส์สิ. เตนาห ภควา

"นาหํ สมิส์สามิ ปโมจนาย
กถํกถึ โธตก กัญ์จิ โลเก
ธัม์มัญ์จ เสฏ์ฐํ อาชานมาโน
เอวํ ตุวํ โอฆมิมํ ตเรส์สิ.
อนุสาส พ๎รเห๎ม กรุณายมาโน
วิเวกธัม์มํ ยมหํ วิชัญ์ญํ

ยถาหํ อากาโส จ อพฺยาปชฺชมาโน
อิเธว สนฺโต อสิโต จเรยฺยํ.

อนุสาส พฺรหฺเม กรุณายมาโนติ: อนุสาส พฺรหฺเมติ: อนุสาส พฺรหฺเม อนุคฺคณฺห พฺรหฺเม อนุกมฺป พฺรหฺเมติ อนุสาส พฺรหฺเม. กรุณายมาโนติ: กรุณายมาโน อนุทฺทยมาโน อนุรกฺขมาโน อนุคฺคณฺหมาโน อนุกมฺปมาโนติ อนุสาส พฺรหฺเม กรุณายมาโน.

วิเวกธมฺมํ ยมหํ วิชญฺญนฺติ: วิเวกธมฺมํ วุจฺจติ อมตํ นิพฺพานํ; โย โส สพฺพสงฺขารสมโถ, สพฺพูปธิปฏินิสฺสคฺโค, ตณฺหกฺขโย, วิราโค, นิโรโธ, นิพฺพานํ. ยมหํ วิชญฺญนฺติ: ยํ อหํ ชาเนยฺยํ วิชาเนยฺยํ ปฏิวิชาเนยฺยํ ปฏิวิชฺเฌยฺยนฺติ วิเวกธมฺมํ ยมหํ วิชญฺญํ.

ยถาหํ อากาโส จ อพฺยาปชฺชมาโนติ: ยถา อากาโส น ปชฺชติ น พชฺฌติ น ปลิพชฺฌติ; เอวํ อปชฺชมาโน อพชฺฌมาโน อปลิพชฺฌมาโนติ เอวํ อากาโส จ อพฺยาปชฺชมาโน. ยถา อากาโส น รชฺชติ ลาขาย วา หลิทฺเทน วา นีเลน วา มญฺเชฏฺฐาย วา; เอวํ อรชฺชมาโน อทุสฺสมาโน อมุยฺหมาโน อกิลิยมาโนติ เอวมฺปิ อากาโส จ อพฺยาปชฺชมาโน. ยถา อากาโส น กุปฺปติ น พฺยาปชฺชติ น ปติลียติ น ปฏิหญฺญติ; เอวํ อกุปฺปมาโน อพฺยาปชฺชมาโน อปฺปติลียมาโน อปฺปฏิหญฺญมาโนติ เอวมฺปิ อากาโส จ อพฺยาปชฺชมาโน.

อิเธว สนฺโต อสิโต จเรยฺยนฺติ: อิเธว สนฺโตติ: อิเธว สนฺโต สมาโน, อิเธว นิสินฺโน สมาโน, อิมสฺมึเยว อาสเน นิสินฺโน สมาโน, อิมิสฺสาเยว ปริสาย นิสินฺโน สมาโนติ เอวมฺปิ อิเธว สนฺโต. อถวา อิเธว สนฺโต อุปสนฺโต วูปสนฺโต นิพฺพุโต ปฏิปสฺสทฺโธติ เอวมฺปิ อิเธว สนฺโต. อสิโตติ เทฺว นิสฺสยา: ตณฺหานิสฺสโย จ, ทิฏฺฐินิสฺสโย จ. ฯเปฯ อยํ ตณฺหานิสฺสโย. ฯเปฯ อยํ ทิฏฺฐินิสฺสโย.

ตณฺหานิสฺสยํ ปหาย ทิฏฺฐินิสฺสยํ ปฏินิสฺสชฺชิตฺวา จกฺขุํ อนิสฺสิโต โสตํ อนิสฺสิโต ฆานํ อนิสฺสิโต ชิวฺหํ อนิสฺสิโต กายํ อนิสฺสิโต มนํ อนิสฺสิโต รูเป. สทฺเท. คนฺเธ. รเส. โผฏฺฐพฺเพ. กุลํ. คณํ. อาวาสํ. ลาภํ. ยสํ. ปสํสํ. สุขํ. จีวรํ. ปิณฺฑปาตํ. เสนาสนํ. คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ. กามธาตุํ. รูปธาตุํ. อรูปธาตุํ. กามภวํ. รูปภวํ. อรูปภวํ. สญฺญาภวํ. อสญฺญาภวํ. เนวสญฺญานาสญฺญาภวํ. เอกโวการภวํ. จตุโวการภวํ. ปญฺจโวการภวํ. อตีตํ. อนาคตํ. ปจฺจุปฺปนฺนํ. ทิฏฺฐสุตมุตวิญฺญาตพฺเพ ธมฺเม อนิสฺสิโต อนลฺลีโน อนุปคโต อนชฺโฌสิโต อนธิมุตฺโต นิกฺขนฺโต นิสฺสฏฺโฐ วิปฺปมุตฺโต วิสญฺญุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรตีติ อสิโต. จเรยฺยนฺติ: จเรยฺย วิจเรยฺย อิริเยยฺย วตฺเตยฺย ปาเลยฺย ยเปยฺย ยาเปยฺยนฺติ อิเธว สนฺโต อสิโต จเรยฺย. เตนาห โส พฺราหฺมโณ

"อนุสาส พฺรหฺเม กรุณายมาโน
วิเวกธมฺมํ ยมหํ วิชญฺญํ,
ยถาหํ อากาโสว อพฺยาปชฺฌมาโน
อิเธว สนฺโต อสิโต จเรยฺยนฺติ.
กิตฺตยิสฺสามิ เต สนฺตึ (โธตกาติ ภควา)
ทิฏฺเฐ ธมฺเม อนีติหํ
ยํ วิทิตฺวา สโต จรํ
ตเร โลเก วิสตฺติกํ.

กิตฺตยิสฺสามิ เต สนฺตินฺติ: ราคสฺส สนฺตึ โทสสฺส สนฺตึ โมหสฺส สนฺตึ โกธสฺส. อุปนาหสฺส. มกฺขสฺส. ปฬาสสฺส. อิสฺสาย. มจฺฉริยสฺส. มายาย. สาเฐยฺยสฺส. ถมฺภสฺส. สารมฺภสฺส. มานสฺส. อติมานสฺส. มทสฺส. ปมาทสฺส. สพฺพกิเลสานํ. สพฺพทุจฺจริตานํ. สพฺพทรถานํ. สพฺพปริฬาหานํ. สพฺพสนฺตาปานํ. สพฺพากุสลาภิสงฺขารานํ สนฺตึ อุปสนฺตึ วูปสนฺตึ นิพฺพุตึ

ปฏิปัสสทฺธึ กิตฺตยิสฺสามิ อาจิกฺขิสฺสามิ เทสิสฺสามิ ปญฺญเปสฺสามิ ปฏฺฐเปสฺสามิ วิวริสฺสามิ วิภชิสฺสามิ อุตฺตานีกริสฺสามิ ปกาสิสฺสามีติ กิตฺตยิสฺสามิ เต สนฺตึ. โธตกาติ ภควาติ: โธตกาติ ภควา ตํ พฺราหฺมณํ นาเมน อาลปติ. ภควาติ: คารววจนเมตํ. ฯเปฯ สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ; ยทิทํ ภควาติ โธตกาติ ภควา.

ทิฏฺเฐ ธมฺเม อนีติหนฺติ: ทิฏฺเฐ ธมฺเมติ: ทิฏฺเฐ ธมฺเม ญาเต ธมฺเม ตุลิเต ธมฺเม ตีริเต ธมฺเม วิภาวิเต ธมฺเม วิภูเต ธมฺเม. "สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ. ฯเปฯ ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ, สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ ทิฏฺเฐ ธมฺเม ญาเต ธมฺเม ตุลิเต ธมฺเม ตีริเต ธมฺเม วิภาวิเต ธมฺเม วิภูเต ธมฺเมติ เอวมฺปิ ทิฏฺเฐ ธมฺเม. อถวา ทุกฺเข ทิฏฺเฐ ทุกฺขํ กถยิสฺสามิ. สมุทเย ทิฏฺเฐ, สมุทยํ กถยิสฺสามิ. มคฺเค ทิฏฺเฐ มคฺคํ กถยิสฺสามิ. นิโรเธ ทิฏฺเฐ นิโรธํ กถยิสฺสามีติ เอวมฺปิ ทิฏฺเฐ ธมฺเม. อถวา ทิฏฺเฐ ธมฺเม สนฺทิฏฺฐิกํ อกาลิกํ เอหิปสฺสิกํ โอปนยิกํ ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺพํ วิญฺญูหีติ เอวมฺปิ ทิฏฺเฐ ธมฺเมติ ทิฏฺเฐ ธมฺเม. อนีติหนฺติ: น อีติหํ น อีติกิราย น ปรมฺปราย น ปิฏกสมฺปทาย น ตกฺกเหตุ น นยเหตุ น อาการปริวิตกฺเกน น ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา สามํ สยมภิญฺญาตํ อตฺตปจฺจกฺขํ ธมฺมํ กถยิสฺสามีติ ทิฏฺเฐ ธมฺเม อนีติหํ.

ยํ วิทิตฺวา สโต จรนฺติ: ยํ วิทิตํ กตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา. "สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ. ฯเปฯ "ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ วิทิตํ กตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา. สโตติ: จตูหิ การเณหิ สโต: กาเย กายานุปสฺสนาสติปฏฺฐานํ ภาเวนฺโต สโต. ฯเปฯ โส วุจฺจติ สโต. จรนฺติ: จรนฺโต วิจรนฺโต อิริยนฺโต วตฺเตนฺโต ปาเลนฺโต ยเปนฺโต ยาเปนฺโตติ ยํ วิทิตฺวา สโต จรํ,

ตเร โลเก วิสตฺติกนฺติ: วิสตฺติกา วุจฺจติ ตณฺหา; โย ราโค สาราโค. ฯเปฯ อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํ. วิสตฺติกาติ เกนฏฺเฐน วิสตฺติกา? ฯเปฯ วิสฏา วิตฺถตาติ วิสตฺติกา. โลเกติ: อปายโลเก. ฯเปฯ อายตนโลเก. ตเร โลเก วิสตฺติกนฺติ: ยา สา โลเก วิสตฺติกา, โลเก ตํ วิสตฺติกํ สโต ตเรยฺย อุตฺตเรยฺย ปตเรยฺย สมติกฺกเมยฺย วีติวตฺเตยฺยาติ ตเร โลเก วิสตฺติกํ. เตนาห ภควา

"กิตฺตยิสฺสามิ เต สนฺตึ (โธตกาติ ภควา)
ทิฏฺเฐ ธมฺเม อนีติหํ
ยํ วิทิตฺวา สโต จรํ
ตเร โลเก วิสตฺติกนฺติ.
ตญฺจาหํ อภินนฺทามิ
มเหสิ สนฺติมุตฺตมํ
ยํ วิทิตฺวา สโต จรํ
ตเร โลเก วิสตฺติกํ.

ตญฺจาหํ อภินนฺทามีติ: ตนฺติ: ตุยฺหํ วจนํ พฺยปฺปถํ เทสนํ อนุสนฺธึ. อภินนฺทามีติ: นนฺทามิ อภินนฺทามิ โมทามิ อนุโมทามิ สาทิยามิ ปตฺถยามิ ปิหยามิ อภิชปฺปามีติ ตญฺจาหํ อภินนฺทามิ. มเหสิ สนฺติมุตฺตมนฺติ: มเหสีติ: ภควา มหนฺตํ สีลกฺขนฺธํ เอสิ คเวสิ ปริเยสีติ มเหสิ. มหนฺตํ สมาธิกฺขนฺธํ. ฯเปฯ กหํ เทวเทโว กหํ นราสโภติ มเหสิ. สนฺติมุตฺตมนฺติ: สนฺติ วุจฺจติ อมตํ นิพฺพานํ; โยโส สพฺพสงฺขารสมโถ, สพฺพูปธิปฏินิสฺสคฺโค, ตณฺหกฺขโย, วิราโค, นิโรโธ, นิพฺพานํ. อุตฺตมนฺติ: อคฺคํ เสฏฺฐํ วิเสฏฺฐํ ปาโมกฺขํ อุตฺตมํ ปวรนฺติ มเหสิ สนฺติมุตฺตมํ. ยํ วิทิตฺวา สโต จรนฺติ: ยํ วิทิตํ กตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา. "สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ. ฯเปฯ ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ, สพฺพนฺตํ นิโรธ

ธมฺมนฺติ ยํ วิทิตํ กตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา. สโตติ: จตูหิ การเณหิ สโต: กาเย กายานุปสฺสนาสติปฏฺฐานํ ภาเวนฺโต สโต. ฯเปฯ โส วุจฺจติ สโต. จรนฺติ: จรนฺโต วิจรนฺโต อิริยนฺโต วตฺเตนฺโต ปาเลนฺโต ยเปนฺโต ยาเปนฺโตติ ยํ วิทิตฺวา สโต จรํ. ตเร โลเก วิสตฺติกนฺติ: วิสตฺติกา วุจฺจติ ตณฺหา; โย ราโค สาราโค. ฯเปฯ อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํ. วิสตฺติกาติ เกนฏฺเฐน วิสตฺติกา? ฯเปฯ วิสฏา วิตฺถตาติ วิสตฺติกา. โลเกติ: อปายโลเก. ฯเปฯ อายตนโลเก. ตเร โลเก วิสตฺติกนฺติ: ยา สา โลเก วิสตฺติกา, โลเก ตํ วิสตฺติกํ สโต ตเรยฺย อุตฺตเรยฺย ปตเรยฺย สมติกฺกเมยฺย วีติวตฺเตยฺยาติ ตเร โลเก วิสตฺติกํ. เตนาห โส พฺราหฺมโณ

"ตญฺจาหํ อภินนฺทามิ มเหสิ สนฺติมุตฺตมํ
ยํ วิทิตฺวา สโต จรํ ตเร โลเก วิสตฺติกํ.

ยงฺกิญฺจิ สมฺปชานาสิ (โธตกาติ ภควา)
อุทฺธํ อโธ ติริยญฺจาปิ มชฺเฌ
เอตํ วิทิตฺวา สงฺโคติ โลเก
ภวาภวาย มากาสิ ตณฺหํ.

ยงฺกิญฺจิ สมฺปชานาสีติ ยงฺกิญฺจิ สมฺปชานาสิ วิชานาสิ ปฏิวิชานาสิ ปฏิวิชฺฌสิ ยงฺกิญฺจิ สมฺปชานาสิ. โธตกาติ ภควาติ: โธตกาติ ภควา ตํ พฺราหฺมณํ นาเมน อาลปติ. ภควาติ คารวาธิวจนเมตํ. ฯเปฯ สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ; ยทิทํ ภควาติ โธตกาติ ภควา.

อุทฺธํ อโธ ติริยญฺจาปิ มชฺเฌติ: อุทฺธํ วุจฺจติ อนาคตํ. อโธติ อตีตํ. ติริยญฺจาปิ มชฺเฌติ ปจฺจุปฺปนฺนํ. อถวา อุทฺธนฺติ สุขา เวทนา. อโธติ ทุกฺขา เวทนา. ติริยญฺจาปิ มชฺเฌติ อทุกฺขมสุขา เวทนา. อุทฺธนฺติ กุสลา ธมฺมา. อโธติ อกุสลา ธมฺมา. ติริยญฺจาปิ มชฺโฌติ อพฺยากตา ธมฺมา.

อุทฺธนฺติ เทวโลโก. อโธติ อปายโลโก. ติริยญฺจาปิ มชฺเฌติ มนุสฺสโลโก. อุทฺธนฺติ อรูปธาตุ. อโธติ กามธาตุ. ติริยญฺจาปิ มชฺเฌติ รูปธาตุ. อุทฺธนฺติ อุทฺธํ ปาทตลา. อโธติ อโธ เกสมตฺถกา ติริยญฺจาปิ มชฺเฌติ เวมชฺเฌติ อุทฺธํ อโธ ติริยญฺจาปิ มชฺเฌ.

เอตํ วิทิตฺวา สงฺโคติ โลเกติ: สงฺโค เอโส, ลคฺคนํ เอตํ, พนฺธนํ เอตํ, ปลิโพโธ เอโสติ ญตฺวา ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวาติ เอตํ วิทิตฺวา สงฺโคติ โลเก.

ภวาภวาย มากาสิ ตณฺหนฺติ: รูปตณฺหา สทฺทตณฺหา คนฺธตณฺหา รสตณฺหา โผฏฺฐพฺพตณฺหา ธมฺมตณฺหา. ภวาภวายาติ: ภวาภวาย กมฺมภวาย ปุนพฺภวาย กามภวาย กมฺมภวาย กามภวาย ปุนพฺภวาย รูปภวาย กมฺมภวาย รูปภวาย ปุนพฺภวาย อรูปภวาย กมฺมภวาย อรูปภวาย ปุนพฺภวาย ปุนปฺปุนํ ภวาย ปุนปฺปุนํ คติยา ปุนปฺปุนํ อุปปตฺติยา ปุนปฺปุนํ ปฏิสนฺธิยา ปุนปฺปุนํ อตฺตภาวาภินิพฺพตฺติยา ตณฺหํ มากาสิ มา ชเนสิ มา สญฺชเนสิ มา นิพฺพตฺเตสิ มา อภินิพฺพตฺเตสิ ปชหิ วิโนเทหิ พฺยนฺตีกโรหิ อนภาวํ คเมหีติ ภวาภวาย มากาสิ ตณฺหํ. เตนาห ภควา

"ยงฺกิญฺจิ สมฺปชานาสิ (โธตกาติ ภควา)
อุทฺธํ อโธ ติริยญฺจาปิ มชฺเฌ
เอตํ วิทิตฺวา สงฺโคติ โลเก
ภวาภวาย มากาสิ ตณฺหนฺติ.

สห คาถาปริโยสานา ฯเปฯ "สตฺถา เม ภนฺเต ภควา, สาวโกหมสฺมีติ.

โธตกมาณวกปญฺหานิทฺเทโส ปญฺจโม.

อุปสีวมาณวกปัญหานิทเทโส.

เอโก อหํ สักก มหันตโมฆํ (อิจจายสฺมา อุปสีโว)

อนิสฺสิโต โน วิสหามิ ตาริตุํ

อารัมมณํ พฺรูหิ สมันตจักขุ

ยํ นิสฺสิโต โอฆมิมํ ตเรยฺยํ.

เอโก อหํ สักก มหันตโมฆนฺติ: เอโกติ: ปุคฺคโล วา เม ทุติโย นัตถิ, ธัมโม วา เม ทุติโย นัตถิ. ยํ วา ปุคฺคลํ นิสฺสาย ธัมมํ วา นิสฺสาย มหันตํ กาโมฆํ ภโวฆํ ทิฏฺโฐฆํ อวิชโชฆํ ตเรยฺยํ อุตฺตเรยฺยํ ปตเรยฺยํ สมติกฺกเมยฺยํ วีติวัตเตยฺยนฺติ เอโก. สักกาติ: สักโก. ภควา สักฺยกุลา ปพฺพชิโตติปิ สักโก. อถวา อัฑโฒ มหัทธโน ธนวาติปิ สักโก. ตัสฺสิมานิ ธนานิ. เสยฺยถีทํ? สัทธาธนํ สีลธนํ หิริธนํ โอตตัปปธนํ สุตธนํ จาคธนํ ปัญญาธนํ สติปัฏฐานธนํ. ฯเปฯ นิพพานธนํ. อิเมหิ อเนกวิเธหิ ธนรตเนหิ อัฑโฒ มหัทธโน ธนวาติปิ สักโก. อถวา สักโก ปหุ วิสวี อลมัตโต สูโร วีโร วิกกันโต อภิรุ อฉัมภี อนุตฺราสี อปลายี ปหีนภยเภรโว วิคตโลมหํโสติปิ สักโกติ เอโก อหํ สักก มหันตโมฆํ อิจจายสฺมา อุปสีโวติ: อิจจาติ: ปทสันธิ. อายสฺมาติ: ปิยวจนํ. อุปสีโวติ: ตัสส พฺราหฺมณัสส นามํ. ฯเปฯ อภิลาโปติ อิจจายสฺมา อุปสีโว.

อนิสฺสิโต โน วิสหามิ ตาริตุนฺติ: อนิสฺสิโตติ: ปุคฺคลํ วา อนิสฺสิโต ธัมมํ วา อนิสฺสิโต. โน วิสหามีติ: น อุสฺสหามิ น สักโกมิ น ปฏิพโล. ตาริตุนฺติ: มหันตํ กาโมฆํ ภโวฆํ ทิฏฺโฐฆํ อวิชโชฆํ ตาริตุํ อุตฺตริตุํ ปตริตุํ สมติกฺกมิตุํ วีติวัตติตุนฺติ อนิสฺสิโต โน วิสหามิ ตาริตุํ.

อารัมมณํ พฺรูหิ สมันตจักขูติ: อารัมมณํ พฺรูหีติ: อารัมมณํ อาลัมพณํ นิสฺสยํ อุปนิสฺสยํ พฺรูหิ อาจิกขาหิ เทเสหิ ปัญญเปหิ ปัฏฐเปหิ วิวราหิ วิภชาหิ

อุตฺตานีกโรหิ ปกาเสหีติ อารมฺมณํ พฺรูหิ. สมนฺตจกฺขูติ: สมนฺตจกฺขุ วุจฺจติ สพฺพญฺญุตญาณํ. ภควา เตน สพฺพญฺญุตญาเณน อุเปโต สมุเปโต อุปาคโต สมุปาคโต อุปปนฺโน สมุปปนฺโน สมนฺนาคโต, น ตสฺส อทิฏฺฐมิธตฺถิ กิญฺจิ อโถ อวิญฺญาตมชานิตพฺพํ, สพฺพํ อภิญฺญาสิ ยทตฺถิ เนยฺยํ; ตถาคโต เตน สมนฺตจกฺขูติ อารมฺมณํ พฺรูหิ สมนฺตจกฺขุ.

ยํ นิสฺสิโต โอฆมิมํ ตเรยฺยนฺติ: ยํ นิสฺสิโตติ: ยํ วา ปุคฺคลํ นิสฺสิโต ธมฺมํ วา นิสฺสิโต. โอฆมิมํ ตเรยฺยนฺติ: มหนฺตํ กาโมฆํ ภโวฆํ ทิฏฺโฐฆํ อวิชฺโชฆํ ตเรยฺยํ อุตฺตเรยฺยํ ปตเรยฺยํ สมติกฺกเมยฺยํ วีติวตฺเตยฺยนฺติ ยํ นิสฺสิโต โอฆมิมํ ตเรยฺยํ. เตนาห โส พฺราหฺมโณ

"เอโก อหํ สกฺก มหนฺตโมฆํ (อิจฺจายสฺมา อุปสีโว)
อนิสฺสิโต โน วิสหามิ ตาริตุํ
อารมฺมณํ พฺรูหิ สมนฺตจกฺขุ
ยํ นิสฺสิโต โอฆมิมํ ตเรยฺยนฺติ.

อากิญฺจญฺญํ เปกฺขมาโน สติมา (อุปสีวาติ ภควา)
นตฺถีติ นิสฺสาย ตรสฺสุ โอฆํ
กาเม ปหาย วิรโต กถาหิ
ตณฺหกฺขยํ รตฺตมหาภิปสฺส.

อากิญฺจญฺญํ เปกฺขมาโน สติมาติ: โส พฺราหฺมโณ ปกติยา อากิญฺจญฺญายตนสมาปตฺติ ลาภีเยว นิสฺสยํ น ชานาติ "อยํ เม นิสฺสโย"ติ. ตสฺส ภควา นิสฺสยญฺจ อาจิกฺขติ, อุตฺตริญฺจ นิยฺยานปถํ อาจิกฺขติ "เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมาปตฺตึ สมาปชฺชิตฺวา ตโต วุฏฺฐหิตฺวา ตตฺถ ชาเต จิตฺตเจตสิเก ธมฺเม อนิจฺจโต เปกฺขมาโน ทุกฺขโต โรคโต คณฺฑโต สลฺลโต อฆโต อาพาธโต ปรโต ปโลกโต อีติโต อุปทฺทวโต ภยโต อุปสคฺคโต จลโต ปภงฺคุโต อทฺธุวโต อตาณโต อเลณโต

อสรณโต อสรณีภูตโต ริตฺตโต ตุจฺฉโต สุญฺญโต อนตฺตโต อาทีนวโต วิปริณามธมฺมโต อสารกโต อฆมูลโต วิภวโต สาสวโต วธกโต สงฺขตโต มารามิสโต ชาติธมฺมโต ชราธมฺมโต พฺยาธิธมฺมโต มรณธมฺมโต โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสธมฺมโต สมุทยธมฺมโต อตฺถคมโต อนสฺสาทโต อาทีนวโต อนิสฺสรณโต เปกฺขมาโน โอโลกยมาโน นิชฺฌายมาโน อุปปริกฺขมาโน. สติมาติ: ยา สติ อนุสฺสติ ปติสฺสติ. ฯเปฯ สมฺมาสติ อยํ วุจฺจติ สติ. อิมาย สติยา อุเปโต สมุเปโต อุปาคโต สมุปาคโต อุปปนฺโน สมุปปนฺโน สมนฺนาคโต, โส วุจฺจติ สติมาติ อากิญฺจญฺญํ เปกฺขมาโน สติมา. อุปสีวาติ ภควาติ: อุปสีวาติ: ภควา ตํ พฺราหฺมณํ นาเมน อาลปติ. ภควาติ: คารวาธิวจนเมตํ. ฯเปฯ สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ ยทิทํ ภควาติ อุปสีวาติ ภควา.

นตฺถีติ นิสฺสาย ตรสฺสุ โอฆนฺติ: นตฺถิ กิญฺจีติ อากิญฺจญฺญายตนสมาปตฺติ. กึการณา นตฺถิ กิญฺจีติ อากิญฺจญฺญายตนสมาปตฺติ ? วิญฺญาณญฺจายตนสมาปตฺตึ สโต สมาปชฺชิตฺวา ตโต วุฏฺฐหิตฺวา ตญฺเญว วิญฺญาณํ อภาเวติ วิภาเวติ อนฺตรธาเปติ, "นตฺถิ กิญฺจีติ ปสฺสติ; ตํการณา นตฺถิ กิญฺจีติ อากิญฺจญฺญายตนสมาปตฺติ. ตํ นิสฺสาย อุปนิสฺสาย อารมฺมณํ อาลมฺพณํ กริตฺวา กาโมฆํ ภโวฆํ ทิฏฺโฐฆํ อวิชฺโชฆํ ตรสฺสุ อุตฺตรสฺสุ ปตรสฺสุ สมติกฺกมสฺสุ วีติวตฺตสฺสูติ นตฺถีติ นิสฺสาย ตรสฺสุ โอฆํ.

กาเม ปหาย วิรโต กถาหีติ: กาเมติ: อุทฺทานโต เทฺว กามา: วตฺถุกามา จ, กิเลสกามา จ. ฯเปฯ อิเม วุจฺจนฺติ วตฺถุกามา. ฯเปฯ อิเม วุจฺจนฺติ กิเลสกามา. กาเม ปหายาติ: วตฺถุกาเม ปริชานิตฺวา กิเลสกาเม ปหาย ปชหิตฺวา วิโนเทตฺวา พฺยนฺตีกริตฺวา อนภาวํ คเมตฺวาติ กาเม ปหาย. วิรโต กถาหีติ: กถํกถา วุจฺจติ วิจิกิจฺฉา. ทุกฺเข กงฺขา. ฯเปฯ

ฉมฺภิตตฺตํ จิตฺตสฺส มโนวิเลโข. กถํกถาย อารโต วิรโต ปฏิวิรโต นิกฺขนฺโต นิสฺสฏฺโฐ วิปฺปยุตฺโต วิสํยุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรตีติ เอวมฺปิ วิรโต กถาหิ. อถวา ทฺวตฺตึสาย ติรจฺฉานกถาย อารโต วิรโต ปฏิวิรโต นิกฺขนฺโต นิสฺสฏฺโฐ วิปฺปยุตฺโต วิสํยุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรตีติ เอวมฺปิ วิรโต กถาหีติ กาเม ปหาย วิรโต กถาหิ. ตณฺหกฺขยํ รตฺตมหาภิปสฺสาติ: ตณฺหาติ รูปตณฺหา สทฺทตณฺหา คนฺธตณฺหา รสตณฺหา โผฏฺฐพฺพตณฺหา ธมฺมตณฺหา. รตฺตนฺติ รตฺติ. อโหติ ทิวโส. รตฺติญฺจ ทิวา จ ตณฺหกฺขยํ ราคกฺขยํ โทสกฺขยํ โมหกฺขยํ คติกฺขยํ อุปปตฺติกฺขยํ ปฏิสนฺธิกฺขยํ ภวกฺขยํ สํสารกฺขยํ วฏฺฏกฺขยํ ปสฺส อภิปสฺส ทกฺข โอโลกย นิชฺฌาย อุปปริกฺขาติ ตณฺหกฺขยํ รตฺตมหาภิปสฺส. เตนาห ภควา.

"อากิญฺจญฺญํ เปกฺขมาโน สติมา (อุปสีวาติ ภควา)
นตฺถีติ นิสฺสาย ตรสฺสุ โอฆํ
กาเม ปหาย วิรโต กถาหิ
ตณฺหกฺขยํ รตฺตมหาภิปสฺสาติ.
สพฺเพสุ กาเมสุ โย วีตราโค (อิจฺจายสฺมา อุปสีโว)
อากิญฺจญฺญํ นิสฺสิโต หิตฺวมญฺญํ
สญฺญาวิโมกฺเข ปรเมธิมุตฺโต[๑]
ติฏฺเฐ นุ โส ตตฺถ อนานุยายี

สพฺเพสุ กาเมสุ โย วีตราโคติ สพฺเพสูติ: สพฺเพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ อเสสํ นิสฺเสสํ ปริยาทายวจนเมตํ สพฺเพสูติ. กาเมสูติ: อุทฺทานโต เทฺว กามา: วตฺถุกามา จ, กิเลสกามา จ. ฯเปฯ อิเม วุจฺจนฺติ วตฺถุกามา. ฯเปฯ อิเม วุจฺจนฺติ กิเลสกามา. สพฺเพสุ กาเมสุ

---

๑ ยุ. วิมุตฺโต.

โย วีตราโคติ: สพฺเพสุ กาเมสุ โย วีตราโค จตฺตราโค วนฺตราโค มุตฺตราโค ปหีนราโค ปฏินิสฺสฏฺฐราโค วิกฺขมฺภิตราโคติ สพฺเพสุ กาเมสุ โย วีตราโค. อิจฺจายสฺมา อุปสีโวติ: อิจฺจาติ ปทสนฺธิ. อายสฺมาติ ปิยวจนํ. อุปสีโวติ ตสฺส พฺราหฺมณสฺส นามํ ฯเปฯ อภิลาโปติ อิจฺจายสฺมา อุปสีโว.

อากิญฺจญฺญํ นิสฺสิโต หิตฺวมญฺญนฺติ: เหฏฺฐิมา ฉ สมาปตฺติโย หิตฺวา วชฺเชตฺวา ปริจฺจชิตฺวา อติกฺกมิตฺวา สมติกฺกมิตฺวา วีติวตฺติตฺวา อากิญฺจญฺญายตนสมาปตฺตึ นิสฺสิโต อลฺลีโน อุปาคโต สมุปาคโต อชฺโฌสิโต อธิมุตฺโตติ อากิญฺจญฺญํ นิสฺสิโต หิตฺวมญฺญํ.

สญฺญาวิโมกฺเข ปรเมธิมุตฺโตติ: สญฺญาวิโมกฺขา วุจฺจนฺติ สตฺต สญฺญาสมาปตฺติโย. ตาสํ สญฺญาสมาปตฺตีนํ อากิญฺจญฺญายตนสมาปตฺติวิโมกฺขา อคฺคา จ เสฏฺฐา จ วิเสฏฺฐา จ ปาโมกฺขา จ อุตฺตมา จ ปวรา จ. ปรเม อคฺเค เสฏฺเฐ วิเสฏฺเฐ ปาโมกฺเข อุตฺตเม ปวเร อธิมุตฺติวิโมกฺเขน อธิมุตฺโต ตตฺราธิมุตฺโต ตทาธิมุตฺโต ตจฺจริโต ตพฺพหุโล ตคฺครุโก ตนฺนินฺโน ตปฺโปโณ ตปฺปพฺภาโร ตทาธิปเตยฺโยติ สญฺญาวิโมกฺเข ปรเมธิมุตฺโต.

ติฏฺเฐ นุ โส ตตฺถ อนานุยายีติ: ติฏฺเฐ นูติ: สํสยปุจฺฉา เทฺวฬฺหกปุจฺฉา อเนกํสปุจฺฉา "เอวํ นุ โข น นุ โข กึ นุ โข กถํ นุ โขติ ติฏฺเฐ นุ. ตตฺถาติ: อากิญฺจญฺญายตเน. อนานุยายีติ: อนานุยายี อเวธมาโน อวิคจฺฉมาโน อนนฺตรธายมาโน อปริหียมาโน. อถวา อรชฺชมาโน อทุสฺสมาโน อมุยฺหมาโน อกิลิสมาโนติ ติฏฺเฐ นุ โส ตตฺถ อนานุยายี. เตนาห โส พฺราหฺมโณ

"สพฺเพสุ กาเมสุ โย วีตราโค (อิจฺจายสฺมา อุปสีโว)
อากิญฺจญฺญํ นิสฺสิโต หิตฺวมญฺญํ
สญฺญาวิโมกฺเข ปรเมธิมุตฺโต

ติฏฺเฐ นุ โส ตตฺถ อนานุยายี.

สพฺเพสุ กาเมสุ โย วีตราโค (อุปสีวาติ ภควา)
อากิญฺจญฺญํ นิสฺสิโต หิตฺวมญฺญํ
สญฺญาวิโมกฺเข ปรเมธิมุตฺโต
ติฏฺเฐยฺย โส ตตฺถ อนานุยายี.

สพฺเพสุ กาเมสุ โย วีตราโคติ: สพฺเพสูติ: สพฺเพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ อเสสํ นิสฺเสสํ ปริยาทายวจนเมตํ สพฺเพสูติ. กาเมสูติ: อุทานโต เทฺว กามา: วตฺถุกามา จ, กิเลสกามา จ. ฯเปฯ อิเม วุจฺจนฺติ วตฺถุกามา. ฯเปฯ อิเม วุจฺจนฺติ กิเลสกามา. สพฺเพสุ กาเมสุ โย วีตราโคติ: สพฺเพสุ กาเมสุ โย วีตราโค จตฺตราโค วนฺตราโค มุตฺตราโค ปหีนราโค ปฏินิสฺสฏฺฐราโค วิกฺขมฺภิตราโคติ สพฺเพสุ กาเมสุ โย วีตราโค. อุปสีวาติ ภควาติ: อุปสีวาติ: ภควา ตํ พฺราหฺมณํ นาเมน อาลปติ. ภควาติ: คารววาธิวจนเมตํ. ฯเปฯ สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ; ยทิทํ ภควาติ อุปสีวาติ ภควา.

อากิญฺจญฺญํ นิสฺสิโต หิตฺวมญฺญนฺติ: เหฏฺฐิมา ฉ สมาปตฺติโย หิตฺวา วชฺเชตฺวา ปริจฺจชิตฺวา อติกฺกมิตฺวา สมติกฺกมิตฺวา วีติวตฺติตฺวา อากิญฺจญฺญายตนสมาปตฺตึ นิสฺสิโต อลฺลีโน อุปาคโต สมุปาคโต อชฺโฌสิโต อธิมุตฺโตติ อากิญฺจญฺญํ นิสฺสิโต หิตฺวมญฺญํ.

สญฺญาวิโมกฺเข ปรเมธิมุตฺโตติ: สญฺญาวิโมกฺขา วุจฺจนฺติ สตฺต สญฺญาสมาปตฺติโย. ตาสํ สญฺญาสมาปตฺตีนํ อากิญฺจญฺญายตนสมาปตฺติ วิโมกฺขา อคฺคา จ เสฏฺฐา จ วิเสฏฺฐา จ ปาโมกฺขา จ อุตฺตมา จ ปวรา จ. ปรเม อคฺเค เสฏฺเฐ วิเสฏฺเฐ ปาโมกฺเข อุตฺตเม ปวเร อธิมุตฺติวิโมกฺเขน อธิมุตฺโต ตตฺราธิมุตฺโต ตทาธิมุตฺโต ตจฺจริโต ตพฺพหุโล ตคฺครุโก ตนฺนินฺโน ตปฺโปโณ ตปฺปพฺภาโร ตทาธิปเตยฺโยติ สญฺญาวิโมกฺเข ปรเมธิมุตฺโต.

ติฏเฐยย โส ตัตถ อนานุยายีติ: ติฏเฐยยาติ: ติฏเฐยย สัฏฐิกัปปสหัสสานิ. ตัตถาติ: อากิญจัญญายตเน. อนานุยายีติ: อนานุยายี อเวธมาโน อวิคัจฉมาโน อนันตรธายมาโน อปริหียมาโน. อถวา อรัชชมาโน อทุสสมาโน อมุยหมาโน อกิลิยมาโนติ ติฏเฐยย โส ตัตถ อนานุยายี. เตนาห ภควา

"สัพเพสุ กาเมสุ โย วีตราโค (อุปสีวาติ ภควา)
อากิญจัญญํ นิสสิโต หิตวมัญญํ
สัญญาวิโมกเข ปรเมธิมุตโต
ติฏเฐยย โส ตัตถ อนานุยายีติ.
ติฏเฐ เจ โส ตัตถ อนานุยายี
ปูคัมปิ วัสสานํ[๑] สมันตจักขุ
ตัตเถว โส สีติสิยา วิมุตโต
ภเวถ[๒] วิญญาณํ ตถาวิธัสส.

ติฏเฐ เจ โส ตัตถ อนานุยายีติ: ติฏเฐ เจ โสติ: สเจ โส ติฏเฐยย สัฏฐิกัปปสหัสสานิ. ตัตถาติ: อากิญจัญญายตเน. อนานุยายีติ: อนานุยายี อเวธมาโน อวิคัจฉมาโน อนันตรธายมาโน อปริหียมาโน. อถวา อรัชชมาโน อทุสสมาโน อมุยหมาโน อกิลิยมาโนติ ติฏเฐ เจ โส ตัตถ อนานุยายี. ปูคัมปิ วัสสานํ สมันตจักขูติ: ปูคัมปิ วัสสานันติ ปูคัมปิ วัสสานํ พหุนนํ วัสสานํ พหุนนํ วัสสสตานํ พหุนนํ วัสสสหัสสานํ พหุนนํ วัสสสตสหัสสานํ พหุนนํ กัปปสตานํ พหุนนํ กัปปสหัสสานํ พหุนนํ กัปปสตสหัสสานํ. สมันตจักขูติ: สมันตจักขุ วุจจติ สัพพัญญุตญาณํ ฯเปฯ ตถาคโต เตน สมันตจักขูติ ปูคัมปิ วัสสานํ สมันตจักขุ.

ตัตเถว โส สีติ สิยา วิมุตโต ภเวถ วิญญาณํ ตถาวิธัสสาติ: ตัตเถว โส สีติภาวมนุปปัตโต ธุโว สัสสโต อวิปริณามธัมโม สัสสติ

[๑] วัสสานีติปิ ปาโฐ. [๒] จเวถาติปิ ปาโฐ.

สมํ ตฺเถว ติฏฺเฐยฺย. อถวา ตสฺส วิญฺญาณํ จเวยฺย อุจฺฉิชฺเชยฺย วินสฺเสยฺย น ภเวยฺย, น ปฏิสนฺธิวิญฺญาณํ นิพฺพตฺเตยฺย กามธาตุยา วา รูปธาตุยา วา อรูปธาตุยา วาติ อากิญฺจญฺญายตเน อุปปนฺนสฺส สสฺสตญฺจ อุจฺเฉทญฺจ ปุจฺฉติ. อุทาหุ ตตฺเถว อนุปาทิเสสาย นิพฺพานธาตุยา ปรินิพฺพาเยยฺย. อถวา ตสฺส วิญฺญาณํ จเวยฺย, ปุน ปฏิสนฺธิวิญฺญาณํ นิพฺพตฺเตยฺย กามธาตุยา วา รูปธาตุยา วา อรูปธาตุยา วาติ อากิญฺจญฺญายตเน อุปปนฺนสฺส ปรินิพฺพานญฺจ ปฏิสนฺธิญฺจ ปุจฺฉติ. ตถาวิธสฺสาติ ตถาวิธสฺส ตาทิสสฺส ตสฺสณฺฐิตสฺส ตปฺปการสฺส ตปฺปฏิภาคสฺส อากิญฺจญฺญายตเน อุปปนฺนสฺสาติ ตตฺเถว โส สิติ สิยา วิมุตฺโต ภเวถ วิญฺญาณํ ตถาวิธสฺสาติ. เตนาห โส พฺราหฺมโณ

> "ติฏฺเฐ เจ โส ตตฺถ อนานุยายี
> ปูคมฺปิ วสฺสานํ สมนฺตจกฺขุ
> ตตฺเถว โส สีติสิยา วิมุตฺโต
> ภเวถ วิญฺญาณํ ตถาวิธสฺสาติ.
> อจฺจิ ยถา วาตเวเคน ขิตฺตํ (อุปสีวาติ ภควา)
> อตฺถํ ปเลติ น อุเปติ สงฺขํ;
> เอวํ มุนี นามกายา วิมุตฺโต
> อตฺถํ ปเลติ น อุเปติ สงฺขํ.

อจฺจิ ยถา วาตเวเคน ขิตฺตนฺติ: อจฺจิ วุจฺจติ ชาลสิขา. วาตาติ: ปุรตฺถิมา วาตา ปจฺฉิมา วาตา อุตฺตรา วาตา ทกฺขิณา วาตา สรชา วาตา อรชา วาตา สีตา วาตา อุณฺหา วาตา ปริตฺตา วาตา อธิมตฺตา วาตา เวรมฺภวาตา ปกฺขวาตา สุปณฺณวาตา ตาลปณฺณวาตา วิธูปนวาตา. วาตเวเคน ขิตฺตนฺติ: วาตเวเคน ขิตฺตํ อุกฺขิตฺตํ นุนฺนํ ปนุนฺนํ ขมฺภิตํ วิขมฺภิตนฺติ อจฺจิ ยถา วาตเวเคน ขิตฺตํ. อุปสีวาติ ภควาติ:

อุปสีวาติ: ภควา ตํ พฺราหฺมณํ นาเมน อาลปติ. ภควาติ คารวาธิวจนเมตํ ฯเปฯ สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ, ยทิทํ ภควาติ อุปสีวาติ ภควา.

อตฺถํ ปเลติ น อุเปติ สงฺขนฺติ: อตฺถํ ปเลตีติ: อตฺถํ ปเลติ อตฺถํ คเมติ อตฺถํ คจฺฉติ นิรุชฺฌติ วูปสมติ ปฏิปฺปสฺสมฺภติ. น อุเปติ สงฺขนฺติ: อมุกํ นาม ทิสํ คโตติ สงฺขํ น อุเปติ อุทฺเทสํ น อุเปติ คณนํ น อุเปติ ปญฺญตฺตึ น อุเปตีติ อตฺถํ ปเลติ น อุเปติ สงฺขํ.

เอวํ มุนี นามกายา วิมุตฺโตติ: เอวนฺติ โอปมฺมสมฺปฏิปาทนํ. มุนีติ โมนํ วุจฺจติ ญาณํ. ฯเปฯ สงฺคชาลมติจฺจ โส มุนิ. นามกายา วิมุตฺโตติ โส มุนิ ปกติยา ปุพฺเพ นามกายา วิมุตฺโต จ รูปกายา วิมุตฺโต จ ตทงฺคสมติกฺกมวิกฺขมฺภนปฺปหาเนน ปหีโน ตสฺส มุนิโน ภวนฺตํ อาคมฺม จตฺตาโร อริยมคฺคา ปฏิลทฺธา โหนฺติ, จตุนฺนํ อริยมคฺคานํ ปฏิลทฺธตฺตา นามกาโย จ รูปกาโย จ ปริญฺญาตา โหนฺติ, นามกายสฺส จ รูปกายสฺส จ ปริญฺญาตตฺตา นามกายา จ รูปกายา จ มุตฺโต วิมุตฺโต อจฺจนฺตวิโมกฺเขนาติ เอวํ มุนิ นามกายา วิมุตฺโต.

อตฺถํ ปเลติ น อุเปติ สงฺขนฺติ: อตฺถํ ปเลตีติ: อนุปาทิเสสาย นิพฺพานธาตุยา ปรินิพฺพายติ. อนุปาทิเสสาย นิพฺพานธาตุยา ปรินิพฺพุโต. น อุเปติ สงฺขนฺติ: สงฺขํ น อุเปติ อุทฺเทสํ น อุเปติ คณนํ น อุเปติ ปญฺญตฺตึ น อุเปติ ขตฺติโยติ วา พฺราหฺมโณติ วา เวสฺโสติ วา สุทฺโทติ วา คหฏฺโฐติ วา ปพฺพชิโตติ วา เทโวติ วา มนุสฺโสติ วา รูปีติ วา อรูปีติ วา สญฺญีติ วา อสญฺญีติ วา เนวสญฺญีนาสญฺญีติ วา; โส เหตุ นตฺถิ, ปจฺจโย นตฺถิ, การณํ นตฺถิ; เยน สงฺขํ คจฺเฉยฺยาติ อตฺถํ ปเลติ น อุเปติ สงฺขํ. เตนาห ภควา

"อจฺจิ ยถา วาตเวเคน ขิตฺตํ (อุปสีวาติ ภควา)
อตฺถํ ปเลติ น อุเปติ สงฺขํ

เอวํ มุนิ นามกายา วิมุตฺโต
อตฺถํ ปเลติ น อุเปติ สงฺขํ.
อตฺถงฺคโต โส อุท วา โส นตฺถิ,
อุทาหุ เว สสฺสติยา อโรโค
ตมฺเม มุนี สาธุ วิยากโรหิ
ตถา หิ เต วิทิโต เอส ธมฺโม.

อตฺถงฺคโต โส อุท วา โส นตฺถีติ: โส อตฺถงฺคโต, อุทาหุ โส นตฺถิ, โส นิรุทฺโธ อุจฺฉินฺโน วินฏฺโฐติ อตฺถงฺคโต โส อุท วา โส นตฺถิ.

อุทาหุ เว สสฺสติยา อโรโคติ: อุทาหุ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธมฺโม สสฺสติสมํ ตเถว ติฏฺเฐยฺยาติ อุทาหุ เว สสฺสติยา อโรโค.

ตมฺเม มุนี สาธุ วิยากโรหีติ: ตนฺติ ยํ ปุจฺฉามิ ยํ ยาจามิ ยํ อชฺเฌสามิ ยํ ปสาเทมิ. มุนีติ โมนํ วุจฺจติ ญาณํ. ฯเปฯ สงฺคชาลมติจฺจ โส มุนิ. สาธุ วิยากโรหีติ สาธุ อาจิกฺขาหิ เทเสหิ ปญฺญเปหิ ปฏฺฐเปหิ วิวราหิ วิภชาหิ อุตฺตานีกโรหิ ปกาเสหีติ ตมฺเม มุนิ สาธุ วิยากโรหิ.

ตถา หิ เต วิทิโต เอส ธมฺโมติ: ตถา หิ เต วิทิโต ญาโต ตุลิโต ตีริโต วิภาวิโต วิภูโต เอส ธมฺโมติ. ตถาหิ เต วิทิโต เอส ธมฺโม. เตนาห โส พฺราหฺมโณ

"อตฺถงฺคโต โส อุท วา โส นตฺถิ,
อุทาหุ เว สตฺติยา อโรโค,
ตมฺเม มุนี สาธุ วิยากโรหิ
ตถา หิ เต วิทิโต เอส ธมฺโมติ.
อตฺถงฺคตสฺส น ปมาณมตฺถิ (อุปสีวาติ ภควา)
เยน นํ วชฺชุ ตํ ตสฺส นตฺถิ,

สัพ์เพสุ ธัม์เมสุ สมูหเตสุ
สมูหตา วาทปถาปิ สัพ์เพ.

อัต์ถังคตัส์ส น ปมาณมัต์ถีติ: อัต์ถังคตัส์ส อนุปาทิเสสาย นิพ์พานธาตุยา ปรินิพ์พุตัส์ส รูปั๎ปมาณํ นัต์ถิ, เวทนาปั๎ปมาณํ นัต์ถิ, สัญ์ญาปั๎ปมาณํ นัต์ถิ, สังขารั๎ปมาณํ นัต์ถิ, วิญ์ญาณั๎ปมาณํ นัต์ถิ, น สังวิช์ชติ นุปลัพ์ภติ, ปหีนํ สมุจ์ฉินํนํ วูปสันตํ ปฏิปั๎ปัส์สัท์ธํ อภัพ์พุปั๎ปัต์ติกํ ญาณัค์คินา ทัฑ์ฒัน์ติ อัต์ถังคตัส์ส น ปมาณมัต์ถิ. อุปสีวาติ ภควาติ: อุปสีวาติ ภควา ตํ พ๎ราห์มณํ อาลปติ. ภควาติ คารวาธิวจนเมตํ ฯเปฯ สัจ์ฉิกา ปัญ์ญัต์ติ; ยทิทํ ภควาติ อุปสีวาติ ภควา. เยน นํ วัช์ชุ ตํ ตัส์ส นัต์ถีติ: เยน ราเคน วเทย์ยุํ, เยน โทเสน วเทย์ยุํ, เยน โมเหน วเทย์ยุํ, เยน มาเนน วเทย์ยุํ, ยาย ทิฏ์ฐิยา วเทย์ยุํ, เยน อุท์ธัจ์เจน วเทย์ยุํ, ยาย วิจิกิจ์ฉาย วเทย์ยุํ, เยหิ อนุสเยหิ วเทย์ยุํ รัต์โตติ วา ทุฏ์โฐติ วา มูฬ์โหติ วา วินิพัท์โธติ วา ปรามัฏ์โฐติ วา วิก์เขปคโตติ วา อนิฏ์ฐังคโตติ วา ถามคโตติ วา; เต อภิสังขารา ปหีนา อภิสังขารานํ ปหีนัต์ตา คติยา เยน วเทย์ยุํ เนรยิโกติ วา ติรัจ์ฉานโยนิโกติ วา ปัต์ติวิสยิโกติ วา มนุส์โสติ วา เทโวติ วา รูปีติ วา อรูปีติ วา สัญ์ญีติ วา อสัญ์ญีติ วา เนวสัญ์ญีนาสัญ์ญีติ วา; โส เหตุ นัต์ถิ, ปัจ์จโย นัต์ถิ, การณํ นัต์ถิ; เยน วเทย์ยุํ กเถย์ยุํ โวหเรย์ยุน์ติ เยน นํ วัช์ชุ ตํ ตัส์ส นัต์ถิ.

สัพ์เพสุ ธัม์เมสุ สมูหเตสูติ: สัพ์เพสุ ธัม์เมสุ สัพ์เพสุ ขัน์เธสุ สัพ์เพสุ อายตเนสุ สัพ์พาสุ ธาตูสุ สัพ์พาสุ คตีสุ สัพ์พาสุ อุปปั๎ปัต์ตีสุ สัพ์พาสุ ปฏิสัน์ธีสุ สัพ์เพสุ ภเวสุ สัพ์เพสุ สํสาเรสุ สัพ์เพสุ วัฏ์เฏสุ อูหเตสุ สมูหเตสุ อุท์ธเตสุ สมุท์ธเตสุ อุปั๎ปาฏิเตสุ สมุปั๎ปาฏิเตสุ ปหีเนสุ สมุจ์ฉินํเนสุ วูปสันเตสุ ปฏิปั๎ปัส์สัท์เธสุ อภัพ์พุปั๎ปัต์ติเกสุ ญาณัค์คินา

ทิฏฺเฐสูติ สพฺเพสุ ธมฺเมสุ สมูหเตสุ.

สมูหตา วาทปถาปิ สพฺเพติ: วาทปถา วุจฺจนฺติ กิเลสา จ ขนฺธา จ อภิสงฺขารา จ. ตสฺส วาทา จ วาทปถา จ อธิวจนานิ จ อธิวจนปถา จ นิรุตฺติ จ นิรุตฺติปถา จ ปญฺญตฺติ จ ปญฺญตฺติปถา จ อูหตา สมูหตา อุทฺธตา สมุทฺธตา อุปฺปาติตา สมุปฺปาติตา ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปฺปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒาติ สมูหตา วาทปถาปิ สพฺเพ. เตนาห ภควา

"อตฺถงฺคตสฺส น ปมาณมตฺถิ (อุปสีวาติ ภควา)
เยน นํ วชฺชุ ตํ ตสฺส นตฺถิ,
สพฺเพสุ ธมฺเมสุ สมูหเตสุ
สมูหตา วาทปถาปิ สพฺเพติ.

สห คาถาปริโยสานา. ฯเปฯ สตฺถา เม ภนฺเต ภควา, สาวโกหมสฺมีติ.

อุปสีวมาณวกปญฺหานิทฺเทโส ฉฏฺโฐ.

นันทมาณวกปัญหานิทเทโส.

สันติ โลเก มุนโย (อิจจายสฺมา นันโท)
ชนา วทันติ ตยิทํ กถํสุ
ญาณูปปันนํ มุนิ โน วทันติ
อุทาหุ เว ชีวิเกนูปปันนํ.

สันติ โลเก มุนโยติ: สันตีติ: สันติ สํวิชชันติ อุปลพภันติ. โลเกติ: อปายโลเก ฯเปฯ อายตนโลเก. มุนโยติ: มุนินามกา อาชีวกา นิคันถา ชฏิลา ตาปสาติ สันติ โลเก มุนโย. อิจจายสฺมา นันโทติ: อิจจาติ: ปทสันธิ. อายสฺมาติ. ปิยวจนํ. นันโทติ: ตสฺส พฺราหฺมณสฺส นามํ. ฯเปฯ อภิลาโปติ อิจจายสฺมา นันโท. ชนา วทันติ ตยิทํ กถํสูติ: ชนาติ: ขัตติยา จ พฺราหฺมณา จ เวสฺสา จ สุททา จ คหัฏฐา จ ปัพพชิตา จ เทวา จ มนุสฺสา จ. วทันตีติ: กเถนติ ภณันติ ทีปยันติ โวหรันติ. ตยิทํ กถํสูติ: สํสยปุจฉา วิมติปุจฉา เทฺวฬฺหกปุจฉา อเนกํสปุจฉา "เอวํ นุโข น นุโข กึ นุโข กถํ นุโข"ติ ชนา วทันติ ตยิทํ กถํสุ. ญาณูปปันนํ มุนิ โน วทันตีติ: อัฏฐสมาปัตติญาเณน วา ปัญจาภิญญาญาเณน วา อุเปตํ สมุเปตํ อุปาคตํ สมุปาคตํ อุปปันนํ สมุปปันนํ สมันนาคตํ มุนึ วทันติ กเถนติ ภณันติ ทีปยันติ โวหรันตีติ ญาณูปปันนํ มุนิ โน วทันติ. อุทาหุ เว ชีวิเกนูปปันนันติ: อุทาหุ อเนกวิวิธอติปรมทุกกรการิกลูขชีวิกานุโยเคน อุเปตํ สมุเปตํ อุปาคตํ สมุปาคตํ อุปปันนํ สมุปปันนํ สมันนาคตํ มุนึ วทันติ กเถนติ ภณันติ ทีปยันติ โวหรันตีติ อุทาหุ เว ชีวิเกนูปปันนํ. เตนาห โส พฺราหฺมโณ

"สันติ โลเก มุนโย (อิจจายสฺมา นันโท)

ชนา วทนฺติ ตยิทํ กถํสุ
ญาณูปปนฺนํ มุนิ โน วทนฺติ,
อุทาหุ เว ชีวิเตนูปปนฺนนฺติ.
น ทิฏฺฐิยา น สุติยา น ญาเณน
มุนีธ นนฺท กุสลา วทนฺติ
วิเสนิกตฺวา อนิฆา นิราสา
จรนฺติ เย เต มุนโยติ พฺรูมิ.

น ทิฏฺฐิยา น สุติยา น ญาเณนาติ: น ทิฏฺฐิยาติ: น ทิฏฺฐสุทฺธิยา. น สุติยาติ: น สุตสุทฺธิยา. น ญาเณนาติ นปิ อฏฺฐสมาปตฺติญาเณน นปิ มิจฺฉาญาเณนาติ น ทิฏฺฐิยา น สุติยา น ญาเณน.

มุนีธ นนฺท กุสลา วทนฺตีติ: กุสลาติ: เย เต ขนฺธกุสลา ธาตุกุสลา อายตนกุสลา ปฏิจฺจสมุปฺปาทกุสลา สติปฏฺฐานกุสลา อิทฺธิปาทกุสลา อินฺทฺริยกุสลา พลกุสลา โพชฺฌงฺคกุสลา มคฺคกุสลา ผลกุสลา นิพฺพานกุสลา, เต กุสลา ทิฏฺฐสุทฺธิยา วา สุตสุทฺธิยา วา อฏฺฐสมาปตฺติญาเณน วา มิจฺฉาญาเณน วา อุเปตํ สมุเปตํ อุปาคตํ สมุปาคตํ อุปปนฺนํ สมุปปนฺนํ สมนฺนาคตํ มุนึ น วทนฺติ น กเถนฺติ น ภณนฺติ น ทีปยนฺติ น โวหรนฺตีติ มุนีธ นนฺท กุสลา วทนฺติ.

วิเสนิกตฺวา อนิฆา นิราสา จรนฺติ เย เต มุนโยติ พฺรูมีติ: เสนา วุจฺจติ มารเสนา: กายทุจฺจริตํ มารเสนา, วจีทุจฺจริตํ มารเสนา, มโนทุจฺจริตํ มารเสนา, ราโค มารเสนา, โทโส มารเสนา, โมโห มารเสนา, โกโธ. อุปนาโห. มกฺโข. ปฬาโส. อิสฺสา. มจฺฉริยํ. มายา. สาเฐยฺยํ. ถมฺโภ. สารมฺโภ มาโน. อติมาโน. มโท. ปมาโท. สพฺเพ กิเลสา. สพฺเพ ทุจฺจริตา. สพฺเพ ปริฬาหา. สพฺเพ สนฺตาปา. สพฺพากุสลาภิสงฺขารา มารเสนา.

วุตฺตํ เหตํ ภควตา

"กามา เต ปฐมา เสนา, ทุติยารติ วุจ์จติ,
ตติยา ขุปั์ปาสา เต, จตุต์ถี ตัณ์หา ปวุจ์จติ,
ปั์ญจมํ ถีนมิท์ธั์นเต, ฉั์ฏ์ฐาภิรูป วุจ์จติ,
สั์ตตมี วิจิกิจ์ฉา เต, มั์กโข ถั์มโภ เต อั์ฏ์ฐโม.
ลาโภ สิโลโก สั์กกาโร มิจ์ฉาลั์ท์โธ จ โย ยโส,
โย จั์ตตานํ สมุกั์กํเส ปเร จ อวชานติ,
เอสา เต นมุจิ เสนา กัณ์หั์สสาภิปั์ปหาริณี.
น นํ อสูโร ชินาติ เช์ตวา จ ลภเต สุขั์นติ.

ยโต จตูหิ อริยมั์ค์เคหิ สั์พพา จ มารเสนา สั์พเพ จ กิเลสา ชิตา ปราชิตา ปภั์ญ์ชิตา วิปั์ปลุค์ตา ปรั์มมุขา, เต วุจ์จั์นติ วิเสนิกั์ตวา อนิฆาติ: ราโค นิโฆ โทโส นิโฆ โมโห นิโฆ โกโธ นิโฆ อุปนาโห นิโฆ. ฯเปฯ สั์พพากุสลาภิสํขารา นิฆา. เยสํ เอเต นิฆา ปหีนา สมุจ์ฉิน์นา วูปสั์นตา ปฏิปั์ส์สั์ท์ธา อภั์พพุปั์ป์ติกา ญาณั์ค์คินา ทั์ฑ์ฒา, เต วุจ์จั์นติ อนิฆา. นิราสาติ: อาสา วุจ์จติ ตั์ณหา; โย ราโค สาราโค. ฯเปฯ อภิช์ฌา โลโภ อกุสลมูลํ. เยสํ เอสา อาสา ตั์ณหา ปหีนา สมุจ์ฉิน์นา วูปสั์นตา ปฏิปั์ส์สั์ท์ธา อภั์พพุปั์ป์ติกา ญาณั์ค์คินา ทั์ฑ์ฒา, เต วุจ์จั์นติ นิราสา. วิเสนิกั์ตวา อนิฆา นิราสา จรั์นติ เย เต มุนโยติ พ์รูมิติ: เย เต อรหั์นโต ขีณาสวา วิเสนิกั์ตวา จ อนิฆา จ นิราสา จ จรั์นติ อริยั์นติ วั์ต์เตนั์ติ ปาเลั์นติ ยเปั์นติ ยาเปั์นติ, เต โลเก มุนโยติ พ์รูมิ อาจิ์กขามิ เทเสมิ ปั์ญญเปมิ ปั์ฏ์ฐเปมิ วิวรามิ วิภชามิ อุต์ตานีกโรมิ ปกาเสมีติ วิเสนิกั์ตวา อนิฆา นิราสา จรั์นติ เย เต มุนโยติ พ์รูมิ. เตนาห ภควา

"น ทิฏ์ฐิยา น สุติยา น ญาเณน
มุนีธ นั์นท กุสลา วทั์นติ

วิเสนิกตฺวา อนิฆา นิราสา
จรนฺติ เย เต มุนโยติ พฺรูมีติ.
เย เกจิเม สมณพฺราหฺมณาเส (อิจฺจายสฺมา นนฺโท)
ทิฏฺฐสุเตนาปิ[๑] วทนฺติ สุทฺธึ
สีลพฺพเตนาปิ วทนฺติ สุทฺธึ
อเนกรูเปน วทนฺติ สุทฺธึ
กจฺจิสฺสุ เต (ภควา) ตตฺถ ยตา จรนฺตา
อตารุ ชาติญฺจ ชรญฺจ มาริส
ปุจฺฉามิ ตํ ภควา พฺรูหิ เม ตํ.

เยเกจิเม สมณพฺราหฺมณาเสติ: เยเกจีติ: สพฺเพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ อเสสํ นิสฺเสสํ ปริยาทายวจนเมตํ เยเกจีติ. สมณาติ: เยเกจิ อิโต พหิทฺธา ปพฺพชฺชูปคตา ปริพฺพาชสมาปนฺนา. พฺราหฺมณาติ: เยเกจิ โภวาทิกาติ เยเกจิเม สมณพฺราหฺมณาเส. อิจฺจายสฺมา นนฺโทติ: อิจฺจาติ ปทสนฺธิ. อายสฺมาติ: ปิยวจนํ. นนฺโทติ: ตสฺส พฺราหฺมณสฺส นามํ. ฯเปฯ อภิลาโปติ อิจฺจายสฺมา นนฺโท. ทิฏฺฐสุเตนาปิ วทนฺติ สุทฺธินฺติ: ทิฏฺเฐนปิ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺติ. สุเตนปิ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺติ. ทิฏฺฐสุเตนปิ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺตีติ. ทิฏฺฐสุเตนาปิ วทนฺติ สุทฺธึ.

สีลพฺพเตนาปิ วทนฺติ สุทฺธินฺติ: สีเลนปิ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺติ, วตเตนปิ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ วทนฺติ

---

๑ ยุ. ทิฏฺเฐน สุเตนาปิ.

กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺติ, สีลพฺพเตนปิ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺติ สีลพฺพเตนาปิ วทนฺติ สุทฺธึ.

อเนกรูเปน วทนฺติ สุทฺธินฺติ: อเนกวิธวตฺตกุตูหลมงฺคเลน สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺติ อเนกรูเปน วทนฺติ สุทฺธึ.

กจฺจิสฺสุ เต (ภควา) ตตฺถ ยตา จรนฺตาติ กจฺจิสฺสูติ สํสยปุจฺฉา วิมติปุจฺฉา เทฺวฬฺหกปุจฺฉา อเนกํสปุจฺฉา "เอวํ นุ โข น นุ โข กินฺนุ โข กถํ นุ โขติ กจฺจิสฺสุ. เตติ: ทิฏฺฐิคติกา: ภควาติ คารวาธิวจนเมตํ. ฯเปฯ สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ; ยทิทํ ภควาติ กจฺจิสฺสุ เต ภควา. ตตฺถ ยตา จรนฺตาติ: ตตฺถาติ: สกาย ทิฏฺฐิยา สกาย ขนฺติยา สกาย รุจิยา สกาย ลทฺธิยา. ยตาติ: ยตา ปฏิยตา โคปิตา รกฺขิตา สํวุตา. จรนฺตาติ: จรนฺตา วิจรนฺตา อิริยนฺตา วตฺเตนฺตา ปาเลนฺตา ยเปนฺตา ยาเปนฺตาติ กจฺจิสฺสุ เต (ภควา) ตตฺถ ยตา จรนฺตา.

อตารุ ชาติญฺจ ชรญฺจ มาริสาติ: ชาติชรามรณํ อตรึสุ อุตฺตรึสุ ปตรึสุ สมติกฺกมึสุ วีติวตฺตึสุ. มาริสาติ ปิยวจนํ สคารวสปฺปติสฺสาธิวจนเมตํ มาริสาติ. อตารุ ชาติญฺจ ชรญฺจ มาริส.

ปุจฺฉามิ ตํ ภควา พฺรูหิ เม ตนฺติ: ปุจฺฉามิ ตนฺติ: ปุจฺฉามิ ตํ, ยาจามิ ตํ, อชฺเฌสามิ ตํ, ปสาเทมิ ตํ, กถสฺสุ เมติ ปุจฺฉามิ ตํ. ภควาติ คารวาธิวจนเมตํ. ฯเปฯ สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ; ยทิทํ ภควาติ. พฺรูหิ เม ตนฺติ: พฺรูหิ อาจิกฺขาหิ เทเสหิ ปญฺญเปหิ ปฏฺฐเปหิ วิวราหิ วิภชาหิ อุตฺตานีกโรหิ ปกาเสหีติ ปุจฺฉามิ ตํ ภควา พฺรูหิ เมตํ. เตนาห โส พฺราหฺมโณ

"เยเกจิเม สมณพฺราหฺมณาเส (อิจฺจายสฺมา นนฺโท)
ทิฏฺฐสุเตนาปิ วทนฺติ สุทฺธึ

สีลพฺพเตนาปิ วทนฺติ สุทฺธึ
อเนกรูเปน วทนฺติ สุทฺธึ
กจฺจิสฺสุ เต (ภควา) ตตฺถ ยตา จรนฺตา
อตารุ ชาติญฺจ ชรญฺจ มาริส
ปุจฺฉามิ ตํ ภควา พฺรูหิ เมตนฺติ.
เยเกจิเม สมณพฺราหฺมณาเส (นนฺทาติ ภควา
ทิฏฺฐสุเตนาปิ วทนฺติ สุทฺธึ,
สีลพฺพเตนาปิ วทนฺติ สุทฺธึ,
อเนกรูเปน วทนฺติ สุทฺธึ,
กิญฺจาปิ เต ตตฺถ ยตา จรนฺติ,
นาตริสุ ชาติชรนฺติ พฺรูมิ.

เยเกจีติ: สพฺเพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ อเสสํ นิสฺเสสํ ปริยาทายวจนเมตํ เยเกจีติ. สมณาติ เยเกจิ อิโต พหิทฺธา ปริพฺพชูปคตา ปริพฺพาชสมาปนฺนา. พฺราหฺมณาติ เยเกจิ โภวาทิกาติ เยเกจิเม สมณพฺราหฺมณาเส. นนฺทาติ ภควาติ: นนฺทาติ: ภควา ตํ พฺราหฺมณํ นาเมน อาลปติ. ภควาติ: คารวาธิวจนเมตํ. ฯเปฯ สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ. ยทิทํ ภควาติ นนฺทาติ ภควา.

ทิฏฺฐสุเตนาปิ วทนฺติ สุทฺธินฺติ: ทิฏฺเฐนปิ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺติ. สุเตนปิ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺติ. ทิฏฺฐสุเตนปิ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺตีติ ทิฏฺฐสุเตนาปิ วทนฺติ สุทฺธึ.

สีลพฺพเตนาปิ วทนฺติ สุทฺธินฺติ: สีเลนปิ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺติ.

วตฺเตนปิ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺติ. สีลพฺพเตนปิ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺตีติ สีลพฺพเตนาปิ วทนฺติ สุทฺธึ.

อเนกรูเปน วทนฺติ สุทฺธินฺติ: อเนกวิธวตฺตกุตูหลมงฺคเลน สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺตีติ อเนกรูเปน วทนฺติ สุทฺธึ.

กิญฺจาปิ เต ตตฺถ ยตา จรนฺตีติ กิญฺจาปีติ: ปทสนฺธิ ปทสํสคฺโค ปทปาริปูริ อกฺขรสมวาโย พฺยญฺชนสิลิฏฺฐตา ปทานุปุพฺพตาเมตํ กิญฺจาปีติ. เตติ: ทิฏฺฐิคติกา. ตตฺถาติ: สกาย ทิฏฺฐิยา สกาย ขนฺติยา สกาย รุจิยา สกาย ลทฺธิยา. ยตาติ: ยตา ปฏิยตา โคปิตา รกฺขิตา สํวุตา. จรนฺตีติ จรนฺติ วิจรนฺติ อิริยนฺติ วตฺเตนฺติ ปาเลนฺติ ยเปนฺติ ยาเปนฺตีติ กิญฺจาปิ เต ตตฺถ ยตา จรนฺติ.

นาตรึสุ ชาติชรนฺติ พฺรูมีติ: ชาติชรามรณํ น ตรึสุ น อุตฺตรึสุ น ปตรึสุ น สมติกฺกมึสุ น วีติวตฺตึสุ; ชาติชรามรณา อนิกฺขนฺตา อนิสฺสฏฺฐา อนติกฺกนฺตา อวีติวตฺตา อนฺโตชาติชรามรเณ ปริวตฺเตนฺติ อนฺโตสํสารปเถ ปริวตฺเตนฺติ, ชาติยา อนุคตา ชราย อนุสฏา พฺยาธินา อภิภูตา มรเณน อพฺภาหตา อตาณา อเลณา อสรณา อสรณีภูตาติ พฺรูมิ อาจิกฺขามิ เทเสมิ ปญฺญเปมิ ปฏฺฐเปมิ วิวรามิ วิภชามิ อุตฺตานีกโรมิ ปกาเสมีติ นาตรึสุ ชาติชรนฺติ พฺรูมิ. เตนาห ภควา

"เยเกจิเม สมณพฺราหฺมณาเส (นนฺทาติ ภควา)
ทิฏฺฐสุเตนาปิ วทนฺติ สุทฺธึ
สีลพฺพเตนาปิ วทนฺติ สุทฺธึ
อเนกรูเปน วทนฺติ สุทฺธึ
กิญฺจาปิ เต ตตฺถ ยตา จรนฺติ,

นาตริสุ ชาติชรนฺติ พฺรูมิ.
เยเกจิเม สมณพฺราหฺมณาเส (อิจฺจายสฺมา นนฺโท)
ทิฏฺฐสุเตนาปิ วทนฺติ สุทฺธึ
สีลพฺพเตนาปิ วทนฺติ สุทฺธึ
อเนกรูเปน วทนฺติ สุทฺธึ
เต เจ มุนิ พฺรูสิ อโนฆติณฺเณ
อถ โก จรหิ เทวมนุสฺสโลเก
อตาริ ชาติญฺจ ชรญฺจ มาริส
ปุจฺฉามิ ตํ ภควา พฺรูหิ เม ตํ.

เยเกจิเม สมณพฺราหฺมณาเสติ: เยเกจีติ สพฺเพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ อเสสํ นิสฺเสสํ ปริยาทายวจนเมตํ เยเกจีติ. สมณาติ: เยเกจิ อิโต พหิทฺธา ปริพฺพชูปคตา ปริพฺพาชสมาปนฺนา. พฺราหฺมณาติ: เยเกจิ โภวาทิกาติ เยเกจิเม สมณพฺราหฺมณาเส. อิจฺจายสฺมา นนฺโทติ: อิจฺจาติ: ปทสนฺธิ. อายสฺมาติ: ปิยวจนํ. นนฺโทติ: ตสฺส พฺราหฺมณสฺส นามํ ฯเปฯ อภิลาโปติ อิจฺจายสฺมา นนฺโท.

ทิฏฺฐสุเตนาปิ วทนฺติ สุทฺธินฺติ: ทิฏฺเฐนปิ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺติ. สุเตนปิ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺติ. ทิฏฺฐสุเตนปิ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺตีติ ทิฏฺฐสุเตนาปิ วทนฺติ สุทฺธึ.

สีลพฺพเตนาปิ วทนฺติ สุทฺธินฺติ: สีเลนปิ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺติ. วตฺเตนปิ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺติ. สีลพฺพเตนปิ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ วทนฺติ กเถนฺติ

ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺตีติ สีลพฺพเตนาปิ วทนฺติ สุทฺธึ. อเนกรูเปน วทนฺติ สุทฺธินฺติ: อเนกวิธวตฺตกุตูหลมงฺคเลน สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺตีติ อเนกรูเปน วทนฺติ สุทฺธึ.

เต เจ มุนี พฺรูสิ อโนฆติณฺเณติ: เต เจติ: ทิฏฺฐิคติเก. มุนีติ โมนํ วุจฺจติ ญาณํ. ฯเปฯ สงฺคชาลมติจฺจ โส มุนิ. พฺรูสิ อโนฆติณฺเณติ: กาโมฆํ ภโวฆํ ทิฏฺโฐฆํ อวิชฺโชฆํ อติณฺเณ อนุตฺติณฺเณ อนิตฺติณฺเณ อนติกฺกนฺเต อสมติกฺกนฺเต อวีติวตฺเต อนฺโตชาติชรามรเณ ปริวตฺตนฺเต อนฺโตสํสารปเถ ปริวตฺตนฺเต ชาติยา อนุคเต ชราย อนุสเฏ พฺยาธินา อภิภูเต มรเณน อพฺภาหเต อตาเณ อเลเณ อสรเณ อสรณีภูเต. พฺรูสีติ พฺรูสิ อาจิกฺขสิ เทเสสิ ปญฺญเปสิ ปฏฺฐเปสิ วิวรสิ วิภชสิ อุตฺตานีกโรสิ ปกาเสสีติ เต เจ มุนี พฺรูสิ อโนฆติณฺเณ.

อถ โก จรหิ เทวมนุสฺสโลเก อตาริ ชาติญฺจ ชรญฺจ มาริสาติ: อถ โก เอโส สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย ชาติชรามรณํ อตาริ อุตฺตาริ ปตริ สมติกฺกมิ วีติวตฺตยิ. มาริสาติ: ปิยวจนํ ครุวจนํ สคารวสปฺปติสฺสาธิวจนเมตํ มาริสาติ อถ โก จรหิ เทวมนุสฺสโลเก อตาริ ชาติญฺจ ชรญฺจ มาริส.

ปุจฺฉามิ ตํ ภควา พฺรูหิ เม ตนฺติ: ปุจฺฉามิ ตนฺติ: ปุจฺฉามิ ตํ, ยาจามิ ตํ, อชฺเฌสามิ ตํ, ปสาเทมิ ตํ, กถยสฺสุ เมติ ปุจฺฉามิ ตํ. ภควาติ คารวาธิวจนเมตํ. ฯเปฯ สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ, ยทิทํ ภควาติ. พฺรูหิ เม ตนฺติ: พฺรูหิ อาจิกฺขาหิ เทเสหิ ปญฺญเปหิ ปฏฺฐเปหิ วิวราหิ วิภชาหิ อุตฺตานีกโรหิ ปกาเสหีติ ปุจฺฉามิ ตํ ภควา พฺรูหิ เม ตํ. เตนาห โส พฺราหฺมโณ

"เยเกจิเม สมณพฺราหฺมณาเส (อิจฺจายสฺมา นนฺโท)

ทิฏฺฐสุเตนาปิ วทนฺติ สุทฺธึ,
สีลพฺพเตนาปิ วทนฺติ สุทฺธึ,
อเนกรูเปน วทนฺติ สุทฺธึ,
เต เจ มุนี พฺรูสิ อโนฆติณฺเณ,
อถ โก จรหิ เทวมนุสฺสโลเก
อตาริ ชาติญฺจ ชรญฺจ มาริส,
ปุจฺฉามิ ตํ ภควา พฺรูหิ เม ตนฺติ.
นาหํ สพฺเพ สมณพฺราหฺมณาเส (นนฺทาติ ภควา)
ชาติชราย นิวุตาติ พฺรูมิ
เยสีธ ทิฏฺฐํว สุตํ มุตํ วา
สีลพฺพตํ วาปิ ปหาย สพฺพํ
อเนกรูปมฺปิ ปหาย สพฺพํ
ตณฺหํ ปริญฺญาย อนาสวา เย
เต เว นรา โอฆติณฺณาติ พฺรูมิ.

นาหํ สพฺเพ สมณพฺราหฺมณาเส นนฺทาติ ภควา ชาติชราย นิวุตาติ พฺรูมีติ: นาหํ นนฺท สพฺเพ สมณพฺราหฺมณา ชาติชราย อาวุตา นิวุตา โอผุตา ปิหิตา ปฏิจฺฉนฺนา ปฏิกุชฺชิตาติ วทามิ. อตฺถิ เต สมณพฺราหฺมณา, เยสํ ชาติ จ ชรามรณญฺจ ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺคตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาติ พฺรูมิ อาจิกฺขามิ เทเสมิ ปญฺญเปมิ ปฏฺฐเปมิ วิวรามิ วิภชามิ อุตฺตานีกโรมีติ นาหํ สพฺเพ สมณพฺราหฺมณาเส นนฺทาติ ภควา ชาติชราย นิวุตาติ พฺรูมิ.

เยสีธ ทิฏฺฐํว สุตํ มุตํ วา สีลพฺพตํ วาปิ ปหาย สพฺพนฺติ: เย สพฺพา ทิฏฺฐสุทฺธิโย ปหาย ปชหิตฺวา วิโนเทตฺวา พฺยนฺตีกริตฺวา อนภาวํ คเมตฺวา. เย สพฺพา สุตสุทฺธิโย. เย สพฺพา ทิฏฺฐสุตสุทฺธิโย. เย

สั๎พพา มุตสุท๎ธิโย. เย สั๎พพา สีลสุท๎ธิโย. เย สั๎พพา วั๎ตตสุท๎ธิโย. เย สั๎พพา สีลั๎พั๎ตตสุท๎ธิโย ปหาย ปชหิ๎ตวา วิโนเท๎ตวา พ๎ยั๎นติ๎กริ๎ตวา อนภาวํ คเม๎ตวาติ เยสีธ ทิ๎ฏฐํ สุตํ มุตํ วา สีลั๎พ๎พตํ วาปิ ปหาย สั๎พ๎พํ

อเนกรูปั๎มปิ ปหาย สั๎พั๎พน๎ติ: อเนกวิธวั๎ตตกุตูหลมั๎งคเลน สุท๎ธิ วิสุท๎ธิ ปริสุท๎ธิ มุต๎ติ วิมุต๎ติ ปริมุต๎ติ ปหาย ปชหิ๎ตวา วิโนเท๎ตวา พ๎ยั๎นติ๎กริ๎ตวา อนภาวํ คเม๎ตวาติ อเนกรูปั๎มปิ ปหาย สั๎พ๎พํ. ตั๎ณ๎หํ ปริ๎ญ๎ญาย อนาสวา เย เต เว นรา โอฆติ๎ณ๎ณาติ พ๎รูมิ๎ติ ตั๎ณ๎หน๎ติ: รูปตั๎ณ๎หา สั๎ท๎ทตั๎ณ๎หา คั๎นธตั๎ณ๎หา รสตั๎ณ๎หา โผฏ๎ฐั๎พ๎พตั๎ณ๎หา ธั๎ม๎มตั๎ณ๎หา. ปริ๎ญ๎ญายาติ: ตั๎ณ๎หํ ตีหิ ปริ๎ญ๎ญาหิ ปริชานิ๎ตวา ญาตปริ๎ญ๎ญาย ตีรณปริ๎ญ๎ญาย ปหานปริ๎ญ๎ญาย.

กตมา ญาตปริ๎ญ๎ญา ? ตั๎ณ๎หํ ปชานาติ "อยํ รูปตั๎ณ๎หา, อยํ สั๎ท๎ทตั๎ณ๎หา, อยํ คั๎นธตั๎ณ๎หา, อยํ รสตั๎ณ๎หา, อยํ โผฏ๎ฐั๎พ๎พตั๎ณ๎หา, อยํ ธั๎ม๎มตั๎ณ๎หาติ ปชานาติ ปั๎ส๎สติ; อยํ ญาตปริ๎ญ๎ญา.

กตมา ตีรณปริ๎ญ๎ญา ? เอวํ ญาตํ กั๎ตวา ตั๎ณ๎หํ ตีเรติ อนิ๎จ๎จโต ทุก๎ขโต โรคโต คั๎ณ๎ฑโต. ฯเปฯ อนิ๎ส๎สรณโต ตีเรติ; อยํ ตีรณปริ๎ญ๎ญา

กตมา ปหานปริ๎ญ๎ญา ? เอวํ ตีเร๎ตวา ตั๎ณ๎หํ ปชหติ วิโนเทติ พ๎ยั๎นติ๎กโรติ อนภาวํ คเมติ.

วุต๎ตํ เหตํ ภควตา "โย ภิก๎ขเว ตั๎ณ๎หาย ฉั๎นทราโค, ตํ ปชหถ; เอวํ สา ตั๎ณ๎หา ปหีนา ภวิ๎ส๎สติ อุจ๎ฉิ๎น๎นมูลา ตาลาวั๎ต๎ถุกตา อนภาวํคตา อายตึ อนุป๎ปาทธั๎ม๎มาติ อยํ ปหานปริ๎ญ๎ญา. ตั๎ณ๎หํ อิมาหิ ตีหิ ปริ๎ญ๎ญาหิ ปริชานิ๎ตวาติ ตั๎ณ๎หํ ปริ๎ญ๎ญาย. อนาสวาติ: จั๎ต๎ตาโร อาสวา: กามาสโว, ภวาสโว, ทิ๎ฏ๎ฐาสโว, อวิ๎ช๎ชาสโว. เยสํ อิเม อาสวา ปหีนา อุจ๎ฉิ๎น๎นมูลา ตาลาวั๎ต๎ถุกตา อนภาวํคตา อายตึ อนุป๎ปาทธั๎ม๎มา, เต วุ๎จ๎จ๎น๎ติ อนาสวา. เยติ: อรหั๎น๎โต ขีณาสวา.

ตณฺหํ ปริญฺญาย อนาสวา เย เต เว นรา โอฆติณฺณาติ พฺรูมีติ: เย ตณฺหํ ปริญฺญาย อนาสวา, เต "กาโมฆํ ติณฺณา ภโวฆํ ติณฺณา ทิฏฺโฐฆํ ติณฺณา อวิชฺโชฆํ ติณฺณา สพฺพํ สํสารปถํ ติณฺณา อุตฺติณฺณา นิตฺติณฺณา อติกฺกนฺตา สมติกฺกนฺตา วีติวตฺตาติ พฺรูมิ อาจิกฺขามิ เทเสมิ ปญฺญเปมิ ปฏฺฐเปมิ วิวรามิ วิภชามิ อุตฺตานีกโรมิ ปกาเสมีติ ตณฺหํ ปริญฺญาย อนาสวา เย เต เว นรา โอฆติณฺณาติ พฺรูมิ. เตนาห ภควา

"นาหํ สพฺเพ สมณพฺราหฺมณาเส (นนฺทาติ ภควา)
เยสีธ ทิฏฺฐํว สุตํ มุตํ วา
สีลพฺพตํ วาปิ ปหาย สพฺพํ
อเนกรูปมฺปิ ปหาย สพฺพํ
ตณฺหํ ปริญฺญาย อนาสวา เย
เต เว นรา โอฆติณฺณาติ พฺรูมีติ.
เอตาภินนฺทามิ วโจ มเหสิโน
สุกิตฺติตํ โคตม นูปธีกํ
เยสีธ ทิฏฺฐํว สุตํ มุตํ วา
สีสพฺพตํ วาปิ ปหาย สพฺพํ
อเนกรูปมฺปิ ปหาย สพฺพํ
ตณฺหํ ปริญฺญาย อนาสวา เย
อหมฺปิ เต โอฆติณฺณาติ พฺรูมิ.

เอตาภินนฺทามิ วโจ มเหสิโนติ: เอตนฺติ ตุยฺหํ วจนํ พฺยปถํ เทสนํ อนุสนฺธึ นนฺทามิ อภินนฺทามิ โมทามิ อนุโมทามิ อิจฺฉามิ สาทิยามิ ปตฺถยามิ ปิหยามิ อภิชปฺปามิ. มเหสิโนติ: มเหสี. ภควา มหนฺตํ สีลกฺขนฺธํ เอสี คเวสี ปริเยสีติ มเหสี. ฯเปฯ กหํ เทวเทโว, กหํ นราสโภติ มเหสีติ เอตาภินนฺทามิ วโจ มเหสิโน.

สุกิตฺติํ โคตม นูปธิกนฺติ: สุกิตฺติตนฺติ: สุอาจิกฺขิตํ สุเทสิตํ สุปญฺญปิตํ สุปฏฺฐิตํ สุวิวรํ สุวิภตฺตํ สุอุตฺตานีกตํ สุปกาสิตํ. โคตม นูปธิกนฺติ: อุปธิ วุจฺจนฺติ กิเลสา จ ขนฺธา จ อภิสงฺขารา จ. อุปธิปหานํ อุปธิวูปสมํ อุปธิปฏินิสฺสคฺคํ อุปธิปฏิปสฺสทฺธิ อมตํ นิพฺพานนฺติ สุกิตฺติตํ โคตม นูปธิกํ.

เยสีธ ทิฏฺฐํว สุตํ มุตํ วา สีลพฺพตํ วาปิ ปหาย สพฺพนฺติ: เย สพฺพา ทิฏฺฐิสุทฺธิโย ปหาย ปชหิตฺวา วิโนเทตฺวา พฺยนฺตีกริตฺวา อนภาวํ คเมตฺวา. เย สพฺพา สุตสุทฺธิโย. เย สพฺพา ทิฏฺฐิสุตสุทฺธิโย. เย สพฺพา มุตสุทฺธิโย. เย สพฺพา สีลสุทฺธิโย. เย สพฺพา วตฺตสุทฺธิโย. เย สพฺพา สีลพฺพตฺตสุทฺธิโย ปหาย ปชหิตฺวา วิโนเทตฺวา พฺยนฺตีกริตฺวา อนภาวํ คเมตฺวาติ เยสีธ ทิฏฺฐํว สุตํ มุตํ วา สีลพฺพตํ วา ปิ ปหาย สพฺพํ.

อเนกรูปมฺปิ ปหาย สพฺพนฺติ: อเนกวิธวตฺตกุตูหลมงฺคเลน สุทฺธิ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ ปหาย ปชหิตฺวา วิโนเทตฺวา พฺยนฺตีกริตฺวา อนภาวํ คเมตฺวาติ อเนกรูปมฺปิ ปหาย สพฺพํ.

ตณฺหํ ปริญฺญาย อนาสวา เย อหมฺปิ เต โอฆติณฺณาติ พฺรูมีติ: ตณฺหาติ: รูปตณฺหา สทฺทตณฺหา คนฺธตณฺหา รสตณฺหา โผฏฺฐพฺพตณฺหา ธมฺมตณฺหา. ตณฺหํ ปริญฺญายาติ: ตณฺหํ ตีหิ ปริญฺญาหิ ปริชานิตฺวา ญาตปริญฺญาย, ตีรณปริญฺญาย, ปหานปริญฺญาย.

กตมา ญาตปริญฺญา ? ตณฺหํ ปชานาติ "อยํ รูปตณฺหา, อยํ สทฺทตณฺหา, อยํ คนฺธตณฺหา, อยํ รสตณฺหา, อยํ โผฏฺฐพฺพตณฺหา, อยํ ธมฺมตณฺหาติ ปชานาติ ปสฺสติ; อยํ ญาตปริญฺญา.

กตมา ตีรณปริญฺญา ? เอวํ ญาตํ กตฺวา ตณฺหํ ตีเรติ อนิจฺจโต ทุกฺขโต โรคโต คณฺฑโต สลฺลโต อฆโต อาพาโต ปรโต ปโลกโต อีติโต อุปทฺทวโต ภยโต อุปสคฺคโต จลโต ปภงฺคุโต อทฺธุวโต อตาณโต อเลณโต อสรณโต อสรณีภูตโต ริตฺตโต ตุจฺฉโต สุญฺญโต

อนตฺตโต อาทีนวโต วิปริณามธมฺมโต อสารกโต อฆมูลกโต วธกโต สาสวโต สงฺขตโต มารามิสโต ชาติธมฺมโต ชราธมฺมโต พฺยาธิธมฺมโต มรณธมฺมโต โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสธมฺมโต สมุทยโต อตฺถงฺคมโต อนสฺสาทโต อาทีนวโต อนิสฺสรณโต ตีเรติ; อยํ ตีรณปริญฺญา

กตมา ปหานปริญฺญา ? เอวํ ตีเรตฺวา ตณฺหํ ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺตีกโรติ อนภาวํ คเมติ; อยํ ปหานปริญฺญา. ตํ ตณฺหํ อิมาหิ ตีหิ ปริญฺญาหิ ปริชานิตฺวาติ ตณฺหํ ปริญฺญาย. อนาสวาติ: จตฺตาโร อาสวา: กามาสโว, ภวาสโว, ทิฏฺฐาสโว, อวิชฺชาสโว. เยสํ อิเม อาสวา ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํคตา อายตึอนุปฺปาทธมฺมา; เต วุจฺจนฺติ อนาสวา. เยติ: อรหนฺโต ขีณาสวา. ตณฺหํ ปริญฺญาย อนาสวา เย อหมฺปิ เต โอฆติณฺณาติ พฺรูมีติ: เย ตณฺหํ ปริญฺญาย อนาสวา, อหมฺปิ เต "กาโมฆํ ติณฺณา ภโวฆํ ติณฺณา ทิฏฺโฐฆํ ติณฺณา อวิชฺโชฆํ ติณฺณา สพฺพํ สํสารปถํ ติณฺณา อุตฺติณฺณา นิตฺติณฺณา อติกฺกนฺตา สมติกฺกนฺตา วีติวตฺตาติ พฺรูมิ วทามีติ ตณฺหํ ปริญฺญาย อนาสวา เย อหมฺปิ เต โอฆติณฺณาติ พฺรูมิ. เตนาห โส พฺราหฺมโณ

"เอตาภินนฺทามิ วโจ มเหสิโน,
สุกิตฺติตํ โคตม นูปธีกํ,
เยสีธ ทิฏฺฐํว สุตํ มุตํ วา
สีลพฺพตํ วาปิ ปหาย สพฺพํ
อเนกรูปมฺปิ ปหาย สพฺพํ
ตณฺหํ ปริญฺญาย อนาสวา เย
อหมฺปิ เต โอฆติณฺณาติ พฺรูมีติ.

สห คาถาปริโยสานา. ฯเปฯ สตฺถา เม ภนฺเต ภควา, สาวโกหมสฺมีติ.

นนฺทมาณวกปญฺหานิทฺเทโส สตฺตโม.

เหมกมาณวกปญฺหานิทฺเทโส.

เยเม ปุพฺเพ วิยากํสุ (อิจฺจายสฺมา เหมโก)
(หุรํ โคตมสาสนา)
อิจฺจาสิ อิติ ภวิสฺสติ
สพฺพนฺตํ อิติหีติหํ
สพฺพนฺตํ ตกฺกวฑฺฒนํ
นาหํ ตตฺถ อภิรมึ.

เยเม ปุพฺเพ วิยากํสูติ: เยติ โย จ พาวรี พฺราหฺมโณ, เย จญฺเญ ตสฺส อาจริยา, เต สกํ ทิฏฺฐึ สกํ ขนฺตึ สกํ ลทฺธึ สกํ อชฺฌาสยํ สกํ อธิปฺปายํ พฺยากรึสุ อาจิกฺขึสุ เทสยึสุ ปญฺญปึสุ ปฏฺฐปึสุ วิวรึสุ วิภชึสุ อุตฺตานีมกํสุ ปกาเสสุนฺติ เยเม ปุพฺเพ วิยากํสุ.

อิจฺจายสฺมา เหมโกติ อิจฺจาติ: ปทสนฺธิ. ฯเปฯ ปทานุปุพฺพกเมตํ อิจฺจาติ. อายสฺมาติ: ปิยวจนํ ครุวจนํ สคารวสปฺปติสฺสาธิวจนเมตํ อายสฺมาติ. เหมโกติ: นามํ. ฯเปฯ อภิลาโปติ อิจฺจายสฺมา เหมโก.

หุรํ โคตมสาสนาติ: หุรํ โคตมสาสนา ปรํ โคตมสาสนา ปุเร โคตมสาสนา ปฐมตรํ โคตมสาสนา พุทฺธสาสนา ชินสาสนา ตถาคตสาสนา อรหนฺตสาสนาติ หุรํ โคตมสาสนา.

อิจฺจาสิ อิติ ภวิสฺสตีติ: เอวํ กิร อสิ, เอวํ กิร ภวิสฺสตีติ อิจฺจาสิ อิติ ภวิสฺสติ.

สพฺพนฺตํ อิติหีติหนฺติ: สพฺพนฺตํ อิติหีติหํ อิติกิราย ปรมฺปราย ปิฏกสมฺปทาย ตกฺกเหตุ นยเหตุ อาการปวิตกฺเกน ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา น สามํ สยมภิญฺญาตํ น อตฺตปจฺจกฺขํ ธมฺมํ กถยึสูติ สพฺพนฺตํ อิติหีติหํ

สพฺพนฺตํ ตกฺกวฑฺฒนนฺติ: สพฺพนฺตํ ตกฺกวฑฺฒนํ สกปฺปวฑฺฒนํ

กามวิตกฺกวชฺฌํ พฺยาปาทวิตกฺกวชฺฌํ วิหึสาวิตกฺกวชฺฌํ ญาติวิตกฺกวชฺฌํ ชนปทวิตกฺกวชฺฌํ อมรวิตกฺกวชฺฌํ ปรานุทฺทยตาปฏิสํยุตฺตวิตกฺกวชฺฌํ ลาภสกฺการสิโลกปฏิสํยุตฺตวิตกฺกวชฺฌํ อนวญฺญตฺติปฏิสํยุตฺตวิตกฺกวชฺฌนฺติ สพฺพนฺตํ ตกฺกวชฺฌํ

นาหํ ตตฺถ อภิรมึ น วินฺทึ นาธิคจฺฉึ น ปฏิลภินฺติ นาหํ ตตฺถ อภิรมินฺติ. เตนาห โส พฺราหฺมโณ

"เยเม ปุพฺเพ วิยากํสุ (อิจฺจายสฺมา เหมโก)
(หุรํ โคตมสาสนา)
อิจฺจาสิ อิติ ภวิสฺสติ
สพฺพนฺตํ อิติหีติหํ
สพฺพนฺตํ ตกฺกวชฺฌํ
นาหํ ตตฺถ อภิรมึ.
ตฺวญฺจ เม ธมฺมมกฺขาหิ
ตณฺหานิคฺฆาตนํ มุนิ
ยํ วิทิตฺวา สโต จรํ
ตเร โลเก วิสตฺติกํ.

ตฺวญฺจ เม ธมฺมมกฺขาหีติ: ตฺวนฺติ ภควนฺตํ ภณติ. ธมฺมมกฺขาหีติ: ธมฺมนฺติ: อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน จตฺตาโร สมฺมปฺปธาเน จตฺตาโร อิทฺธิปาเท ปญฺจินฺทฺริยานิ ปญฺจพลานิ สตฺต โพชฺฌงฺเค อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ นิพฺพานญฺจ นิพฺพานคามินิญฺจ ปฏิปทํ อกฺขาหิ อาจิกฺขาหิ เทเสหิ ปญฺญเปหิ ปฏฺฐเปหิ วิวราหิ วิภชาหิ อุตฺตานีกโรหิ ปกาเสหีติ ตฺวญฺจ เม ธมฺมมกฺขาหิ.

ตณฺหานิคฺฆาตนํ มุนีติ: ตณฺหาติ: รูปตณฺหา สทฺทตณฺหา คนฺธตณฺหา

รสตัณหา โผฏฐัพพตัณหา ธัมมตัณหา. ตัณหานิคฆาตนันติ: ตัณหานิคฆาตนํ ตัณหาปหานํ ตัณหาวูปสมํ ตัณหาปฏินิสสัคคํ ตัณหาปฏิปัสสัทธึ อมตํ นิพพานํ. มุนีติ: โมนํ วุจจติ ญาณํ. ฯเปฯ สังคชาลมติจจ โส มุนีติ ตัณหานิคฆาตนํ มุนิ.

ยํ วิทิตวา สโต จรันติ: ยํ วิทิตํ กัตวา ตุลยิตวา ตีรยิตวา วิภาวยิตวา วิภูตํ กัตวา. "สัพเพ สังขารา อนิจจาติ วิทิตํ กัตวา ตุลยิตวา ตีรยิตวา วิภาวยิตวา วิภูตํ กัตวา. "สัพเพ สังขารา ทุกขาติ. สัพเพ ธัมมา อนัตตาติ. ฯเปฯ ยังกิญจิ สมุทยธัมมํ; สัพพันตํ นิโรธธัมมันติ วิทิตํ กัตวา ตุลยิตวา ตีรยิตวา วิภาวยิตวา วิภูตํ กัตวา. สโตติ: จตูหากาเรหิ สโต: กายานุปัสสนาสติปัฏฐานํ ภาเวนโต สโต. ฯเปฯ โส วุจจติ สโต. จรันติ: จรันโต วิจรันโต อิริยันโต วัตเตนโต ปาเลนโต ยเปนโต ยาเปนโตติ ยํ วิทิตวา สโต จรํ.

ตเร โลเก วิสัตติกันติ วิสัตติกา วุจจติ ตัณหา; โย ราโค สาราโค. ฯเปฯ อภิชฌา โลโภ อกุสลมูลํ. วิสัตติกาติ: เกนัตเถน วิสัตติกา ? ฯเปฯ วิสฏา วิตถตาติ วิสัตติกา. โลเกติ: อปายโลเก มนุสสโลเก เทวโลเก ขันธโลเก ธาตุโลเก อายตนโลเก.

ตเร โลเก วิสัตติกันติ ยา สา โลเก วิสัตติกา, โลเก ตํ วิสัตติกํ สโต ตเรยย อุตตเรยย ปตเรยย สมติกกเมยย วีติวัตเตยยาติ ตเร โลเก วิสัตติกํ. เตนาห โส พราหมโณ

"ตวญจ เม ธัมมมักขาหิ ตัณหานิคฆาตนํ มุนิ
ยํ วิทิตวา สโต จรํ ตเร โลเก วิสัตติกันติ.
อิธ ทิฏฐสุตมุตํ (วิญญาเตสุ) ปิยรูเปสุ เหมก
ฉันทราควิโนทนํ นิพพานปทมัจจุตํ.

อิธ ทิฏฐสุตมุตํ วิญญาเตสูติ ทิฏฐันติ: จักขุนา ทิฏฐํ. สุตันติ:

โสเตน สุตํ. มุตนฺติ มุตํ ฆาเนน ฆายิตํ ชิวฺหาย สายิตํ กาเยน ผุฏฺฐํ. วิญฺญาตนฺติ มนสา ญาตนฺติ อิธ ทิฏฺฐสุตมุตํ วิญฺญาเตสุ.

ปิยรูเปสุ เหมกาติ: กิญฺจ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ ? จกฺขุํ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ. โสตํ. ฆานํ. ชิวฺหา. กาโย. มโน โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ. รูปํ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ. สทฺทา. คนฺธา. รสา. โผฏฺฐพฺพา. ธมฺมา โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ. จกฺขุวิญฺญาณํ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ. โสตวิญฺญาณํ. ฆานวิญฺญาณํ. ชิวฺหาวิญฺญาณํ. กายวิญฺญาณํ. มโนวิญฺญาณํ. โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ. จกฺขุสมฺผสฺโส โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ. โสตสมฺผสฺโส. ฆานสมฺผสฺโส. ชิวฺหาสมฺผสฺโส. กายสมฺผสฺโส. มโนสมฺผสฺโส โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ. จกฺขุสมฺผสฺสชา เวทนา โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ. โสตสมฺผสฺสชา เวทนา. ฆานสมฺผสฺสชา เวทนา. ชิวฺหาสมฺผสฺสชา เวทนา. กายสมฺผสฺสชา เวทนามโน สมฺผสฺสชา เวทนา โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ. รูปสญฺญา. โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ. สทฺทสญฺญา. คนฺธสญฺญา. รสสญฺญา. โผฏฺฐพฺพสญฺญา. ธมฺมสญฺญา โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ. รูปสญฺเจตนา โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ. สทฺทสญฺเจตนา คนฺธสญฺเจตนา. รสสญฺเจตนา. โผฏฺฐพฺพสญฺเจตนา. ธมฺมสญฺเจตนา โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ. รูปตณฺหา โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ. สทฺทตณฺหา. คนฺธตณฺหา. รสตณฺหา. โผฏฺฐพฺพตณฺหา. ธมฺมตณฺหา โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ. รูปวิตกฺโก โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ. สทฺทวิตกฺโก. คนฺธวิตกฺโก. รสวิตกฺโก. โผฏฺฐพฺพวิตกฺโก ธมฺมวิตกฺโก โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ. รูปวิจาโร โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ. สทฺทวิจาโร. คนฺธวิจาโร. รสวิจาโร. โผฏฺฐพฺพวิจาโร. ธมฺมวิจาโร โลเก ปิยรูปํ สาตรูปนฺติ ปิยรูเปสุ. เหมกาติ: ภควา ตํ พฺราหฺมณํ นาเมน อาลปติ.

ฉนฺทราควิโนทนนฺติ: ฉนฺทราโคติ: โย กาเมสุ กามจฺฉนฺโท กามราโค กามนนฺทิ กามตณฺหา กามสิเนโห กามปริฬาโห กามมุจฺฉา กามชฺโฌสานํ

กาโมโฆ กามโยโค กามุปาทานํ กามฉนฺทนีวรณํ. ฉนฺทราควิโนทนนฺติ: ฉนฺทราคปหานํ ฉนฺทราควูปสมํ ฉนฺทราคปฏินิสฺสคฺคํ ฉนฺทราคปฏิปสฺสทฺธึ อมตํ นิพฺพานนฺติ ฉนฺทราควิโนทนํ.

นิพฺพานปทมจฺจุตนฺติ: นิพฺพานปทํ ตาณปทํ เลณปทํ ปรายนปทํ อภยปทํ. อจฺจุตนฺติ: นิจฺจํ ธุวํ สสฺสตํ อวิปริณามธมฺมนฺติ นิพฺพานปทมจฺจุตํ. เตนาห ภควา

"อิธ ทิฏฺฐสุตมุตํ (วิญฺญาเตสุ) ปิยรูเปสุ เหมก
ฉนฺทราควิโนทนํ นิพฺพานปทมจฺจุตนฺติ.
เอตทญฺญาย เย สตา ทิฏฺฐธมฺมาภินิพฺพุตา
อุปสนฺตา จ เต สทา ติณฺณา โลเก วิสตฺติกนฺติ.

เอตทญฺญาย เย สตาติ เอตนฺติ: อมตํ นิพฺพานํ, โยโส สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฏินิสฺสคฺโค ตณฺหกฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพานํ. อญฺญายาติ: อญฺญาย ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา. "สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ อญฺญาย ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา. "สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ. สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ. ฯเปฯ ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ, สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ อญฺญาย ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา. เยติ: อรหนฺโต ขีณาสวา. สตาติ: จตูหิ การเณหิ สตา: กาเย กายานุปสฺสนาสติปฏฺฐานํ ภาเวนฺตา สตา. ฯเปฯ เต วุจฺจนฺติ สตาติ เอตทญฺญาย เย สตา.

ทิฏฺฐธมฺมาภินิพฺพุตาติ: ทิฏฺฐธมฺมา ญาตธมฺมา ตุลิตธมฺมา ตีริตธมฺมา วิภาวิตธมฺมา วิภูตธมฺมา. สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ. ฯเปฯ ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ ทิฏฺฐธมฺมา ญาตธมฺมา ตุลิตธมฺมา ตีริตธมฺมา, วิภาวิตธมฺมา วิภูตธมฺมา. อภินิพฺพุตาติ: ราคสฺส นิพฺพาปิตตฺตา อภินิพฺพุตา, โทสสฺส นิพฺพาปิตตฺตา อภินิพฺพุตา, โมหสฺส นิพฺพาปิตตฺตา อภินิพฺพุตา,

โกธสฺส. อุปนาหสฺส. ฯเปฯ สพฺพากุสลาภิสงฺขารานํ นิพฺพาปิตตฺตา อภินิพฺพุตาติ ทิฏฺฐิธมฺมาภินิพฺพุตา.

อุปสนฺตา จ เต สทาติ อุปสนฺตาติ: ราคสฺส สนฺตตฺตา อุปสนฺตา, โทสสฺส สนฺตตฺตา อุปสนฺตา โมหสฺส สนฺตตฺตา อุปสนฺตา. โกธสฺส. อุปนาหสฺส. ฯเปฯ สพฺพากุสลาภิสงฺขารานํ สนฺตตฺตา สมิตตฺตา วิชฺฌาตตฺตา นิพฺพุตตฺตา วิคตตฺตา ปฏิปสฺสทฺธตฺตา สนฺตา อุปสนฺตา วูปสนฺตา นิพฺพุตา ปฏิปสฺสทฺธาติ อุปสนฺตา. เตติ: อรหนฺโต ขีณาสวา. สทาติ: สทา สพฺพทา สพฺพกาลํ นิจฺจกาลํ ธุวกาลํ สตตํ สมิตํ อพฺโพกิณฺณํ โปขานุโปขํ อุทกุมฺมิชาตํ อวีจิสนฺตติสหิตํ ผุสฺสิตํ ปุเรภตฺตํ ปจฺฉาภตฺตํ ปุริมยาเม มชฺฌิมยาเม ปจฺฉิมยาเม กาเฬ ชุณฺเห วสฺเส เหมนฺเต คิเมฺห ปุริเม วโยขนฺเธ มชฺฌิเม วโยขนฺเธ ปจฺฉิเม วโยขนฺเธติ อุปสนฺตา จ เต สทา.

ติณฺณา โลเก วิสตฺติกนฺติ: วิสตฺติกา วุจฺจติ ตณฺหา; โย ราโค สาราโค. ฯเปฯ อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํ. วิสตฺติกาติ เกนฏฺเฐน วิสตฺติกา ? ฯเปฯ วิสฏา วิตฺถตาติ วิสตฺติกา โลเกติ: อปายโลเก. ฯเปฯ อายตนโลเก. ติณฺณา โลเกติ: ยา สา โลเก วิสตฺติกา, โลเก ตํ วิสตฺติกํ ติณฺณา อุตฺติณฺณา นิตฺติณฺณา อติกฺกนฺตา สมติกฺกนฺตา วีติวตฺตาติ ติณฺณา โลเก วิสตฺติกนฺติ. เตนาห ภควา.

"เอตทญฺญาย เย สตา ทิฏฺฐิธมฺมาภินิพฺพุตา
อุปสนฺตา จ เต สทา ติณฺณา โลเก วิสตฺติกนฺติ.

สห คาถาปริโยสานา. ฯเปฯ สตฺถา เม ภควา, สาวโกหมสฺมีติ.

เหมกมาณวกปญฺหานิทฺเทโส สตฺตโม.

โตเทยฺยมาณวกปญฺหานิทฺเทโส.

ยสฺมึ กามา น วสนฺติ, (อิจฺจายสฺมา โตเทยฺโย)
ตณฺหา ยสฺส น วิชฺชติ,
กถํกถา จ โย ติณฺโณ,
วิโมกฺโข ตสฺส กีทิโส.

ยสฺมึ กามา น วสนฺตีติ: ยสฺมึ กามา น วสนฺติ น สํวสนฺติ น อาวสนฺติ. อิจฺจายสฺมา โตเทยฺโยติ อิจฺจาติ: ปทสนฺธิ. ฯเปฯ ปทานุปุพฺพตเมตํ อิจฺจาติ. อายสฺมาติ ปิยวจนํ ครุวจนํ สคารวสปฺปติสฺสาธิวจนเมตํ อายสฺมาติ. โตเทยฺโยติ: ตสฺส พฺราหฺมณสฺส นามํ. ฯเปฯ อภิลาโปติ อิจฺจายสฺมา โตเทยฺโย.

ตณฺหา ยสฺส น วิชฺชตีติ: ตณฺหา ยสฺส นตฺถิ น สํวิชฺชติ นุปลพฺภติ; ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปฺปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒาติ ตณฺหา ยสฺส น วิชฺชติ.

กถํกถา จ โย ติณฺโณติ: กถํกถา จ โย ติณฺโณ อุตฺติณฺโณ นิตฺติณฺโณ อติกฺกนฺโต สมติกฺกนฺโต วีติวตฺโตติ กถํกถา จ โย ติณฺโณ.

วิโมกฺโข ตสฺส กีทิโสติ: วิโมกฺโข ตสฺส กีทิโส กีสณฺฐิโต กึปกาโร กึปฏิภาโคติ อิจฺฉิตพฺโพติ วิโมกฺขํ ปุจฺฉติ วิโมกฺโข ตสฺส กีทิโส. เตนาห โส พฺราหฺมโณ

"ยสฺมึ กามา น วสนฺติ, (อิจฺจายสฺมา โตเทยฺโย)
ตณฺหา ยสฺส น วิชฺชติ,
กถํกถา จ โย ติณฺโณ,
วิโมกฺโข ตสฺส กีทิโสติ.

ยสฺมึ กามา น วสนฺติ, (โตเทยฺยาติ ภควา)

ตณฺหา ยสฺส น วิชฺชติ,
กถํกถา จ โย ติณฺโณ,
วิโมกฺโข ตสฺส นาปโร.

ยสฺมึ กามา น วสนฺตีติ: ยสฺมินฺติ: อรหนฺเต ขีณาสเว. กามาติ: อุทฺทานโต เทฺว กามา: วตฺถุกามา จ, กิเลสกามา จ. ฯเปฯ อิเม วุจฺจนฺติ วตฺถุกามา. ฯเปฯ อิเม วุจฺจนฺติ กิเลสกามา. น วสนฺตีติ: ยสฺมึ กามา น วสนฺติ น สํวสนฺติ น อาวสนฺติ ยสฺมึ กามา น วสนฺติ. โตเทยฺยาติ ภควาติ: โตเทยฺยาติ: ภควา ตํ พฺราหฺมณํ นาเมน อาลปติ. ภควาติ: คารวาธิวจนเมตํ. ฯเปฯ สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ. ฯเปฯ ยทิทํ ภควาติ โตเทยฺยาติ ภควา.

ตณฺหา ยสฺส น วิชฺชตีติ: ตณฺหาติ: รูปตณฺหา สทฺทตณฺหา คนฺธตณฺหา รสตณฺหา โผฏฺฐพฺพตณฺหา ธมฺมตณฺหา. ยสฺสาติ: อรหโต ขีณาสวสฺส. ตณฺหา ยสฺส น วิชฺชตีติ: ตณฺหา ยสฺส นตฺถิ น สํวิชฺชติ นุปลพฺภติ; ปหีนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒาติ ตณฺหา ยสฺส น วิชฺชติ.

กถํกถา จ โย ติณฺโณติ: กถํกถา วุจฺจติ วิจิกิจฺฉา. ทุกฺเข กงฺขา. ฯเปฯ ฉมฺภิตตฺตํ จิตฺตสฺส มโนวิเลโข. โยติ: โยโส ขีณาสโว. กถํกถา จ โย ติณฺโณติ: กถํกถา จ โย ติณฺโณ อุตฺติณฺโณ นิตฺติณฺโณ อติกฺกนฺโต สมติกฺกนฺโต วีติวตฺโตติ กถํกถา จ โย ติณฺโณ.

วิโมกฺโข ตสฺส นาปโรติ นตฺถิ ตสฺส อปโร วิโมกฺโข, เยน วิโมกฺเขน วิมุจฺเจยฺย; กตํ ตสฺส วิโมกฺเขน กรณียนฺติ วิโมกฺโข ตสฺส นาปโรติ. เตนาห ภควา.

ยสฺมึ กามา น วสนฺติ, (โตเทยฺยาติ ภควา)
ตณฺหา ยสฺส น วิชฺชติ,
กถํกถา จ โย ติณฺโณ,

วิโมกฺโข ตสฺส นาปโรติ.
นิราสโส โส, อุท อาสสาโน,
ปญฺญาณวา โส, อุท ปญฺญกปฺปี,
มุนี อหํ สกฺก ยถา วิชญฺญํ
ตมฺเม วิยาจิกฺข สมนฺตจกฺขุ.

นิราสโส โส อุท อาสสาโนติ: นิตฺตณฺโห โส, อุทาหุ สตณฺโห รูเป อาสีสติ, สทฺเท. คนฺเธ. รเส. โผฏฺฐพฺเพ. กุลํ. คณํ. อาวาสํ. ลาภํ. ยสํ. ปสํสํ. สุขํ. จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ. กามธาตุํ. รูปธาตุํ. อรูปธาตุํ. กามภวํ. รูปภวํ. อรูปภวํ. สญฺญาภวํ. เนวสญฺญานาสญฺญาภวํ. เอกโวการภวํ. จตุโวการภวํ. ปญฺจโวการภวํ. อตีตํ. อนาคตํ. ปจฺจุปฺปนฺนํ. ทิฏฺฐสุตมุตวิญฺญาตพฺเพ ธมฺเม อาสีสติ อิจฺฉติ สาทิยติ ปตฺเถติ ปิเหติ อภิชปฺปตีติ นิราสโส โส อุท อาสสาโน.

ปญฺญาณวา โส อุท ปญฺญกปฺปีติ ปญฺญาณวา โสติ: ปณฺฑิโต ปญฺญวา พุทฺธิมา ญาณี วิภาวี เมธาวี. อุท ปญฺญกปฺปีติ: อุทาหุ อฏฺฐสมาปตฺติญาเณน วา ปญฺจาภิญฺญาญาเณน วา มิจฺฉาญาเณน วา ตณฺหากปฺปํ วา ทิฏฺฐิกปฺปํ วา กปฺเปติ ชเนติ สญฺชเนติ นิพฺพตฺเตติ อภินิพฺพตฺเตตีติ ปญฺญาณวา โส อุท ปญฺญกปฺปี.

มุนี อหํ สกฺก. ยถา วิชญฺญนฺติ สกฺกาติ: สกฺโก. อถวา สกฺยกุลา ปพฺพชิโตติปิ สกฺโก. อถวา อฑฺโฒ มหทฺธโน ธนวาติปิ สกฺโก. ตสฺสิมานิ ธนานิ. เสยฺยถีทํ ? สทฺธาธนํ สีลธนํ หิริธนํ โอตฺตปฺปธนํ สุตธนํ จาคธนํ ปญฺญาธนํ สติปฏฺฐานธนํ สมฺมปฺปธานธนํ อิทฺธิปาทธนํ อินฺทฺริยธนํ พลธนํ โพชฺฌงฺคธนํ มคฺคธนํ ผลธนํ นิพฺพานธนํ. เตหิ อเนกวิเธหิ ธนรตเนหิ อฑฺโฒ มหทฺธโน ธนวาติปิ สกฺโก. อถวา ปหุ วิสวี อลมตฺโต สูโร วีโร วิกฺกนฺโต อภิรุ อฉมฺภี อนุตฺราสี อปลายี ปหีนภยเภรโว

วิคตโลมหํโสติปิ สักโก. มุนี อหํ สักก ยถา วิชัญัญันติ: ยํ สักก มุนี ชาเนย์ยํ วิชาเนย์ยํ ปฏิวิชาเณย์ยํ ปฏิวิชัเณย์ยันติ มุนี อหํ สักก วิชัญัญํ.

ตัมเม วิยาจิก์ข สมันตจักขูติ ตันติ: ยํ ปุจ์ฉามิ ยํ ยาจามิ ยํ อัช์เฌสามิ ยํ ปสาเทมิ. วิยาจิกขาติ: อาจิก์ข เทเสหิ ปัญ์ญเปหิ ปัฏ์ฐเปหิ วิวราหิ วิภชาหิ อุต์ตานีกโรหิ ปกาเสหิ. สมันตจักขูติ: สมันตจักขุ วุจ์จติ สัพพัญ์ญุตญาณํ. ฯเปฯ ตถาคโต เตน สมันตจักขูติ ตัมเม วิยาจิก์ข สมันตจักขุ. เตนาห โส พ์ราห์มโณ.

> "นิราสโส โส, อุท อาสสาโน,
> ปัญ์ญาณวา โส, อุท ปัญ์ญกัปปี,
> มุนี อหํ สักก ยถา วิชัญ์ญํ,
> ตัมเม วิยาจิก์ข สมันตจักขูติ.
> นิราสโส โส, น จ อาสสาโน,
> ปัญ์ญาณวา โส, น จ ปัญ์ญกัปปี,
> เอวัมปิ โตเทย์ย มุนี วิชาน
> อกิญ์จนํ กามภเว อสัต์ตํ.

นิราสโส โส น จ อาสสาโนติ: นิตัณ์โห โส, น สตัณ์โห รูเป นาสีสติ สัท์เท. คันเธ. ฯเปฯ ทิฏ์ฐสุตมุตวิญ์ญาตัพเพ ธัมเม นาสีสติ น อิจ์ฉติ น สาทิยติ น ปัต์เถติ น ปิเหติ นาภิชัปปติ นิราสโส โจ น โส อาสสาโน.

ปัญ์ญาณวา โส น จ ปัญ์ญกัปปีติ: ปัญ์ญาณวา โสติ: ปัณฑิโต ปัญ์ญวา พุท์ธิมา ญาณี วิภาวี เมธาวี. น จ ปัญ์ญกัปปีติ: อัฏ์ฐสมาปัต์ติญาเณน วา ปัญ์จาภิญ์ญาญาเณน วา มิจ์ฉาญาเณน วา ตัณ์หากัปปํ วา ทิฏ์ฐิกัปปํ วา น กัปเปติ น ชเนติ น สัญ์ชเนติ น นิพพัต์เตติ นาภินิพพัต์เตติ ปัญ์ญาณวา โส น จ ปัญ์ญกัปปี.

เอวมฺปิ โตเทยฺย มุนึ วิชานาหีติ มุนินฺติ โมนํ วุจฺจติ ญาณํ. ฯเปฯ สงฺคชาลมติจฺจ โส มุนิ. เอวมฺปิ โตเทยฺย มุนึ วิชานาหีติ โตเทยฺย เอวํ มุนึ ชาน วิชาน ปฏิวิชานาหิ เอวมฺปิ โตเทยฺย มุนึ วิชาน.

อกิญฺจนํ กามภเว อสตฺตนฺติ อกิญฺจนนฺติ ราคกิญฺจนํ โทสกิญฺจนํ โมหกิญฺจนํ มานกิญฺจนํ ทิฏฺฐิกิญฺจนํ กิเลสกิญฺจนํ ทุจฺจริตกิญฺจนํ. ยสฺเสเต กิญฺจนา ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปฺปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒา. โส วุจฺจติ อกิญฺจโน. กามภเวติ กามาติ อุทฺทานโต เทฺว กามา: วตฺถุกามา จ กิเลสกามา จ. ฯเปฯ อิเม วุจฺจนฺติ วตฺถุกามา. ฯเปฯ อิเม วุจฺจนฺติ กิเลสกามา. ภวาติ เทฺว ภวา กมฺมภโว จ ปฏิสนฺธิโก จ ปุนพฺภโว. ฯเปฯ อยํ ปฏิสนฺธิโก ปุนพฺภโว. อกิญฺจนํ กามภเว อสตฺตนฺติ อกิญฺจนํ กาเม จ ภเว จ อสตฺตํ อลคฺคํ อลคฺคิตํ อปลิพุทฺธํ นิกฺขนฺตํ นิสฺสฏฺฐํ วิปฺปมุตฺตํ วิสํยุตฺตํ วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรนฺตนฺติ อกิญฺจนํ กามภเว อสตฺตํ. เตนาห ภควา

"นิราสโส โส น จ อาสสาโน
ปญฺญาณวา โส น จ ปญฺญกปฺปี
เอวมฺปิ โตเทยฺย มุนึ วิชาน
อกิญฺจนํ กามภเว อสตฺตนฺติ.

สห คาถาปริโยสานา. ฯเปฯ สตฺถา เม ภนฺเต ภควา, สาวโกหมสฺมีติ.

โตเทยฺยมาณวกปญฺหานิทฺเทโส นวโม.

กปฺปมาณวกปญฺหานิทฺเทโส.

มชฺเฌ สรสฺมึ ติฏฺฐตํ (อิจฺจายสฺมา กปฺโป)
โอเฆ ชาเต มหพฺภเย
ชรามจฺจุปเรตานํ
ทีปํ ปพฺรูหิ มาริส
ตฺวญฺจ เม ทีปมกฺขาหิ
ยถายิทํ นาปรํ สิยาฯ

มชฺเฌ สรสฺมึ ติฏฺฐตนฺติ. สโร วุจฺจติ สํสาโร อาคมนํ คมนํ คมนาคมนํ กาลํ คติ ภวาภโว จุติ จ อุปปตฺติ จ นิพฺพตฺติ จ เภโท จ ชาติ จ ชรา จ มรณญฺจ. สํสารสฺส ปุริมาปิ โกฏิ น ปญฺญายติ, ปจฺฉิมาปิ โกฏิ น ปญฺญายติ. มชฺเฌ จ สํสาเร สตฺตา ฐิตา ปติฏฺฐิตา อลฺลีนา อุปคตา อชฺโฌสิตา อธิมุตฺตา. กถํ สํสารสฺส ปุริมา โกฏิ น ปญฺญายติ ? เอตฺตกา ชาติโย วฏฺฏํ วตฺติ, ตโต ปรํ น วตฺตตีติ, เหวํ นตฺถิ; เอวมฺปิ สํสารสฺส ปุริมา โกฏิ น ปญฺญายติ. เอตฺตกานิ ชาติสตานิ วฏฺฏํ วตฺติ, ตโต ปรํ น วตฺตตีติ, เหวํ นตฺถิ; เอวมฺปิ สํสารสฺส ปุริมา โกฏิ น ปญฺญายติ. เอตฺตกานิ ชาติสหสฺสานิ วฏฺฏํ วตฺติ, ตโต ปรํ น วตฺตตีติ, เหวํ นตฺถิ; เอวมฺปิ สํสารสฺส ปุริมา โกฏิ น ปญฺญายติ. เอตฺตกานิ ชาติสตสหสฺสานิ วฏฺฏํ วตฺติ, ตโต ปรํ น วตฺตตีติ, เหวํ นตฺถิ; เอวมฺปิ สํสารสฺส ปุริมา โกฏิ น ปญฺญายติ. เอตฺตกา ชาติโกฏิโย วฏฺฏํ วตฺติ, ตโต ปรํ น วตฺตตีติ, เหวํ นตฺถิ; เอวมฺปิ สํสารสฺส ปุริมา โกฏิ น ปญฺญายติ. เอตฺตกานิ ชาติโกฏิสตานิ วฏฺฏํ วตฺติ, ตโต ปรํ น วตฺตตีติ, เหวํ นตฺถิ; เอวมฺปิ สํสารสฺส ปุริมา โกฏิ น ปญฺญายติ. เอตฺตกานิ

ชาติโกฏิสหสฺสานิ วฑฺฒํ วตฺตติ, ตโต ปรํ น วตฺตติ, เหวํ นตฺถิ; เอวมฺปิ สํสารสฺส ปุริมา โกฏิ น ปญฺญายติ. เอตฺตกานิ ชาติโกฏิสตสหสฺสานิ วฑฺฒํ วตฺตติ, ตโต ปรํ น วตฺตติ, เหวํ นตฺถิ; เอวมฺปิ สํสารสฺส ปุริมา โกฏิ น ปญฺญายติ. เอตฺตกานิ วสฺสานิ วฑฺฒํ วตฺตติ, ตโต ปรํ น วตฺตติ, เหวํ นตฺถิ; เอวมฺปิ สํสารสฺส ปุริมา โกฏิ น ปญฺญายติ. เอตฺตกานิ วสฺสสตานิ วฑฺฒํ วตฺตติ, ตโต ปรํ น วตฺตติ, เหวํ นตฺถิ; เอวมฺปิ สํสารสฺส ปุริมา โกฏิ น ปญฺญายติ. เอตฺตกานิ วสฺสสหสฺสานิ วฑฺฒํ วตฺตติ, ตโต ปรํ น วตฺตติ, เหวํ นตฺถิ; เอวมฺปิ สํสารสฺส ปุริมา โกฏิ น ปญฺญายติ. เอตฺตกานิ วสฺสสตสหสฺสานิ วฑฺฒํ วตฺตติ, ตโต ปรํ น วตฺตติ, เหวํ นตฺถิ; เอวมฺปิ สํสารสฺส ปุริมา โกฏิ น ปญฺญายติ. เอตฺตกา วสฺสโกฏิโย วฑฺฒํ วตฺตติ, ตโต ปรํ วตฺตติ, เหวํ นตฺถิ; เอวมฺปิ สํสารสฺส ปุริมา โกฏิ น ปญฺญายติ. เอตฺตกานิ วสฺสโกฏิสตานิ วฑฺฒํ วตฺตติ, ตโต ปรํ น วตฺตติ, เหวํ นตฺถิ; เอวมฺปิ สํสารสฺส ปุริมา โกฏิ น ปญฺญายติ. เอตฺตกานิ วสฺสโกฏิสหสฺสานิ วฑฺฒํ วตฺตติ ตโต ปรํ น วตฺตติ, เหวํ นตฺถิ; เอวมฺปิ สํสารสฺส ปุริมา โกฏิ น ปญฺญายติ. เอตฺตกานิ วสฺสโกฏิสตสหสฺสานิ วฑฺฒํ วตฺตติ, ตโต ปรํ วตฺตติ, เหวํ นตฺถิ; เอวมฺปิ สํสารสฺส ปุริมา โกฏิ น ปญฺญายติ. เอตฺตกานิ กปฺปานิ วฑฺฒํ วตฺตติ, ตโต ปรํ น วตฺตติ, เหวํ นตฺถิ; เอวมฺปิ สํสารสฺส ปุริมา โกฏิ น ปญฺญายติ. เอตฺตกานิ กปฺปสตานิ วฑฺฒํ วตฺตติ, ตโต ปรํ น วตฺตติ, เหวํ นตฺถิ; เอวมฺปิ สํสารสฺส ปุริมา โกฏิ น ปญฺญายติ. เอตฺตกานิ กปฺปสหสฺสานิ วฑฺฒํ วตฺตติ, ตโต ปรํ น วตฺตติ, เหวํ นตฺถิ; เอวมฺปิ สํสารสฺส ปุริมา โกฏิ น ปญฺญายติ. เอตฺตกานิ กปฺปสตสหสฺสานิ วฑฺฒํ วตฺตติ, ตโต ปรํ น วตฺตติ, เหวํ นตฺถิ; เอวมฺปิ สํสารสฺส ปุริมา โกฏิ น ปญฺญายติ. เอตฺตกานิ

กปฺปโกฏิโย วฏฺฏํ วตฺติ, ตโต ปรํ น วตฺตติ, เหวํ นตฺถิ; เอวมฺปิ สํสารสฺส ปุริมา โกฏิ น ปญฺญายติ. เอตฺตกานิ กปฺปโกฏิสตานิ วฏฺฏํ วตฺติ ตโต ปรํ น วตฺตติ เหวํ นตฺถิ; เอวมฺปิ สํสารสฺส ปุริมา โกฏิ น ปญฺญายติ. เอตฺตกานิ กปฺปโกฏิสหสฺสานิ วฏฺฏํ วตฺติ, ตโต ปรํ น วตฺตติ, เหวํ นตฺถิ; เอวมฺปิ สํสารสฺส ปุริมา โกฏิ น ปญฺญายติ. เอตฺตกานิ กปฺปโกฏิสตสหสฺสานิ วฏฺฏํ วตฺติ, ตโต ปรํ น วตฺตติ, เหวํ นตฺถิ; เอวมฺปิ สํสารสฺส ปุริมา โกฏิ น ปญฺญายติ.

วุตฺตํ เหตํ ภควตา อนมตคฺโคยํ ภิกฺขเว สํสาโร ปุพฺพา โกฏิ น ปญฺญายติ; อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหาสญฺโญชนานํ สนฺธาวตํ สํสรตํ เอวํ ทีฆรตฺตํ โข ภิกฺขเว ทุกฺขํ ปจฺจนุภูตํ ติพฺพํ พฺยสนํ กฏสี วฑฺฒิตา, ยาวญฺจิทํ ภิกฺขเว อลเมว สพฺพสงฺขาเรสุ นิพฺพินฺทิตุํ, อลํ วิรชฺชิตุํ, อลํ มุจฺจิตุนฺติ เอวมฺปิ สํสารสฺส ปุริมา โกฏิ น ปญฺญายติ.

กถํ สํสารสฺส ปจฺฉิมา โกฏิ น ปญฺญายติ ? เอตฺตกา ชาติโย วฏฺฏํ วตฺติสฺสติ, ตโต ปรํ น วตฺติสฺสติ, เหวํ นตฺถิ: เอวมฺปิ สํสารสฺส ปจฺฉิมา โกฏิ น ปญฺญายติ. เอตฺตกานิ ชาติสตานิ. เอตฺตกานิ ชาติสหสฺสานิ. เอตฺตกานิ ชาติสตสหสฺสานิ. ฯเปฯ เอตฺตกานิ ชาติโกฏิโย. เอตฺตกานิ ชาติโกฏิสตานิ. เอตฺตกานิ. ชาติโกฏิสหสฺสานิ. เอตฺตกานิ ชาติโกฏิสตสหสฺสานิ. เอตฺตกานิ วสฺสานิ. เอตฺตกานิ วสฺสสตานิ. เอตฺตกานิ วสฺสสหสฺสานิ. เอตฺตกานิ วสฺสสตสหสฺสานิ. เอตฺตกานิ วสฺสโกฏิโย. เอตฺตกานิ วสฺสโกฏิสตานิ. เอตฺตกานิ วสฺสโกฏิสหสฺสานิ. เอตฺตกานิ วสฺสโกฏิสตสหสฺสานิ. เอตฺตกานิ กปฺปานิ. เอตฺตกานิ กปฺปสตานิ. เอตฺตกานิ กปฺปสหสฺสานิ. เอตฺตกานิ กปฺปสตสหสฺสานิ. เอตฺตกานิ กปฺปโกฏิโย. เอตฺตกานิ กปฺปโกฏิสตานิ. เอตฺตกานิ กปฺปโกฏิสหสฺสานิ. เอตฺตกานิ กปฺปโกฏิสตสหสฺสานิ วฏฺฏํ วตฺติสฺสติ, ตโต ปรํ น วตฺติสฺสติ,

เหวํ นตฺถิ; เอวมฺปิ สํสารสฺส ปจฺฉิมา โกฏิ น ปญฺญายติ. เอวมฺปิ สํสารสฺส ปุริมาปิ โกฏิ น ปญฺญายติ, ปจฺฉิมาปิ โกฏิ น ปญฺญายติ. มชฺเฌว สํสาเร สตฺตา ฐิตา ปติฏฺฐิตา อลฺลีนา อุปคตา อชฺโฌสิตา อธิมุตฺตาติ มชฺเฌ สรสฺมึ ติฏฺฐตํ.

อิจฺจายสฺมา กปฺโปติ: อิจฺจาติ: ปทสนฺธิ. ฯเปฯ ปทานุปุพฺพกเมตํ อิจฺจาติ. อายสฺมาติ: ปิยวจนํ ครุวจนํ สคารวสปฺปติสฺสาธิวจนเมตํ อายสฺมาติ. กปฺโปติ: ตสฺส พฺราหฺมณสฺส นามํ. ฯเปฯ อภิลาโป อิจฺจายสฺมา กปฺโป.

โอเฆ ชาเต มหพฺภเยติ: กาโมเฆ ภโวเฆ ทิฏฺโฐเฆ อวิชฺโชเฆ ชาเต สญฺชาเต นิพฺพตฺเต อภินิพฺพตฺเต ปาตุภูเต. มหพฺภเยติ: ชาติภเย ชราภเย พฺยาธิภเย มรณภเยติ โอเฆ ชาเต มหพฺภเย.

ชรามจฺจุปเรตานนฺติ: ชราย ผุฏฺฐานํ ปเรตานํ สโมหิตานํ สมนฺนาคตานํ มจฺจุนา ผุฏฺฐานํ ปเรตานํ สโมหิตานํ สมนฺนาคตานํ ชาติยา อนุคตานํ ชราย อนุสฏานํ พฺยาธินา อภิภูตานํ มรเณน อพฺภาหตานํ อตาณานํ อเลณานํ อสรณานํ อสรณีภูตานนฺติ ชรามจฺจุปเรตานํ.

ทีปํ ปพฺรูหิ มาริสาติ: ทีปํ ตาณํ เลณํ คติปรายนํ พฺรูหิ อาจิกฺขาหิ เทเสหิ ปญฺญเปหิ ปฏฺฐเปหิ วิวราหิ วิภชาหิ อุตฺตานีกโรหิ ปกาเสหิ. มาริสาติ: ปิยวจนํ ครุวจนํ สคารวสปฺปติสฺสาธิวจนเมตํ มาริสาติ ทีปํ ปพฺรูหิ มาริส.

ตฺวญฺจ เม ทีปมกฺขาหีติ: ตฺวนฺติ ภควนฺตํ ภณติ. ทีปมกฺขาหีติ: ทีปํ ตาณํ เลณํ สรณํ คติปรายนํ อกฺขาหิ อาจิกฺขาหิ เทเสหิ ปญฺญเปหิ ปฏฺฐเปหิ วิวราหิ วิภชาหิ อุตฺตานีกโรหิ ปกาเสหีติ ตฺวญฺจ เม ทีปมกฺขาหิ.

ยถายิทํ นาปรํ สิยาติ: ยถา อิทํ ทุกฺขํ อิเธว นิรุชฺเฌยฺย วูปสเมยฺย อตฺถํ คจฺเฉยฺย ปฏิปสฺสมฺเภยฺย ปุน ปฏิสนฺธิกํ ทุกฺขํ น นิพฺพตฺเตยฺย กามธาตุยา วา รูปธาตุยา วา อรูปธาตุยา วา กามภเว วา รูปภเว วา อรูปภเว วา สญฺญาภเว วา อสญฺญาภเว วา เนวสญฺญานาสญฺญาภเว วา

เอกโวการภเว วา จตุโวการภเว วา ปญฺจโวการภเว วา ปุน คติยา วา ปุน อุปปตฺติยา วา ปุน ปฏิสนฺธิยา วา ภเว วา สํสาเร วา วฏฺเฏ วา น ชาเนยฺย น สญฺชาเนยฺย น นิพฺพตฺเตยฺย อิเธว นิรุชฺเฌยฺย วูปสเมยฺย อตฺถํ คจฺเฉยฺย ปฏิปสฺสมฺเภยฺยาติ ยถายิทํ นาปรํ สิยา. เตนาห โส พฺราหฺมโณ

"มชฺเฌ สรสฺมึ ติฏฺฐตํ (อิจฺจายสฺมา กปฺโป)
โอฆสฺมึ ชาเต มหพฺภเย
ชรามจฺจุปเรตานํ
ทีปํ ปพฺรูหิ มาริส
ตฺวญฺจ เม ทีปมกฺขาหิ
ยถายิทํ นาปรํ สิยาติ.
มชฺเฌ สรสฺมึ ติฏฺฐตํ (กปฺปาติ ภควา)
โอฆสฺมึ ชาเต มหพฺภเย
ชรามจฺจุปเรตานํ
ทีปํ ปพฺรูมิ กปฺป เต.

มชฺเฌ สรสฺมึ ติฏฺฐตนฺติ: สโร วุจฺจติ สํสาโร: อาคมนํ คมนํ คมนาคมนํ กาลํ คติ ภวาภโว จุติ จ อุปปตฺติ จ นิพฺพตฺติ จ เภโท จ ชาติ จ ชรา จ มรณญฺจ. สํสารสฺส ปุริมาปิ โกฏิ น ปญฺญายติ, ปจฺฉิมาปิ โกฏิ น ปญฺญายติ. ฯเปฯ มชฺเฌ จ สํสาเร สตฺตา ฐิตา ปติฏฺฐิตา อลฺลีนา อุปคตา อชฺโฌสิตา อธิมุตฺตา.

กถํ สํสารสฺส ปุริมา โกฏิ น ปญฺญายติ ? ฯเปฯ เอวมฺปิ สํสารสฺส ปุริมา โกฏิ น ปญฺญายติ.

กถํ สํสารสฺส ปจฺฉิมา โกฏิ น ปญฺญายติ ? ฯเปฯ เอวมฺปิ สํสารสฺส ปจฺฉิมา โกฏิ น ปญฺญายติ. เอวํ สํสารสฺส ปุริมาปิ โกฏิ น ปญฺญายติ, ปจฺฉิมาปิ โกฏิ น ปญฺญายติ. มชฺเฌว สํสาเร สตฺตา ฐิตา ปติฏฺฐิตา

อัชฌัตตัญจ พหิทธา จ อุปคตา อชฺโฌสิตา อธิมุตฺตาติ มัชเฌ สรัสมึ ติฏฺฐตํ. กปฺปาติ ภควาติ: กปฺปาติ: ภควา ตํ พฺราหฺมณํ นาเมน อาลปติ. ภควาติ: คารวาธิวจนเมตํ ฯเปฯ สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ, ยทิทํ ภควาติ กปฺปาติ ภควา.

โอเฆ ชาเต มหพฺภเยติ: กาโมเฆ ภโวเฆ ทิฏฺโฐเฆ อวิชฺโชเฆ ชาเต สญฺชาเต นิพฺพตฺเต อภินิพฺพตฺเต ปาตุภูเต. มหพฺภเยติ ชาติภเย ชราภเย พฺยาธิภเย มรณภเยติ โอเฆ ชาเต มหพฺภเย.

ชรามจฺจุปเรตานนฺติ: ชราย ผุฏฺฐานํ ปเรตานํ สโมหิตานํ สมนฺนาคตานํ มจฺจุนา ผุฏฺฐานํ ปเรตานํ สโมหิตานํ สมนฺนาคตานํ ชาติยา อนุคตานํ ชราย อนุสฏานํ พฺยาธินา อภิภูตานํ มรเณน อพฺภาหตานํ อตาณานํ อเลณานํ อสรณานํ อสรณีภูตานนฺติ ชรามจฺจุปเรตานํ. ทีปํ ปพฺรูมิ กปฺป เตติ: ทีปํ ตาณํ เลณํ สรณํ คติปรายนํ พฺรูมิ อาจิกฺขามิ เทเสมิ ปญฺญเปมิ ปฏฺฐเปมิ วิวรามิ วิภชามิ อุตฺตานีกโรมีติ ทีปํ ปพฺรูมิ. กปฺป เตติ: กปฺปาติ ภควา ตํ พฺราหฺมณํ นาเมน อาลปตีติ ทีปํ ปพฺรูมิ กปฺป เต. เตนาห ภควา

มชฺเฌ สรสฺมึ ติฏฺฐตํ (กปฺปาติ ภควา)
โอเฆ ชาเต มหพฺภเย
ชรามจฺจุปเรตานํ
ทีปํ ปพฺรูมิ กปฺป เตติ.

อกิญฺจนํ อนาทานํ เอตํ ทีปํ อนาปรํ
นิพฺพานํ อิติ นํ พฺรูมิ ชรามจฺจุปริกฺขยํ.

อกิญฺจนํ อนาทานนฺติ: อกิญฺจนนฺติ: ราคกิญฺจนํ โทสกิญฺจนํ โมหกิญฺจนํ มานกิญฺจนํ ทิฏฺฐิกิญฺจนํ กิเลสกิญฺจนํ ทุจฺจริตกิญฺจนํ. กิญฺจนปหานํ กิญฺจนวูปสมํ กิญฺจนปฏินิสฺสคฺโค กิญฺจนปฏิปสฺสทฺธิ อมตํ นิพฺพานนฺติ อกิญฺจนํ. อนาทานนฺติ: อาทานํ วุจฺจติ ตณฺหา; โย ราโค สาราโค. ฯเปฯ อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํ. อาทานปหานํ อาทานวูปสโม อาทานปฏินิสฺสคฺโค

อาทานปฏิปัสสัทธิ อมตํ นิพพานันติ อกิญจนํ อนาทานํ.

เอตํ ทีปํ อนาปรันติ: เอตํ ทีปํ ตาณํ เลณํ สรณํ คติปรายนํ. อนาปรันติ ตัมหา ปโร อัญโญ ทีโป นัตถิ, อถโข โสเยว ทีโป อัคโค จ เสฏโฐ จ วิเสฏโฐ จ ปาโมกโข จ อุตตโม จ ปวโร จาติ เอตํ ทีปํ อนาปรํ.

นิพพานํ อิติ นํ พรูมิ วานํ วุจจติ ตัณหา; โย ราโค สาราโค. ฯเปฯ อภิชฌา โลโภ อกุสลมูลํ. วานัปปหานํ วานวูปสโม วานปฏินิสสัคโค วานัปปฏิปัสสัทธิ อมตํ นิพพานํ. อิติติ ปทสันธิ. ฯเปฯ ปทานุปุพพตาเมตํ อิติติ. พรูมีติ พรูมิ อาจิกขามิ เทเสมิ ปัญญเปมิ ปัฏฐเปมิ วิวรามิ วิภชามิ อุตตานีกโรมิ ปกาเสมีติ นิพพานํ อิติ นํ พรูมิ.

ชรามัจจุปริกขยันติ ชรามรณัสส ปหานํ วูปสโม ปฏินิสสัคโค ปฏิปัสสัทธิ อมตํ นิพพานันติ ชรามัจจุปริกขยํ. เตนาห ภควา

อกิญจนํ อนาทานํ เอตํ ทีปํ อนาปรํ
นิพพานํ อิติ นํ พรูมิ ชรามัจจุปริกขยันติ.
เอตทัญญาย เย สตา ทิฏฐธัมมาภินิพพุตา
น เต มารวสานุคา น เต มารัสส ปัฏฐคูติ.

เอตทัญญาย เย สตาติ เอตันติ: อมตํ นิพพานํ; โยโส สัพพสังขารสมโถ สัพพูปธิปฏินิสสัคโค ตัณหักขโย วิราโค นิโรโธ นิพพานํ. อัญญายาติ: อัญญาย ชานิตวา ตุลยิตวา ตีรยิตวา วิภาวยิตวา วิภูตํ กัตวา. สัพเพ สังขารา อนิจจาติ. ฯเปฯ ยังกิญจิ สมุทยธัมมํ, สัพพันตํ นิโรธธัมมันติ อัญญาย ชานิตวา ตุลยิตวา ตีรยิตวา วิภาวยิตวา วิภูตํ กัตวา เยติ: อรหันโต ขีณาสวา. สตาติ: จตูหิ การเณหิ สตา: กาเย กายานุปัสสนาสติปัฏฐานํ ภาเวนตา สตา. ฯเปฯ เตน วุจจันติ สตาติ เอตทัญญาย เย สตา.

ทิฏฐธัมมาภินิพพุตาติ: ทิฏฐธัมมา ญาตธัมมา ตุลิตธัมมา ตีริตธัมมา

วิภาวิตธัม์มา วิภูตธัม์มา. อภินิพ์พุตาติ: ราคัส์ส นิพ์พาปิตัต์ตา นิพ์พุตา, โทสัส์ส นิพ์พาปิตัต์ตา นิพ์พุตา, โมหัส์ส นิพ์พาปิตัต์ตา นิพ์พุตา, โกธัส์ส. อุปนาหัส์ส. ฯเปฯ สัพ์พากุสลาภิสํขารานํ นิพ์พาปิตัต์ตา นิพ์พุตา ปฏิปั์สัส์ทธาติ ทิฏ์ธัม์มาภินิพ์พุตา.

น เต มารวสานุคาติ มาราติ: โยโส มาโร กัณ์โห อธิปติ อัน์ตคู นมุจิ ปมัต์ตพัน์ธุ. น เต มารวสานุคาติ: น เต มารัส์ส วเส วัต์เตน์ติ, นปิ มาโร เตสุ วสํ วัต์เตติ; เต มารัญ์จ มารปัก์ขัญ์จ มารปาสัญ์จ มารพฬิสัญ์จ มารามิสัญ์จ มารวิสยัญ์จ มารนิวาสัญ์จ มารโคจรัญ์จ มารพัน์ธนัญ์จ อภิภุย์ย อภิภวิต์วา อัช์โฌต์ถริต์วา ปริยาทยิต์วา มัท์ทิต์วา วิหรน์ติ อิริยน์ติ วัต์เตน์ติ ปาเลน์ติ ยเปน์ติ ยาเปน์ตีติ น เต มารวสานุคา.

น เต มารัส์ส ปัฏ์ฐคูติ: น เต มารัส์ส ปัฏ์ฐา ปัฏ์ฐจรา ปริจาริกา เปสิยา, เต พุท์ธัส์ส ภควโต ปัฏ์ฐา ปัฏ์ฐจรา ปริจาริกา เปสิยาติ เต มารัส์ส ปัฏ์ฐคู เตนาห ภควา

"เอตทัญ์ญาย เย สตา ทิฏ์ฐธัม์มาภินิพ์พุตา
น เต มารวสานุคา น เต มารัส์ส ปัฏ์ฐคูติ.

สห คาถาปริโยสานา ฯเปฯ สัต์ถา เม ภัน์เต ภควา, สาวโกหมัส์มีติ.

กัป์ปมาณวกปัญ์หานิท์เทโส ทสโม.

ชตุกัณ์ณีมาณวกปัญ์หานิท์เทโส.

สุต์วานหํ วีร อกามกามึ (อิจ์จายัส์มา ชตุกัณ์ณี)
โอฆาติคํ ปุฏ์ฐุมกามมาคมํ
สัน์ติปทํ พ์รูหิ สหาชเนต์ต
ยถาตัจ์ฉํ ภควา พ์รูหิ เม ตํ.

สุตฺวานหํ วีร อกามกามินฺติ: สุตฺวา สุณิตฺวา อุคฺคเหตฺวา อุปธาเรตฺวา อุปลกฺขยิตฺวา "อิติปิ โส ภควา อรหํ. ฯเปฯ พุทฺโธ ภควาติ สุตฺวานหํ. วีราติ วีโร. ภควา วีริยวาติ วีโร. ปหูติ วีโร. วิสวีติ วีโร. อลมตฺโตติ วีโร สูโร วิกฺกนฺโต อภิรุ อฉมฺภี อนุตฺราสี อปลายี ปหีนภยเภรโว วิคตโลมหํโสติ วีโร.

วิรโต อิธ สพฺพปาปเกหิ
นิรยทุกฺขมติจฺจ วีริยวาโส
โส วีริยวา ปธานวา
ธีโร ตาทิ ปวุจฺจเต ตถตฺตาติ.

สุตฺวานหํ วีร. อกามกามินฺติ: กามาติ: อุทฺทานโต เทฺว กามา วตฺถุกามา จ กิเลสกามา จ. ฯเปฯ อิเม วุจฺจนฺติ วตฺถุกามา. ฯเปฯ อิเม วุจฺจนฺติ กิเลสกามา. พุทฺธสฺส ภควโต วตฺถุกามา ปริญฺญาตา, กิเลสกามา ปหีนา, วตฺถุกามานํ ปริญฺญาตตฺตา กิเลสกามานํ ปหีนตฺตา ภควา น กาเม กาเมติ, "กามา เสฏฺฐาติ น กาเม ปโมหติ, น กาเม อภิชปฺปติ; ตสฺมา พุทฺโธ อกาโม นิกฺกาโม จตฺตกาโม วนฺตกาโม มุตฺตกาโม ปหีนกาโม ปฏินิสฺสฏฺฐกาโม วีตราโค วิคตราโค จตฺตราโค วนฺตราโค มุตฺตราโค ปหีนราโค ปฏินิสฺสฏฺฐราโค นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีติภูโต สุขปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรตีติ สุตฺวานหํ วีร อกามกามึ.

อิจฺจายสฺมา ชตุกณฺณีติ: อิจฺจาติ ปทสนฺธิ. ฯเปฯ ปทานุปุพฺพกเมตํ อิจฺจาติ. อายสฺมาติ: ปิยวจนํ สคารวสปฺปติสฺสาธิวจนเมตํ อายสฺมาติ. ชตุกณฺณีติ: ตสฺส พฺราหฺมณสฺส โคตฺตํ. ฯเปฯ โวหาโรติ อิจฺจายสฺมา ชตุกณฺณี.

โอฆาติคํ ปุฏฺฐุมกามมาคมนฺติ. โอฆาติคนฺติ: โอฆาติคํ โอฆํ อติกฺกนฺตํ สมติกฺกนฺตํ วีติวตฺตนฺตนฺติ โอฆาติคํ. ปุฏฺฐุนฺติ: ปุฏฺฐุํ ปุจฺฉิตุํ

ยาจิตํ อัชเฌสิตํ ปสาเทตํ. อกามมาคมันติ: อกามํ ปฏิชํ นิกกามํ จัตตกามํ วันตกามํ มุตตกามํ ปหีนกามํ ปฏินิสสัฏฐกามํ วีตราคํ จัตตราคํ วันตราคํ มุตตราคํ ปหีนราคํ ปฏินิสสัฏฐราคํ อาคัมหา อาคตัมหา อุปาคตัมหา สัมปัตตัมหา ตยา สัทธึ สมาคตัมหาติ โอฆาติคํ ปฏิชุมกามมาคมํ.

สันติปทํ พรูหิ สหาชเนตตาติ สันติติ: เอเกน อากาเรน สันติปิ, สันติปทํปิ, ตัณเญว อมตํ นิพพานํ; โยโส สัพพสังขารสมโถ สัพพูปธิปฏินิสสัคโค ตัณหักขโย วิราโค นิโรโธ นิพพานํ.

วุตตัมเหตํ ภควตา "สันตเมตํ ปทํ, ปณีตเมตํ ปทํ, ยทิทํ สัพพสังขารสมโถ สัพพูปธิปฏินิสสัคโค ตัณหักขโย วิราโค นิโรโธ นิพพานันติ. อถาปเรนาการเน เย ธัมมา สันตาธิคมาย สันติผุสสนาย สัจฉิกิริยาย. สังวัตตันติ. เสยยถิทํ ? จัตตาโร สติปัฏฐานา จัตตาโร สัมมัปปธานา จัตตาโร อิทธิปาทา ปัญจินทริยานิ ปัญจพลานิ สัตตโพชฌังคา อริโย อัฏฐังคิโก มัคโค, อิเม วุจจันติ สันติปทา. สันติปทํ ตาณปทํ เลณปทํ สรณปทํ อภยปทํ อัจจุตปทํ อมตปทํ นิพพานปทํ พรูหิ อาจิกขาหิ เทเสหิ ปัญญเปหิ ปัฏฐเปหิ วิวราหิ วิภชาหิ อุตตานีกโรหิ ปกาเสหิ.

สหาชเนตตาติ: เนตตํ วุจจติ สัพพัญญุตญาณํ. พุทธัสส ภควโต เนตตัญจ ชินภาโว จ โพธิยา มูเล อปุพพํ อจริมํ เอกสมึ ขเณ อุปปันโน, ตัสมา พุทโธ สหาชเนตโตติ สันติปทํ พรูหิ สหาชเนตต.

ยถาตัจฉํ ภควา พรูหิ เมตันติ: ยถาตัจฉํ วุจจติ อมตํ นิพพานํ; โยโส สัพพสังขารสมโถ สัพพูปธิปฏินิสสัคโค ตัณหักขโย วิราโค

นิโรโธ นิพฺพานํ. ภควาติ คารวาธิวจนเมตํ. ฯเปฯ สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ; ยทิทํ ภควาติ. พฺรูหิ เม ตนฺติ พฺรูหิ อาจิกฺขาหิ. ฯเปฯ ปกาเสหีติ ยถาตจฺฉํ ภควา พฺรูหิ เม ตํ. เตนาห โส พฺราหฺมโณ

"สุตฺวานหํ วีร อกามกามึ (อิจฺจายสฺมา ชตุกณฺณิ)
โอฆาติคํ ปุฏฺฐุมกามมาคมํ
สนฺติปทํ พฺรูหิ สหาชเนตฺต
ยถาตจฺฉํ ภควา พฺรูหิ เมตนฺติ.
ภควา หิ กาเม อภิภุยฺย อิริยติ
อาทิจฺโจว ปฐวึ เตชี เตชสา
ปริตฺตปญฺญสฺส เม ภูริปญฺโญ
อาจิกฺข ธมฺมํ ยมหํ วิชญฺญํ
ชาติชราย อิธ วิปฺปหานํ

ภควา หิ กาเม อภิภุยฺย อิริยตีติ: ภควาติ คารวาธิวจนเมตํ. ฯเปฯ สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ; ยทิทํ ภควาติ. กาเมติ: อุทานโต เทฺว กามา: วตฺถุกามา จ กิเลสกามา จ. ฯเปฯ อิเม วุจฺจนฺติ วตฺถุกามา. ฯเปฯ อิเม วุจฺจนฺติ กิเลสกามา. ภควา วตฺถุกาเม ปริชานิตฺวา กิเลสกาเม ปหาย อภิภุยฺย อภิภวิตฺวา อชฺโฌตฺถริตฺวา ปริยาทิยิตฺวา มทฺทิตฺวา จรติ อิริยติ วตฺเตติ ปาเลติ ยเปติ ยาเปตีติ ภควา หิ กาเม อภิภุยฺย อิริยติ.

อาทิจฺโจว ปฐวึ เตชี เตชสาติ: อาทิจฺโจ วุจฺจติ สุริโย. ปฐวี วุจฺจติ ชรา. ยถา สุริโย เตชี เตชสา เตเชน สมนฺนาคโต ปฐวึ อภิภุยฺย อภิภวิตฺวา อชฺโฌตฺถริตฺวา ปริยาทิยิตฺวา สนฺตาปยิตฺวา สพฺพํ อากาสคตํ อภิวิหจฺจ อนฺธการํ วิธมิตฺวา อาโลกํ ทสฺเสตฺวา อากาเส อนฺตลิกฺเข คมนปเถ คจฺฉติ; เอวเมวํ ภควา ญาณเตชี ญาณเตเชน สมนฺนาคโต สพฺพํ อภิสงฺขารสมุทยํ ฯเปฯ กิเลสตมํ อวิชฺชนฺธการํ วิธมิตฺวา ญาณาโลกํ

ทัส์เส๎ตวา วัต์ถุกาเม ปริชานิ๎ตวา กิเลสกาเม ปหาย อภิภุย์ย อภิภวิ๎ตวา อัช์โฌต์ถริ๎ตวา ปริยาทิ๎ยตวา มัท์ทิ๎ตวา จรติ อิริยติ วัต์เตติ ปาเลติ ยเปติ ยาเปติติ อาทิจ์โจว ปฐวึ เตชี เตชสา.

ปริต์ตปัญ์ญัส์ส เม ภูริปัญ์โญติ: อหมัส๎มิ ปริต์ตปัญ์โญ โอมกปัญ์โญ ชตุกปัญ์โญ. ตุ๎วํ มหาปัญ์โญ ปุถุปัญ์โญ หาสปัญ์โญ ชวนปัญ์โญ ติก์ขปัญ์โญ นิพ์เพธิกปัญ์โญ. ภูริ วุจ์จติ ปฐวี. ตาย ปฐวิสมาย ปัญ์ญาย วิปุลาย วิต์ถตาย สมัน์นาคโตติ ปริต์ตปัญ์ญัส์ส เม ภูริปัญ์โญ.

อาจิก์ข ธัม์มํ ยมหํ วิชัญ์ญัน์ติ: อาจิก์ข ธัม์มัน์ติ: อาทิกัล๎ยาณํ มัช์เฌกัล๎ยาณํ ปริโยสานกัล๎ยาณํ สาต์ถํ สพ๎ยัญ์ชนํ เกวลปริปุณ์ณํ ปริสุท์ธํ พ๎รห๎มจริยํ จัต์ตาโร สติปัฏ์ฐาเน ฯเปฯ นิพ์พานัญ์จ นิพ์พานคามินิญ์จ ปฏิปทํ อาจิก์ขาหิ เทเสหิ ปัญ์ญเปหิ ปัฏ์ฐเปหิ วิวราหิ วิภชาหิ อุต์ตานีกโรหิ ปกาเสหีติ อาจิก์ข ธัม์มํ. ยมหํ วิชัญ์ญัน์ติ: ยมหํ ชาเนย์ยํ วิชาเนย์ยํ ปฏิวิชาเนย์ยํ ปฏิวิช์เฌย์ยํ อธิคัจ์เฉย์ยํ ผุเสย์ยํ สัจ์ฉิกเรย์ยัน์ติ อาจิก์ข ธัม์มํ ยมหํ วิชัญ์ญํ.

ชาติชราย อิธ วิป์ปหานัน์ติ: อิเธว ชาติยา ชรามรณัส์ส ปหานํ วูปสโม ปฏินิส์สัค์โค ปฏิปัส์สัท์ธิ อมตํ นิพ์พานัน์ติ ชาติชราย อิธ วิป์ปหานํ. เตนาห โส พ๎ราห๎มโณ

"ภควา หิ กาเม อภิภุย์ย อิริยติ
อาทิจ์โจว ปฐวึ เตชี เตชสา
ปริต์ตปัญ์ญัส์ส เม ภูริปัญ์โญ
อาจิก์ข ธัม์มํ ยมหํ วิชัญ์ญํ
ชาติชราย อิธ วิป์ปหานัน์ติ
กาเม วินย เครํ (ชตุกัณ์ณีติ ภควา)
เนก์ขัม์มํ ทัฏ์ฐุ เขมโต

อุคฺคหิตํ นิรตฺตํ วา
มา เต วิชฺชิตฺถ กิญฺจนํ.

กาเมสุ วินย เคธนฺติ กาเมสูติ: อุทานโต เทฺว กามา: วตฺถุกามา จ กิเลสกามา จ. ฯเปฯ อิเม วุจฺจนฺติ วตฺถุกามา. ฯเปฯ อิเม วุจฺจนฺติ กิเลสกามา. เคธนฺติ: เคโธ วุจฺจติ ตณฺหา; โย ราโค สาราโค. ฯเปฯ อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํ. กาเมสุ วินย เคธนฺติ: วินย ปฏิวินย ปชห วิโนเทหิ พฺยนฺตีกโรหิ อนภาวํ คเมหีติ กาเมสุ วินย เคธํ. ชตุกณฺณีติ: ภควา ตํ พฺราหฺมณํ โคตฺเตน อาลปติ. ภควาติ: คารวาธิวจนเมตํ. ฯเปฯ สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ; ยทิทํ ภควาติ ชตุกณฺณีติ ภควา.

เนกฺขมฺมํ ทฏฺฐุ เขมโตติ เนกฺขมฺมนฺติ: สมฺมาปฏิปทํ อนุโลมปฏิปทํ อปจฺจนีกปฏิปทํ อนฺวตฺถปฏิปทํ ธมฺมานุธมฺมปฏิปทํ สีเลสุ ปริปูริการิตํ อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวารตํ โภชเน มตฺตญฺญุตํ ชาคริยานุโยคํ สติสมฺปชญฺญํ จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน จตฺตาโร สมฺมปฺปธาเน จตฺตาโร อิทฺธิปาเท ปญฺจินฺทฺริยานิ ปญฺจพลานิ สตฺต โพชฺฌงฺเค อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ นิพฺพานญฺจ นิพฺพานคามินิญฺจ ปฏิปทํ เขมโต ตาณโต เลณโต สรณโต สรณีภูตโต อภยโต อจฺจุตตฺโต อมตโต นิพฺพานโต ทฏฺฐุ ปสฺสิตฺวา ตุลยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวาติ เนกฺขมฺมํ ทฏฺฐุ เขมโต.

อุคฺคหิตํ นิรตฺตํ วาติ: อุคฺคหีตนฺติ: ตณฺหาวเสน ทิฏฺฐิวเสน คหิตํ ปรามฏฺฐํ อภินิวิฏฺฐํ อชฺโฌสิตํ อธิมุตฺตํ. นิรตฺตํ วาติ: นิรตฺตํ วา มุญฺจิตพฺพํ ปชหิตพฺพํ วิโนเทตพฺพํ พฺยนฺตีกาตพฺพํ อนภาวํ คเมตพฺพนฺติ อุคฺคหิตํ นิรตฺตํ วา.

มา เต วิชฺชิตฺถ กิญฺจนนฺติ: ราคกิญฺจนํ โทสกิญฺจนํ โมหกิญฺจนํ มานกิญฺจนํ ทิฏฺฐิกิญฺจนํ กิเลสกิญฺจนํ ทุจฺจริตกิญฺจนํ. อิทํ กิญฺจนํ ตุยฺหํ มา วิชฺชิตฺถ, มา ปวิชฺชิตฺถ, มา สํวิชฺชิตฺถ, ปชห วิโนเทหิ

พฺยนฺตีกโรหิ อนภาวํ คเมหีติ มา เต วิชฺชิตฺถ กิญฺจนํ. เตนาห ภควา

"กาเมสุ วินย เคธํ (ชตุกณฺณีติ ภควา)
เนกฺขมฺมํ ทฏฺฐุ เขมโต
อุคฺคหิตํ นิรตฺตํ วา
มา เต วิชฺชิตฺถ กิญฺจนนฺติ.

ยํ ปุพฺเพ ตํ วิโสเสหิ ปจฺฉา เต มาหุ กิญฺจนํ
มชฺเฌ เจ โน คเหสฺสสิ อุปสนฺโต จริสฺสสิ.

ยํ ปุพฺเพ ตํ วิโสเสหีติ: อตีเต สงฺขาเร อารพฺภ เย กิเลสา อุปฺปชฺเชยฺยุํ, เต กิเลเส โสเสหิ วิโสเสหิ สุกฺขาเปหิ วิสุกฺขาเปหิ อวีชํ กโรหิ ปชห วิโนเทหิ พฺยนฺตีกโรหิ อนภาวํ คเมหีติ เอวมฺปิ ยํ ปุพฺเพ ตํ วิโสเสหิ. อถวา เย อตีตา กมฺมาภิสงฺขารา วิปกฺกวิปากา, เต กมฺมาภิสงฺขาเร โสเสหิ วิโสเสหิ สุกฺขาเปหิ วิสุกฺขาเปหิ อวีชํ กโรหิ ปชห วิโนเทหิ พฺยนฺตีกโรหิ อนภาวํ คเมหีติ เอวมฺปิ ยํ ปุพฺเพ ตํ วิโสเสหิ.

ปจฺฉา เต มาหุ กิญฺจนนฺติ: ปจฺฉา วุจฺจติ อนาคตํ กิญฺจนํ. อนาคเต สงฺขาเร อารพฺภ ราคกิญฺจนํ โทสกิญฺจนํ โมหกิญฺจนํ มานกิญฺจนํ ทิฏฺฐิกิญฺจนํ กิเลสกิญฺจนํ ทุจฺจริตกิญฺจนํ. อิทํ กิญฺจนํ ตุยฺหํ มา อหุ มา อโหสิ มา ชเนหิ มา สญฺชเนหิ มา นิพฺพตฺเตหิ ปชห วิโนเทหิ พฺยนฺตีกโรหิ อนภาวํ คเมหีติ ปจฺฉา เต มาหุ กิญฺจนํ.

มชฺเฌ เจ โน คเหสฺสสีติ: มชฺเฌ วุจฺจติ ปจฺจุปฺปนฺนา รูปํ เวทนา สญฺญา สงฺขารา วิญฺญาณํ. ปจฺจุปฺปนฺเน สงฺขาเร ตณฺหาวเสน ทิฏฺฐิวเสน โน คเหสฺสสิ น คณฺหิสฺสสิ น ปรามสิสฺสสิ น นนฺทิสฺสสิ น อชฺโฌสิสฺสสิ, อภินนฺทนํ อชฺโฌสานํ คาหํ ปรามาสํ อภินิเวสํ ปชหิสฺสสิ วิโนเทสฺสสิ พฺยนฺตีกริสฺสสิ อนภาวํ คเมสฺสสีติ มชฺเฌ เจ โน คเหสฺสสิ.

อุปสนฺโต จริสฺสสีติ: ราคสฺส สนฺตตฺตา อุปสนฺโต, โทสสฺส

สัน์ตัต์ตา อุปสัน์โต, โมหัส์ส สัน์ตัต์ตา อุปสัน์โต, โกธัส์ส อุปนาหัส์ส ฯเปฯ สัพ์พากุสลาภิสํขารานํ สัน์ตัต์ตา สมิตัต์ตา วูปสมิตัต์ตา วิช์ฌาตัต์ตา นิพ์พาปิตัต์ตา วิคตัต์ตา ปฏิปัส์สัท์ธัต์ตา สัน์โต อุปสัน์โต วูปสัน์โต นิพ์พุโต ปฏิปัส์สัท์โธ จริส์สติ วิจริส์สติ วัต์ติส์สติ ปาเลส์สติ ยเปส์สติ ยาเปส์สตีติ อุปสัน์โต จริส์สติ. เตนาห ภควา

“ยํ ปุพ์เพ ตํ วิโสเสหิ ปัจ์ฉา เต มาหุ กิญ์จนํ
มัช์เฌ เจ โน คเหส์สสิ อุปสัน์โต จริส์สตีติ.
สัพ์พโส นามรูปัส์มึ วีตเคธัส์ส พ์ราห์มณ
อาสวัส์ส น วิช์ชัน์ติ เยหิ มัจ์จุวสํ วเชติ.

สัพ์พโส นามรูปัส์มึ วีตเคธัส์ส พ์ราห์มณาติ: สัพ์พโสติ: สัพ์เพน สัพ์พํ สัพ์พถา สัพ์พํ อเสสํ นิส์เสสํ ปริยาทายวจนเมตํ สัพ์พโสติ. นามันติ จัต์ตาโร อรูปิโน ขัน์ธา. รูปัน์ติ: จัต์ตาโร จ มหาภูตา จตุน์นัญ์จ มหาภูตานํ อุปาทายรูปํ. เคโธ วุจ์จติ ตัณ์หา; โย ราโค สาราโค. ฯเปฯ อภิช์ฌา โลโภ อกุสลมูลํ. สัพ์พโส นามรูปัส์มึ วีตเคธัส์ส พ์ราห์มณาติ: สัพ์พโส นามรูปัส์มึ วีตเคธัส์ส วิคตเคธัส์ส จัต์ตเคธัส์ส วัน์ตเคธัส์ส มุต์ตเคธัส์ส ปหีนเคธัส์ส ปฏินิส์สัฏ์ฐเคธัส์ส วีตราคัส์ส วิคตราคัส์ส จัต์ตราคัส์ส วัน์ตราคัส์ส มุต์ตราคัส์ส ปหีนราคัส์ส ปฏินิส์สัฏ์ฐราคัส์สาติ สัพ์พโส นามรูปัส์มึ วีตเคธัส์ส พ์ราห์มณ.

อาสวัส์ส น วิช์ชัน์ตีติ อาสวาติ: จัต์ตาโร อาสวา: กามาสโว ภวาสโว ทิฏ์ฐาสโว อวิช์ชาสโว. ตัส์สาติ: อรหโต ขีณาสวัส์ส. น วิช์ชัน์ตีติ: อิเม อาสวา ตัส์ส นัต์ถิ น สัน์ติ น สํวิช์ชัน์ติ นุปลัพ์ภัน์ติ; ปหีนา สมุจ์ฉิน์นา วูปสัน์ตา ปฏิปัส์สัท์ธา อภัพ์พุปปัต์ติกา ญาณัค์คินา ทัฑ์ฒาติ อาสวัส์ส น วิช์ชัน์ติ.

เยหิ มัจ์จุวสํ วเชติ: เยหิ อาสเวหิ มัจ์จุโน วา วสํ คัจ์เฉย์ย

มรณัสส วา วสํ คัจเฉยย มารปักขัสส วา วสํ คัจเฉยย, เต อาสวา อัสส นัตถิ น สันติ น สํวิชชันติ นุปลัพภันติ; ปหีนา สมุจฉินนา วูปสันตา ปฏิปัสสัทธา อภัพพุปปัตติกา ญาณัคคินา ทัฑฒาติ เยหิ มัจจุวสํ วเช. เตนาห ภควา

"สัพพโส นามรูปัสมึ วีตเคธัสส พราหมณ
อาสวัสส น วิชชันติ เยหิ มัจจุวสํ วเช.

สห คาถาปริโยสานา. ฯเปฯ สัตถา เม ภันเต ภควา, สาวโกหมัสมีติ.

ฉตุกัณณิมาณวกปัญหานิทเทโส เอกาทสโม.

ภัทราวุธมาณวกปัญหานิทเทโส.

โอกัญชหํ ตัณหัจฉิทํ อเนชํ (อิจจายัสมา ภัทราวุโธ)
นันทิญชหํ โอฆติณณํ วิมุตตํ
กัปปัญชหํ อภิยาเจ สุเมธํ
สุตวาน นาคัสส อปนมิสสันติ อิโต.

โอกัญชหํ ตัณหัจฉิทํ อเนชันติ: โอกัญชหันติ: รูปธาตุยา โย ฉันโท, โย ราโค, ยา นันทิ, ยา ตัณหา, เย อุปายุปาทานา เจตโส อธิฏฐานาภินิเวสานุสยา, เต พุทธัสส ภควโต ปหีนา อุจฉินนมูลา ตาลาวัตถุกตา อนภาวํคตา อายตึอนุปปาทธัมมา; ตัสมา พุทโธ โอกัญชโห. เวทนาธาตุยา. สัญญาธาตุยา. สังขารธาตุยา. วิญญาณธาตุยา โย ฉันโท, โย ราโค, ยา นันทิ, ยา ตัณหา, เย อุปายุปาทานา เจตโส อธิฏฐานา-ภินิเวสานุสยา, เต พุทธัสส ภควโต ปหีนา อุจฉินนมูลา ตาลาวัตถุกตา อนภาวํคตา อายตึอนุปปาทธัมมา; ตัสมา พุทโธ โอกัญชโห. ตัณหัจฉินันติ: ตัณหาติ: รูปตัณหา สัททตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา

โผฏฺฐพฺพตณฺหา ธมฺมตณฺหา. สา ตณฺหา พุทฺธสฺส ภควโต ฉินฺนา อุจฺฉินฺนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒา; ตสฺมา พุทฺโธ ตณฺหจฺฉิโท. อเนชนฺติ: เอชา วุจฺจติ ตณฺหา; โย ราโค สาราโค. ฯเปฯ อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํ. สา เอชา ตณฺหา พุทฺธสฺส ภควโต ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺคตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา; ตสฺมา พุทฺโธ อเนโช. เอชาย ปหีนตฺตา อเนโช: ภควา ลาเภปิ น อิญฺชติ, อลาเภปิ น อิญฺชติ, ยเสปิ น อิญฺชติ, อยเสปิ น อิญฺชติ, ปสํสายปิ น อิญฺชติ, นินฺทายปิ น อิญฺชติ, สุเขปิ น อิญฺชติ, ทุกฺเขปิ น อิญฺชติ น จลติ น เวธติ น ปเวธติ น สมฺปเวธติ; ตสฺมา พุทฺโธ อเนโชติ โอกญฺชหํ ตณฺหจฺฉิทํ อเนชํ.

อิจฺจายสฺมา ภทฺราวุโธติ: อิจฺจาติ: ปทสนฺธิ. ฯเปฯ ปทานุปุพฺพกเมตํ อิจฺจาติ. อายสฺมาติ: ปิยวจนํ ครุวจนํ สคารวสปฺปติสฺสาธิวจนเมตํ อายสฺมาติ. ภทฺราวุโธติ: ตสฺส พฺราหฺมณสฺส นามํ. ฯเปฯ อภิลาโปติ อิจฺจายสฺมา ภทฺราวุโธ.

นนฺทิญฺชหํ โอฆติณฺณํ วิมุตฺตนฺติ: นนฺทิ วุจฺจติ ตณฺหา; โย ราโค สาราโค. ฯเปฯ อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํ. สา นนฺทิ ตณฺหา พุทฺธสฺส ภควโต ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺคตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา; ตสฺมา พุทฺโธ นนฺทิญฺชโห. โอฆติณฺณนฺติ: ภควา กาโมฆํ ติณฺโณ ภโวฆํ ติณฺโณ ทิฏฺโฐฆํ ติณฺโณ อวิชฺโชฆํ ติณฺโณ สพฺพํ สํสารปถํ ติณฺโณ อุตฺติณฺโณ นิตฺติณฺโณ อติกฺกนฺโต สมติกฺกนฺโต วีติวตฺโต. โส วุฏฺฐวาโส จิณฺณจรโณ. ฯเปฯ ชาติชรามรณสํสาโร นตฺถิ ตสฺส ปุนพฺภโวติ นนฺทิญฺชหํ โอฆติณฺณํ. วิมุตฺตนฺติ: ภควโต ราคา จิตฺตํ มุตฺตํ วิมุตฺตํ สุวิมุตฺตํ. โทสา จิตฺตํ มุตฺตํ วิมุตฺตํ สุวิมุตฺตํ. โมหา จิตฺตํ มุตฺตํ วิมุตฺตํ สุวิมุตฺตํ. โกธา.

อุปนาหา. ฯเปฯ สัพพากุสลาภิสังขาเรหิ จิตตํ มุตตํ วิมุตตํ สุวิมุตตันติ นันทิญชหํ โอฆติณณํ วิมุตตํ.

กัปปัญชหํ อภิยาเจ สุเมธันติ กัปปาติ: เทว กัปปา: ตัณหากัปโป จ ทิฏฐิกัปโป จ. ฯเปฯ อยํ ตัณหากัปโป. ฯเปฯ อยํ ทิฏฐิกัปโป. พุทธัสส ภควโต ตัณหากัปโป ปหีโน, ทิฏฐิกัปโป ปฏินิสสัฏโฐ, ตัณหากัปปัสส ปหีนัตตา ทิฏฐิกัปปัสส ปฏินิสสัฏฐัตตา พุทโธ กัปปัญชโห. อภิยาเจติ: ยาจามิ อภิยาจามิ อัชเฌสามิ สาทิยามิ ปัตถยามิ ปิหยามิ อภิชัปปามิ. สุเมธันติ: เมธา วุจจติ ปัญญา; ยา ปัญญา, ปชานนา. ฯเปฯ อโมโห ธัมมวิจโย สัมมาทิฏฐิ. ภควา อิมาย เมธาย ปัญญาย อุเปโต สมุเปโต อุปาคโต สมุปาคโต อุปปันโน สมุปปันโน สมันนาคโต, ตัสมา พุทโธ สุเมโธติ กัปปัญชหํ อภิยาเจ สุเมธํ.

สุตวาน นาคัสส อปนมิสสันติ อิโตติ: นาคัสสาติ นาโค. ภควา อาคุํ น กโรตีติ นาโค. น คัจฉตีติ นาโค. น อาคัจฉตีติ นาโค. ฯเปฯ เอวํ ภควา น อาคัจฉตีติ นาโค. สุตวาน นาคัสส อปนมิสสันติ อิโตติ: ตุยหํ วจนํ พยปถํ เทสนํ อนุสันธึ สุตวา สุณิตวา อุคคเหตวา อุปธารยิตวา อุปลักขยิตวา. อิโต อปนมิสสันติ: วชิสสันติ ทิสา วิทิสํ คมิสสันติ สุตวาน นาคัสส อปนมิสสันติ อิโต. เตนาห โส พราหมโณ

"โอกัญชหํ ตัณหจฉิทํ อเนชํ (อิจจายัสมา ภัทราวุโธ)
นันทิญชหํ โอฆติณณํ วิมุตตํ
กัปปัญชหํ อภิยาเจ สุเมธํ,
สุตวาน นาคัสส อปนมิสสันติ อิโตติ.
นานาชนา ชนปเทหิ สังคตา

ตว วีร วากฺยํ อภิกํขมานา,
เตสํ ตฺวํ สาธุ วิยากโรหิ,
ตถา หิ เต วิทิโต เอส ธมฺโม.

นานาชนา ชนปเทหิ สงฺคตาติ: นานาชนาติ: ขตฺติยา จ พฺราหฺมณา จ เวสฺสา จ สุทฺทา จ ปพฺพชิตา จ เทวา จ มนุสฺสา จ. ชนปเทหิ สงฺคตาติ: มคธา จ กาสิยา จ โกสลา จ วชฺชิยา จ มลฺลา จ เจติยมฺหา จ สาครมฺหา จ ปญฺจาลา จ อวนฺติยา จ โยนา จ กมฺโพชา จ. สงฺคตาติ สงฺคตา สมาคตา สโมหิตา สนฺนิปติตาติ นานาชนา ชนปเทหิ สงฺคตา.

ตว วีร วากฺยํ อภิกํขมานาติ วีราติ วีโร. ภควา วีริยวาติ วีโร. ปหูติ วีโร. วิสวีติ วีโร. อลมตฺโตติ วีโร. ฯเปฯ วิคตโลมหํโสติ วีโร.

วิรโต อิธ สพฺพปาปเกหิ
นิรยทุกฺขมติจฺจ วีริยวา โส
โส วีริยวา ปธานวา
ธีโร ตาทิ ปวุจฺจเต ตถตฺตาติ

ตว วีร. วากฺยํ อภิกํขมานาติ: ตุยฺหํ วจนํ พฺยปถํ เทสนํ อนุสนฺธึ. อภิกํขมานาติ: กํขมานา อภิกํขมานา อิจฺฉมานา สาทิยมานา ปตฺถยมานา ปิหยมานา อภิชปฺปมานาติ ตว วีร วากฺยํ อภิกํขมานา.

เตสํ ตฺวํ สาธุ วิยากโรหีติ: เตสนฺติ: เตสํ ขตฺติยานํ พฺราหฺมณานํ เวสฺสานํ สุทฺทานํ คหฏฺฐานํ ปพฺพชิตานํ เทวตานํ มนุสฺสานํ. ตฺวนฺติ ภควนฺตํ ภณติ. สาธุ วิยากโรหีติ: สาธุ อาจิกฺขาหิ เทเสหิ ปญฺญเปหิ ปฏฺฐเปหิ วิวราหิ วิภชาหิ อุตฺตานีกโรหิ ปกาเสหีติ สาธุ วิยากโรหิ.

ตถา หิ เต วิทิโต เอส ธมฺโมติ: ตถา หิ เต วิทิโต ญาโต ตุลิโต ตีริโต วิภาวิโต วิภูโต เอส ธมฺโมติ ตถา หิ เต วิทิโต เอส ธมฺโม.

เตนาห โส พ๎ราหมโณ

"นานาชนา ชนปเทหิ สังคตา
ตว วีร วาก๎ยํ อภิกํขมานา,
เตสํ ตุวํ สาธุ วิยากโรหิ,
ตถา หิ เต วิทิโต เอส ธัมโมติ.
อาทานตัณ๎หํ วินเยถ สัพพํ (ภัทราวุธาติ ภควา)
อุทธํ อโธ ติริยํ วาปิ มัชเฌ
ยํ ยํ หิ โลกัส๎มึ อุปาทิยันติ,
เตเนว มาโร อัน๎เวติ ชันตุํ.

อาทานตัณ๎หํ วินเยถ สัพพันติ: อาทานตัณ๎หา วุจจติ รูปตัณ๎หา. กิการณา อาทานตัณ๎หา วุจจติ รูปตัณ๎หา? ตาย รูปํ อาทิยันติ อุปาทิยันติ คัณ๎หันติ ปรามสันติ อภินิวิสันติ. เวทนํ. สัญญํ. สังขาเร. วิญญาณํ. คตึ อุปปัตตึ. ปฏิสันธึ. ภวํ. สํสารํ. วัฏฏํ อาทิยันติ อุปาทิยันติ คัณ๎หันติ ปรามสันติ อภินิวิสันติ; ตํการณา อาทานตัณ๎หา วุจจติ รูปตัณ๎หา. อาทานตัณ๎หํ วินเยถ สัพพันติ: สัพพํ อาทานตัณ๎หํ วินเยถ วิเนยยํ ปชเหยยํ วิโนเทยยํ พ๎ยันตีกเรยยํ อนภาวํ คเมยยาติ อาทานตัณ๎หํ วินเยถ สัพพํ. ภัทราวุธาติ ภควาติ: ภัทราวุธาติ ภควา ตํ พ๎ราหมณํ นาเมน อาลปติ. ภควาติ: คารวาธิวจนเมตํ. ฯเปฯ สัจฉิกา ปัญญัตติ; ยทิทํ ภควาติ ภัทราวุธาติ ภควา. อุทธํ อโธ ติริยํ วาปิ มัชเฌติ: อุทธันติ วุจจติ อนาคตํ. อโธติ อตีตํ. ติริยํ วาปิ มัชเฌติ ปัจจุปปันนํ. อุทธันติ กุสลา ธัมมา. อโธติ อกุสลา ธัมมา. ติริยํ วาปิ มัชเฌติ อัพยากตา ธัมมา. อุทธันติ เทวโลโก. อโธติ อปายโลโก. ติริยํ วาปิ มัชเฌติ มนุสสโลโก. อุทธันติ สุขา เวทนา. อโธติ ทุกขา เวทนา. ติริยํ วาปิ มัชเฌติ อทุกขมสุขา เวทนา. อุทธันติ อรูปธาตุ. อโธติ

กามธาตุ. ติริยํ วาปิ มชฺเฌติ รูปธาตุ. อุทฺธนฺติ อุทฺธํ ปาทตลา. อโธติ อโธ เกสมตฺถกา. ติริยํ วาปิ มชฺเฌติ เวมชฺเฌติ อุทฺธํ อโธ ติริยํ วาปิ มชฺเฌ.

ยํยํ หิ โลกสฺมึ อุปาทิยนฺตีติ: ยํยํ หิ รูปคตํ เวทนาคตํ สญฺญาคตํ สงฺขารคตํ วิญฺญาณคตํ อาทิยนฺติ อุปาทิยนฺติ คณฺหนฺติ ปรามสนฺติ อภินิวิสนฺติ. โลกสฺมินฺติ: อปายโลเก. ฯเปฯ อายตนโลเกติ ยํยํ หิ โลกสฺมึ อุปาทิยนฺติ.

เตเนว มาโร อนฺเวติ ชนฺตุนฺติ: เตเนว กมฺมาภิสงฺขารวเสน ปฏิสนฺธิโก ขนฺธมาโร ธาตุมาโร อายตนมาโร คติมาโร อุปปตฺติมาโร ปฏิสนฺธิมาโร ภวมาโร สํสารมาโร วฏฺฏมาโร อนฺเวติ อนุคจฺฉติ, อนฺวายิโก โหติ. ชนฺตุนฺติ สตฺตํ นรํ มาณวํ โปสํ ปุคฺคลํ ชีวํ ชาตุํ ชนฺตุํ อินฺทคุํ มนุชนฺติ เตเนว มาโร อนฺเวติ ชนฺตุํ. เตนาห ภควา

> "อาทานตณฺหํ วินเยถ สพฺพํ (ภทฺราวุธาติ ภควา)
> อุทฺธํ อโธ ติริยํ วาปิ มชฺเฌ,
> ยํยํ หิ โลกสฺมึ อุปาทิยนฺติ,
> เตเนว มาโร อนฺเวติ ชนฺตุนฺติ.
> ตสฺมา ปชานํ น อุปาทิเยถ
> ภิกฺขุ สโต กิญฺจนํ สพฺพโลเก
> อาทานสตฺเต อิติ เปกฺขมาโน
> ปชํ อิมํ มจฺจุเธยฺเย วิสตฺตํ.

ตสฺมา ปชานํ น อุปาทิเยถาติ: ตสฺมา ตํการณา ตํเหตุ ตปฺปจฺจยา ตํนิทานํ เอตํ อาทีนวํ สมฺปสฺสมาโน อาทานตณฺหายาติ ตสฺมา. ปชานนฺติ: ชานนฺโต ปชานนฺโต อาชานนฺโต วิชานนฺโต ปฏิวิชานนฺโต ปฏิวิชฺฌนฺโต. สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ. ฯเปฯ ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ, สพฺพนฺตํ

นิโรธธัมมันติ ชานันโต ปชานันโต อาชานันโต วิชานันโต ปฏิวิชานันโต ปฏิวิชฌันโต. น อุปาทิเยถาติ: รูปํ นาทิเยยฺย น อุปาทิเยยฺย น คัณหยฺย น ปรามเสยฺย นาภินิวิเสยฺย. เวทนํ. สัญญํ. สํขาเร. วิญญาณํ. คตึ. อุปปัตตึ. ปฏิสนฺธึ. ภวํ. สํสารํ. วัฏฏํ นาทิเยยฺย น อุปาทิเยยฺย น คัณหยฺย น ปรามเสยฺย นาภินิวิเสยฺยาติ ตัสมา ปชานํ น อุปาทิเยถ.

ภิกขุ สโต กิญจนํ สัพพโลเกติ ภิกขูติ: กัลยาณปุถุชฺชโน วา ภิกขุ, เสกโข วา ภิกขูติ ภิกขุ. สโตติ: จตูหิ การเณหิ สโต: กาเย กายานุปัสสนาสติปัฏฐานํ ภาเวนโต สโต. ฯเปฯ โส วุจฺจติ สโตติ ภิกขุ สโต. กิญจนันติ: กิญจิ รูปคตํ เวทนาคตํ สัญญาคตํ สํขารคตํ วิญญาณคตํ. สัพพโลเกติ: สัพพอปายโลเก สัพพเทวโลเก สัพพมนุสฺสโลเก สัพพขันธโลเก สัพพอายตนโลเก สัพพธาตุโลเกติ ภิกขุ สโต กิญจนํ สัพพโลเก

อาทานสัตเต อิติ เปกขมาโนติ: อาทานสัตตา วุจฺจนฺติ เย รูปํ อาทิยนฺติ อุปาทิยนฺติ คัณหนฺติ ปรามสนฺติ อภินิวิสนฺติ. เวทนํ. สัญญํ. สํขาเร. วิญญาณํ. คตึ. อุปปัตตึ. ปฏิสนฺธึ. ภวํ. สํสารํ. วัฏฏํ อาทิยนฺติ อุปาทิยนฺติ คัณหนฺติ ปรามสนฺติ อภินิวิสนฺติ. อิตีติ ปทสนฺธิ. ฯเปฯ ปทานุปุพพกเมตํ อิตีติ. เปกขมาโนติ: ทักขมาโน ทิสฺสมาโน ปัสฺสมาโน โอโลกยมาโน นิชฺฌายมาโน อุปปริกขมาโนติ อาทานสัตเต อิติ เปกขมาโน.

ปชํ อิมํ มจฺจุเธยฺเย วิสัตตนฺติ: ปชนฺติ สัตตาธิวจนํ. มจฺจุเธยฺเยติ: มจฺจุเธยฺยา วุจฺจนฺติ กิเลสา จ ขันธา จ อภิสํขารา จ. ปชา มจฺจุเธยฺเย มารเธยฺเย มรณเธยฺเย วิสัตตา อาสัตตา ลัคคา ลัคคิตา ปลิพุทฺธา. ยถา ภิตฺติขิเล วา นาคทันเต วา ภัณฑํ วิสัตตํ อาสัตตํ ลัคคํ

ลคฺคิตํ ปลิพุทฺธํ; เอวเมว ปชา มจฺจุเธยฺเย มารเธยฺเย มรณเธยฺเย วิสตฺตา อาสตฺตา ลคฺคา ลคฺคิตา ปลิพุทฺธาติ ปชํ อิมํ มจฺจุเธยฺเย วิสตฺตํ. เตนาห ภควา

"ตสฺมา ปชานํ น อุปาทิเยถ
ภิกฺขุ สโต กิญฺจนํ สพฺพโลเก
อาทานสตฺเต อิติ เปกฺขมาโน
ปชํ อิมํ มจฺจุเธยฺเย วิสตฺตนฺติ.

สห คาถาปริโยสานา ฯเปฯ สตฺถา เม ภนฺเต ภควา, สาวโกหมสฺมีติ.

ภทฺราวุธมาณวกปญฺหานิทฺเทโส ทฺวาทสโม.

อุทยมาณวกปัณ์หานิท์เทโส.

ฌายึ วิรชมาสีนํ (อิจ์จายัส์มา อุทโย)
กตกิจ์จํ อนาสวํ
ปารคุํ สัพ์พธัม์มานํ
อัต์ถิ ปัญ์เหน อาคมํ,
อัญ์ญาวิโมก์ขํ ปพ์รูหิ,
อวิช์ชาย ปเภทนํ.

ฌายึ วิรชมาสีนันติ: ฌายินติ: ภควา ปฐเมนปิ ฌาเนน ฌายี, ทุติเยนปิ ฌาเนน ฌายี, ตติเยนปิ ฌาเนน ฌายี, จตุต์เถนปิ ฌาเนน ฌายี, สวิตัก์กสวิจาเรนปิ ฌาเนน ฌายี, อวิตัก์กวิจารมัต์เตนปิ ฌาเนน ฌายี, อวิตัก์กาวิจาเรนปิ ฌาเนน ฌายี, สัป์ปีติเกนปิ ฌาเนน ฌายี, นิป์ปีติเกนปิ ฌาเนน ฌายี, สาตสหคเตนปิ ฌาเนน ฌายี, อุเปก์ขาสหคเตนปิ ฌาเนน ฌายี, สุญ์ญเตนปิ ฌาเนน ฌายี, อนิมิต์เตนปิ ฌาเนน ฌายี, อัป์ปณิหิเตนปิ ฌาเนน ฌายี, โลกิเยนปิ ฌาเนน ฌายี, โลกุต์ตเรนปิ ฌาเนน ฌายี, ฌานรโต เอกัต์ตมนุยุต์โต ตทัต์ถครุโกติ ฌายี. วิรชันติ: ราโค รโช, โทโส รโช, โมโห รโช, โกโธ รโช, อุปนาโห รโช. ฯเปฯ สัพ์พากุสลาภิสํขารา รชา. เต รชา พุท์ธัส์ส ภควโต ปหีนา อุจ์ฉินนมูลา ตาลาวัต์ถุกตา อนภาวํคตา อายตึอนุป์ปาทธัม์มา; ตัส์มา พุท์โธ อรโช รชาปคโต รชวิป์ปหีโน รชวิป์ปมุต์โต.

ราโค รโช น จ ปน เรณุ วุจ์จติ,
ราคัส์เสตํ อธิวจนํ รโชติ,
เอตํ รชํ วิป์ปชหิต์วา จัก์ขุมา,

ตสฺมา ชิโน วิคตรโชติ วุจฺจติ.
โทโส รโช น จ ปน เรณุ วุจฺจติ,
โทสสฺเสตํ อธิวจนํ รโชติ,
เอตํ รชํ วิปฺปชหิตฺว จกฺขุมา,
ตสฺมา ชิโน วิคตรโชติ วุจฺจติ.
โมโห รโช น จ ปน เรณุ วุจฺจติ,
โมหสฺเสตํ อธิวจนํ รโชติ,
เอตํ รชํ วิปฺปชหิตฺว จกฺขุมา,
ตสฺมา ชิโน วิคตรโชติ วุจฺจตีติ วิรชํ.

อาสีนนฺติ: นิสินฺโน ภควา ปาสาณเก เจติเยติ อาสีโน.

นคสฺส ปสฺเส อาสีนํ มุนึ ทุกฺขสฺส ปารคุํ
สาวกา ปยิรุปาสนฺติ เตวิชฺชา มจฺจุหายิโนติ

เอวมฺปิ ภควา อาสีโน. อถวา ภควา สพฺโพสฺสุกฺกปฏิปสฺสทฺธตฺตา อาสีโน วุฏฺฐวาโส จิณฺณจรโณ. ฯเปฯ ชาติชรามรณสํสาโร นตฺถิ ตสฺส ปุนพฺภโวติ เอวมฺปิ ภควา อาสีโนติ ญายํ วิรชมาสีนํ.

อิจฺจายสฺมา อุทโยติ: อิจฺจาติ: ปทสนฺธิ. ฯเปฯ ปทานุปุพฺพกเมตํ อิจฺจาติ. อายสฺมาติ: ปิยวจนํ ครุวจนํ สคารวสปฺปติสฺสาธิวจนเมตํ อายสฺมาติ. อุทโยติ: ตสฺส พฺราหฺมณสฺส นามํ. ฯเปฯ อภิลาโปติ อิจฺจายสฺมา อุทโย. กตกิจฺจํ อนาสวนฺติ: พุทฺธสฺส ภควโต กิจฺจํ กรณียํ ปหีนํ อุจฺฉินฺนมูลํ ตาลาวตฺถุกตํ อนภาวงฺคตํ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมํ; ตสฺมา พุทฺโธ กตกิจฺโจ.

ยสฺส ปริปตา นตฺถิ ฉินฺนโสตสฺส ภิกฺขุโน
กิจฺจากิจฺจํ ปหีนสฺส ปริพาโห น วิชฺชติ.

กตกิจฺจํ. อนาสวนฺติ: อาสวาติ: จตฺตาโร อาสวา: กามาสโว, ภวาสโว

ทิฏฺฐาสโว, อวิชฺชาสโว. เต อาสวา พุทฺธสฺส ภควโต ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํคตา อายตึอนุปฺปาทธมฺมา; ตสฺมา พุทฺโธ อนาสโวติ กตกิจฺจํ อนาสวํ.

ปารคุํ สพฺพธมฺมานนฺติ: ภควา สพฺพธมฺมานํ อภิญฺญาปารคู, ปริญฺญาปารคู, ปหานปารคู, ภาวนาปารคู, สจฺฉิกิริยาปารคู, สมาปตฺติปารคู, อภิญฺญาปารคู สพฺพธมฺมานํ, ปริญฺญาปารคู สพฺพทุกฺขานํ, ปหานปารคู สพฺพกิเลสานํ, ภาวนาปารคู จตุนฺนํ มคฺคานํ; สจฺฉิกิริยาปารคู นิโรธสฺส, สมาปตฺติปารคู สพฺพสมาปตฺตีนํ. โส วสิปฺปตฺโต ปารมิปฺปตฺโต อริยสฺมึ สีลสฺมึ, วสิปฺปตฺโต ปารมิปฺปตฺโต อริยสฺมึ สมาธิสฺมึ, วสิปฺปตฺโต ปารมิปฺปตฺโต อริยาย ปญฺญาย, วสิปฺปตฺโต ปารมิปฺปตฺโต อริยาย วิมุตฺติยา, โส ปารคโต ปารปฺปตฺโต อนฺตคโต อนฺตปฺปตฺโต โกฏิคโต โกฏิปฺปตฺโต ปริยนฺตคโต ปริยนฺตปฺปตฺโต โวสานคโต โวสานปฺปตฺโต ตาณคโต ตาณปฺปตฺโต เลณคโต เลณปฺปตฺโต จรณคโต จรณปฺปตฺโต อภยคโต อภยปฺปตฺโต อจฺจุตคโต อจฺจุตปฺปตฺโต อมตคโต อมตปฺปตฺโต นิพฺพานคโต นิพฺพานปฺปตฺโต, โส วุฏฺฐวาโส จิณฺณจรโณ. ฯเปฯ ชาติชรามรณสํสาโร นตฺถิ ตสฺส ปุนพฺภโวติ ปารคุํ สพฺพธมฺมานํ.

อตฺถิ ปญฺเหน อาคมนฺติ: ปญฺหตฺถิกมฺหา อาคตา, ปญฺหาปุจฺฉิกมฺหา อาคตา, ปญฺหํ โสตุกามา อาคตมฺหาติ เอวมฺปิ อตฺถิ ปญฺเหน อาคมํ. อถวา ปญฺหตฺถิกานํ ปญฺหาปุจฺฉิกานํ ปญฺหํ โสตุกามานํ อาคมํ อภิกฺกมนํ อุปสงฺกมนํ อตฺถีติ เอวมฺปิ อตฺถิ ปญฺเหน อาคมํ. อถวา ปญฺหาคโม ตุยฺหํ อตฺถิ, ตฺวมฺปิ ปหุ วิสวี อลมตฺโต มยา สทฺธึ ปุจฺฉิตุํ กเถตุํ วิสชฺเชตุํ สนฺทสฺเสตุํ ภณิตุนฺติ เอวมฺปิ อตฺถิ ปญฺเหน อาคมํ.

อญฺญาวิโมกฺขํ ปพฺรูหีติ: อญฺญาวิโมกฺโข วุจฺจติ อรหตฺตวิโมกฺโข. อรหตฺตวิโมกฺขํ ปพฺรูหิ อาจิกฺขาหิ เทเสหิ ปญฺญเปหิ ปฏฺฐเปหิ วิวราหิ

วิภชาหิ อุตฺตานีกโรหิ ปกาเสหีติ อญฺญาวิโมกฺขํ สํพฺรูหิ. อวิชฺชาย ปเภทนนฺติ: อวิชฺชาย เภทนํ ปเภทนํ ปหานํ วูปสโม ปฏินิสฺสคฺโค ปฏิปฺปสฺสทฺธิ อมตํ นิพฺพานนฺติ อวิชฺชาย ปเภทนํ. เตนาห โส พฺราหฺมโณ

"ญาณี วิรชมาสีนํ (อิจฺจายสฺมา อุทโย)
กตกิจฺจํ อนาสวํ
ปารคุํ สพฺพธมฺมานํ
อตฺถิ ปญฺเหน อาคมํ,
อญฺญาวิโมกฺขํ สํพฺรูหิ
อวิชฺชาย ปเภทนนฺติ.
ปหานํ กามฉนฺทานํ (อุทยาติ ภควา)
โทมนสฺสาน จูภยํ
ถีนสฺส จ ปนูทนํ
กุกฺกุจฺจานํ นิวารณํ.

ปหานํ กามฉนฺทานนฺติ: ฉนฺทาติ: โย กาเมสุ กามฉนฺโท, กามราโค, กามนนฺทิ, กามตณฺหา, กามสิเนโห, กามปิปาสา, กามปริฬาโห, กามมุจฺฉา, กามชฺโฌสานํ, กาโมโฆ, กามโยโค, กามุปาทานํ, กามฉนฺทนีวรณํ. ปหานํ กามฉนฺทานนฺติ: กามฉนฺทานํ ปหานํ, วูปสโม, ปฏินิสฺสคฺโค, ปฏิปฺปสฺสทฺธิ, อมตํ, นิพฺพานนฺติ ปหานํ กามฉนฺทานํ. อุทยาติ ภควาติ: อุทยาติ ภควา ตํ พฺราหฺมณํ นาเมน อาลปติ. ภควาติ คารวาธิวจนเมตํ. ฯเปฯ สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ; ยทิทํ ภควาติ. อุทยาติ ภควา. โทมนสฺสาน จูภยนฺติ: โทมนสฺสาติ: ยํ เจตสิกํ อสาตํ, เจตสิกํ ทุกฺขํ, เจโตสมฺผสฺสชํ อสาตํ ทุกฺขํ เวทยิตํ, เจโตสมฺผสฺสชา อสาตา ทุกฺขา เวทนา. โทมนสฺสาน จูภยนฺติ: กามฉนฺทสฺส จ โทมนสฺสสฺส จ อุภินฺนํ ปหานํ, วูปสโม, ปฏินิสฺสคฺโค, ปฏิปฺปสฺสทฺธิ, อมตํ

นิพพานันติ โทมนัสสานํ จูภยํ.

ถีนัสส จ ปนูทนันติ: ยา จิตตัสส อกัลลตา, อกัมมัญญตา, โอลียนา, สัลลียนา, ลีนํ, ลียนา, ลียิตัตตํ, ถีนํ, ถียนา, ถียิตัตตํ.

ถีนัสส จ ปนูทนันติ: ถีนัสส จ ปนูทนํ ปหานํ, วูปสโม, ปฏินิสสัคโค, ปฏิปัสสัทธิ, อมตํ, นิพพานันติ ถีนัสส จ ปนูทนํ.

กุกกุจจานํ นิวารณันติ: กุกกุจจานันติ: หัตถกุกกุจจัมปิ กุกกุจจํ, ปาทกุกกุจจัมปิ กุกกุจจํ, หัตถปาทกุกกุจจัมปิ กุกกุจจํ, อกัปปิเย กัปปิยสัญญิตา, กัปปิเย อกัปปิยสัญญิตา, วัชเช อวัชชสัญญิตา, อวัชเช วัชชสัญญิตา, ยํ เอวรูปํ กุกกุจจํ กุกกุจจายนา กุกกุจจายิตัตตํ เจตโส วิปปฏิสาโร มโนวิเลโข; อิทํ วุจจติ กุกกุจจํ. อปิจ ทวีหิ การเณหิ อุปปัชชติ กุกกุจจํ เจตโส วิปปฏิสาโร มโนวิเลโข กตัตตา จ อกตัตตา จ. กถํ กตัตตา จ อกตัตตา จ อุปปัชชติ กุกกุจจํ เจตโส วิปปฏิสาโร มโนวิเลโข ? "กตํ เม กายทุจจริตํ, อกตํ เม กายสุจริตันติ อุปปัชชติ กุกกุจจํ เจตโส วิปปฏิสาโร มโนวิเลโข. "กตํ เม วจีทุจจริตํ, อกตํ เม วจีสุจริตันติ. "กตํ เม มโนทุจจริตํ, อกตํ เม มโนสุจริตันติ. "กโต เม ปาณาติปาโต, อกตา เม ปาณาติปาตา เวรมณีติ. "กตํ เม อทินนาทานํ, อกตา เม อทินนาทานา เวรมณีติ. "กโต เม กาเมสุ มิจฉาจาโร, อกตา เม กาเมสุ มิจฉาจารา เวรมณีติ. "กโต เม มุสาวาโท, อกตา เม มุสาวาทา เวรมณีติ. "กตา เม ปิสุณา วาจา, อกตา เม ปิสุณาย วาจาย, เวรมณีติ. "กตา เม ผรุสา วาจา, อกตา เม ผรุสาย วาจาย เวรมณีติ. กโต เม สัมผัปปลาโป, อกตา เม สัมผัปปลาปา เวรมณีติ. "กตา เม อภิชฌา, อกตา เม อนภิชฌาติ. "กโต เม พยาปาโท, อกโต เม อพยาปาโทติ. "กตา เม มิจฉาทิฏฐิ, อกตา เม สัมมาทิฏฐีติ อุปปัชชติ

กุกฺกุจฺจํ เจตโส วินิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโข: เอวํ กตตฺตา จ อกตตฺตา จ อุปฺปชฺชติ กุกฺกุจฺจํ เจตโส วิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโข. อถวา "สีเลสุมฺหิ น ปริปูรการีติ อุปฺปชฺชติ กุกฺกุจฺจํ เจตโส วิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโข. "อินฺทฺริเยสุมฺหิ อคุตฺตทฺวาโรติ. "โภชเน อมตฺตญฺญุมฺหีติ. "ชาคริยมนนุยุตฺโตมฺหีติ. "น สติสมฺปชญฺเญน สมนฺนาคโตมฺหีติ. "อภาวิตา เม จตฺตาโร สติปฏฺฐานาติ. "อภาวิตา เม จตฺตาโร สมฺมปฺปธานาติ. "อภาวิตา เม จตฺตาโร อิทฺธิปาทาติ. "อภาวิตานิ เม ปญฺจินฺทฺริยานีติ. "อภาวิตานิ เม ปญฺจพลานีติ. "อภาวิตา เม สตฺต โพชฺฌงฺคาติ. "อภาวิโต เม อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโคติ. "ทุกฺขํ เม อปริญฺญาตนฺติ. "สมุทโย เม อปฺปหีโนติ. "มคฺโค เม อภาวิโตติ. "นิโรโธ เม อสจฺฉิกโตติ อุปฺปชฺชติ กุกฺกุจฺจํ เจตโส วิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโข. กุกฺกุจฺจานํ นิวารณนฺติ: กุกฺกุจฺจานํ อาวรณํ นิวารณํ ปหานํ วูปสมํ ปฏินิสฺสคฺคํ ปฏิปสฺสทฺธิ อมตํ นิพฺพานนฺติ กุกฺกุจฺจานํ นิวารณํ. เตนาห ภควา

"ปหานํ กามฉนฺทานํ (อุทยาติ ภควา)
โทมนสฺสาน จูภยํ
ถีนสฺส จ ปนูทนํ
กุกฺกุจฺจานํ นิวารณนฺติ.
อุเปกฺขาสติสํสุทฺธํ
ธมฺมตกฺกปุเรชวํ
อญฺญาวิโมกฺขํ สํพฺรูมิ
อวิชฺชาย ปเภทนํ.

อุเปกฺขาสติสํสุทฺธนฺติ: อุเปกฺขาติ: ยา จตุตฺถฌาเน อุเปกฺขา, อุเปกฺขนา, อชฺฌุเปกฺขนา, จิตฺตสมโถ, จิตฺตปสาทตา, มชฺฌตฺตตา จิตฺตสฺส. สตีติ: ยา จตุตฺถฌาเน อุเปกฺขํ อารพฺภ สติ อนุสฺสติ. ฯเปฯ สมฺมาสตีติ อุเปกฺขาสติ.

สํสุทธนฺติ: จตุตฺถฌาเน อุเปกฺขา จ สติ จ สุทฺธา โหนฺติ สํสุทฺธา ปริโยทาตา, อนงฺคณา วิคตูปกฺกิเลสา มุทุภูตา กมฺมนิยา ฐิตา อเนญฺชปฺปตฺตาติ อุเปกฺขาสติสํสุทฺธํ.

ธมฺมตกฺกปุเรชวนฺติ: ธมฺมตกฺโก วุจฺจติ สมฺมาสงฺกปฺโป. โส อาทิโต โหติ ปุรโต โหติ ปุพฺพงฺคโม โหติ อญฺญาวิโมกฺขสฺสาติ เอวมฺปิ ธมฺมตกฺกปุเรชวํ. อถวา ธมฺมตกฺโก วุจฺจติ สมฺมาทิฏฺฐิ. สา อาทิโต โหติ ปุรโต โหติ ปุพฺพงฺคมา โหติ อญฺญาวิโมกฺขสฺสาติ เอวมฺปิ ธมฺมตกฺกปุเรชวํ. อถวา ธมฺมตกฺโก วุจฺจติ จตุนฺนํ มคฺคานํ ปุพฺพภาเค วิปสฺสนา. สา อาทิโต โหติ ปุรโต โหติ ปุพฺพงฺคมา โหติ อญฺญาวิโมกฺขสฺสาติ เอวมฺปิ ธมฺมตกฺกปุเรชวํ.

อญฺญาวิโมกฺขํ สํพฺรูมีติ: อญฺญาวิโมกฺโข วุจฺจติ อรหตฺตวิโมกฺโข. อรหตฺตวิโมกฺขํ สํพฺรูมิ อาจิกฺขามิ เทเสมิ ปญฺญเปมิ ปฏฺฐเปมิ วิวรามิ วิภชามิ อุตฺตานีกโรมีติ อญฺญาวิโมกฺขํ สํพฺรูมิ.

อวิชฺชาย ปเภทนนฺติ: อวิชฺชายาติ ทุกฺเข อญฺญาณํ ฯเปฯ อวิชฺชาลงฺคี โมโห อกุสลมูลํ. อวิชฺชาย ปเภทนนฺติ: อวิชฺชาย เภทนํ ปเภทนํ ปหานํ วูปสมํ ปฏินิสฺสคฺคํ ปฏิปฺปสฺสทฺธิ อมตํ นิพฺพานนฺติ อวิชฺชาย ปเภทนํ เตนาห ภควา

> "อุเปกฺขาสติสํสุทฺธํ ธมฺมตกฺกปุเรชวํ
> อญฺญาวิโมกฺขํ สํพฺรูมิ อวิชฺชาย ปเภทนนฺติ.
> กึสุ สํโยชโน โลโก, กึสุ ตสฺส วิจารณํ,
> กิสฺสสฺส วิปฺปหาเนน นิพฺพานํ อิติ วุจฺจติ.

กึสุ สํโยชโน โลโกติ: กึ โลกสฺส สํโยชนํ ลคฺคนํ พนฺธนํ อุปกฺกิเลโส, เกน โลโก ยุตฺโต ปยุตฺโต อายุตฺโต สมายุตฺโต ลคฺโค ลคฺคิโต ปลิพุทฺโธติ กึสุ สํโยชโน โลโก.

กึสุ ตสฺส วิจารณนฺติ: กึ ตสฺส จารณํ วิจารณํ ปฏิวิจารณํ, เกน โลโก จรติ วิจรติ ปฏิวิจรตีติ กึสุ ตสฺส วิจารณํ.

กิสฺสสฺส วิปฺปหาเนน นิพฺพานํ อิติ วุจฺจตีติ: กิสฺสสฺส วิปฺปหาเนน วูปสเมน ปฏินิสฺสคฺเคน ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา นิพฺพานํ อิติ วุจฺจติ ปวุจฺจติ กถิยติ ภณิยติ ทีปิยติ โวหริยตีติ กิสฺสสฺส วิปฺปหาเนน นิพฺพานํ อิติ วุจฺจติ. เตนาห โส พฺราหฺมโณ

"กึสุ สํโยชโน โลโก, กึสุ ตสฺส วิจารณํ,
กิสฺสสฺส วิปฺปหาเนน นิพฺพานํ อิติ วุจฺจติ.
นนฺทิสํโยชโน โลโก, วิตกฺกสฺส วิจารณา,
ตณฺหาย วิปฺปหาเนน นิพฺพานํ อิติ วุจฺจติ.

นนฺทิสํโยชโน โลโกติ: นนฺทิ วุจฺจติ ตณฺหา; โย ราโค สาราโค. ฯเปฯ อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํ. ยา นนฺทิ โลกสฺส สํโยชนํ ลคฺคนํ พนฺธนํ อุปกฺกิเลโส, อิมาย นนฺทิยา โลโก ยุตฺโต ปยุตฺโต อายุตฺโต สมายุตฺโต ลคฺโค ลคฺคิโต ปลิพุทฺโธติ นนฺทิสํโยชโน โลโก.

วิตกฺกสฺส วิจารณาติ วิตกฺกาติ: นว วิตกฺกา: กามวิตกฺโก, พฺยาปาทวิตกฺโก, วิหึสาวิตกฺโก, ญาติวิตกฺโก, ชนปทวิตกฺโก, อมรวิตกฺโก, ปรานุทฺทยตาปฏิสํยุตฺโต วิตกฺโก, ลาภสกฺการสิโลกปฏิสํยุตฺโต วิตกฺโก, อนวญฺญตฺติปฏิสํยุตฺโต วิตกฺโก; อิเม วุจฺจนฺติ นว วิตกฺกา. อิเม นว วิตกฺกา อสฺส โลกสฺส จารณา วิจารณา ปฏิวิจารณา, อิเมหิ นวหิ วิตกฺเกหิ โส โลโก จรติ วิจรติ ปฏิวิจรตีติ วิตกฺกสฺส วิจารณา.

ตณฺหาย วิปฺปหาเนน นิพฺพานํ อิติ วุจฺจตีติ: ตณฺหายาติ รูปตณฺหา สทฺทตณฺหา คนฺธตณฺหา รสตณฺหา โผฏฺฐพฺพตณฺหา ธมฺมตณฺหา. ตณฺหาย วิปฺปหาเนน นิพฺพานํ อิติ วุจฺจตีติ: ตณฺหาย วิปฺปหาเนน วูปสเมน ปฏินิสฺสคฺเคน ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา นิพฺพานํ อิติ วุจฺจติ ปวุจฺจติ กถิยติ ภณิยติ

นิพฺพายติ โวหริยติ ตณฺหาย วิปฺปหาเนน นิพฺพานํ อิติ วุจฺจติ. เตนาห ภควา

"นนฺทิสญฺโญชโน โลโก, วิตกฺกสฺส วิจารณา,
ตณฺหาย วิปฺปหาเนน นิพฺพานํ อิติ วุจฺจติ.
กถํสตสฺส จรโต วิญฺญาณํ อุปรุชฺฌติ,
ภควนฺตํ ปุฏฺฐุมาคมฺม ตํ สุโณม วโจ ตว.

กถํสตสฺส จรโตติ: กถํสตสฺส สมฺปชานสฺส จรโต วิจรโต อิริยโต วตฺตยโต ปาลยโต ยปยโต ยาปยโตติ กถํสตสฺส จรโต. วิญฺญาณํ อุปรุชฺฌตีติ: วิญฺญาณํ นิรุชฺฌติ วูปสมฺมติ อตฺถํ คจฺฉติ ปฏิปฺปสฺสมฺภตีติ วิญฺญาณํ อุปรุชฺฌติ.

ภควนฺตํ ปุฏฺฐุมาคมฺมาติ: พุทฺธํ ภควนฺตํ ปุฏฺฐุํ ปุจฺฉิตุํ ยาจิตุํ อชฺเฌสิตุํ ปสาเทตุํ อาคมฺหา อาคตมฺหา อุปาคตมฺหา สมฺปตฺตมฺหา ตยา สทฺธึ สมาคตมฺหาติ ภควนฺตํ ปุฏฺฐุมาคมฺม.

ตํ สุโณม วโจ ตวาติ ตนฺติ: ตุยฺหํ วจนํ พฺยปฺปถํ เทสนํ อนุสนฺธึ สุโณม อุคฺคณฺหาม อุปธาเรม อุปลกฺเขมาติ ตํ สุโณม วโจ ตว. เตนาห โส พฺราหฺมโณ

"กถํสตสฺส จรโต วิญฺญาณํ อุปรุชฺฌติ,
ภควนฺตํ ปุฏฺฐุมาคมฺม, ตํ สุโณม วโจ ตวาติ.
อชฺฌตฺตญฺจ พหิทฺธา จ เวทนํ นาภินนฺทโต
เอวํสตสฺส จรโต วิญฺญาณํ อุปรุชฺฌตีติ.

อชฺฌตฺตญฺจ พหิทฺธา จ เวทนํ นาภินนฺทโตติ: อชฺฌตฺตํ เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรนฺโต เวทนํ นาภินนฺทติ, นาภิวทติ, น อชฺโฌสาย ติฏฺฐติ; อภินนฺทนํ อภิวทนํ อชฺโฌสานํ คาหํ ปรามาสํ อภินิเวสํ ปชหติ, วิโนเทติ, พฺยนฺตีกโรติ, อนภาวํ คเมติ. พหิทฺธา เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรนฺโต

เวทนํ นาภินนฺทติ, นาภิวทติ, น อชฺโฌสาย ติฏฺฐติ; อภินนฺทนํ อภิวทนํ
อชฺโฌสานํ คาหํ ปรามาสํ อภินิเวสํ ปชหติ, วิโนเทติ, พฺยนฺติกโรติ,
อนภาวํ คเมติ. อชฺฌตฺตพหิทฺธา เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรนฺโต เวทนํ
นาภินนฺทติ, นาภิวทติ, น อชฺโฌสาย ติฏฺฐติ; อภินนฺทนํ อภิวทนํ
อชฺโฌสานํ คาหํ ปรามาสํ อภินิเวสํ ปชหติ, วิโนเทติ, พฺยนฺติกโรติ,
อนภาวํ คเมติ. อชฺฌตฺตํ สมุทยธมฺมานุปสฺสี เวทนาสุ วิหรนฺโต. อชฺฌตฺตํ
อชฺฌตฺตํ วยธมฺมานุปสฺสี เวทนาสุ วิหรนฺโต. อชฺฌตฺตํ สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี
สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี เวทนาสุ วิหรนฺโต. พหิทฺธา สมุทยธมฺมานุปสฺสี
เวทนาสุ วิหรนฺโต. พหิทฺธา วยธมฺมานุปสฺสี เวทนาสุ วิหรนฺโต.
พหิทฺธา สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี เวทนาสุ วิหรนฺโต. อชฺฌตฺตพหิทฺธา
สมุทยธมฺมานุปสฺสี เวทนาสุ วิหรนฺโต. อชฺฌตฺตพหิทฺธา วยธมฺมานุปสฺสี
เวทนาสุ วิหรนฺโต. อชฺฌตฺตพหิทฺธา สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี เวทนาสุ
วิหรนฺโต เวทนํ นาภินนฺทติ, นาภิวทติ, น อชฺโฌสาย ติฏฺฐติ;
อภินนฺทนํ อภิวทนํ อชฺโฌสานํ คาหํ ปรามาสํ อภินิเวสํ ปชหติ,
วิโนเทติ, พฺยนฺติกโรติ, อนภาวํ คเมติ. อิเมหิ ทฺวาทสหากาเรหิ
เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรนฺโต เวทนํ นาภินนฺทติ, นาภิวทติ, น
อชฺโฌสาย ติฏฺฐติ; อภินนฺทนํ อภิวทนํ อชฺโฌสานํ. ฯเปฯ
อนภาวํ คเมติ. อถวา เวทนํ อนิจฺจโต ปสฺสนฺโต เวท
นาภินนฺทติ, นาภิวทติ, น อชฺโฌสาย ติฏฺฐติ; อภินนฺท
อภิวทนํ อชฺโฌสานํ คาหํ ปรามาสํ อภินิเวสํ ปชหติ, วิโนเท
พฺยนฺติกโรติ, อนภาวํ คเมติ. เวทนํ ทุกฺขโต. โรคโต. คณฺฑโ
สลฺลโต. อฆโต. อาพาธโต. ฯเปฯ อนิสฺสรณโต ปสฺสนฺโต เว
นาภินนฺทติ, นาภิวทติ, น อชฺโฌสาย ติฏฺฐติ; อภินนฺทนํ อภิวทนํ อชฺโฌ
คาหํ ปรามาสํ อภินิเวสํ ปชหติ, วิโนเทติ, พฺยนฺติกโรติ, อนภาวํ ค

อิเมหิ ทวาจัตตาฬีสาย อาการเหิ เวทนาสุ เวทนานุปัสสี วิหรันโต เวทนํ นาภินันทติ, นาภิวทติ, น อัชโฌสาย ติฏฐติ; อภินันทนํ อภิวทนํ อัชโฌสานํ คาหํ ปรามาสํ อภินิเวสํ ปชหติ, วิโนเทติ, พยันตีกโรติ, อนภาวํ คเมตีติ อัชฌัตตัญจ พหิทธา จ เวทนํ นาภินันทโต.

เอวํสตัสส จรโตติ: เอวํสตัสส สัมปชานัสส จรโต วิจรโต อิริยโต วัตตยโต ปาลยโต ยปยโต ยาปยโตติ เอวํสตัสส จรโต.

วิญญาณํ อุปรุชฌตีติ: ปุญญาภิสํขารสหคตํ วิญญาณํ อปุญญาภิสํขาร-สหคตํ วิญญาณํ อเนญชาภิสํขารสหคตํ วิญญาณํ นิรุชฌติ วูปสัมมติ อัตถํ คัจฉติ ปฏิปัสสัมภตีติ วิญญาณํ อุปรุชฌตีติ. เตนาห ภควา

"อัชฌัตตัญจ พหิทธา จ เวทนํ นาภินันทโต
เอวํสตัสส จรโต วิญญาณํ อุปรุชฌตีติ.

สห คาถาปริโยสานา. ฯเปฯ สัตถา เม ภันเต ภควา, สาวโกหมัสมีติ.

อุทยมาณวกปัญหานิทเทโส เตรสโม.

โปสาลมาณวกปัญหานิทเทโส.

โย อตีตํ อาทิสติ (อิจฺจายสฺมา โปสาโล)
อเนโช ฉินฺนสํสโย
ปารคู สพฺพธมฺมานํ
อตฺถิ ปญฺเหน อาคมํ.

อตีตํ อาทิสตีติ โยติ: โยโส ภควา สยมฺภู อนาจริยโก ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ สามํ สจฺจานิ อภิสมฺพุชฺฌิ ตตฺถ จ สพฺพญฺญุตํ ปตฺโต พเลสุ จ วสีภาวํ. อตีตํ อาทิสตีติ: ภควา อตฺตโน จ ปเรสญฺจ อตีตมฺปิ อาทิสติ, อนาคตมฺปิ อาทิสติ, ปจฺจุปฺปนฺนมฺปิ อาทิสติ.

กถํ ภควา อตฺตโน อตีตํ อาทิสติ? ภควา อตฺตโน อตีตํ เอกมฺปิ ชาตึ อาทิสติ, เทฺวปิ ชาติโย อาทิสติ, ติสฺโสปิ ชาติโย อาทิสติ, จตสฺโสปิ ชาติโย อาทิสติ, ปญฺจปิ ชาติโย อาทิสติ, ทสปิ ชาติโย อาทิสติ, วีสมฺปิ ชาติโย อาทิสติ, ตึสมฺปิ ชาติโย อาทิสติ จตฺตาฬีสมฺปิ ชาติโย อาทิสติ, ปญฺญาสมฺปิ ชาติโย อาทิสติ, ชาติสตมฺปิ ชาติสหสฺสมฺปิ. ชาติสตสหสฺสมฺปิ. อเนเกปิ สํวฏฺฏกปฺเป. อเนเก วิวฏฺฏกปฺเป. อเนเกปิ สํวฏฺฏวิวฏฺฏกปฺเป อาทิสติ "อมุตฺราสึ เอวํนาโ เอวํโคตฺโต เอวํวณฺโณ เอวมาหาโร เอวํสุขทุกฺขปฏิสํเวที เอวมายุปริยนฺโต โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทึ ตตฺราปาสึ เอวํนาโม เอวํโคตฺ เอวํวณฺโณ เอวมาหาโร เอวํสุขทุกฺขปฏิสํเวที เอวมายุปริยนฺโต; โส ต จุโต อิธูปปนฺโนติ; อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิ อาทิสติ: เอวํ ภควา อตฺตโน อตีตํ อาทิสติ.

กถํ ภควา ปเรสํ อตีตํ อาทิสติ? ภควา ปเรสํ อตีตํ เอก ชาตึ อาทิสติ, เทฺวปิ ชาติโย อาทิสติ. ฯเปฯ อเนเกปิ สํวฏฺฏวิวฏฺฏก

อาทิสติ "อมุตฺราสึ เอวํนาโม เอวํโคตฺโต เอวํวณฺโณ เอวมาหาโร เอวํสุขทุกฺขปฺปฏิสํเวที เอวมายุปริยนฺโต; โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทึ ตตฺราปาสึ เอวํนาโม เอวํโคตฺโต เอวํวณฺโณ เอวมาหาโร เอวํสุขทุกฺขปฺปฏิสํเวที เอวมายุปริยนฺโต; โส ตโต จุโต อิธูปปนฺโนติ; อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อาทิสติ. เอวํ ภควา ปรสฺส อตีตํ อาทิสติ. ภควา ปญฺจ ชาฏกสตานิ ภาสนฺโต อตฺตโน จ ปรสฺส จ อตีตํ อาทิสติ, มหาธนิยสุตฺตํ ภาสนฺโต อตฺตโน จ ปรสฺส จ อตีตํ อาทิสติ, มหาสุทสฺสนสุตฺตํ ภาสนฺโต อตฺตโน จ ปรสฺส จ อตีตํ อาทิสติ, มหาโควินฺทสุตฺตํ ภาสนฺโต อตฺตโน จ ปรสฺส จ อตีตํ อาทิสติ, มฆเทวสุตฺตํ ภาสนฺโต อตฺตโน จ ปรสฺส จ อตีตํ อาทิสติ.

วุตฺตํ เหตํ ภควตา "อตีตํ โข จุนฺท อทฺธานํ อารพฺภ ตถาคตสฺส สตานุสาริ วิญฺญาณํ โหติ: โส ยาวตกํ อากงฺขติ, ตาวตกํ อนุสฺสรติ. อนาคตํ โข จุนฺท ฯเปฯ ปจฺจุปฺปนฺนํ โข จุนฺท อทฺธานํ อารพฺภ ตถาคตสฺส โพธิชํ ญาณํ อุปฺปชฺชติ "อยมนฺติมา ชาติ, นตฺถิทานิ ปุนพฺภโวติ. อินฺทฺริยปโรปริยตฺตญาณํ ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ, สตฺตานํ อาสยานุสยญาณํ ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ, ยมกปาฏิหีรญาณํ ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ, มหากรุณาสมาปตฺติญาณํ ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ, สพฺพญฺญุตญาณํ ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ, อนาวรณญาณํ ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ, สพฺพตฺถ อสงฺคมปฺปฏิหตมนาวรณญาณํ ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ; เอวํ ภควา อตฺตโน จ ปรสฺส จ อตีตมฺปิ อาทิสติ. อนาคตมฺปิ อาทิสติ, ปจฺจุปฺปนฺนมฺปิ อาทิสติ อาจิกฺขติ เทเสติ ปญฺญเปติ ปฏฺฐเปติ วิวรติ วิภชติ อุตฺตานีกโรติ ปกาเสติ โย อตีตํ อาทิสติ. อิจฺจายสฺมา โปสาโลติ: อิจฺจาติ ปทสนฺธิ. อายสฺมาติ ปิยวจนํ. โปสาโลติ ตสฺส พฺราหฺมณสฺส นามํ. ฯเปฯ อภิลาโปติ อิจฺจายสฺมา โปสาโล. อเนโช ฉินฺนสํสโยติ: เอชา วุจฺจติ ตณฺหา; โย

ราโค สาราโค. ฯเปฯ อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํ. สา เอชา ตณฺหา พุทฺธสฺส ภควโต ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํคตา อายตึอนุปฺปาทธมฺมา, ตสฺมา พุทฺโธ อเนโช. เอชาย ปหีนตฺตา อเนโช: ภควา ลาเภปิ น อิญฺชติ, อลาเภปิ น อิญฺชติ, ยเสปิ น อิญฺชติ, อยเสปิ น อิญฺชติ, ปสํสายปิ น อิญฺชติ, นินฺทายปิ น อิญฺชติ, สุเขปิ น อิญฺชติ, ทุกฺเขปิ น อิญฺชติ น จลติ น เวธติ น ปเวธติ น สมฺปเวธตีติ อเนโช. ฉินฺนสํสโยติ สํสโย วุจฺจติ วิจิกิจฺฉา; ทุกฺเข กงฺขา. ฯเปฯ ฉมฺภิตตฺตํ จิตฺตสฺส มโนวิเลโข. โส สํสโย พุทฺธสฺส ภควโต ฉินฺโน อุจฺฉินฺโน สมุจฺฉินฺโน วูปสนฺโต ปฏิปสฺสทฺโธ อภพฺพุปฺปตฺติโก ญาณคฺคินา ทฑฺโฒ; ตสฺมา พุทฺโธ ฉินฺนสํสโยติ อเนโช ฉินฺนสํสโย.

ปารคู สพฺพธมฺมานนฺติ: ภควา สพฺพธมฺมานํ อภิญฺญาปารคู, ปริญฺญาปารคู, ปหานปารคู, ภาวนาปารคู, สจฺฉิกิริยาปารคู, สมาปตฺติปารคู; อภิญฺญาปารคู สพฺพธมฺมานํ. ฯเปฯ ชาติชรามรณสํสาโร นตฺถิ ตสฺส ปุนพฺภโวติ ปารคู สพฺพธมฺมานํ.

อตฺถิ ปญฺเหน อาคมนฺติ: ปญฺหตฺถิกมฺหา อาคตา. ฯเปฯ สนฺทสฺเสตุํ ภณิตุนฺติ เอวมฺปิ อตฺถิ ปญฺเหน อาคมํ. เตนาห โส พฺราหฺมโณ

"โย อตีตํ อาทิสติ (อิจฺจายสฺมา โปสาโล)
อเนโช ฉินฺนสํสโย
ปารคู สพฺพธมฺมานํ
อตฺถิ ปญฺเหน อาคมํ.

วิภูตรูปสญฺญิสฺส สพฺพกายปฺปหายิโน
อชฺฌตฺตญฺจ พหิทฺธา จ นตฺถิ กิญฺจีติ ปสฺสโต
ญาณํ สกฺกานุปุจฺฉามิ กถํ เนยฺโย ตถาวิโธ.

วิภูตรูปสญฺญิสฺสาติ: กตมา รูปสญฺญา? รูปาวจรสมาปตฺตึ สมาปนฺนสฺส

วา อุปปันนัสส วา ทิฏฐธัมมสุขวิหารัสส วา สัญญา, สัญชานนา, สัญชานิตัตตํ, อยํ รูปสัญญา. วิภูตรูปสัญญิสสาติ: จตสฺโส อรูปสมาปัตติโย ลาภิสส รูปสัญญา วิภูตา โหนติ วิภาวิตา อติกกันตา สมติกกันตา วีติวตฺตาติ วิภูตรูปสัญญิสส.

สัพพกายปปหายิโนติ: สัพโพ ตัสส สปฏิสันธิโก รูปกาโย ปหีโน, ตทังคสม ติกกมวิกขัมภนปปหาเนน ปหีโน ตัสส รูปกาโยติ สัพพกายปปหายิโน.

อชฌัตตัญจ พหิทธา จ นัตถิ กิญจีติ ปัสสโตติ: นัตถิ กิญจีติ อากิญจัญญายตนสมาปัตติ. กิการณา นัตถิ กิญจีติ อากิญจัญญายตน-สมาปัตติ? วิญญาณัญจายตนสมาปัตติ สโต สมาปัชชิตวา ตโต วุฏฐหิตวา ตัญเญว วิญญาณํ อภาเวติ วิภาเวติ อันตรธาเปติ, "นัตถิ กิญจีติ ปัสสติ. ตํการณา นัตถิ กิญจีติ อากิญจัญญายตนสมาปัตติ อชฌัตตัญจ พหิทธา จ นัตถิ กิญจีติ ปัสสโต.

ญาณํ สักกานุปุจฉามีติ: สักกาติ: สักโก. ภควา สักยกุลา ปัพพชิโตติปิ สักโก. ฯเปฯ ปหีนภยเภรโว วิคตโลมหํโสติปิ สักโก. ญาณํ สักกานุปุจฉามีติ: ตัสส ญาณํ ปุจฉามิ กีทิสํ กึสณฐิตํ กึปการํ กึปฏิภาคํ อิจฉิตัพพันติ ญาณํ สักกานุปุจฉามิ.

กถํ เนยโย ตถาวิโธติ: กถํ โส เนตัพโพ วิเนตัพโพ อภิเนตัพโพ ปัญญาเปตัพโพ อภินิชฌาเปตัพโพ เปกขิตัพโพ ปสาเทตัพโพ, กถมัสส อุตตริญาณํ อุปปาเทตัพพํ? ตถาวิโธติ: ตถาวิโธ ตาทิโส ตัสสัณฐิโต ตัปปกาโร ตัปปฏิภาโค, โยโส อากิญจัญญายตนสมาปัตติลาภีติ กถํ เนยโย ตถาวิโธ. เตนาห โส พฺราหฺมโณ

"วิภูตรูปสัญญิสส สัพพกายปปหายิโน
อชฌัตตัญจ พหิทธาจ นัตถิ กิญจีติ ปัสสโต
ญาณํ สักกานุปุจฉามิ, กถํ เนยโย ตถาวิโธติ.

วิญฺญาณฏฺฐิติโย สพฺพา (โปสาลาติ ภควา)
อภิชานํ ตถาคโต
ติฏฺฐนฺตเมนํ ชานาติ
วิมุตฺตํ ตปฺปรายนํ.

วิญฺญาณฏฺฐิติโย สพฺพาติ: ภควา อภิสํขารวเสน จตสฺโส วิญฺญาณฏฺฐิติโย ชานาติ, ปฏิสนฺธิวเสน สตฺต วิญฺญาณฏฺฐิติโย ชานาติ. กถํ ภควา อภิสํขารวเสน จตสฺโส วิญฺญาณฏฺฐิติโย ชานาติ? วุตฺตญฺเหตํ ภควตา "รูปูปายํ วา ภิกฺขเว วิญฺญาณํ ติฏฺฐมานํ ติฏฺเฐยฺย รูปารมฺมณํ รูปปฺปติฏฺฐํ นนฺทูปเสจนํ วุฑฺฒึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชติ. เวทนูปายํ วา ภิกฺขเว. ฯเปฯ สญฺญูปายํ วา ภิกฺขเว ฯเปฯ สํขารูปายํ วา ภิกฺขเว วิญฺญาณํ ติฏฺฐมานํ ติฏฺเฐยฺย สํขารารมฺมณํ สํขารูปปฺปติฏฺฐํ นนฺทูปเสจนํ วุฑฺฒึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชตีติ เอวํ ภควา อภิสํขารวเสน จตสฺโส วิญฺญาณฏฺฐิติโย ชานาติ. กถํ ภควา ปฏิสนฺธิวเสน สตฺต วิญฺญาณฏฺฐิติโย ชานาติ? วุตฺตญฺเหตํ ภควตา "สนฺติ ภิกฺขเว สตฺตา นานตฺตกายา นานตฺตสญฺญิโน เสยฺยถาปิ มนุสฺสา เอกจฺเจ จ เทวา เอกจฺเจ จ วินิปาติกา; อยํ ปฐมา วิญฺญาณฏฺฐิติ. สนฺติ ภิกฺขเว สตฺตา นานตฺตกายา เอกตฺตสญฺญิโน เสยฺยถาปิ เทวา พฺรหฺมกายิกา ปฐมาภินิพฺพตฺตา; อยํ ทุติยา วิญฺญาณฏฺฐิติ. สนฺติ ภิกฺขเว สตฺตา เอกตฺตกายา นานตฺตสญฺญิโน เสยฺยถาปิ เทวา อาภสฺสรา; อยํ ตติยา วิญฺญาณฏฺฐิติ. สนฺติ ภิกฺขเว สตฺตา เอกตฺตกายา เอกตฺตสญฺญิโน เสยฺยถาปิ เทวา สุภกิณฺหกา; อยํ จตุตฺถา วิญฺญาณฏฺฐิติ. สนฺติ ภิกฺขเว สตฺตา สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานํ อตฺถํคมา นานตฺตสญฺญานํ อมนสิการา "อนนฺโต อากาโสติ อากาสานญฺจายตนูปคา; อยํ ปญฺจมา วิญฺญาณฏฺฐิติ. สพฺพโส อากิญฺจญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม "อนนฺตํ วิญฺญาณนฺติ วิญฺญาณญฺจายตนูปคา;

อยํ ฉฏฺฐา วิญฺญาณฏฺฐิติ. สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม "นตฺถิ กิญฺจี"ติ อากิญฺจญฺญายตนูปคา; อยํ สตฺตมา วิญฺญาณฏฺฐิติ. เอวํ ภควา ปฏิสนฺธิวเสน สตฺต วิญฺญาณฏฺฐิติโย ชานาติ วิญฺญาณฏฺฐิติโย สพฺพา. โปสาลาติ ภควาติ: โปสาลาติ: ภควา ตํ พฺราหฺมณํ นาเมน อาลปติ. ภควาติ: คารวาธิวจนเมตํ. ฯเปฯ สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ; ยทิทํ ภควาติ โปสาลาติ ภควา.

อภิชานํ ตถาคโตติ: อภิชานนฺติ: อภิชานนฺโต ปฏิวิชานนฺโต ปฏิวิชฺฌนฺโต. ตถาคโตติ: วุตฺตญฺเหตํ ภควตา "อตีตญฺเจปิ จุนฺท โหติ อภูตํ อตจฺฉํ อนตฺถสญฺหิตํ, น ตํ ตถาคโต พฺยากโรติ. อตีตญฺเจปิ จุนฺท โหติ ภูตํ ตจฺฉํ อนตฺถสญฺหิตํ, ตมฺปิ ตถาคโต น พฺยากโรติ. อตีตญฺเจปิ จุนฺท โหติ ภูตํ ตจฺฉํ อตฺถสญฺหิตํ, ตตฺร กาลญฺญู ตถาคโต โหติ ตสฺส ปญฺหสฺส เวยฺยากรณาย. อนาคตญฺเจปิ จุนฺท โหติ. ฯเปฯ ปจฺจุปฺปนฺนญฺเจปิ จุนฺท โหติ อภูตํ อตจฺฉํ อนตฺถสญฺหิตํ, น ตํ ตถาคโต พฺยากโรติ. ปจฺจุปฺปนฺนญฺเจปิ โหติ ภูตํ ตจฺฉํ อนตฺถสญฺหิตํ, ตมฺปิ ตถาคโต น พฺยากโรติ. ปจฺจุปฺปนฺนญฺเจปิ จุนฺท โหติ ภูตํ ตจฺฉํ อตฺถสญฺหิตํ, ตตฺร กาลญฺญู ตถาคโต โหติ ตสฺส ปญฺหสฺส เวยฺยากรณาย. อิติ โข จุนฺท อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ ตถาคโต กาลวาที ภูตวาที อตฺถวาที ธมฺมวาที วินยวาที, ตสฺมา ตถาคโตติ วุจฺจติ. ยํ โข จุนฺท สเทวกสฺส โลกสฺส สมารกสฺส สพฺรหฺมกสฺส สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย ทิฏฺฐํ สุตํ มุตํ วิญฺญาตํ ปตฺตํ ปริเยสิตํ อนุวิจริตํ มนสา, สพฺพนฺตํ ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธํ, ตสฺมา ตถาคโตติ วุจฺจติ. ยญฺจ จุนฺท รตฺตึ ตถาคโต อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุชฺฌติ, ยญฺจ รตฺตึ อนุปาทิเสสาย นิพฺพานธาตุยา ปรินิพฺพายติ, ยํ เอตสฺมึ อนฺตเร ภาสติ ลปติ นิทฺทิสติ, สพฺพนฺตํ ตเถว โหติ, โน อญฺญถา; ตสฺมา ตถาคโตติ

วุจฺจติ. ยถาวาที ภิกฺขเว ตถาคโต ตถาการี, ยถาการี ตถาวาที. อิติ ยถาวาที ตถาการี, ยถาการี ตถาวาที, ตสฺมา ตถาคโตติ วุจฺจติ. สเทวเก ภิกฺขเว โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย ตถาคโต อภิภู อนภิภูโต อญฺญทตฺถุทโส วสวตฺตี, ตสฺมา ตถาคโตติ วุจฺจตีติ อภิชานํ ตถาคโต.

ติฏฺฐนฺเตตํ ชานาตีติ ภควา อิธฏฺฐิโตว ชานาติ กมฺมาภิสงฺขารวเสน "อยํ ปุคฺคโล กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชิสฺสตีติ. ภควา อิธฏฺฐิโตว ชานาติ กมฺมาภิสงฺขารวเสน "อยํ ปุคฺคโล กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ติรจฺฉานโยนึ อุปปชฺชิสฺสตีติ. ภควา อิธฏฺฐิโตว ชานาติ กมฺมาภิสงฺขารวเสน "อยํ ปุคฺคโล กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ปิตฺติวิสยํ อุปปชฺชิสฺสตีติ. ภควา อิธฏฺฐิโตว ชานาติ กมฺมาภิสงฺขารวเสน "อยํ ปุคฺคโล กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา มนุสฺเสสุ อุปปชฺชิสฺสตีติ. ภควา อิธฏฺฐิโตว ชานาติ กมฺมาภิสงฺขารวเสน "อยํ ปุคฺคโล กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิสฺสตีติ. วุตฺตญฺเหตํ ภควตา "อิธ ปนาหํ สาริปุตฺต เอกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ "ตถายํ ปุคฺคโล ปฏิปนฺโน, ตถา จ อิริยติ, ตญฺจ มคฺคํ สมารูโฬฺห; ยถา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชิสฺสตีติ. อิธ ปนาหํ สาริปุตฺต เอกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ "ตถายํ ปุคฺคโล ปฏิปนฺโน, ตถา จ อิริยติ, ตญฺจ มคฺคํ สมารูโฬฺห; ยถา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ติรจฺฉานโยนึ อุปปชฺชิสฺสตีติ. อิธ ปนาหํ สาริปุตฺต เอกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ "ตถายํ ปุคฺคโล ปฏิปนฺโน, ตถา จ อิริยติ, ตญฺจ มคฺคํ สมารูโฬฺห; ยถา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ปิตฺติวิสยํ อุปปชฺชิสฺสตีติ. อิธ ปนาหํ สาริปุตฺต เอกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ

เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ "ตถายํ ปุคฺคโล ปฏิปนฺโน, ตถา จ อิริยติ, ตญฺจ มคฺคํ สมารูโฬฺห; ยถา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา มนุสฺเสสุ อุปปชฺชิสฺสตีติ. อิธ ปนาหํ สาริปุตฺต เอกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ "ตถายํ ปุคฺคโล ปฏิปนฺโน, ตถา จ อิริยติ, ตญฺจ มคฺคํ สมารูโฬฺห; ยถา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิสฺสตีติ. อิธ ปนาหํ สาริปุตฺต เอกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ "ตถายํ ปุคฺคโล ปฏิปนฺโน, ตถา จ อิริยติ, ตญฺจ มคฺคํ สมารูโฬฺห; ยถา อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสตีติ ติฏฺฐนฺตเมนํ ชานาติ.

วิมุตฺตํ ตปฺปรายนนฺติ: วิมุตฺตนฺติ: อากิญฺจญฺญายตเน วิมุตฺตํ ตทาธิมุตฺตํ ตทาธิปเตยฺยํ. อถวา ภควา ชานาติ "อยํ ปุคฺคโล รูปาธิมุตฺโต, สทฺทาธิมุตฺโต, คนฺธาธิมุตฺโต, รสาธิมุตฺโต, โผฏฺฐพฺพาธิมุตฺโต, กุลาธิมุตฺโต, คณาธิมุตฺโต, อาวาสาธิมุตฺโต, ลาภาธิมุตฺโต, ยสาธิมุตฺโต, ปสํสาธิมุตฺโต, สุขาธิมุตฺโต, จีวราธิมุตฺโต, ปิณฺฑปาตาธิมุตฺโต, เสนาสนาธิมุตฺโต, คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาราธิมุตฺโต, สุตฺตนฺตาธิมุตฺโต, วินยาธิมุตฺโต, อภิธมฺมาธิมุตฺโต ปํสุกูลิกงฺคาธิมุตฺโต, เตจีวริกงฺคาธิมุตฺโต, ปิณฺฑปาติกงฺคาธิมุตฺโต, สปทานจาริกงฺคาธิมุตฺโต, เอกาสนิกงฺคาธิมุตฺโต, ปตฺตปิณฺฑิกงฺคาธิมุตฺโต, ขลุปจฺฉาภตฺติกงฺคาธิมุตฺโต, อรญฺญิกงฺคาธิมุตฺโต, รุกฺขมูลิกงฺคาธิมุตฺโต, อพฺโภกาสิกงฺคาธิมุตฺโต, โสสานิกงฺคาธิมุตฺโต, ยถาสนฺถติกงฺคาธิมุตฺโต, เนสชฺชิกงฺคาธิมุตฺโต, ปฐมชฺฌานาธิมุตฺโต, ทุติยชฺฌานาธิมุตฺโต, ตติยชฺฌานาธิมุตฺโต, จตุตฺถชฺฌานาธิมุตฺโต, อากาสานญฺจายตนสมาปตฺตาธิมุตฺโต, วิญฺญาณญฺจายตนสมาปตฺตาธิมุตฺโต, อากิญฺจญฺญายตนสมาปตฺตาธิมุตฺโต, เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมาปตฺตาธิมุตฺโตติ วิมุตฺตํ. ตปฺปรายนนฺติ:

อากิญฺจญฺญายตนมยํ ตมฺปรายนํ กมฺมมฺปรายนํ วิปากมฺปรายนํ กมฺมครุกํ ปฏิสนฺธิครุกํ. อถวา ภควา ชานาติ "อยํ ปุคฺคโล รูปมฺปรายโน. ฯเปฯ เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมาปตฺติมฺปรายโนติ วิมุตฺตํ ตมฺปรายนํ. เตนาห ภควา

"วิญฺญาณฏฺฐิติโย สพฺพา (โปสาลาติ ภควา)
อภิชานํ ตถาคโต
ติฏฺฐนฺตเมนํ ชานาติ
วิมุตฺตํ ตมฺปรายนนฺติ.

อากิญฺจญฺญาสมฺภวํ ญตฺวา นนฺทิสญฺโญชนํ อิติ
เอวเมตํ อภิญฺญาย ตโต ตตฺถ วิปสฺสติ,
เอตํ ญาณํ ตถํ ตสฺส พฺราหฺมณสฺส วุสีมโต.

อากิญฺจญฺญาสมฺภวํ ญตฺวาติ: อากิญฺจญฺญาสมฺภโว วุจฺจติ อากิญฺจญฺญายตนสํวตฺตนิโก กมฺมาภิสงฺขาโร. อากิญฺจญฺญายตนสํวตฺตนิกํ กมฺมาภิสงฺขารํ "อากิญฺจญฺญาสมฺภโวติ ญตฺวา "ลคฺคนนฺติ ญตฺวา "พนฺธนนฺติ ญตฺวา "ปลิโพโธติ ญตฺวา ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวาติ อากิญฺจญฺญาสมฺภวํ ญตฺวา. นนฺทิสญฺโญชนํ อิติติ: นนฺทิสญฺโญชนํ วุจฺจติ อรูปราโค. อรูปราเคน ตํ กมฺมํ ลคฺคํ ลคฺคิตํ ปลิพุทฺธํ, อรูปรากํ "นนฺทิสญฺโญชนนฺติ ญตฺวา "ลคฺคนนฺติ ญตฺวา "พนฺธนนฺติ ญตฺวา "ปลิโพโธติ ญตฺวา ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา. อิติติ ปทสนฺธิ. ฯเปฯ ปทานุปุพฺพกเมตํ อิติติ นนฺทิสญฺโญชนํ อิติ.

เอวเมตํ อภิญฺญายาติ: เอวํ เอตํ อภิญฺญาย ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวาติ เอวเมตํ อภิญฺญาย.

ตโต ตตฺถ วิปสฺสตีติ: อากิญฺจญฺญายตนํ สมาปชฺชิตฺวา ตโต วุฏฺฐหิตฺวา ตตฺถ ชาเต จิตฺตเจตสิเก ธมฺเม อนิจฺจโต วิปสฺสติ, ทุกฺขโต วิปสฺสติ, โรคโต. ฯเปฯ อนิสฺสรณโต วิปสฺสติ ทกฺขติ

โอโลเกติ นิชฌายติ อุปปริกขติ ตโต ตัตถ วิปัสสติ.

เอตํ ญาณํ ตถํ ตัสสาติ: เอตํ ญาณํ ตัจฉํ ภูตํ ยาถาวํ อวิปรีตํ ตัสสาติ เอตํ ญาณํ ตถํ ตัสส.

พราหมณัสส วุสีมโตติ พราหมณัสสาติ: สัตตันนํ ธัมมานํ พาหิตัตตา พราหมโณ. ฯเปฯ อนิสสิโต ตาทิ ปวุจจเต พราหมาติ พราหมณัสส. วุสีมโตติ: กัลยาณปุถุชชเน อุปาทาย สัตต เสกขา อัปปัตตัสส ปัตติยา อนธิคตัสส อธิคมาย อสัจฉิกตัสส สัจฉิกิริยาย วสันติ สํวสันติ อาวสันติ ปริวสันติ. อรหา วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปปัตตสทัตโถ ปริกขีณภวสัญโญชโน สัมมทัญญา วิมุตโต. โส วุฏฐวาโส จิณณจรโณ. ฯเปฯ ชาติชรามรณสํสาโร นัตถิ ตัสส ปุนัพภโวติ พราหมณัสส วุสีมโต เตนาห ภควา

"อากิญจัญญาสัมภวํ ญัตวา นันทิสัญโญชนํ อิติ
เอวเมตํ อภิญญาย ตโต ตัตถ วิปัสสติ,
เอตํ ญาณํ ตถํ ตัสส พราหมณัสส วุสีมโตติ.

สห คาถาปริโยสานา. ฯเปฯ สัตถา เม ภันเต ภควา, สาวโกหมัสมีติ.

โปสาลมาณวกปัญหานิทเทโส จุทฺทสโม.

โมฆราชมาณวกปญฺหานิทฺเทโส.

ทฺวาหํ สกฺกํ อปุจฺฉิสฺสํ (อิจฺจายสฺมา โมฆราชา)
น เม พฺยากาสิ จกฺขุมา
พฺยากโรตีติ เม สุตํ.

ทฺวาหํ สกฺกํ อปุจฺฉิสฺสนฺติ: โส พฺราหฺมโณ ทฺวิกฺขตฺตุํ พุทฺธํ ภควนฺตํ ปญฺหํ อปุจฺฉิ. ตสฺส ภควา ปญฺหํ ปุฏฺโฐ น พฺยากาสิ จกฺขุสมนนฺตรา "อิมสฺส พฺราหฺมณสฺส อินฺทฺริยปริปาโก ภวิสฺสตีติ. สกฺกาติ: สกฺโก. ภควา สกฺยกุลา ปพฺพชิโตติปิ สกฺโก. อถวา อทฺโธ มหทฺธโน ธนวาติปิ สกฺโก. ตสฺสิมานิ ธนานิ. เสยฺยถีทํ? สทฺธาธนํ, สีลธนํ, หิริธนํ, โอตฺตปฺปธนํ, สุตธนํ, จาคธนํ, ปญฺญาธนํ, สติปฏฺฐานธนํ, สมฺมปฺปธานธนํ, อิทฺธิปาทธนํ, อินฺทฺริยธนํ, พลธนํ, โพชฺฌงฺคธนํ, มคฺคธนํ, ผลธนํ, นิพฺพานธนํ. อิเมหิ อเนกวิเธหิ ธนรตเนหิ อทฺโธ มหทฺธโน ธนวาติปิ สกฺโก. อถวา สกฺโก ปหุ วิสวี อลมตฺโต สูโร วีโร วิกฺกนฺโต อภีรุ อฉมฺภี อนุตฺราสี อปลายี, ปหีนภยเภรโว วิคตโลมหํโสติปิ สกฺโกติ ทฺวาหํ สกฺกํ. อปุจฺฉิสฺสนฺติ: ทฺวาหํ สกฺกํ อปุจฺฉิสฺสํ อยาจิสฺสํ อชฺเฌสิสฺสํ ปสาทยิสฺสนฺติ ทฺวาหํ สกฺกํ อปุจฺฉิสฺสํ. อิจฺจายสฺมา โมฆราชาติ: อิจฺจาติ: ปทสนฺธิ. อายสฺมาติ: ปิยวจนํ. โมฆราชาติ: ตสฺส พฺราหฺมณสฺส นามํ. ฯเปฯ อภิลาโปติ อิจฺจายสฺมา โมฆราชา.

น เม พฺยากาสิ จกฺขุมาติ: น เม พฺยากาสีติ: เม น อาจิกฺขิ น เทเสสิ น ปญฺญเปสิ น ปฏฺฐเปสิ น วิวริ น วิภชิ น อุตฺตานีมกาสิ น ปกาเสสิ. จกฺขุมาติ: ภควา ปญฺจหิ จกฺขูหิ จกฺขุมา: มํสจกฺขุนาปิ จกฺขุมา, ทิพฺพจกฺขุนาปิ จกฺขุมา, ปญฺญาจกฺขุนาปิ จกฺขุมา, พุทฺธจกฺขุนาปิ จกฺขุมา, สมนฺตจกฺขุนาปิ จกฺขุมา.

กถํ ภควา มํสจกฺขุนาปิ จกฺขุมา ? มํสจกฺขุมฺหิ ภควโต ปญฺจ วณฺณา สํวิชฺชนฺติ: นีโล จ วณฺโณ, ปีตโก จ วณฺโณ, โลหิตโก จ วณฺโณ, กณฺโห จ วณฺโณ, โอทาโต จ วณฺโณ. ยตฺถ จ อกฺขิโลมานิ ปติฏฺฐิตานิ, ตํ นีลํ โหติ สุนีลํ ปาสาทิกํ ทสฺสเนยฺยํ อุมฺมารปุปฺผสมานํ. ตสฺส ปรโต ปีตกํ โหติ สุปีตกํ สุวณฺณวณฺณํ ปาสาทิกํ ทสฺสเนยฺยํ กณฺณิการปุปฺผสมานํ. อุภยโต จ อกฺขิกูปานิ ภควโต โลหิตกานิ โหนฺติ สุโลหิตกานิ ปาสาทิกานิ ทสฺสเนยฺยานิ อินฺทโคปกสมานานิ. มชฺเฌ กณฺหํ โหติ สุกณฺหํ อลูขํ สินิทฺธํ ปาสาทิกํ ทสฺสเนยฺยํ อทฺทาริฏฺฐกสมานํ. ตสฺส ปรโต โอทาตํ โหติ สุโอทาตํ เสตํ ปณฺฑรํ ปาสาทิกํ ทสฺสเนยฺยํ โอสธิตารกสมานํ. เตน ภควา ปากติเกน มํสจกฺขุนา อตฺตภาวปริยาปนฺเนน ปุริมสุจริตกมฺมาภินิพฺพตฺเตน สมนฺตา โยชนํ ปสฺสติ ทิวา เจว รตฺติญฺจ. ยทาปิ จตุรงฺคสมนฺนาคโต อนฺธกาโร โหติ: สุริโย จ อตฺถงฺคมิโต โหติ, กาฬปกฺโข จ อุโปสโถ โหติ, ติพฺโพ จ วนสณฺโฑ โหติ, มหา จ อกาลเมโฆ อพฺภุฏฺฐิโต โหติ. เอวรูเป จตุรงฺคสมนฺนาคเต อนฺธกาเร สมนฺตา โยชนํ ปสฺสติ. นตฺถิ โส กุฏฺโฏ วา กวาฏํ วา ปากาโร วา ปพฺพโต วา คจฺโฉ วา ลตา วา อาวรณํ รูปานํ ทสฺสนาย. เอกญฺเจ ติลผลํ นิมิตฺตํ กตฺวา ติลวาเห ปกฺขิเปยฺย, ตญฺเญว ติลผลํ อุทฺธเรยฺย; เอวํ ปริสุทฺธํ ภควโต ปากติกมํสจกฺขุ: เอวํ ภควา มํสจกฺขุนาปิ จกฺขุมา.

กถํ ภควา ทิพฺพจกฺขุนาปิ จกฺขุมา ? ภควา ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน. ฯเปฯ ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ. อากงฺขมาโน จ ภควา เอกมฺปิ โลกธาตุํ ปสฺเสยฺย, เทฺวปิ โลกธาตุโย ปสฺเสยฺย, ติสฺโสปิ โลกธาตุโย ปสฺเสยฺย, จตสฺโสปิ โลกธาตุโย ปสฺเสยฺย, ปญฺจปิ โลกธาตุโย ปสฺเสยฺย, ทสปิ โลกธาตุโย ปสฺเสยฺย, วีสมฺปิ โลกธาตุโย ปสฺเสยฺย, ตึสมฺปิ โลกธาตุโย ปสฺเสยฺย, จตฺตาฬีสมฺปิ

โลกธาตุโย ปสฺเสยฺย, ปญฺญาสมฺปิ โลกธาตุโย ปสฺเสยฺย, สตมฺปิ โลกธาตุโย ปสฺเสยฺย, สหสฺสมฺปิ จูฬนิกํ โลกธาตุํ ปสฺเสยฺย, ทฺวิสหสฺสิมฺปิ มชฺฌิมิกํ โลกธาตุํ ปสฺเสยฺย, ติสหสฺสิมฺปิ โลกธาตุํ ปสฺเสยฺย, มหาสหสฺสิมฺปิ โลกธาตุํ ปสฺเสยฺย. ยาวตกํ วา ปน อากงฺเขยฺย ตาวตกํ ปสฺเสยฺย; เอวํ วิสุทฺธํ ภควโต ทิพฺพจกฺขุ: เอวํ ภควา ทิพฺพจกฺขุนาปิ จกฺขุมา.

กถํ ภควา ปญฺญาจกฺขุนาปิ จกฺขุมา ? ภควา มหาปญฺโญ ปุถุปญฺโญ หาสปญฺโญ ชวนปญฺโญ ติกฺขปญฺโญ นิพฺเพธิกปญฺโญ ปญฺญาปฺปเภทกุสโล ปภินฺนญาโณ อธิคตปฏิสมฺภิโท จตุเวสารชฺชปฺปตฺโต ทสพลธารี ปุริสาสโภ ปุริสสีโห ปุริสนาโค ปุริสาชญฺโญ ปุริสโธรยฺโห อนนฺตญาโณ อนนฺตเตโช อนนฺตยโส อฑฺโฒ มหทฺธโน ธนวา เนตา วิเนตา อนุเนตา สญฺญาเปตา นิชฺฌาเปตา เปกฺขตา ปสาเทตา. โส หิ ภควา อนุปฺปนฺนสฺส มคฺคสฺส อุปฺปาเทตา อสญฺชาตสฺส มคฺคสฺส สญฺชาเปตา อนกฺขาตสฺส มคฺคสฺส อกฺขาตา มคฺคญฺญู มคฺควิทู มคฺคโกวิโท, มคฺคานุคา จ ปน เอตรหิ สาวกา วิหรนฺติ ปจฺฉาสมนฺนาคตา. โส หิ ภควา ชานํ ชานาติ ปสฺสํ ปสฺสติ, จกฺขุภูโต ญาณภูโต ธมฺมภูโต พฺรหฺมภูโต วตฺตา ปวตฺตา อตฺถสฺส นินฺเนตา อมตสฺส ทาตา ธมฺมสามิ ตถาคโต. นตฺถิ ตสฺส ภควโต อญฺญาตํ อทิฏฺฐํ อวิทิตํ อสจฺฉิกตํ อผุสิตํ ปญฺญาย. อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อุปาทาย สพฺเพ ธมฺมา สพฺพาการเรน พุทฺธสฺส ภควโต ญาณมุเข อาปาถมาคจฺฉนฺติ. ยงฺกิญฺจิ เนยฺยํ นาม อตฺถิ ชานิตพฺพํ: อตฺตตฺโถ วา, ปรตฺโถ วา, อุภยตฺโถ วา. ทิฏฺฐธมฺมิโก วา อตฺโถ, สมฺปรายิโก วา อตฺโถ. อุตฺตาโน วา อตฺโถ, คมฺภีโร วา อตฺโถ. คุโฬฺห วา อตฺโถ, ปฏิจฺฉนฺโน วา อตฺโถ. เนยฺโย วา อตฺโถ, นีโต วา อตฺโถ. อนวชฺโช วา อตฺโถ, นิกฺกิเลโส วา อตฺโถ. โวทาโน วา อตฺโถ, ปรมตฺโถ วา; สพฺพนฺตํ อนฺโตพุทฺธญาเณ

ปริวัตตติ. สัพพํ กายกัมมํ พุทธัสส ภควโต ญาณานุปริวัตตติ, สัพพํ วจีกัมมํ ญาณานุปริวัตตติ, สัพพํ มโนกัมมํ ญาณานุปริวัตตติ. อตีเต พุทธัสส ภควโต อัปปฏิหตํ ญาณํ, อนาคเต พุทธัสส ภควโต อัปปฏิหตํ ญาณํ, ปัจจุปปันเน พุทธัสส ภควโต อัปปฏิหตํ ญาณํ. ยาวตกํ เนยยํ, ตาวตกํ ญาณํ; ยาวตกํ ญาณํ, ตาวตกํ เนยยํ; เนยยปริยันติกํ ญาณํ, ญาณปริยันติกํ เนยยํ; เนยยํ อติกกมิตวา ญาณํ นัปปวัตตติ, ญาณํ อติกกมิตวา เนยยปโถ นัตถิ; อัญญมัญญํ ปริยันตัฏฐายิโน เต ธัมมา. ยถา ทวินนํ สมุคคปฏลานํ ผุสิตานํ เหฏฐิมํ สมุคคปฏลํ อุปริมํ นาติวัตตติ, อุปริมํ สมุคคปฏลํ เหฏฐิมํ นาติวัตตติ, อัญญมัญญํ ปริยันตัฏฐายิโน; เอวเมว พุทธัสส ภควโต เนยยัญจ ญาณัญจ อัญญมัญญํ ปริยันตัฏฐายิโน. ยาวตกํ เนยยํ, ตาวตกํ ญาณํ; ยาวตกํ ญาณํ, ตาวตกํ เนยยํ; เนยยปริยันติกํ ญาณํ, ญาณปริยันติกํ เนยยํ; เนยยํ อติกกมิตวา ญาณํ นัปปวัตตติ, ญาณํ อติกกมิตวา เนยยปโถ นัตถิ; อัญญมัญญํ ปริยันตัฏฐายิโน เต ธัมมา. สัพพธัมเมสุ พุทธัสส ภควโต ญาณํ ปวัตตติ, สัพเพ ธัมมา พุทธัสส ภควโต อาวัชชนปฏิพัทธา อากังขปฏิพัทธา มนสิการปฏิพัทธา จิตตุปปาทปฏิพัทธา. สัพพสัตเตสุ พุทธัสส ภควโต ญาณํ ปวัตตติ. สัพเพสํ สัตตานํ ภควา อาสยํ ชานาติ, อนุสยํ ชานาติ, อธิมุตตึ ชานาติ, อัปปรชักเข มหารชักเข ติกขินทริเย มุทินทริเย สวาการเร ทวาการเร สุวิญญาปเย ทุวิญญาปเย ภัพพาภัพเพ สัตเต ปชานาติ. สเทวโก โลโก สมารโก สพรหมโก สัสสมณพราหมณี ปชา สเทวมนุสสา อันโตพุทธญาเณ ปริวัตตติ. ยถา เยเกจิ มัจฉกัจฉปา อันตมโส ติมิติมิงคลํ อุปาทาย อันโตมหาสมุทเท ปริวัตตันติ; เอวเมว สเทวโก โลโก สมารโก สพรหมโก สัสสมณพราหมณี ปชา

สเทวมนุสฺสา อนฺโต พุทฺธญาเณ ปริวตฺตติ. ยถา เยเกจิ ปกฺขี อนฺตมโส ครุฬํ เวนเตยฺยํ อุปาทาย อากาสสฺส ปเทเส ปริวตฺตนฺติ; เอวเมว เยปิ เต สาริปุตฺตสมา ปญฺญาย, เตปิ พุทฺธญาณสฺส ปเทเส ปริวตฺตนฺติ. พุทฺธญาณํ เทวมนุสฺสานํ ปญฺญํ ผริตฺวา อภิภวิตฺวา ติฏฺฐติ. เยปิ เต ขตฺติยปณฺฑิตา พฺราหฺมณปณฺฑิตา คหปติปณฺฑิตา สมณปณฺฑิตา นิปุณา กตปรปฺปวาทา วาลเวธิรูปา เต ภินฺทนฺตา มญฺเญ จรนฺติ ปญฺญาคเตน ทิฏฺฐิคตานิ. เต ปญฺหํ อภิสงฺขริตฺวา อภิสงฺขริตฺวา ตถาคตํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉนฺติ, กถิตา วิสฺสชฺชิตา จ เต ปญฺหา ภควตา โหนฺติ นิทฺทิฏฺฐการณา อุปกฺขิตฺตกา จ, เต ภควโต สมฺปชฺชนฺติ. อถโข ภควา ตตฺถ อติวิโรจติ, ยทิทํ ปญฺญายาติ เอวํ ภควา ปญฺญาจกฺขุนาปิ จกฺขุมา.

กถํ ภควา พุทฺธจกฺขุนาปิ จกฺขุมา? ภควา พุทฺธจกฺขุนา โลกํ โวโลเกนฺโต อทฺทส สตฺเต อปฺปรชกฺเข มหารชกฺเข ติกฺขินฺทฺริเย มุทินฺทฺริเย สฺวากาเร ทฺวากาเร สุวิญฺญาปเย ทุวิญฺญาปเย อปฺเปกจฺเจ ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิโน วิหรนฺเต. เสยฺยถาปิ นาม อุปฺปลินิยํ วา ปทุมินิยํ วา ปุณฺฑรีกินิยํ วา อปฺเปกจฺจานิ อุปฺปลานิ วา ปทุมานิ วา ปุณฺฑรีกานิ วา อุทเก ชาตานิ อุทเก สํวฑฺฒานิ อุทกานุคฺคตานิ อนฺโตนิมุคฺคโปสิตานิ. อปฺเปกจฺจานิ อุปฺปลานิ วา ปทุมานิ วา ปุณฺฑรีกานิ วา อุทเก ชาตานิ อุทเก สํวฑฺฒานิ สโมทกณฺฐิตานิ. อปฺเปกจฺจานิ อุปฺปลานิ วา ปทุมานิ วา ปุณฺฑรีกานิ วา อุทเก ชาตานิ อุทเก สํวฑฺฒานิ อุทกา อจฺจุคฺคมฺม ติฏฺฐนฺติ อนุปลิตฺตานิ อุทเกน; เอวเมว ภควา พุทฺธจกฺขุนา โลกํ โวโลเกนฺโต อทฺทส สตฺเต อปฺปรชกฺเข มหารชกฺเข ติกฺขินฺทฺริเย มุทินฺทฺริเย สฺวากาเร ทฺวากาเร สุวิญฺญาปเย ทุวิญฺญาปเย อปฺเปกจฺเจ ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิโน วิหรนฺเต. ชานาติ ภควา "อยํ ปุคฺคโล ราคจริโต. อยํ

โทสจริโต. อยํ โมหจริโต. อยํ วิตักกจริโต. อยํ สัทธาจริโต. อยํ ญาณจริโต. ราคจริตัสส ภควา ปุคคลัสส อสุภกถํ กเถติ. โทสจริตัสส ภควา ปุคคลัสส เมตตาภาวนํ อาจิกขติ. โมหจริตํ ภควา ปุคคลํ อุทเทสปริปุจฉาย กาเลน ธัมมสวเน กาเลน ธัมมสากัจฉาย ครุสํวาเส นิเวเสติ. วิตักกจริตัสส ภควา ปุคคลัสส อานาปานสตึ อาจิกขติ. สัทธาจริตัสส ภควา ปุคคลัสส ปสาทนียํ นิมิตตํ อาจิกขติ พุทธสุโพธึ ธัมมสุธัมมตํ สํฆสุปฏิปัตตึ สีลานิ จ อัตตโน. ญาณจริตัสส วิปัสสนานิมิตตํ อาจิกขติ อนิจจาการํ ทุกขาการํ อนัตตาการํ.

เสเล ยถา ปัพพตมุทธนิฏฐิโต,
ยถาปิ ปัสเส ชนตํ สมันตโต,
ตถูปมํ ธัมมมยํ สุเมธ
ปาสาทมารุยห สมันตจักขุ
โสกาวกิณณํ ชนตัมมเปตโสโก
อเวกขัสสุ ชาติชราภิภูตันติ.

เอวํ ภควา พุทธจักขุนาปิ จักขุมา.

กถํ ภควา สมันตจักขุนาปิ จักขุมา? สมันตจักขุ วุจจติ สัพพัญญุตญาณํ. ภควา สัพพัญญุตญาเณน อุเปโต สมุเปโต อุปาคโต สมุปาคโต อุปปันโน สมุปปันโน สมันนาคโต. น ตัสส อทิฏฐมิธัตถิ กิญจิ อโถ อวิญญาตํ อชานิตัพพํ, สัพพํ อภิญญาสิ; ยทัตถิ เนยยํ. ตถาคโต เตน สมันตจักขูติ เอวํ ภควา สมันตจักขุนาปิ จักขุมาติ น เม พยากาสิ จักขุมา.

ยาวตติยัญจ เทวิสึ พยากโรตีติ เม สุตันติ: ยาวตติยํ พุทโธ สหธัมมิกํ ปัญหํ ปุฏโฐ พยากโรตี โน สัมปายตีติ เอวํ มยา อุคคหิตํ เอวํ มยา อุปธาริตํ เอวํ มยา อุปลักขิตํ. เทวิสตีติ: ภควา เทโวเจว อิสิ

ชาติ เทวีสิ. ยถา ราชปพฺพชิตา วุจฺจนฺติ ราชีสโย; พฺราหฺมณปพฺพชิตา วุจฺจนฺติ พฺราหฺมณิสโย; เอวเมวํ ภควา เทโวเจว อิสิ จาติ เทวีสิ. อถวา ภควา ปพฺพชิโตติปิ อิสิ. มหนฺตํ สีลกฺขนฺธํ เอสิ คเวสิ ปริเยสีติปิ อิสิ. มหนฺตํ สมาธิกฺขนฺธํ. มหนฺตํ ปญฺญากฺขนฺธํ. มหนฺตํ วิมุตฺติกฺขนฺธํ. มหนฺตํ วิมุตฺติญาณทสฺสนกฺขนฺธํ เอสิ คเวสิ ปริเยสีติปิ อิสิ. มหโต ตโมกายสฺส ปทาลนํ. มหโต วิปลฺลาสสฺส ปเภทนํ. มหโต ตณฺหาสลฺลสฺส อพฺพุหนํ. มหโต ทิฏฺฐิสงฺฆาตสฺส วินิเวฐนํ. มหโต มานธชสฺส ปาตนํ. มหโต อภิสงฺขารสฺส วูปสมํ. มหโต โอฆสฺส นิตฺถรณํ. มหโต ภารสฺส นิกฺเขปนํ. มหโต สํสารวฏฺฏสฺส อุปจฺเฉทํ. มหโต สนฺตาปสฺส นิพฺพาปนํ. มหโต ปริฬาหสฺส ปฏิปสฺสทฺธึ. มหโต ธมฺมธชสฺส อุสฺสาปนํ เอสิ คเวสิ ปริเยสีติปิ อิสิ. มหนฺเต สติปฏฺฐาเน. มหนฺเต สมฺมปฺปธาเน. มหนฺเต อิทฺธิปาเท. มหนฺตานิ อินฺทฺริยานิ. มหนฺตานิ พลานิ. มหนฺเต โพชฺฌงฺเค. มหนฺตํ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ. มหนฺตํ นิพฺพานํ เอสิ คเวสิ ปริเยสีติปิ อิสิ. มเหสกฺเขหิ วา สตฺเตหิ เอสิโต คเวสิโต ปริเยสิโต "กหํ พุทฺโธ, กหํ ภควา, กหํ เทวเทโว, กหํ นราสโภติปิ อิสีติ ยาวตติยญฺจ เทวีสิ พฺยากโรตีติ เม สุตํ. เตนาห โส พฺราหฺมโณ

"ทฺวาหํ สกฺกํ อปุจฺฉิสฺสํ (อิจฺจายสฺมา โมฆราชา)
น เม พฺยากาสิ จกฺขุมา
ยาวตติยญฺจ เทวีสิ
พฺยากโรตีติ เม สุตํ.
อยํ โลโก ปโร โลโก
พฺรหฺมโลโก สเทวโก.
ทิฏฺฐึ เต นาภิชานาติ

โคตมสฺส ยสสฺสิโน.

อยํ โลโก ปโร โลโกติ: อยํ โลโกติ: มนุสฺสโลโก. ปโร โลโกติ: มนุสฺสโลกํ ฐเปตฺวา สพฺโพ ปโร โลโกติ. อยํ โลโก ปโร โลโก.

พฺรหฺมโลโก สเทวโกติ: พฺรหฺมโลโก สเทวโก สมารโก สสฺสมณพฺราหฺมณี ปชา สเทวมนุสฺสาติ พฺรหฺมโลโก สเทวโก.

ทิฏฺฐึ เต นาภิชานาติ: ตุยฺหํ ทิฏฺฐึ ขนฺตึ รุจึ ลทฺธึ อชฺฌาสยํ อธิปฺปายํ โลโก น ชานาติ "อยํ เอวํทิฏฺฐิโก เอวํขนฺติโก เอวํรุจิโก เอวํลทฺธิโก เอวํอชฺฌาสโย เอวํอธิปฺปาโยติ น ชานาติ น ปสฺสติ น ทกฺขติ นาธิคจฺฉติ น วินฺทติ น ปฏิลภติ ทิฏฺฐึ เต นาภิชานาติ.

โคตมสฺส ยสสฺสิโนติ: ภควา ยสปฺปตฺโตติ ยสสฺสี. อถวา ภควา สกฺกโต ครุกโต มานิโต ปูชิโต อปจิโต ลาภี จีวรปิณฺฑปาตเสนาสน-คิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานนฺติ โคตมสฺส ยสสฺสิโน. เตนาห โส พฺราหฺมโณ

"อยํ โลโก ปโร โลโก พฺรหฺมโลโก สเทวโก
ทิฏฺฐึ เต นาภิชานาติ โคตมสฺส ยสสฺสิโนติ.
เอวํอภิกฺกนฺตทสฺสาวึ อตฺถิ ปณฺหน อาคมํ,
กถํ โลกํ อเวกฺขนฺตํ มจฺจุราชา น ปสฺสติ.

เอวํอภิกฺกนฺตทสฺสาวินฺติ: เอวํอภิกฺกนฺตทสฺสาวึ อคฺคทสฺสาวึ เสฏฺฐทสฺสาวึ วิเสฏฺฐทสฺสาวึ ปาโมกฺขทสฺสาวึ อุตฺตมทสฺสาวึ ปวรทสฺสาวินฺติ เอวํอภิกฺกนฺตทสฺสาวึ.

อตฺถิ ปณฺหน อาคมนฺติ: ปณฺหตฺถิกมฺหา อาคตา. ฯเปฯ สนฺทสฺสตุํ ภณิตุนฺติ เอวมฺปิ อตฺถิ ปณฺหน อาคมํ.

กถํ โลกํ อเวกฺขนฺตนฺติ: กถํ อเวกฺขนฺตํ ปจฺจเวกฺขนฺตํ ตุลยนฺตํ ตีรยนฺตํ วิภาวยนฺตํ วิภูตํ กโรนฺตนฺติ กถํ โลกํ อเวกฺขนฺตํ.

มจฺจุราชา น ปสฺสตีติ: มจฺจุราชา น ปสฺสติ น ทกฺขติ นาธิคจฺฉติ น วินฺทติ น ปฏิลภตีติ มจฺจุราชา น ปสฺสติ. เตนาห โส พฺราหฺมโณ

"เอวํอภิกฺกนฺตทสฺสาวึ อตฺถิ ปญฺเหน อาคมํ,
กถํ โลกํ อเวกฺขนฺตํ มจฺจุราชา น ปสฺสตีติ.
สุญฺญโต โลกํ อเวกฺขสฺสุ โมฆราชา สทา สโต
อตฺตานุทิฏฺฐึ อูหจฺจ เอวํ มจฺจุตโร สิยา,
เอวํ โลกํ อเวกฺขนฺตํ มจฺจุราชา น ปสฺสติ.

สุญฺญโต โลกํ อเวกฺขสฺสูติ: โลกนฺติ: นิรยโลโก ติรจฺฉานโลโก ปิตฺติวิสยโลโก มนุสฺสโลโก เทวโลโก ขนฺธโลโก ธาตุโลโก อายตนโลโก อยํ โลโก ปโร โลโก พฺรหฺมโลโก สเทวโก.

อญฺญตโร ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "โลโก โลโกติ ภนฺเต ภควตา วุจฺจติ. กิตฺตาวตา นุ โข ภนฺเต โลโกติ วุจฺจติ? ลุชฺชตีติ โข ภิกฺขุ โลโกติ วุจฺจติ. กิญฺจ ลุชฺชติ? จกฺขุ ลุชฺชติ, รูปา ลุชฺชนฺติ, จกฺขุวิญฺญาณํ ลุชฺชติ, จกฺขุสมฺผสฺโส ลุชฺชติ, ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, ตมฺปิ ลุชฺชติ. โสตํ ลุชฺชติ, สทฺทา ลุชฺชนฺติ. ฆานํ ลุชฺชติ, คนฺธา ลุชฺชนฺติ. ชิวฺหา ลุชฺชติ, รสา ลุชฺชนฺติ. กาโย ลุชฺชติ, โผฏฺฐพฺพา ลุชฺชนฺติ. มโน ลุชฺชติ, ธมฺมา ลุชฺชนฺติ, มโนวิญฺญาณํ ลุชฺชติ, มโนสมฺผสฺโส ลุชฺชติ, ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, ตมฺปิ ลุชฺชติ. ลุชฺชตีติ โข ภิกฺขุ ตสฺมา โลโกติ วุจฺจติ. สุญฺญโต โลกํ อเวกฺขสฺสูติ: ทฺวีหิ การเณหิ สุญฺญโต โลกํ อเวกฺขติ อวสฺสิยปวตฺตสลฺลกฺขณวเสน วา ตุจฺฉสงฺขารสมนุปสฺสนาวเสน วา.

กถํ อวสฺสิยปวตฺตสลฺลกฺขณวเสน สุญฺญโต โลกํ อเวกฺขติ? รูเป

วโส น ลัพ์ภติ, เวทนาย วโส น ลัพ์ภติ, สัญ์ญาย วโส น ลัพ์ภติ, สํขาเรสุ วโส น ลัพ์ภติ, วิญ์ญาเณ วโส น ลัพ์ภติ. วุต์ตัญ์เหตํ ภควตา "รูปํ ภิก์ขเว อนัต์ตา. รูปัญ์จ หิทํ ภิก์ขเว อัต์ตา อภวิส์ส, นยิทํ รูปํ อาพาธาย สํวัต์เตย์ย, ลเภถ จ รูเป "เอวํ เม รูปํ โหตุ, เอวํ เม รูปํ มา อโหสีติ. ยัส์มา จ โข ภิก์ขเว รูปํ อนัต์ตา, ตัส์มา รูปํ อาพาธาย สํวัต์ตติ, น จ ลัพ์ภติ รูเป "เอวํ เม รูปํ โหตุ, เอวํ เม รูปํ มา อโหสีติ. เวทนา อนัต์ตา. เวทนา จ หิทํ ภิก์ขเว อัต์ตา อภวิส์ส, นยิทํ เวทนา อาพาธาย สํวัต์เตย์ย, ลเภถ จ เวทนาย "เอวํ เม เวทนา โหตุ, เอวํ เม เวทนา มา อโหสีติ. ยัส์มา จ โข ภิก์ขเว เวทนา อนัต์ตา, ตัส์มา เวทนา อาพาธาย สํวัต์ตติ, น จ ลัพ์ภติ เวทนาย "เอวํ เม เวทนา โหตุ, เอวํ เม เวทนา มา อโหสีติ. สัญ์ญา อนัต์ตา. สัญ์ญา จ หิทํ ภิก์ขเว อัต์ตา อภวิส์ส, นยิทํ สัญ์ญา อาพาธาย สํวัต์เตย์ย, ลเภถ จ สัญ์ญาย "เอวํ เม สัญ์ญา โหตุ, เอวํ เม สัญ์ญา มา อโหสีติ. ยัส์มา จ โข ภิก์ขเว สัญ์ญา อนัต์ตา, ตัส์มา สัญ์ญา อาพาธาย สํวัต์ตติ, น จ ลัพ์ภติ สัญ์ญาย "เอวํ เม สัญ์ญา โหตุ, เอวํ เม สัญ์ญา มา อโหสีติ. สํขารา อนัต์ตา. สํขารา จ หิทํ ภิก์ขเว อัต์ตา อภวิส์สํสุ, นยิทํ สํขารา อาพาธาย สํวัต์เตย์ยุํ, ลเภถ จ สํขาเรสุ "เอวํ เม สํขารา โหน์ตุ, เอวํ เม สํขารา มา อเหสุน์ติ. ยัส์มา จ โข ภิก์ขเว สํขารา อนัต์ตา, ตัส์มา สํขารา อาพาธาย สํวัต์ตัน์ติ, น จ ลัพ์ภติ สํขาเรสุ "เอวํ เม สํขารา โหน์ตุ, เอวํ เม สํขารา มา อเหสุน์ติ. วิญ์ญาณํ อนัต์ตา. วิญ์ญาณัญ์จ หิทํ ภิก์ขเว อัต์ตา อภวิส์ส, นยิทํ วิญ์ญาณํ อาพาธาย สํวัต์เตย์ย, ลเภถ จ วิญ์ญาเณ "เอวํ เม วิญ์ญาณํ โหตุ, เอวํ เม วิญ์ญาณํ มา อโหสีติ. ยัส์มา จ โข ภิก์ขเว วิญ์ญาณํ

อนตฺตา, ตสฺมา วิญฺญาณํ อาพาธาย สํวตฺตติ, น จ ลพฺภติ วิญฺญาเณ "เอวํ เม วิญฺญาณํ โหตุ, เอวํ เม วิญฺญาณํ มา อโหสีติ.

วุตฺตญฺเหตํ ภควตา "นายํ ภิกฺขเว กาโย ตุมฺหากํ, นปิ ปเรสํ. ปุราณมิทํ ภิกฺขเว กมฺมํ สงฺขตํ อภิสญฺเจตยิตํ เวทนิยํ ทฏฺฐพฺพํ. ตตฺร ภิกฺขเว สุตวา อริยสาวโก ปฏิจฺจสมุปฺปาทญฺเญว สาธุกํ โยนิโส มนสิกโรติ "อิติ อิมสฺมึ สติ, อิทํ โหติ, อิมสฺสุปฺปาทา อิทํ อุปฺปชฺชติ; อิมสฺมึ อสติ, อิทํ น โหติ, อิมสฺส นิโรธา อิทํ นิรุชฺฌติ: ยทิทํ อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา, สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ, วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปํ, นามรูปปจฺจยา สฬายตนํ, สฬายตนปจฺจยา ผสฺโส, ผสฺสปจฺจยา เวทนา, เวทนาปจฺจยา ตณฺหา, ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ, อุปาทานปจฺจยา ภโว, ภวปจฺจยา ชาติ, ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติ; เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติ. อวิชฺชาย เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ, สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ, วิญฺญาณนิโรธา นามรูปนิโรโธ, นามรูปนิโรธา สฬายตนนิโรโธ, สฬายตนนิโรธา ผสฺสนิโรโธ, ผสฺสนิโรธา เวทนานิโรโธ, เวทนานิโรธา ตณฺหานิโรโธ, ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธ, อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ, ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ, ชาตินิโรธา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา นิรุชฺฌนฺติ; เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตีติ เอวํ อวสวตฺตนฏฺฐตฺลกฺขณวเสน สุญฺญโต โลกํ อเวกฺขติ.

กถํ ตุจฺฉสงฺขารสมนุปสฺสนาวเสน สุญฺญโต โลกํ อเวกฺขติ ? รูเป สาโร น ลพฺภติ, เวทนาย สาโร น ลพฺภติ, สญฺญาย สาโร น ลพฺภติ, สงฺขาเรสุ สาโร น ลพฺภติ, วิญฺญาเณ สาโร น ลพฺภติ. รูปํ อสฺสารํ นิสฺสารํ สาราปคตํ นิจฺจสารสาเรน วา สุขสารสาเรน วา อตฺตสารสาเรน

วา นิจ์เจน วา ธุเวน วา สัส์สเตน วา อวิปริณามธัม์เมน วา. เวทนา อัส์สารา นิส์สารา สาราปคตา. สัญ์ญา อัส์สารา นิส์สารา สาราปคตา. สํขารา อัส์สารา นิส์สารา สาราปคตา. วิญ์ญาณํ อัส์สารํ นิส์สารํ สาราปคตํ นิจ์จสารสาเรน วา สุขสารสาเรน วา อัต์ตสารสาเรน วา นิจ์เจน วา ธุเวน วา สัส์สเตน วา อวิปริณามธัม์เมน วา ยถา นโฬ อัส์สาโร นิส์สาโร สาราปคโต; ยถา จ เอรัณ์โฑ อัส์สาโร นิส์สาโร สาราปคโต; ยถา จ อุทุม์พโร อัส์สาโร นิส์สาโร สาราปคโต; ยถา จ เสตวัจ์โฉ อัส์สาโร นิส์สาโร สาราปคโต; ยถา จ ปาลิภัท์ทโก อัส์สาโร นิส์สาโร สาราปคโต; ยถา จ เผณุปิณ์โฑ อัส์สาโร นิส์สาโร สาราปคโต; ยถา จ ปุพ์พุฬกํ อัส์สารํ นิส์สารํ สาราปคตํ; ยถา จ กัท์ทลิกขัน์โธ อัส์สาโร นิส์สาโร สาราปคโต; ยถา จ มายา อัส์สารา นิส์สารา สาราปคตา; เอวเมวํ รูปํ อัส์สารํ นิส์สารํ สาราปคตํ นิจ์จสารสาเรน วา สุขสารสาเรน วา อัต์ตสารสาเรน วา นิจ์เจน วา ธุเวน วา สัส์สเตน วา อวิปริณามธัม์เมน วา. เวทนา อัส์สารา นิส์สารา สาราปคตา. สัญ์ญา อัส์สารา นิส์สารา สาราปคตา. สํขารา อัส์สารา นิส์สารา สาราปคตา. วิญ์ญาณํ อัส์สารํ นิส์สารํ สาราปคตํ นิจ์จสารสาเรน วา สุขสารสาเรน วา อัต์ตสารสาเรน วา นิจ์เจน วา ธุเวน วา สัส์สเตน วา อวิปริณามธัม์เมน วา. เอวํ ตุจ์ฉสํขารสมนุปัส์สนาวเสน สุญ์ญโต โลกํ อเวก์ขติ. อิเมหิ ท์วีหิ การเณหิ สุญ์ญโต โลกํ อเวก์ขติ. อปิจ ฉหาการเหิ สุญ์ญโต โลกํ อเวก์ขติ: รูปํ อนิส์สริยโต อกามการิยโต อผาสุนิยโต อวสวัต์ตนโต ปวุต์ติโต วิวิต์ตโต อเวก์ขติ. เวทนํ. สัญ์ญํ. สํขาเร. วิญ์ญาณํ อนิส์สริยโต อกามการิยโต อผาสุนิยโต อวสวัต์ตนโต ปวุต์ติโต วิวิต์ตโต อเวก์ขติ. เอวํ ฉหาการเหิ สุญ์ญโต โลกํ อเวก์ขติ. อปิจ ทสหาการเหิ

สุญฺญโต โลกํ อเวกฺขติ: รูปํ ริตฺตโต ตุจฺฉโต สุญฺญโต อนตฺตโต อสารกโต วธกโต วิภวโต อฆมูลโต สาสวโต สงฺขตโต อเวกฺขติ. เวทนํ. สญฺญํ. สงฺขาเร. วิญฺญาณํ ริตฺตโต ตุจฺฉโต สุญฺญโต อนตฺตโต อสารกโต วธกโต วิภวโต อฆมูลโต สาสวโต สงฺขตโต อเวกฺขติ. เอวํ ทสหากาเรหิ สุญฺญโต โลกํ อเวกฺขติ. อปิจ ทฺวาทสหากาเรหิ สุญฺญโต โลกํ อเวกฺขติ: รูปํ น สตฺโต, น ชีโว, น โปโส, น นโร, น มาณโว, น อิตฺถี, น ปุริโส, น อตฺตา, น อตฺตนิยํ, น อหํ, น มม, น โกจิ อตฺถิ. เวทนา. สญฺญา. สงฺขารา. วิญฺญาณํ น สตฺโต, น ชีโว, น โปโส, น นโร, น มาณโว, น อิตฺถี, น ปุริโส, น อตฺตา, น อตฺตนิยํ, น อหํ, น มม, น โกจิ อตฺถิ. เอวํ ทฺวาทสหากาเรหิ สุญฺญโต โลกํ อเวกฺขติ.

วุตฺตญฺเหตํ ภควตา "ยํ ภิกฺขเว น ตุมฺหากํ, ตํ ปชหถ; ตํ โว ปหีนํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติ. กิญฺจ ภิกฺขเว น ตุมฺหากํ? รูปํ ภิกฺขเว น ตุมฺหากํ, ตํ ปชหถ; ตํ โว ปหีนํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติ. เวทนา ภิกฺขเว น ตุมฺหากํ, ตํ ปชหถ; สา โว ปหีนา ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติ. สญฺญา ภิกฺขเว น ตุมฺหากํ, ตํ ปชหถ; สา โว ปหีนา ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติ. สงฺขารา ภิกฺขเว น ตุมฺหากํ, เต ปชหถ; เต โว ปหีนา ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสนฺติ. วิญฺญาณํ ภิกฺขเว น ตุมฺหากํ, ตํ ปชหถ; ตํ โว ปหีนํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติ.

ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว ยํ อิมสฺมึ เชตวเน ติณกฏฺฐสาขาปลาสํ, ตํ ชโน หเรยฺย วา, ฑเหยฺย วา, ยถาปจฺจยํ วา กเรยฺย. อปินุ ตุมฺหากํ เอวมสฺส "อมฺเห ชโน หรติ วา, ฑหติ วา, ยถาปจฺจยํ วา กโรตี"ติ. โนเหตํ ภนฺเต. ตํ กิสฺส เหตุ? น โน เอวํ ภนฺเต "อตฺตา

วา อัต์ตนิยํ วาติ. เอวเมว โข ภิก์ขเว ยํ น ตุม์หากํ, ตํ ปชหถ; ตํ โว ปหีนํ ทีฆรัต์ตํ หิตาย สุขาย ภวิส์สติ. กิญ์จ ภิก์ขเว น ตุม์หากํ? รูปํ ภิก์ขเว น ตุม์หากํ, ตํ ปชหถ; ตํ โว ปหีนํ ทีฆรัต์ตํ หิตาย สุขาย ภวิส์สติ. เวทนา. สัญ์ญา. สํขารา. วิญ์ญาณํ ภิก์ขเว น ตุม์หากํ, ตํ ปชหถ; ตํ โว ปหีนํ ทีฆรัต์ตํ หิตาย สุขาย ภวิส์สตีติ เอวัม์ปิ สุญ์ญโต โลกํ อเวก์ขติ. อายัส์มา อานัน์โท ภควัน์ตํ เอตทโวจ "สุญ์โญ โลโกติ ภัน์เต วุจ์จติ. กิต์ตาวตา นุ โข ภัน์เต สุญ์โญ โลโกติ วุจ์จติ? ยัส์มา โข อานัน์ท สุญ์ญํ อัต์เตน วา อัต์ตนิเยน วา, ตัส์มา สุญ์โญ โลโกติ วุจ์จติ. กิญ์จานัน์ท สุญ์ญํ อัต์เตน วา อัต์ตนิเยน วา? จัก์ขุ สุญ์ญํ. รูปา สุญ์ญา. จัก์ขุวิญ์ญาณํ สุญ์ญํ. จัก์ขุสัม์ผัส์โส สุญ์โญ ยัม์ปิทํ จัก์ขุสัม์ผัส์สปัจ์จยา อุปัป์ชชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุก์ขํ วา อทุก์ขมสุขํ วา, ตัม์ปิ สุญ์ญํ อัต์เตน วา อัต์ตนิเยน วา. โสตํ สุญ์ญํ สัท์ทา สุญ์ญา. ฆานํ สุญ์ญํ. คัน์ธา สุญ์ญา. ชิว์หา สุญ์ญา. รสา สุญ์ญา. กาโย สุญ์โญ. โผฏ์ฐัพ์พา สุญ์ญา. มโน สุญ์โญ. ธัม์มา สุญ์ญา. มโนวิญ์ญาณํ สุญ์ญํ. มโนสัม์ผัส์โส สุญ์โญ. ยัม์ปิทํ มโนสัม์ผัส์สปัจ์จยา อุปัป์ชชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุก์ขํ วา อทุก์ขมสุขํ วา, ตัม์ปิ สุญ์ญํ อัต์เตน วา อัต์ตนิเยน วา. ยัส์มา จ โข อานัน์ท สุญ์ญํ อัต์เตน วา อัต์ตนิเยน วา, ตัส์มา สุญ์โญ โลโกติ วุจ์จตี"ติ เอวัม์ปิ สุญ์ญโต โลกํ อเวก์ขติ.

สุท์ธํ ธัม์มสมุปัปาทํ สุท์ธํ สํขารสัน์ตติํ
ปัส์สัน์ตัส์ส ยถาภูตํ น ตํ ภยํ โหติ คามิณิ.
ติณกัฏ์ฐสมํ โลกํ ยทา ปัญ์ญาย ปัส์สติ
น อัญ์ญํ ปัต์ถเย กิญ์จิ อัญ์ญต์ร อัป์ปฏิสัน์ธิยาติ

เอวัม์ปิ สุญ์ญโต โลกํ อเวก์ขติ.

วุตฺตมฺเหตํ ภควตา "เอวเมว ภิกฺขเว ภิกฺขุ รูปํ สมนฺเนสติ, ยาวตา รูปสฺส คติ. เวทนํ สมนฺเนสติ, ยาวตา เวทนาย คติ. สญฺญํ สมนฺเนสติ, ยาวตา สญฺญาย คติ. สงฺขาเร สมนฺเนสติ, ยาวตา สงฺขารานํ คติ. วิญฺญาณํ สมนฺเนสติ, ยาวตา วิญฺญาณสฺส คติ. ตสฺส ภิกฺขุโน รูปํ สมนฺเนสโต ยาวตา รูปสฺส คติ. เวทนํ สมนฺเนสโต ยาวตา เวทนาย คติ. สญฺญํ สมนฺเนสโต ยาวตา สญฺญาย คติ. สงฺขาเร สมนฺเนสโต ยาวตา สงฺขารานํ คติ. วิญฺญาณํ สมนฺเนสโต ยาวตา วิญฺญาณสฺส คติ. ยมฺปิ ยสฺส โหติ "อหนฺติ วา, มมนฺติ วา, อสฺมีติ วา, ตมฺปิ ตสฺส น โหตีติ เอวมฺปิ สุญฺญโต โลกํ อเวกฺขติ. สุญฺญโต โลกํ อเวกฺขสฺสูติ: สุญฺญโต โลกํ อเวกฺขสฺสุ ปจฺจเวกฺขสฺสุ ตุเลหิ ตีเรหิ วิภาเวหิ วิภูตํ กโรหิ สุญฺญโต โลกํ อเวกฺขสฺสุ.

โมฆราชา สทา สโตติ: โมฆราชาติ ภควา ตํ พฺราหฺมณํ นาเมน อาลปติ. สทาติ: สพฺพกาลํ ฯเปฯ ปจฺฉิเม วโยขนฺเธ. สโตติ: จตูหิ การเณหิ สโต: กาเย กายานุปสฺสนาสติปฏฺฐานํ ภาเวนฺโต สโต. ฯเปฯ โส วุจฺจติ สโตติ โมฆราชา สทา สโต.

อตฺตานุทิฏฺฐึ อูหจฺจาติ: อตฺตานุทิฏฺฐิ วุจฺจติ วีสติวตฺถุกา สกฺกายทิฏฺฐิ. อิธ อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อริยานํ อทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส อโกวิโท อริยธมฺเม อวินีโต, สปฺปุริสานํ อทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส อโกวิโท สปฺปุริสธมฺเม อวินีโต รูปํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, รูปวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา รูปํ, รูปสฺมึ วา อตฺตานํ; เวทนํ. สญฺญํ. สงฺขาเร. วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา วิญฺญาณํ, วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานํ; ยา เอวรูปา ทิฏฺฐิ, ทิฏฺฐิคตํ, ทิฏฺฐิคหนํ, ทิฏฺฐิกนฺตาโร, ทิฏฺฐิวิสูกายิกํ, ทิฏฺฐิวิปฺผนฺทิตํ, ทิฏฺฐิสํโยชนํ, คาโห, ปฏิคฺคาโห, อภินิเวโส, ปรามาโส, กุมฺมคฺโค, มิจฺฉาปโถ,

มิจฉัตตํ, ติตถายตนํ, วิปริเยสคาโห, วิปริตคาโห, วิปัลลาสคาโห, มิจฉาคาโห, อยาถาวกัสมึ "ยาถาวกันติ คาโห, ยาวตา ทวาสัฏฐี ทิฏฐิคตานิ; อยํ อัตตานุทิฏฐิ. อัตตานุทิฏฐึ อูหัจจาติ อัตตานุทิฏฐึ อูหัจจ สมูหัจจ อุทธริตวา อุปปาฏยิตวา สมุปปาฏยิตวา ปชหิตวา วิโนเทตวา พยันตีกตวา อนภาวํ คเมตวาติ อัตตานุทิฏฐึ อูหัจจ.

เอวํ มัจจุตโร สิยาติ เอวํ มัจจุมปิ ตเรยยาสิ ชรมปิ ตเรยยาสิ มรณมปิ ตเรยยาสิ อุตตเรยยาสิ สมติกกเมยยาสิ วีติวัตเตยยาสีติ เอวํ มัจจุตโร สิยา.

เอวํ โลกํ อเวกขันตันติ: เอวํ โลกํ อเวกขันตํ ปัจจเวกขันตํ ตุลยันตํ ตีรยันตํ วิภาวยันตํ วิภูตํ กโรนตันติ เอวํ โลกํ อเวกขันตํ.

มัจจุราชา น ปัสสตีติ: มาโรปิ มัจจุราชา มรณมปิ มัจจุราชา. น ปัสสตีติ: มัจจุราชา น ปัสสติ น ทักขติ นาธิคัจฉติ น วินทติ น ปฏิลภติ.

วุตตัมเหตํ ภควตา "เสยยถาปิ ภิกขเว อารัญญโก มิโค อรัญเญ ปวเน จรมาโน วิสสัฏโฐ คัจฉติ, วิสสัฏโฐ ติฏฐติ, วิสสัฏโฐ นิสีทติ, วิสสัฏโฐ เสยยํ กัปเปติ. ตํ กิสส เหตุ ? อนาปาถคโต ภิกขเว ลุทธัสส. เอวเมว โข ภิกขเว ภิกขุ วิวิจเจว กาเมหิ วิวิจจ อกุสเลหิ ธัมเมหิ สวิตักกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสัมปัชช วิหรติ; อยํ วุจจติ ภิกขเว ภิกขุ อันธมกาสิ มารํ อปทํ วธิตวา มารจักขุอทัสสนํ คโต ปาปิมโต. ปุนจปรํ ภิกขเว ภิกขุ วิตักกวิจารานํ วูปสมา อัชฌัตตํ สัมปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตักกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ. ตติยํ ฌานํ. จตุตถํ ฌานํ อุปสัมปัชช วิหรติ; อยํ ภิกขเว ภิกขุ อันธมกาสิ มารํ อปทํ วธิตวา มารจักขุอทัสสนํ คโต ปาปิมโต. ปุนจปรํ ภิกขเว สัพพโส รูปสัญญานํ สมติกกมา ปฏิฆสัญญานํ อัตถังคมา นานัตตสัญญานํ

อมนสิการา "อนนฺโต อากาโสติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อนฺธมกาสิ มารํ อปทํ วธิตฺวา มารจกฺขุอทสฺสนํ คโต ปาปิมโต. ปุนจปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม "อนนฺตํ วิญฺญาณนฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม "นตฺถิ กิญฺจีติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. สพฺพโส อากิญฺจญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. สพฺพโส เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม สญฺญาเวทยิตนิโรธํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, ปญฺญาย จสฺส ทิสฺวา อาสวา ปริกฺขีณา โหนฺติ; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อนฺธมกาสิ มารํ อปทํ วธิตฺวา มารจกฺขุอทสฺสนํ คโต ติณฺโณ โลเก วิสตฺติกํ. โส วิสฺสฏฺโฐ คจฺฉติ, วิสฺสฏฺโฐ ติฏฺฐติ, วิสฺสฏฺโฐ นิสีทติ, วิสฺสฏฺโฐ เสยฺยํ กปฺเปติ. ตํ กิสฺส เหตุ ? อนาปาถคโต ภิกฺขเว ปาปิมโตติ มจฺจุราชา น ปสฺสตีติ. เตนาห ภควา

"สุญฺญโต โลกํ อเวกฺขสฺสุ, โมฆราชา สทา สโต,
อตฺตานุทิฏฺฐึ อูหจฺจ เอวํ มจฺจุตโร สิยา,
เอวํ โลกํ อเวกฺขนฺตํ มจฺจุราชา น ปสฺสตีติ.

สห คาถาปริโยสานา. ฯเปฯ สตฺถา เม ภนฺเต ภควา, สาวโกหมสฺมีติ.

โมฆราชมาณวกปญฺหานิทฺเทโส ปณฺณรสโม.

ปิงคิยมาณวกปัญหานิทเทโส.

ชิณโณหมัสมิ อพโล วิวัณโณ (อิจจายัสมา ปิงคิโย)
เนตตา น สุทธา, สวนํ น ผาสุ,
มาหัมปนัสสํ โมมุโห อันตราย
อาจิกข ธัมมํ ยมหํ วิชัญญํ
ชาติชราย อิธ วิปปหานํ.

ชิณโณหมัสมิ อพโล วิวัณโณติ: ชิณโณ วุฑโฒ มหัลลโก อัทธคโต วโย อนุปปัตโต วีสวัสสสติโก ชาติยา. อพโลติ: ทุพพโล อัปปพโล อัปปถาโม. วิวัณโณติ: วีตวัณโณ วิคตวัณโณ ยา สา ปุริมา สุวัณณนิภา สา อันตรหิตา, อาทีนโว ปาตุภูโตติ ชิณโณหมัสมิ อพโล วิวัณโณ. อิจจายัสมา ปิงคิโยติ: อิจจาติ ปทสันธิ. อายัสมาติ ปิยวจนํ. ปิงคิโยติ ตัสส พราหมณัสส นามํ. ฯเปฯ อภิลาโปติ อิจจายัสมา ปิงคิโย.

เนตตา น สุทธา, สวนํ น ผาสูติ: เนตตา อสุทธา อวิสุทธา อปริสุทธา อโวทาตา, โน ตถา จักขุนา รูปํ ปัสสามีติ เนตตา น สุทธา. สวนํ น ผาสูติ: โสตํ อสุทธํ อวิสุทธํ อปริสุทธํ อโวทาตํ, โน ตถา โสเตน สัททํ สุโณมีติ เนตตา น สุทธา, สวนํ น ผาสุ.

มาหัมปนัสสํ โมมุโห อันตรายาติ: มาหํ นัสสํ ปนัสสํ วินัสสํ. โมมุโหติ: อวิทวา อวิชชาคโต อญาณี อวิภาวี ทุปปัญโญ. อันตรายาติ: ตุยหํ ธัมมํ ทิฏฐึ ปฏิปทํ มัคคํ อนัญญาย อนาวิกัตวา อวิทิตวา อปฏิลภิตวา อผุสยิตวา อสัจฉิกัตวา อันตราเยว กาลํ กเรยยันติ มาหัมปนัสสํ โมมุโห อันตราย.

อาจิกข ธัมมํ ยมหํ วิชัญญันติ: อาจิกข ธัมมันติ: อาทิกัลยาณํ

มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ. สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน จตฺตาโร สมฺมปฺปธาเน จตฺตาโร อิทฺธิปาเท ปญฺจินฺทฺริยานิ ปญฺจ พลานิ สตฺต โพชฺฌงฺเค อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ นิพฺพานญฺจ นิพฺพานคามินิญฺจ ปฏิปทํ อาจิกฺข เทเสติ ปญฺญเปติ ปฏฺฐเปติ วิวรติ วิภชติ อุตฺตานีกโรติ ปกาเสตีติ อาจิกฺข ธมฺมํ ยมหํ วิชญฺญํ. ยมหํ ชาเนยฺยํ วิชาเนยฺยํ ปฏิวิชาเนยฺยํ ปฏิวิชฺเฌยฺยํ อธิคจฺเฉยฺยํ ผุเสยฺยํ สจฺฉิกเรยฺยนฺติ อาจิกฺข ธมฺมํ ยมหํ วิชญฺญํ.

ชาติชราย อิธ วิปฺปหานนฺติ: อิเธว ชาติชรามรณสฺส ปหานํ วูปสมํ ปฏินิสฺสคฺคํ ปฏิปสฺสทฺธึ อมตํ นิพฺพานนฺติ ชาติชราย อิธ วิปฺปหานํ. เตนาห โส พฺราหฺมโณ

> "ชิณฺโณหมสฺมิ อพโล วีวณฺโณ (อิจฺจายสฺมา ปิงฺคิโย)
> เนตฺตา น สุทฺธา, สวนํ น ผาสุ,
> มาหํ นสฺสํ โมมุโห อนฺตราย
> อาจิกฺข ธมฺมํ ยมหํ วิชญฺญํ
> ชาติชราย อิธ วิปฺปหานนฺติ.
> ทิสฺวาน รูเปสุ วิหญฺญมาเน (ปิงฺคิยาติ ภควา)
> รุปฺปนฺติ รูเปสุ ชนา ปมตฺตา
> ตสฺมา ตุวํ ปิงฺคิย อปฺปมตฺโต
> ชหสฺสุ รูปํ อปุนพฺภวาย.

ทิสฺวาน รูเปสุ วิหญฺญมาเนติ: รูปนฺติ: จตฺตาโร จ มหาภูตา, จตุนฺนญฺจ มหาภูตานํ อุปาทายรูปํ. สตฺตา รูปเหตุ รูปปจฺจยา รูปการณา หญฺญนฺติ วิหญฺญนฺติ อุปหญฺญนฺติ อุปฆาฏิยนฺติ; รูเป สติ วิวิธกมฺมการณา กาเรนฺติ: กสาหิปิ ตาเฬนฺติ, เวตฺเตหิปิ ตาเฬนฺติ, อฑฺฒทณฺฑเกหิปิ ตาเฬนฺติ, หตฺถมฺปิ ฉินฺทนฺติ, ปาทมฺปิ ฉินฺทนฺติ, หตฺถปาทมฺปิ ฉินฺทนฺติ,

กัณณมฺปิ ฉินฺทนฺติ, นาสมฺปิ ฉินฺทนฺติ, กัณณนาสมฺปิ ฉินฺทนฺติ, พิลงฺคถาลิกมฺปิ กโรนฺติ, สํขมุณฺฑกมฺปิ กโรนฺติ, ราหุมุขมฺปิ กโรนฺติ, โชติมาลิกมฺปิ กโรนฺติ, หตฺถปชฺโชติกมฺปิ กโรนฺติ, เอรกวตฺติกมฺปิ กโรนฺติ, จีรวาสิกมฺปิ กโรนฺติ, เอเณยฺยกมฺปิ กโรนฺติ, พลิสมํสิกมฺปิ กโรนฺติ, กหาปณิกมฺปิ กโรนฺติ, ขาราปติจฺฉกมฺปิ กโรนฺติ, ปลิฆปริวตฺติกมฺปิ กโรนฺติ, ตตฺเตนปิ เตเลน โอสิญฺจนฺติ, สุนเขหิปิ ขาทาเปนฺติ, ชีวนฺตมฺปิ สูเล อุตฺตาเสนฺติ, อสินา สีสํ ฉินฺทนฺติ. เอวํ สตฺตา รูปเหตุ รูปปจฺจยา รูปการณา หญฺญนฺติ วิหญฺญนฺติ อุปหญฺญนฺติ อุปฆาฏิยนฺติ. เอวํ หญฺญมาเน วิหญฺญมาเน ทิสฺวา ปสฺสิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวาติ ทิสฺวาน รูเปสุ วิหญฺญมาเน. ปิงฺคิยาติ ภควาติ: ปิงฺคิยาติ: ภควา ตํ พฺราหฺมณํ นาเมน อาลปติ. ภควาติ: คารวาธิวจนเมตํ. ฯเปฯ ยทิทํ ภควาติ ปิงฺคิยาติ ภควา. รุปฺปนฺติ รูเปสุ ชนา ปมตฺตาติ รุปฺปนฺตีติ: รุปฺปนฺติ กุปฺปนฺติ ปีฬยนฺติ ฆฏฺฏยนฺติ, พฺยาธิตา โทมนสฺสิตา โหนฺติ, จกฺขุโรเคน รุปฺปนฺติ กุปฺปนฺติ ปีฬยนฺติ ฆฏฺฏยนฺติ พฺยาธิตา โทมนสฺสิตา โหนฺติ. โสตโรเคน. ฯเปฯ ฑํสมกสวาตาตปสิรึสปสมฺผสฺเสหิ รุปฺปนฺติ กุปฺปนฺติ ปีฬยนฺติ ฆฏฺฏยนฺติ, พฺยาธิตา โทมนสฺสิตา โหนฺตีติ รุปฺปนฺติ รูเปสุ. อถวา จกฺขุสฺมึ หียมาเน หายมาเน ปริหายมาเน เวมาเน วิคจฺฉมาเน อนฺตรธายมาเน รุปฺปนฺติ. ฯเปฯ โทมนสฺสิตา โหนฺติ. โสตสฺมึ. ฆานสฺมึ. ชิวฺหาย. กายสฺมึ. รูปสฺมึ. สทฺทสฺมึ. คนฺธสฺมึ. รสสฺมึ. โผฏฺฐพฺพสฺมึ. กุลสฺมึ. คณสฺมึ. อาวาสสฺมึ. ลาภสฺมึ. ยสสฺมึ. ปสํสาย. สุขสฺมึ. จีวรสฺมึ. ปิณฺฑปาตสฺมึ. เสนาสนสฺมึ. คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารสฺมึ หียมาเน หายมาเน ปริหายมาเน เวมาเน วิคจฺฉมาเน อนฺตรธายมาเน, รุปฺปนฺติ

กุปฺปนฺติ ปีฬยนฺติ ฆฏฺฏยนฺติ, พฺยถิตา โทมนสฺสิตา โหนฺตีติ เอวมฺปิ รุปฺปนฺติ รูเปสุ. ชนาติ: ขตฺติยา จ พฺราหฺมณา จ เวสฺสา จ สุทฺทา จ คหฏฺฐา จ ปพฺพชิตา จ เทวา จ มนุสฺสา จ. ปมตฺตาติ: ปมาโท วตฺตพฺโพ: กายทุจฺจริเต วา วจีทุจฺจริเต วา มโนทุจฺจริเต วา ปญฺจสุ วา กามคุเณสุ จิตฺตสฺส โวสฺสคฺโค, โวสฺสคฺคานุปฺปทานํ, กุสลานํ วา ธมฺมานํ ภาวนาย อสกฺกจฺจกิริยตา, อสาตจฺจกิริยตา, อนฏฺฐิตกิริยตา, โอลีนวุตฺติตา, นิกฺขิตฺตฉนฺทตา, นิกฺขิตฺตธุรตา, อนาเสวนา, อภาวนา, อพหุลีกมฺมํ, อนธิฏฺฐานํ, อนนุโยโค, ปมาโท; โย เอวรูโป ปมาโท, ปมชฺชนา, ปมชฺชิตตฺตํ; อยํ วุจฺจติ ปมาโท. อิมินา ปมาเทน สมนฺนาคตา ชนา ปมตฺตาติ รุปฺปนฺติ รูเปสุ ชนา ปมตฺตา.

ตสฺมา ตุวํ ปิงฺคิย อปฺปมตฺโตติ: ตสฺมาติ: ตสฺมา ตํการณา ตํเหตุ ตปฺปจฺจยา ตํนิทานา เอวํ อาทีนวํ สมฺปสฺสมาโน รูเปสูติ ตสฺมา ตุวํ ปิงฺคิย อปฺปมตฺโตติ: สกฺกจฺจการี สาตจฺจการี. ฯเปฯ อปฺปมตฺโต กุสเลสุ ธมฺเมสูติ ตสฺมา ตุวํ ปิงฺคิย อปฺปมตฺโต.

ชหสฺสุ รูปํ อปุนพฺภวายาติ รูปนฺติ: จตฺตาโร จ มหาภูตา, จตุนฺนญฺจ มหาภูตานํ อุปาทายรูปํ. ชหสฺสุ รูปนฺติ: รูปํ ชหสฺสุ รูปํ ปชหสฺสุ รูปํ วิโนเทหิ รูปํ พฺยนฺตีกโรหิ รูปํ อนภาวํ คเมหีติ ชหสฺสุ รูปํ. อปุนพฺภวายาติ: ยถา เต รูปํ อิเธว นิรุชฺเฌยฺย, ปุน ปฏิสนฺธิโก น นิพฺพตฺเตยฺย กามธาตุยา วา รูปธาตุยา วา อรูปธาตุยา วา กามภเว วา รูปภเว วา อรูปภเว วา สญฺญาภเว วา อสญฺญาภเว วา เนวสญฺญา-นาสญฺญาภเว วา เอกโวการภเว วา จตุโวการภเว วา ปญฺจโวการภเว วา ปุนคติยา วา อุปปตฺติยา วา ปฏิสนฺธิยา วา สํสาเร วา วฏฺเฏ วา น ชเนยฺย น สญฺชเนยฺย น นิพฺพตฺเตยฺย นาภินิพฺพตฺเตยฺย อิเธว นิรุชฺเฌยฺย วูปสเมยฺย อตฺถํ คจฺเฉยฺย ปฏิปฺปสฺสมฺเภยฺยาติ ชหสฺสุ รูปํ อปุนพฺภวาย.

เตนาห ภควา

"ทิสฺวาน รูเปสุ วิหญฺญมาเน (ปิงฺคิยาติ ภควา)
รุปฺปนฺติ รูเปสุ ชนา ปมตฺตา,
ตสฺมา ตุวํ ปิงฺคิย อปฺปมตฺโต,
ชหสฺสุ รูปํ อปุนพฺภวายาติ.
ทิสา จตสฺโส วิทิสา จตสฺโส
อุทฺธํ อโธ ทส ทิสา อิมาโย
น ตุยฺหํ อทิฏฺฐํ อสุตามุตํ วา
อโถ อวิญฺญาตํ กิญฺจิ นมตฺถิ โลเก
อาจิกฺข ธมฺมํ ยมหํ วิชญฺญํ
ชาติชราย อิธ วิปฺปหานํ.

ทิสา จตสฺโส วิทิสา จตสฺโส อุทฺธํ อโธ ทส ทิสา อิมาโยติ: ทส ทิสา น ตุยฺหํ อทิฏฺฐํ อสุตํ อมุตํ อวิญฺญาตํ, กิญฺจิ อตฺตตฺโถ วา, ปรตฺโถ วา, อุภยตฺโถ วา. ทิฏฺฐธมฺมิโก วา อตฺโถ. สมฺปรายิโก วา อตฺโถ. ฯเปฯ ปรมตฺโถ วา นตฺถิ น สนฺติ น สํวิชฺชนฺติ นุปลพฺภนฺตีติ น ตุยฺหํ อทิฏฺฐํ อสุตามุตํ วา อโถ อวิญฺญาตํ กิญฺจิ นมตฺถิ โลเก.

อาจิกฺข ธมฺมํ ยมหํ วิชญฺญนฺติ: อาจิกฺข ธมฺมนฺติ: อาทิกลฺยาณํ. ฯเปฯ นิพฺพานคามินิญฺจ ปฏิปทํ อาจิกฺข เทเสหิ ปญฺญเปหิ ปฏฺฐเปหิ วิวราหิ วิภชาหิ อุตฺตานีกโรหิ ปกาเสหีติ. อาจิกฺข ธมฺมํ ยมหํ วิชญฺญนฺติ: ยมหํ ชาเนยฺยํ วิชาเนยฺยํ ปฏิวิชาเนยฺยํ ปฏิวิชฺเฌยฺยํ อธิคจฺเฉยฺยํ ผุเสยฺยํ สจฺฉิกเรยฺยนฺติ อาจิกฺข ธมฺมํ ยมหํ วิชญฺญํ.

ชาติชราย อิธ วิปฺปหานนฺติ: อิเธว ชาติชรามรณสฺส ปหานํ วูปสมํ ปฏินิสฺสคฺคํ ปฏิปสฺสทฺธึ อมตํ นิพฺพานนฺติ ชาติชราย อิธ

วิปฺปหานํ. เตนาห โส พฺราหฺมโณ

"ทิสา จตสฺโส วิทิสา จตสฺโส
อุทฺธํ อโธ ทส ทิสา อิมาโย
น ตุยฺหํ อทิฏฺฐํ อสฺสุตามุตํ วา
อโถ อวิญฺญาตํ กิญฺจิ นมตฺถิ โลเก
อาจิกฺข ธมฺมํ ยมหํ วิชญฺญํ
ชาติชราย อิธ วิปฺปหานนฺ"ติ.
ตณฺหาธิปนฺเน มนุเช เปกฺขมาโน (ปิงฺคิยาติ ภควา)
สนฺตาปชาเต ชริสา ปเรเต
ตสฺมา ตุวํ ปิงฺคิย อปฺปมตฺโต
ชหสฺสุ ตณฺหํ อปุนพฺภวาย.

ตณฺหาธิปนฺเน มนุเช เปกฺขมาโนติ: ตณฺหาติ: รูปตณฺหา สทฺทตณฺหา คนฺธตณฺหา รสตณฺหา โผฏฺฐพฺพตณฺหา ธมฺมตณฺหา. ตณฺหาธิปนฺเนติ: ตณฺหาอธิปนฺเน ตณฺหานุคเต ตณฺหานุสเฏ ตณฺหายาปนฺเน อภิภูเต ปริยาทินฺนจิตฺเต. มนุเชติ สตฺตาธิวจนํ. เปกฺขมาโนติ: เปกฺขมาโน ทกฺขมาโน โอโลกยมาโน นิชฺฌายมาโน อุปริกฺขมาโนติ ตณฺหาธิปนฺเน มนุเช เปกฺขมาโน. ปิงฺคิยาติ: ภควา พฺราหฺมณํ นาเมน อาลปติ. สนฺตาปชาเต ชรสา ปเรเตติ สนฺตาปชาเตติ: ชาติยา สนฺตาปชาเต ชราย สนฺตาปชาเต พฺยาธินา สนฺตาปชาเต มรเณน สนฺตาปชาเต โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาเสหิ สนฺตาปชาเต เนรยิเกน ทุกฺเขน สนฺตาปชาเต. ฯเปฯ ทิฏฺฐิพฺยสเนน ทุกฺเขน สนฺตาปชาเต อีติชาเต อุปทฺทวชาเต อุปสคฺคชาเตติ สนฺตาปชาเต. ชรสา ปเรเตติ ชราย ผุฏฺเฐ ปเรเต สโมหิเต ชาติยานุคเต ชราย อนุสเฏ พฺยาธินา อภิภูเต มรเณน อพฺภาหเต อตาเณ อเลเณ อสรเณ อสรณีภูเตติ สนฺตาปชาเต ชรสา ปเรเต.

ตัสมา ตุวํ บ๎คิย อับปมัตโตติ: ตัสมาติ: ตัสมา ตํการณา ตํเหตุ ตับบัจจยา ตันิทานา เอวํ อาทีนวํ สัมบัสสมาโน ตัณหายาติ ตัสมา ตุวํ บ๎คิย. อับปมัตโตติ: สักกัจจการี สาตัจจการี. ฯเปฯ อับปมัตโต กุสเลสุ ธัมเมสูติ ตัสมา ตุวํ บ๎คิย อับปมัตโต.

ชหัสสุ ตัณหํ อปุนัพภวายาติ ตัณหาติ: รูปตัณหา สัททตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โผฏฐัพพตัณหา ธัมมตัณหา. ชหัสสุ ตัณหนฺติ: ตัณหํ ชหัสสุ ตัณหํ ปชหัสสุ ตัณหํ วิโนเทหิ ตัณหํ พยันติกโรหิ ตัณหํ อนภาวํ คเมหีติ ชหัสสุ ตัณหํ. อปุนัพภวายาติ: ยถา เต รูปํ อิเธว นิรุชฌัยย ปุน ปฏิสันธิกโว น นิพพัตเตยย กามธาตุยา วา รูปธาตุยา วา อรูปธาตุยา วา กามภเว วา รูปภเว วา อรูปภเว วา สัญญาภเว วา อสัญญาภเว วา เนวสัญญานาสัญญาภเว วา เอกโวการภเว วา จตุโวการภเว วา บัญจโวการภเว วา ปุนคติยา วา อุปบัตติยา วา ปฏิสันธิยา วา สํสาเร วา วัฏเฏ วา น ชเนยย น สัญชเนยย น นิพพัตเตยย นาภินิพพัตเตยย อิเธว นิรุชฌัยย วูปสเมยย อัตถํ คัจเฉยย ปฏิบัสสัมเภยยาติ ชหัสสุ ตัณหํ อปุนัพภวาย. เตนาห ภควา

"ตัณหาธิบันเน มนุเช เปกขมาโน (บ๎คิยาติ ภควา)
สันตาปชาเต ชรสา ปเรเต
ตัสมา ตุวํ บ๎คิย อับปมัตโต
ชหัสสุ ตัณหํ อปุนัพภวายาติ.

สห คาถาปริโยสานา เตน พ๎ราหมเณน สัทธึ เอกฉันทา เอกับปโยคา เอกาธิบปายา เอกวาสนวาสิตา. เตสํ อเนกปาณสหัสสานํ วิรชํ วีตมลํ ธัมมจักขุํ อุทปาทิ "ยํกิญจิ สมุทยธัมมํ, สัพพันตํ นิโรธธัมมนฺติ. ตัสส จ พ๎ราหมณัสส วิรชํ วีตมลํ ธัมมจักขุํ อุทปาทิ "ยํกิญจิ สมุทยธัมมํ, สัพพันตํ นิโรธธัมมนฺติ. สห จักขุปฏิลาภา อชินชฏาวากจีร

ทณฺฑกมณฺฑลุเกสา จ มสฺสู จ อนฺตรหิตา. ภณฺฑกาสายวตฺถวสโน สงฺฆาฏิปตฺตจีวรธโร ภิกฺขุ อนฺวตฺถปฏิปตฺติยา ปญฺชลิโก ภควนฺตํ นมสฺสมาโน นิสินฺโน โหติ "สตฺถา เม ภนฺเต ภควา, สาวโกหมสฺมีติ.

ปิงฺคิยมาณวกปญฺหานิทฺเทโส โสฬสโม.

อิทมโวจ ภควา มคเธสุ วิหรนฺโต ปาสาณเก เจติเย ปริจาริกโสฬสนฺนํ[๑] พฺราหฺมณานํ อชฺฌิฏฺโฐ ปุฏฺโฐ[๒] ปุฏฺโฐ[๓] ปญฺหํ พฺยากาสิ.

อิทมโวจ ภควาติ: อิมํ ปารายนํ อโวจ. ภควาติ คารวาธิวจนเมตํ. ฯเปฯ สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ, ยทิทํ ภควาติ อิทมโวจ ภควา.

มคเธสุ วิหรนฺโตติ: มคธนามเก ชนปเท. วิหรนฺโตติ: วิหรนฺโต อิริยนฺโต วตฺเตนฺโต ปาเลนฺโต ยเปนฺโต ยาเปนฺโต.

ปาสาณเก เจติเยติ: ปาสาณเจติยํ วุจฺจติ พุทฺธาสนนฺติ มคเธสุ วิหรนฺโต ปาสาณเกเจติเย.

ปริจาริกโสฬสนฺนํ พฺราหฺมณานนฺติ ปิงฺคิโย พฺราหฺมโณ พาวริสฺส พฺราหฺมณสฺส เสฏฺโฐ เสฏฺฐิวโร ปริจาริโก, ปิงฺคิเยน เต โสฬสาติ เอวมฺปิ ปริจาริกโสฬสนฺนํ พฺราหฺมณานํ. อถวา เต โสฬส พฺราหฺมณา พุทฺธสฺส ภควโต เสฏฺฐา เสฏฺฐิวรา ปริจาริกา สิยุนฺติ เอวมฺปิ ปริจาริกโสฬสนฺนํ พฺราหฺมณานํ.

อชฺฌิฏฺโฐ ปุฏฺโฐ ปุฏฺโฐ ปญฺหํ พฺยากาสีติ อชฺฌิฏฺโฐ อชฺเฌสิโต. ปุฏฺโฐ ปุฏฺโฐติ: ปุฏฺโฐ ปุจฺฉิโต ยาจิโต อชฺเฌสิโต ปสาทิโต. ปญฺหํ พฺยากาสีติ: ปญฺหํ พฺยากาสิ อาจิกฺขิ เทเสสิ ปญฺญเปสิ ปฏฺฐเปสิ วิวริ วิภชิ อุตฺตานิมกาสิ ปกาเสสีติ อชฺฌิฏฺโฐ ปุฏฺโฐ ปุฏฺโฐ ปญฺหํ พฺยากาสิ.

---

๑ ยุ. ปริวารกโสฬสนฺนํ.

๒-๓ พ. ปาฐทฺวยํ นตฺถิ.

เอกเมกสฺส เจปิ ปญฺหสฺส อตฺถมญฺญาย ธมฺมมญฺญาย ธมฺมานุธมฺมํ ปฏิปชฺเชยฺย, คจฺเฉยฺเยว ชรามรณสฺส ปารํ; ปารงฺคมนียา อิเม ธมฺมาติ, ตสฺมา อิมสฺส ธมฺมปริยายสฺส ปารายนนฺเตฺวว อธิวจนํ.

เอกเมกสฺส เจปิ ปญฺหสฺสาติ: เอกเมกสฺส เจปิ อชิตปญฺหสฺส. เอกเมกสฺส เจปิ ติสฺสเมตฺเตยฺยปญฺหสฺส. เอกเมกสฺส เจปิ ปุณฺณกปญฺหสฺส. เอกเมกสฺส เจปิ เมตฺตคูปญฺหสฺส. เอกเมกสฺส เจปิ โธตกปญฺหสฺส. เอกเมกสฺส เจปิ อุปสีวปญฺหสฺส. เอกเมกสฺส เจปิ นนฺทปญฺหสฺส. เอกเมกสฺส เจปิ เหมกปญฺหสฺส. เอกเมกสฺส เจปิ โตเทยฺยปญฺหสฺส. เอกเมกสฺส เจปิ กปฺปปญฺหสฺส. เอกเมกสฺส เจปิ ชตุกณฺณิปญฺหสฺส. เอกเมกสฺส เจปิ ภทฺราวุธปญฺหสฺส. เอกเมกสฺส เจปิ อุทยปญฺหสฺส. เอกเมกสฺส เจปิ โปสาลปญฺหสฺส. เอกเมกสฺส เจปิ โมฆราชปญฺหสฺส. เอกเมกสฺส เจปิ ปิงฺคิยปญฺหสฺสาติ เอกเมกสฺส เจปิ ปญฺหสฺส. อตฺถมญฺญาย ธมฺมมญฺญายาติ เสฺวว ปญฺโห ธมฺโม, วิสชฺชนํ อตฺโถติ อตฺถํ อญฺญาย ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวาติ อตฺถมญฺญาย. ธมฺมมญฺญายาติ ธมฺมํ อญฺญาย ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวาติ ธมฺมมญฺญาย. ธมฺมานุธมฺมํ ปฏิปชฺเชยฺยาติ สมฺมาปฏิปทํ อนุโลมปฏิปทํ อปจฺจนีกปฏิปทํ อนฺวตฺถปฏิปทํ ธมฺมานุธมฺมปฏิปทํ ปฏิปชฺเชยฺยาติ ธมฺมานุธมฺมํ ปฏิปชฺเชยฺย. คจฺเฉยฺเยว ชรามรณสฺส ปารนฺติ: ชรามรณปารํ วุจฺจติ อมตํ นิพฺพานํ; โยโส สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฏินิสฺสคฺโค ตณฺหกฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพานํ. คจฺเฉยฺเยว ชรามรณสฺส ปารนฺติ ปารํ คจฺเฉยฺเยว ปารํ อธิคจฺเฉยฺย ปารํ ผุเสยฺย ปารํ สจฺฉิกเรยฺยาติ คจฺเฉยฺเยว ชรามรณสฺส ปารํ.

ปารงฺคมนียา อิเม ธมฺมาติ: อิเม ธมฺมา ปารงฺคมนียา ปารํ ปาเปนฺติ ปารํ สมฺปาเปนฺติ ปารํ สมนุปาเปนฺติ ชรามรณสฺส ตรณาย สํวตฺตนฺตีติ

ปารคมนิยา อิเม ธมฺมา.

ตสฺมา อิมสฺส ธมฺมปริยายสฺสาติ ตสฺมา ตํการณา ตํเหตุ ตปฺปจฺจยา ตํนิทานาติ ตสฺมา. อิมสฺส ธมฺมปริยายสฺสาติ: อิมสฺส ปารายนสฺสาติ ตสฺมา อิมสฺส ธมฺมปริยายสฺส. ปารายนนฺเตฺวว อธิวจนนฺติ ปารํ วุจฺจติ อมตํ นิพฺพานํ; โยโส สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฏินิสฺสคฺโค ตณฺหกฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพานํ. อายนํ วุจฺจติ มคฺโค. เสยฺยถีทํ ? สมฺมาทิฏฺฐิ. ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ. อธิวจนนฺติ: นามํ สงฺขา สมญฺญา ปญฺญตฺติ. ฯเปฯ อภิลาโปติ ปารายนนฺเตฺวว อธิวจนํ.

อชิโต ติสฺสเมตฺเตยฺโย ปุณฺณโก อถ เมตฺตคู
โธตโก อุปสีโว จ นนฺโท จ อถ เหมโก.
โตเทยฺยกปฺปา ทุภโย ชตุกณฺณี จ ปณฺฑิโต
ภทฺราวุโธ อุทโย จ โปสาโล จาปิ พฺราหฺมโณ.
โมฆราชา จ เมธาวี ปิงฺคิโย จ มหาอิสิ.
เอเต พุทฺธํ อุปาคญฺฉุํ สมฺปนฺนจรณํ อิสึ,
ปุจฺฉนฺตา นิปุเณ ปญฺเห พุทฺธเสฏฺฐํ อุปาคมุํ.

เอเต พุทฺธํ อุปาคญฺฉุนฺติ: เอเตติ: พฺราหฺมณา. พุทฺธนฺติ: โยโส ภควา สยมฺภู อนาจริยโก ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ สามํ สจฺจานิ อภิสมฺพุชฺฌิ, ตตฺถ จ สพฺพญฺญุตํ ปตฺโต พเลสุ จ วสีภาวํ. พุทฺโธติ: เกนฏฺเฐน พุทฺโธ ? พุชฺฌิตา สจฺจานีติ พุทฺโธ. โพเธตา ปชายาติ พุทฺโธ. สพฺพญฺญุตาย พุทฺโธ. สพฺพทสฺสาวิตาย พุทฺโธ. อภิญฺเญยฺยตาย พุทฺโธ. วิกสิตาย พุทฺโธ. ขีณาสวสงฺขาเตน พุทฺโธ. นิรุปกฺกิเลสสงฺขาเตน พุทฺโธ. เอกนฺตวีตราโคติ พุทฺโธ. เอกนฺตวีตโทโสติ พุทฺโธ. เอกนฺตวีตโมโหติ พุทฺโธ. เอกนฺตนิกฺกิเลโสติ พุทฺโธ. เอกายนมคฺคํ คโตติ พุทฺโธ. เอโก อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธึ

อภิสมฺพุทฺโธติ พุทฺโธ. อพุทฺธิวิหตฏฺฐา พุทฺธิปฏิลาภา พุทฺโธ. พุทฺโธติ: เนตํ นามํ มาตรา กตํ, น ปิตรา กตํ, น ภาตรา กตํ, น ภคินิยา กตํ, น มิตฺตามจฺเจหิ กตํ, น ญาติสาโลหิเตหิ กตํ, น สมณพฺราหฺมเณหิ กตํ, น เทวตาหิ กตํ; วิโมกฺขนฺติกเมตํ พุทฺธานํ ภควนฺตานํ โพธิยา มูเล สห สพฺพญฺญุตญาณสฺส ปฏิลาภา สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ; ยทิทํ พุทฺโธติ พุทฺธํ. เอเต พุทฺธํ อุปาคจฺฉุนฺติ: เอเต พุทฺธํ อุปาคมึสุ อุปสงฺกมึสุ ปยิรุปาสึสุ ปริปุจฺฉึสุ ปริปญฺหึสูติ เอเต พุทฺธํ อุปาคจฺฉุํ.

สมฺปนฺนจรณํ อิสินฺติ จรณํ วุจฺจติ สีลาจารนิปฺผตฺติ; สีลสํวโรปิ จรณํ, อินฺทฺริยสํวโรปิ จรณํ, โภชเน มตฺตญฺญุตาปิ จรณํ, ชาคริยานุโยโคปิ จรณํ, สตฺตปิ สทฺธมฺมา จรณํ, จตฺตาริปิ ฌานานิ จรณํ. สมฺปนฺนจรณนฺติ: สมฺปนฺนจรณํ เสฏฺฐจรณํ ปาโมกฺขจรณํ อุตฺตมจรณํ ปวรจรณนฺติ สมฺปนฺนจรณํ. อิสินฺติ: อิสิ. ภควา มหนฺตํ สีลกฺขนฺธํ เอสิ คเวสิ ปริเยสีติ อิสิ. ฯเปฯ มเหสกฺเขหิ วา สตฺเตหิ เอสิโต คเวสิโต ปริเยสิโต "กหํ พุทฺโธ, กหํ ภควา, กหํ เทวเทโว กหํ นราสโภติ อิสีติ สมฺปนฺนจรณํ อิสึ.

ปุจฺฉนฺตา นิปุณํ ปญฺหนฺติ: ปุจฺฉนฺตาติ: ปุจฺฉนฺตา ยาจนฺตา อชฺเฌสนฺตา ปสาเทนฺตา. นิปุณํ ปญฺหนฺติ: คมฺภีรํ ทุทฺทสํ ทุรนุโพธํ สนฺตํ ปณีตํ อตกฺกาวจรํ นิปุณํ ปณฺฑิตเวทนียํ ปญฺหนฺติ ปุจฺฉนฺตา นิปุณํ ปญฺหํ.

พุทฺธเสฏฺฐํ อุปาคมุนฺติ: พุทฺโธติ: โย โส ภควา. ฯเปฯ สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ; ยทิทํ พุทฺโธติ. เสฏฺฐนฺติ: อคฺคํ เสฏฺฐํ วิเสฏฺฐํ ปาโมกฺขํ อุตฺตมํ ปวรนฺติ พุทฺธเสฏฺฐํ. อุปาคมุนฺติ: อุปาคมึสุ อุปสงฺกมึสุ ปยิรุปาสึสุ ปริปุจฺฉึสุ ปริปญฺหึสูติ พุทฺธเสฏฺฐํ อุปาคมุํ. เตเนตํ วุจฺจติ

"เอเต พุทฺธํ อุปาคจฺฉุํ สมฺปนฺนจรณํ อิสึ

ปุจฺฉนฺตา นิปุเณ ปญฺเห พุทฺธเสฏฺฐํ อุปาคมุํ.
เตสํ พุทฺโธ พฺยากาสิ ปญฺหํ ปุฏฺโฐ ยถาตถํ
ปญฺหานํ เวยฺยากรเณน โตเสสิ พฺราหฺมเณ มุนี.

เตสํ พุทฺโธ พฺยากาสีติ: เตสนฺติ: โสฬสนฺนํ ปารายนิยานํ พฺราหฺมณานํ. พุทฺโธติ: โยโส ภควา. ฯเปฯ สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ, ยทิทํ พุทฺโธติ. พฺยากาสีติ: เตสํ พุทฺโธ พฺยากาสิ อาจิกฺขิ เทเสสิ ปญฺญเปสิ ปฏฺฐเปสิ วิวริ วิภชิ อุตฺตานีมกาสิ ปกาเสสีติ เตสํ พุทฺโธ พฺยากาสิ.

ปญฺหํ ปุฏฺโฐ ยถาตถนฺติ: ปญฺหํ ปุฏฺโฐติ: ปญฺหํ ปุจฺฉิโต ยาจิโต อชฺเฌสิโต ปสาทิโต. ยถาตถนฺติ: ยถา อาจิกฺขิตพฺพํ ตถา อาจิกฺขิ. ยถา เทสิตพฺพํ ตถา เทเสสิ. ยถา ปญฺญเปตพฺพํ ตถา ปญฺญเปสิ. ยถา ปฏฺฐเปตพฺพํ ตถา ปฏฺฐเปสิ. ยถา วิวริตพฺพํ ตถา วิวริ. ยถา วิภชิตพฺพํ ตถา วิภชิ. ยถา อุตฺตานีกาตพฺพํ ตถา อุตฺตานีมกาสิ. ยถา ปกาเสตพฺพํ ตถา ปกาเสสีติ ปญฺหํ ปุฏฺโฐ ยถาตถํ.

ปญฺหานํ เวยฺยากรเณนาติ ปญฺหานํ เวยฺยากรเณน อาจิกฺขเณน เทสเนน ปญฺญปเนน ปฏฺฐปเนน วิวเรน วิภชเนน อุตฺตานีกมฺเมน ปกาสเนนาติ ปญฺหานํ เวยฺยากรเณน.

โตเสสิ พฺราหฺมเณ มุนีติ โตเสสีติ: โตเสสิ วิโตเสสิ ปสาเทสิ อาราเธสิ อตฺตมเน อกาสิ. พฺราหฺมเณติ: โสฬส ปารายนิเย พฺราหฺมเณ. มุนีติ: โมนํ วุจฺจติ ญาณํ; ยา ปญฺญา, ปชานนา. ฯเปฯ สงฺคชาลมติจฺจ โส มุนีติ โตเสสิ พฺราหฺมเณ มุนี. เตเนตํ วุจฺจติ

เตสํ พุทฺโธ พฺยากาสิ ปญฺหํ ปุฏฺโฐ ยถาตถํ
ปญฺหานํ เวยฺยากรเณน โตเสสิ พฺราหฺมเณ มุนีติ.
เต โตสิตา จกฺขุมตา พุทฺเธนาทิจฺจพนฺธุนา

พฺรหฺมจริยมฺจริสุ วรปญฺญสฺส สนฺติเก.

เต โตสิตา ฉนฺทมคาติ เตติ: โสฬส ปารายนิยา พฺราหฺมณา. โตสิตาติ: โตสิตา วิโตสิตา ปสาทิตา อาราธิตา อตฺตมนา กตาติ เต โตสิตา. ฉนฺทมคาติ: ภควา ปญฺจหิ จกฺขูหิ จกฺขุมา: มํสจกฺขุนาปิ จกฺขุมา, ทิพฺพจกฺขุนาปิ จกฺขุมา, ปญฺญาจกฺขุนาปิ จกฺขุมา, พุทฺธจกฺขุนาปิ จกฺขุมา, สมนฺตจกฺขุนาปิ จกฺขุมา.

กถํ ภควา มํสจกฺขุนาปิ จกฺขุมา ? ฯเปฯ เอวํ ภควา สมนฺตจกฺขุนาปิ จกฺขุมาติ เต โตสิตา จกฺขุมตา. พุทฺเธนาทิจฺจพนฺธุนาติ พุทฺเธนาติ: โย โส ภควา. ฯเปฯ สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ; ยทิทํ พุทฺโธติ อาทิจฺจพนฺธุนาติ: อาทิจฺโจ วุจฺจติ สุริโย. โส โคตโม โคตฺเตน, ภควาปิ โคตโม โคตฺเตน, ภควา สุริยสฺส โคตฺตญาตโก โคตฺตพนฺธุ; ตสฺมา พุทฺโธ อาทิจฺจพนฺธูติ พุทฺเธนาทิจฺจพนฺธุนา.

พฺรหฺมจริยมฺจริสูติ พฺรหฺมจริยํ วุจฺจติ อสทฺธมฺมสมาปตฺติยา อารติ วิรติ ปฏิวิรติ เวรมณี อกิริยา อกรณํ อนชฺฌาปตฺติ เวลาอนติกฺกโม เสตุฆาโต. อปิจ นิปฺปริยายวเสน พฺรหฺมจริยํ วุจฺจติ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค. เสยฺยถีทํ ? สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป, สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว, สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิ. พฺรหฺมจริยมฺจริสูติ: พฺรหฺมจริยํ อจรึสุ สมาทาย วตฺตึสูติ พฺรหฺมจริยมฺจริสุ. วรปญฺญสฺส สนฺติเกติ: วรปญฺญสฺส อคฺคปญฺญสฺส เสฏฺฐปญฺญสฺส ปาโมกฺขปญฺญสฺส อุตฺตมปญฺญสฺส ปวรปญฺญสฺส. สนฺติเกติ: สนฺติเก สามนฺตา อาสนฺเน อทูเร อุปกฏฺเฐติ วรปญฺญสฺส สนฺติเก. เตนาห วุจฺจติ

เต โตสิตา จกฺขุมตา พุทฺเธนาทิจฺจพนฺธุนา
พฺรหฺมจริยมฺจริสุ วรปญฺญสฺส สนฺติเกติ.
เอกเมกสฺส ปญฺหสฺส ยถา พุทฺเธน เทสิตํ

ตถา โย ปฏิปชฺเชยฺย คจฺเฉ ปารํ อปารโต.

เอกเมกสฺส ปญฺหสฺสาติ: เอกเมกสฺส อชิตปญฺหสฺส เอกเมกสฺส ติสฺสเมตฺเตยฺยปญฺหสฺส. ฯเปฯ เอกเมกสฺส ปิงฺคิยปญฺหสฺสาติ เอกเมกสฺส ปญฺหสฺส.

ยถา พุทฺเธน เทสิตนฺติ พุทฺเธนาติ: โยโส ภควา. ฯเปฯ สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ; ยทิทํ พุทฺโธติ ยถา พุทฺเธน เทสิตนฺติ: ยถา พุทฺเธน อาจิกฺขิตํ เทสิตํ ปญฺญปิตํ ปฏฺฐปิตํ วิวริตํ วิภตฺตํ อุตฺตานีกตํ ปกาสิตนฺติ ยถา พุทฺเธน เทสิตํ.

ตถา โย ปฏิปชฺเชยฺยาติ: สมฺมาปฏิปทํ อนุโลมปฏิปทํ อปจฺจนีกปฏิปทํ อนฺวตฺถปฏิปทํ ธมฺมานุธมฺมปฏิปทํ ปฏิปชฺเชยฺยาติ ตถา โย ปฏิปชฺเชยฺย.

คจฺเฉ ปารํ อปารโตติ: ปารํ วุจฺจติ อมตํ นิพฺพานํ; โยโส สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฏินิสฺสคฺโค ตณฺหกฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพานํ. อปารํ วุจฺจนฺติ กิเลสา จ ขนฺธา จ อภิสงฺขารา จ. คจฺเฉ ปารํ อปารโตติ: อปารโต ปารํ คจฺเฉยฺย ปารํ อธิคจฺเฉยฺย ปารํ ผุเสยฺย ปารํ สจฺฉิกเรยฺยาติ คจฺเฉ ปารํ อปารโต. เตเนตํ วุจฺจติ

เอกเมกสฺส ปญฺหสฺส ยถา พุทฺเธน เทสิตํ
ตถา โย ปฏิปชฺเชยฺย คจฺเฉ ปารํ อปารโตติ.
อปารา ปารํ คจฺเฉยฺย ภาเวนฺโต มคฺคมุตฺตมํ,
มคฺโค โส ปารคมนาย ตสฺมา ปารายนํ อิติ.

อปารา ปารํ คจฺเฉยฺยาติ: อปารํ วุจฺจนฺติ กิเลสา จ ขนฺธา จ อภิสงฺขารา จ. ปารํ วุจฺจติ อมตํ นิพฺพานํ. โยโส สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฏินิสฺสคฺโค ตณฺหกฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพานํ. อปารา ปารํ คจฺเฉยฺยาติ: อปารา ปารํ คจฺเฉยฺย ปารํ อธิคจฺเฉยฺย ปารํ ผุเสยฺย ปารํ สจฺฉิกเรยฺยาติ อปารา ปารํ คจฺเฉยฺย.

ภาเวนฺโต มคฺคมุตฺตมนฺติ: มคฺคนฺติ: มคฺโค วุจฺจติ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค. เสยฺยถีทํ ? สมฺมาทิฏฺฐิ. ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ. อุตฺตมนฺติ: อคฺคํ เสฏฺฐํ วิเสฏฺฐํ ปาโมกฺขํ อุตฺตมํ ปวรนฺติ มคฺคมุตฺตมํ. ภาเวนฺโตติ: ภาเวนฺโต อาเสวนฺโต พหุลีกโรนฺโตติ ภาเวนฺโต มคฺคมุตฺตมํ. มคฺโค โส ปารคมนายาติ: มคฺโค ปนฺโถ ปโถ ปชฺโช อญฺชสํ วฏุมายนํ นาวา อุตฺตรเสตุ ปกุลฺโล สงฺกโม. ปารคมนายาติ: ปารคมนาย ปารสมฺปาปนาย ปารสมนุปาปนาย ชรามรณสฺส ตรณายาติ มคฺโค โส ปารคมนาย.

ตสฺมา ปารายนนฺติ: ตสฺมา ตํการณา ตํเหตุ ตปฺปจฺจยา ตํนิทานา. ปารํ วุจฺจติ อมตํ นิพฺพานํ; โยโส สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฏินิสฺสคฺโค ตณฺหกฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพานํ. อายนํ วุจฺจติ มคฺโค. อิตีติ: ปทสนฺธิ. ฯเปฯ ปทานุปุพฺพกเมตํ อิตีติ. ตสฺมา ปารายนํ อิติ. เตเนตํ วุจฺจติ

> "อปารา ปารํ คจฺเฉยฺย ภาเวนฺโต มคฺคมุตฺตมํ,
> มคฺโค โส ปารคมนาย ตสฺมา ปารายนํ อิติ.
>
> ปารายนมนุคายิสฺสํ (อิจฺจายสฺมา ปิงฺคิโย)
> (ยถา อทฺทกฺขิ ตถา อกฺขาสิ)
> วิมโล ภูริเมธโส
> นิกฺกาโม นิพฺพโน นาโค
> กิสฺส เหตุ มุสา ภเณ.

ปารายนมนุคายิสฺสนฺติ: คีตมนุคายิสฺสํ กถิตมนุคายิสฺสํ ลปิตมนุคายิสฺสํ ภาสิตมนุคายิสฺสนฺติ ปารายนมนุคายิสฺสํ.

อิจฺจายสฺมา ปิงฺคิโยติ: อิจฺจาติ: ปทสนฺธิ. ฯเปฯ ปทานุปุพฺพกเมตํ อิจฺจาติ. อายสฺมาติ: ปิยวจนํ ครุวจนํ สคารวสปฺปติสฺสาธิวจนเมตํ อายสฺมาติ.

ปิงฺคิโยติ: ตสฺส เถรสฺส นามํ สงฺขา สมญฺญา ปญฺญตฺติ โวหาโร นามํ นามกมฺมํ นามเธยฺยํ นิรุตฺติ พฺยญฺชนํ อภิลาโปติ อิจฺจายสฺมา ปิงฺคิโย.

ยถา อทฺทกฺขิ ตถา อกฺขาสีติ: ยถา อทฺทกฺขิ ตถา อกฺขาสิ อาจิกฺขิ เทเสสิ ปญฺญเปสิ ปฏฺฐเปสิ วิวริ วิภชิ อุตฺตานีมกาสิ ปกาเสสิ. สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ. ฯเปฯ ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ, สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ ยถา อทฺทกฺขิ ตถา อกฺขาสิ อาจิกฺขิ เทเสสิ ปญฺญเปสิ ปฏฺฐเปสิ วิวริ วิภชิ อุตฺตานีมกาสิ ปกาเสสีติ ยถา อทฺทกฺขิ ตถา อกฺขาสิ.

วิมโล ภูริเมธโสติ วิมโลติ: ราโค มลํ, โทโส มลํ, โมโห มลํ, โกโธ มลํ, อุปนาโห มลํ. ฯเปฯ สพฺพากุสลาภิสงฺขารา มลา. เต มลา พุทฺธสฺส ภควโต ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺคตา อายตึอนุปฺปาทธมฺมา. ตสฺมา พุทฺโธ อมโล วิมโล นิมฺมโล มลาปคโต มลวิปฺปหีโน มลวิปฺปมุตฺโต สพฺพมลวีติวตฺโต. ภูริ วุจฺจติ ปถวี. ภควา อิมาย ปถวิสมาย วิปุลาย วิตฺถตาย ปญฺญาย สมนฺนาคโต. เมธา วุจฺจติ ปญฺญา; ยา ปญฺญา, ปชานนา. ฯเปฯ อโมโห ธมฺมวิจโย สมฺมาทิฏฺฐิ. ภควา อิมาย เมธาย ปญฺญาย อุเปโต สมุเปโต อุปาคโต สมุปาคโต อุปปนฺโน สมุปปนฺโน สมนฺนาคโต; ตสฺมา พุทฺโธ ภูริเมธโสติ วิมโล ภูริเมธโส

นิกฺกาโม นิพฺพโน นาโคติ กามาติ: อุทานโต เทฺว กามา: วตฺถุกามา จ, กิเลสกามา จ. ฯเปฯ อิเม วุจฺจนฺติ วตฺถุกามา. ฯเปฯ อิเม วุจฺจนฺติ: กิเลสกามา. พุทฺธสฺส ภควโต วตฺถุกามา ปริญฺญาตา, กิเลสกามา ปหีนา, วตฺถุกามานํ ปริญฺญาตตฺตา กิเลสกามานํ ปหีนตฺตา ภควา น กาเม กาเมติ, น กาเม ปตฺเถติ, น กาเม ปิเหติ, น กาเม อภิชปฺปติ. เย กาเม กาเมนฺติ, กาเม ปตฺเถนฺติ, กาเม ปิหยนฺติ,

กาเม อภิชัปปันติ, เต กามกามิโน ราคราคิโน สัญญสัญญิโน. ภควา น กาเม กาเมติ, น กาเม ปัตเถติ, น กาเม ปิเหติ, น กาเม อภิชัปปติ; ตัสมา พุทโธ อกาโม นิกกาโม จัตตกาโม วันตกาโม มุตตกาโม ปหีนกาโม ปฏินิสสัฏฐกาโม วีตราโค วิคตราโค จัตตราโค วันตราโค มุตตราโค ปหีนราโค ปฏินิสสัฏฐราโค นิจฉาโต นิพพุโต สีตีภูโต สุขปฏิสํเวที พรหมภูเตน อัตตนา วิหรตีติ นิกกาโม. นิพพโนติ: ราโค วนํ, โทโส วนํ, โมโห วนํ, อุปนาโห วนํ. ฯเปฯ กุสลาภิสังขารา วนา. เต วนา พุทธัสส ภควโต ปหีนา อุจฉินนมูลา ตาลาวัตถุกตา อนภาวํคตา อายตึอนุปปาทธัมมา; ตัสมา พุทโธ อวโน นิพพโน วนาปคโต วนวิปปหีโน วนวิปปมุตโต สัพพวนวีติวัตโตติ นิพพโน. นาโคติ: ภควา อาคุํ น กโรตีติ นาโค. น คัจฉตีติ นาโค. น อาคัจฉตีติ นาโค. ฯเปฯ เอวํ ภควา น อาคัจฉตีติ นาโคติ นิกกาโม นิพพโน นาโค.

กิสส เหตุ มุสา ภเณติ: กิสส เหตูติ: กิสส เหตุ กึการณา กึปัจจยาติ กิสส เหตุ. มุสา ภเณติ: โมสวัชชํ ภเณยย มุสาวาทํ ภเณยย อนริยวาทํ ภเณยย. อิเธกัจโจ สภัคคโต วา ปริสัคคโต วา ญาติมัชฌัคคโต วา ราชกุลมัชฌัคคโต วา อภินีโต สักขิปุฏโฐ "เอหิ โภ ปุริส. ยํ ชานาสิ, ตํ วเทหีติ. อชานํ อาห "ชานามีติ, ชานํ วา อาห "น ชานามีติ; อปัสสํ วา อาห "ปัสสามีติ, ปัสสํ วา อาห "น ปัสสามีติ. อิติ อัตตเหตุ วา ปรเหตุ วา อามิสกิญจิกขเหตุ วา สัมปชานมุสา ภณติ; อิทํ วุจจติ โมสวัชชํ. อปิจ ตีหากาเรหิ มุสาวาโท โหติ: ปุพเพวัสส โหติ "มุสา ภณิสสันติ, ภณันตัสส โหติ "มุสา ภณามีติ, ภณิตัสส โหติ "มุสา มยา ภณิตันติ. อิเมหิ ตีหากาเรหิ มุสาวาโท โหติ. อปิจ จตูหากาเรหิ มุสาวาโท โหติ: ปุพเพวัสส โหติ "มุสา ภณิสสันติ. ฯเปฯ ปัญจหากาเรหิ. ฉหากาเรหิ.

สตฺตหากาเรหิ. อฏฺฐหากาเรหิ มุสาวาโท โหติ: ปุพฺเพวสฺส โหติ "มุสา ภณิสฺสนฺติ, ภณนฺตสฺส โหติ "มุสา ภณามีติ, ภณิตสฺส โหติ "มุสา มยา ภณิตนฺติ วินิธาย ทิฏฺฐึ วินิธาย ขนฺตึ วินิธาย รุจึ วินิธาย สญฺญํ วินิธาย ภาวํ. อิเมหิ อฏฺฐหากาเรหิ มุสาวาโท โหติ. กิสฺส เหตุ มุสา ภเณยฺย กเถยฺย ทีเปยฺย โวหเรยฺยาติ กิสฺส เหตุ ; ... ภเณ. เตนาห ปิงฺคิยตฺเถโร

"ปารายนมนุคายิสฺสํ (อิจฺจายสฺมา ปิงฺคิโย)
(ยถา อทฺทกฺขิ ตถา อกฺขาสิ)
วิมโล ภูริเมธโส
นิกฺกาโม นิพฺพโน นาโค
กิสฺส เหตุ มุสา ภเณ.

ปหีนมลโมหสฺส มานมกฺขปฺปหายิโน
หนฺทาหํ กิตฺตยิสฺสามิ คิรํ วณฺณูปสญฺหิตํ.

ปหีนมลโมหสฺสาติ มลาติ: ราโค มลํ, โทโส มลํ, โมโห มลํ, มาโน มลํ, ทิฏฺฐิ มลํ, กิเลโส มลํ, สพฺพทุจฺจริตํ มลํ. โมหาติ: ทุกฺเข อญฺญาณํ. ฯเปฯ อวิชฺชาลงฺคี โมโห อกุสลมูลํ; อยํ วุจฺจติ โมโห. มลญฺจ โมโห จ พุทฺธสฺส ภควโต ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺคตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา; ตสฺมา พุทฺโธ ปหีนมลโมโหติ ปหีนมลโมหสฺส

มานมกฺขปฺปหายิโนติ มานาติ: เอกวิเธน มาโน: โย จิตฺตสฺส อุณฺณติ. ทุวิเธน มาโน: อตฺตุกฺกํสนมาโน, ปรวมฺภนมาโน. ติวิเธน มาโน: เสยฺโยหมสฺมีติ มาโน. สทิโสหมสฺมีติ มาโน. หีโนหมสฺมีติ มาโน. จตุพฺพิเธน มาโน: ลาเภน มานํ ชเนติ, ยเสน มานํ ชเนติ, ปสํสาย มานํ ชเนติ, สุเขน มานํ ชเนติ. ปญฺจวิเธน มาโน: ลาภิมฺหิ

.. ปกานํ รูปานนฺติ มานํ ชเนติ, ลาภิมฺหิ มนาปิกานํ สทฺทานํ. านํ. รสานํ. โผฏฺฐพฺพานนฺติ มานํ ชเนติ. ฉพฺพิเธน มาโน: จกฺขุสมฺปทาย ชเนติ, โสตสมฺปทาย. ฆานสมฺปทาย. ชิวฺหาสมฺปทาย. กายสมฺปทาย. สมฺปทาย มานํ ชเนติ. สตฺตวิเธน มาโน: มาโน อติมาโน ติมาโน โอมาโน อวมาโน อสฺมิมาโน มิจฺฉามาโน. อฏฺฐวิเธน มาโน: มานํ ชเนติ, อลาเภน โอมานํ ชเนติ, ยเสน มานํ ชเนติ, อยเสน โอมานํ ชเนติ, ปสํสาย มานํ ชเนติ, นินฺทาย โอมานํ ชเนติ, สุเขน มานํ ชเนติ, ทุกฺเขน โอมานํ ชเนติ. นววิเธน มาโน: เสยฺยสฺส “เสยฺโยหมสฺมีติ มาโน, เสยฺยสฺส “สทิโสหมสฺมีติ มาโน, เสยฺยสฺส “หีโนหมสฺมีติ มาโน, สทิสสฺส “เสยฺโยหมสฺมีติ มาโน, สทิสสฺส “สทิโสหมสฺมีติ มาโน, สทิสสฺส “หีโนหมสฺมีติ มาโน, หีนสฺส “เสยฺโยหมสฺมีติ มาโน, หีนสฺส สทิโสหมสฺมีติ มาโน, หีนสฺส “หีโนหมสฺมีติ มาโน. ทสวิเธน มาโน: อิเธกจฺโจ มานํ ชเนติ, ชาติยา วา โคตฺเตน วา โกลปุตฺติเกน วา วณฺณโปกฺขรตาย วา ธเนน วา อชฺเฌเนน วา กมฺมายตเนน วา สิปฺปายตเนน วา วิชฺชฏฺฐาเนน วา สุเตน วา ปฏิภาเณน วา อญฺญตรญฺญตเรน วา วตฺถุนา; โย เอวรูโป มาโน, มญฺญนา, มญฺญิตตฺตํ, อุณฺณติ, อุนฺนโม, ธโช, สมฺปคฺคาโห, เกตุกมฺยตา จิตฺตสฺส; อยํ วุจฺจติ มาโน. มกฺขาติ มกฺโข, มกฺขายนา, มกฺขายิตตฺตํ, นิฏฺฐุริยกมฺมํ; อยํ วุจฺจติ มกฺโข. พุทฺธสฺส ภควโต มาโน จ มกฺโข จ ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํคตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา; ตสฺมา พุทฺโธ มานมกฺขปฺปหายีติ มานมกฺขปฺปหายิโน.

หนฺทาหํ กิตฺตยิสฺสามิ คิรํ วณฺณูปสญฺหิตนฺติ: หนฺทาหนฺติ ปทสนฺธิ. ฯเปฯ ปทานุปุพฺพกเมตํ หนฺทาติ. กิตฺตยิสฺสามีติ: วณฺเณน อุเปตํ สมุเปตํ

สุปาคตํ สมุปาคตํ อุปปนฺนํ สมุปปนฺนํ สมนฺนาคตํ คิรํ วาจํ พฺยปถํ โอทีรณํ กิตฺตยิสฺสามิ เทสิสฺสามิ ปญฺญเปสฺสามิ วิวริสฺสามิ วิภชิสฺสามิ อุตฺตานีกริสฺสามิ ปกาสิสฺสามีติ หนฺทาหํ กิตฺตยิสฺสามิ คิรํ วณฺณูปสญฺหิตํ. เตนาห ปิงฺคิยตฺเถโร

"ปหีนมลโมหสฺส มานมกฺขปฺปหายิโน
หนฺทาหํ กิตฺตยิสฺสามิ คิรํ วณฺณูปสญฺหิตํ

ตโมนุโท พุทฺโธ สมนฺตจกฺขุ
โลกนฺตคู สพฺพภวาติวตฺโต
อนาสโว สพฺพทุกฺขปฺปหีโน
สจฺจวฺหโย พฺรหฺมุปาสิโต เม.

ตโมนุโท พุทฺโธ สมนฺตจกฺขูติ ตโมนุโทติ ภควา ราคตมํ โทสตมํ โมหตมํ มานตมํ ทิฏฺฐิตมํ กิเลสตมํ ทุจฺจริตตมํ อนฺธกรณํ อจกฺขุกรณํ อญฺญาณกรณํ ปญฺญานิโรธิกํ วิฆาตปกฺขิกํ อนิพฺพานสํวตฺตนิกํ นุทิ ปนุทิ ชหิ วิโนทยิ พฺยนฺตีอกาสิ อนภาวํ คเมสีติ ตโมนุโท. พุทฺโธติ โยโส ภควา. ฯเปฯ สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ, ยทิทํ พุทฺโธติ. สมนฺตจกฺขูติ สมนฺตจกฺขุ วุจฺจติ สพฺพญฺญุตญาณํ. ฯเปฯ ตถาคโต เตน สมนฺตจกฺขูติ ตโมนุโท พุทฺโธ สมนฺตจกฺขุ.

โลกนฺตคู สพฺพภวาติวตฺโตติ โลกาติ: เอโก โลโก ภวโลโก. เทฺว โลกา: สมฺปตฺติ จ ภวโลโก, วิปตฺติ จ ภวโลโก. ตโย โลกา: ติสฺโส เวทนา. จตฺตาโร โลกา: จตฺตาโร อาหารา. ปญฺจ โลกา: ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา. ฉ โลกา: ฉ อชฺฌตฺติกานิ อายตนานิ. สตฺต โลกา: สตฺต วิญฺญาณฏฺฐิติโย. อฏฺฐ โลกา: อฏฺฐ โลกธมฺมา. นว โลกา: นว สตฺตาวาสา. ทส โลกา ทส อุปกฺกิเลสา. เอกาทส โลกา: เอกาทส กามภวา. ทฺวาทส โลกา: ทฺวาทสายตนานิ. อฏฺฐารส โลกา:

อัฏ์ฐารส ธาตุโย. โลกันตคูติ: ภควา โลกัส์ส อันตคโต อันต์ปัต์โต โกฏิคโต โกฏิปัต์โต. ฯเปฯ นิพ์พานคโต นิพ์พานปัต์โต. โส วุฏ์ฐวาโส จิณ์ณจรโณ. ฯเปฯ ชาติชรามรณสํสาโร นัต์ถิ ตัส์ส ปุนัพ์ภโวติ โลกันตคู. สัพ์พภวาติวัต์โตติ: ภวาติ: เท๎ว ภวา: กัม์มภโว จ, ปฏิสันธิโก จ ปุนัพ์ภโว. กตโม กัม์มภโว? ปุญ์ญาภิสํขาโร, อปุญ์ญาภิสํขาโร, อเนญ์ชาภิสํขาโร, อยํ กัม์มภโว. กตโม ปฏิสันธิโก ปุนัพ์ภโว? ปฏิสันธิกา รูปา เวทนา สัญ์ญา สํขารา วิญ์ญาณํ, อยํ ปฏิสันธิโก ปุนัพ์ภโว. ภควา กัม์มภวัญ์จ ปฏิสันธิกัญ์จ ปุนัพ์ภวํ อติวัต์โต อติกกันโต วีติวัต์โตติ โลกันตคู สัพ์พภวาติวัต์โต.

อนาสโว สัพ์พทุก์ขัป์ปหีโนติ: อนาสโวติ: จัต์ตาโร อาสวา: กามาสโว, ภวาสโว, ทิฏ์ฐาสโว, อวิช์ชาสโว. เต อาสวา พุท์ธัส์ส ภควโต ปหีนา อุจ์ฉินนมูลา ตาลาวัต์ถุกตา อนภาวํคตา อายติํ อนุป์ปาทธัม์มา; ตัส๎มา พุท์โธ อนาสโว. สัพ์พทุก์ขัป์ปหีโนติ: สัพ์พํ ตัส์ส ปฏิสันธิกํ ชาติทุก์ขํ ชราทุก์ขํ พ๎ยาธิทุก์ขํ มรณทุก์ขํ โสกปริเทวทุก์ขโทมนัส์สุปายาสทุก์ขํ. ฯเปฯ ทิฏ์ฐิพ๎ยสนทุก์ขํ ปหีนํ สมุจ์ฉินนํ ปฏิปัส์สัท์ธํ อภัพ์พุป์ปัต์ติกํ ญาณัค์คินา ทัฑ์ฒํ; ตัส๎มา พุท์โธ สัพ์พทุก์ขัป์ปหีโน.

สัจ์จว๎หโย พ๎รห๎มุปาสิโต เมติ สัจ์จว๎หโยติ: สัจ์จสทิสว๎หโย. วิปัส์สี ภควา, สิขี ภควา, เวส์สภู ภควา, กักกุสันโธ ภควา, โกนาคมโน ภควา, กัส์สโป ภควา, พุท์ธา ภควันโต สทิสนามา สัจ์จสทิสว๎หยา; ภควา สัก๎ยมุนิ เตสํ พุท์ธานํ ภควันตานํ สทิสนาโม สัจ์จสทิสว๎หโยติ ตัส๎มา พุท์โธ สัจ์จว๎หโย. พ๎รห๎มุปาสิโต เมติ: โส ภควา มยา อาสิโต อุปาสิโต ปยิรุปาสิโต ปริปุจ์ฉิโต ปริปัญ๎หิโตติ สัจ์จว๎หโย พ๎รห๎มุปาสิโต เม. เตนาห ปิงคิยัต์เถโร

"ตโมนุโท พุท์โธ สมันตจัก์ขุ

โลกนฺตคู สพฺพภวาติวตฺโต
อนาสโว สพฺพทุกฺขปฺปหีโน
สจฺจวฺหโย พฺรหฺมุปาสิโต เมติ.
ทิโช ยถา กุพฺพนกํ ปหาย
พหุปฺผลํ กานนํ อาวเสยฺย
เอวมาหํ อปฺปทสฺเส ปหาย
มโหทธึ หํสริวชฺฌุปฺปตฺโต.

ทิโช ยถา กุพฺพนกํ ปหาย พหุปฺผลํ กานนํ อาวเสยฺยาติ: ทิโช วุจฺจติ ปกฺขี. กึการณา ทิโช วุจฺจติ ปกฺขี ? ทฺวิกฺขตฺตุํ ชายติ ทิโช: มาตุกุจฺฉิมฺหา จ อณฺฑโกสมฺหา จ. ตํการณา ทิโช วุจฺจติ ปกฺขีติ ทิโช. ยถา กุพฺพนกํ ปหายาติ: ยถา ทิโช กุพฺพนกํ ริตฺตวนกํ อปฺปภกฺขํ อปฺโปทกํ ปหาย ชหิตฺวา อติกฺกมิตฺวา วีติวตฺเตตฺวา อญฺญํ พหุปฺผลํ พหุภกฺขํ พหุรุกฺขํ มหนฺตํ กานนํ วนสณฺฑํ อธิคจฺเฉยฺย วินฺเทยฺย ปฏิลเภยฺย, ตสฺมึ วนสณฺเฑ วาสํ กปฺเปยฺยาติ ทิโช ยถา กุพฺพนกํ ปหาย พหุปฺผลํ กานนํ อาวเสยฺย.

เอวมาหํ อปฺปทสฺเส ปหาย มโหทธึ หํสริวชฺฌุปฺปตฺโตติ. เอวนฺติ: โอปมฺมสมฺปฏิปาทนํ. อปฺปทสฺเส ปหายาติ: โย จ พาวรี พฺราหฺมโณ, เย จญฺเญ ตสฺส อาจริยา พุทฺธํ ภควนฺตํ อุปาทาย อปฺปทสฺสา ปริตฺตทสฺสา โถกทสฺสา โอมกทสฺสา ลามกทสฺสา ชตุกฺกทสฺสา. เต พฺราหฺมเณ อปฺปทสฺเส ปริตฺตทสฺเส โถกทสฺเส โอมกทสฺเส ลามกทสฺเส ชตุกฺกทสฺเส ปหาย ปชหิตฺวา อติกฺกมิตฺวา สมติกฺกมิตฺวา พุทฺธํ ภควนฺตํ อคฺคทสฺสํ เสฏฺฐทสฺสํ วิเสฏฺฐทสฺสํ อุตฺตมทสฺสํ ปวรํ อสมํ อสมสมํ อปฺปฏิภาคํ อปฺปฏิปุคฺคลํ เทวาติเทวํ นราสภํ ปุริสสีหํ ปุริสนาคํ ปุริสาชญฺญํ ปุริสนิสภํ

ปุริสโธรยฺหํ ทสพลํ ตาทึ อธิคจฺฉึ วินฺทึ ปฏิลภึ. ยถาว หํโส มหนฺตํ มานุสกํ วา สรํ อโนตตฺตํ วา ทหํ มหาสมุทฺทํ วา อกฺโขภํ อมิโตทกํ อธิคจฺเฉยฺย วินฺเทยฺย ปฏิลเภยฺย; เอวเมว ปิงฺคิโย พฺราหฺมโณ พุทฺธํ ภควนฺตํ อกฺโขภํ อมิตเตชํ ปภินฺนญาณํ วิวฏจกฺขุํ ปญฺญาปฺปเภทกุสลํ อธิคตปฏิสมฺภิทํ จตุเวสารชฺชปฺปตฺตํ สุทฺธาธิมุตฺตํ เสตปจฺจตฺตํ อทฺวยภาณึ ตาทึ ตถาปฏิญฺญํ อปริตฺตํ มหนฺตํ คมฺภีรํ อปฺปเมยฺยํ ทุปฺปริโยคาฬฺหํ พหุรตนํ สาครสมํ ฉฬงฺคุเปกฺขาย สมนฺนาคตํ อตุลํ วิปุลํ อปฺปเมยฺยํ ตํ ตาทิสํ ปวทตมคฺควาทินํ สิเนรุมิว นคานํ ครุฬมิว ทิชานํ สีหมิว มิคานํ อุทธิมิว อณฺณวานํ ชินปวรํ อธิคจฺฉึ วินฺทึ ปฏิลภินฺติ เอวมาหํ อปฺปทสฺเส ปหาย มโหทธึ หํสริวชฺฌปตฺโต. เตนาห ปิงฺคิยตฺเถโร

"ทิโช ยถา กุพฺพนกํ ปหาย
พหุปฺผลํ กานนํ อาวเสยฺย;
เอวมาหํ อปฺปทสฺเส ปหาย
มโหทธึ หํสริวชฺฌปตฺโต.
เย เม ปุพฺเพ วิยากํสุ (หุรํ โคตมสาสนา)
อิจฺจาสิ อิติ ภวิสฺสติ
สพฺพนฺตํ อิติหิติหํ
สพฺพนฺตํ ตกฺกวฑฺฒนํ.

เย เม ปุพฺเพ วิยากํสูติ เยติ: โย จ พาวรี พฺราหฺมโณ, เย จญฺเญ ตสฺส อาจริยา. เต สกํ ทิฏฺฐึ สกํ ขนฺตึ สกํ รุจึ สกํ ลทฺธึ สกํ อชฺฌาสยํ สกํ อธิปฺปายํ พฺยากํสุ เทสยึสุ ปญฺญปึสุ ปฏฺฐปึสุ วิวรึสุ วิภชึสุ อุตฺตานีอกํสุ ปกาเสสุนฺติ เย เม ปุพฺเพ วิยากํสุ.

หุรํ โคตมสาสนาติ: หุรํ โคตมสาสนา ปรํ โคตมสาสนา ปุเร

โคตมสาสนา ปรมตรํ โคตมสาสนา พุทฺธสาสนา ชินสาสนา ตถาคตสาสนา เทวสาสนา อรหนฺตสาสนาติ หุรํ โคตมสาสนา.

อิจฺจาสิ อิติ ภวิสฺสตีติ: เอวํ กิร อสิ, เอวํ กิร ภวิสฺสตีติ อิจฺจาสิ อิติ ภวิสฺสติ. สพฺพนฺตํ อิติหีติหนฺติ: สพฺพํ ตํ อิติหีติหํ อิติกิราย ปรมฺปราย ปิฏกสมฺปทาย ตกฺกเหตุ นยเหตุ อาการปริวิตกฺเกน น ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา น สามํ สยมภิญฺญาตํ น อตฺตปจฺจกฺขํ ธมฺมํ กถยิสูติ สพฺพนฺตํ อิติหีติหํ.

สพฺพนฺตํ ตกฺกวฑฺฒนนฺติ: สพฺพนฺตํ ตกฺกวฑฺฒนํ วิตกฺกวฑฺฒนํ สงฺกปฺปวฑฺฒนํ กามวิตกฺกวฑฺฒนํ พฺยาปาทวิหิสาวิตกฺกวฑฺฒนํ ญาติวิตกฺกวฑฺฒนํ ชนปทวิตกฺกวฑฺฒนํ ปรานุทยตาปฏิสํยุตฺตํ วิตกฺกวฑฺฒนํ ลาภสกฺการสิโลกปฏิสํยุตฺตํ วิตกฺกวฑฺฒนํ อนวญฺญตฺติปฏิสํยุตฺตํ วิตกฺกวฑฺฒนนฺติ สพฺพนฺตํ วิตกฺกวฑฺฒนํ. เตนาห ปิงฺคิโย เถโร

“เย เม ปุพฺเพ วิยากํสุ (หุรํ โคตมสาสนา)
อิจฺจาสิ อิติ ภวิสฺสติ
สพฺพนฺตํ อิติหีติหํ
สพฺพนฺตํ ตกฺกวฑฺฒนํ.

เอโก ตมนุทาสีโน ชุติมา โส ปภงฺกโร
โคตโม ภูริปญฺญาโณ โคตโม ภูริเมธโส.

เอโก ตมนุทาสีโนติ เอโกติ: ภควา ปพฺพชฺชาสงฺขาเตน เอโก, อทุติยฏฺเฐน เอโก, ตณฺหาปหานฏฺเฐน เอโก, เอกนฺตวีตราโคติ เอโก, เอกนฺตวีตโทโสติ เอโก, เอกนฺตวีตโมโหติ เอโก, เอกนฺตนิกฺกิเลโสติ เอโก, เอกายนมคฺคํ คโตติ เอโก, เอโก อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุทฺโธติ เอโก.

กถํ ภควา ปพฺพชฺชาสงฺขาเตน เอโก ? ภควา ทหโรว สมาโน สุสุกาฬเกโส ภทฺเรน โยพฺพญฺเญน สมนฺนาคโต ปฐเมน วยสา อกามกานํ มาตาปิตูนํ อสฺสุมุขานํ โรทนฺตานํ วิลปนฺตานํ ญาติสงฺฆํ ปหาย สพฺพํ

ฆราวาสปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา ปุตฺตทารปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา ญาติปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา มิตฺตามจฺจปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตฺวา อกิญฺจนภาวํ อุปคนฺตฺวา เอโก จรติ วิหรติ อิริยติ วตฺเตติ ปาเลติ ยเปติ ยาเปตีติ เอวํ ภควา ปพฺพชฺชาสงฺขาเตน เอโก.

กถํ ภควา อทุติยฏฺเฐน เอโก? โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวติ อปฺปสทฺทานิ อปฺปนิคฺโฆสานิ วิชนวาตานิ มนุสฺสราหเสยฺยกานิ ปฏิสลฺลานสารุปฺปานิ. โส เอโก คจฺฉติ, เอโก ติฏฺฐติ, เอโก นิสีทติ, เอโก เสยฺยํ กปฺเปติ, เอโก คามํ ปิณฺฑาย ปวิสติ, เอโก ปฏิกฺกมติ, เอโก รโห นิสีทติ, เอโก จงฺกมํ อธิฏฺฐาติ, เอโก จรติ วิหรติ อิริยติ วตฺเตติ ปาเลติ ยเปติ ยาเปตีติ เอวํ ภควา อทุติยฏฺเฐน เอโก.

กถํ ภควา ตณฺหาปหานฏฺเฐน เอโก? โส เอวํ เอโก อทุติโย อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต นชฺชา เนรญฺชราย ตีเร โพธิรุกฺขมูเล มหาปธานํ ปทหนฺโต มารํ สเสนํ นมุจึ ปมตฺตพนฺธุํ วิธมิตฺวา ตณฺหํ ชาลินึ สริตํ วิสตฺติกํ ปชหิ วิโนเทสิ พฺยนฺตีมกาสิ อนภาวํ คเมสิ.

ตณฺหาทุติโย ปุริโส ทีฆมทฺธาน สํสรํ
อิตฺถภาวญฺญถาภาวํ สํสารํ นาติวตฺตติ,
เอตมาทีนวํ ญตฺวา ตณฺหา ทุกฺขสฺส สมฺภวํ
วีตตณฺโห อนาทาโน สโต ภิกฺขุ ปริพฺพเชติ.

เอวํ ภควา ตณฺหาปหานฏฺเฐน เอโก.

กถํ ภควา เอกนฺตวีตราโคติ เอโก? ราคสฺส ปหีนตฺตา เอกนฺตวีตราโคติ เอโก. โทสสฺส ปหีนตฺตา เอกนฺตวีตโทโสติ เอโก.

โมหสฺส ปหีนตฺตา เอกนฺตวีตโมโหติ เอโก. กิเลสานํ ปหีนตฺตา เอกนฺตนิกฺกิเลโสติ เอโก.

กถํ ภควา เอกายนมคฺคํ คโตติ เอโก ? เอกายนมคฺโค วุจฺจนฺติ จตฺตาโร สติปฏฺฐานา. ฯเปฯ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค.

เอกายนํ ชาติขยนฺตทสฺสี
มคฺคํ ปชานาติ หิตานุกมฺปี
เอเตน มคฺเคน ตรึสุ ปุพฺเพ.
ตริสฺสนฺติเจว ตรนฺติ โอฆนฺติ.

เอวํ ภควา เอกายนมคฺคํ คโตติ เอโก.

กถํ ภควา เอโก อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุทฺโธติ เอโก ? โพธิ วุจฺจติ จตูสุ มคฺเคสุ ญาณํ ปญฺญา ปญฺญินฺทฺริยํ ปญฺญาพลํ. ฯเปฯ ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺโค วีมํสา วิปสฺสนา สมฺมาทิฏฺฐิ. ภควา เตน โพธิญาเณน "สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ พุชฺฌิ. ฯเปฯ ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ, สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ พุชฺฌิ. อถวา ยํ พุชฺฌิตพฺพํ อนุพุชฺฌิตพฺพํ ปฏิพุชฺฌิตพฺพํ สมฺพุชฺฌิตพฺพํ อธิคนฺตพฺพํ ผุสิตพฺพํ สจฺฉิกาตพฺพํ สพฺพนฺตํ เตน โพธิญาเณน พุชฺฌิ อนุพุชฺฌิ ปฏิพุชฺฌิ สมฺพุชฺฌิ อธิคจฺฉิ ผุเสสิ สจฺฉากาสิ. เอวํ ภควา เอโก อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุทฺโธติ เอโก. ตมนุโทติ: ภควา ราคตมํ โทสตมํ โมหตมํ มานตมํ ทิฏฺฐิตมํ กิเลสตมํ ทุจฺจริตตมํ อนฺธกรณํ อจกฺขุกรณํ อญฺญาณกรณํ ปญฺญานิโรธิกํ วิฆาตปกฺขิกํ อนิพฺพานสํวตฺตนิกํ นุทิ ปนุทิ ปชหิ วิโนเทสิ พฺยนฺติมกาสิ อนภาวํ คเมสิ. อาสีโนติ: นิสินฺโน ภควา ปาสาณเก เจติเยติ อาสีโน

นคสฺส ปสฺเส อาสีนํ มุนึ ทุกฺขสฺส ปารคุํ
สาวกา ปยิรุปาสนฺติ เตวิชฺชา มจฺจุหายิโนติ.

เอวํ ภควา อาสีโน. อถวา ภควา สัพโพสัสุกกปฏิปัสสัทธัตตา อาสีโน, โส วุฏฐวาโส จิณณจรโณ. ฯเปฯ ชาติชรามรณสํสาโร นัตถิ ตัสส ปุนัพภโวติ เอวัมปิ ภควา อาสีโนติ เอโก ตมนุทาสีโน.

ชุติมา โส ปภังกโรติ ชุติมาติ: ชุติมา ปัณฑิโต ปัญญวา พุทธิมา ญาณี วิภาวี เมธาวี. ปภังกโรติ: อาโลกกโร โอภาสกโร ทีปังกโร อุชโชตกโร ปัชโชตกโรติ ชุติมา โส ปภังกโร. โคตโม ภูริปัญญาโณติ: โคตโม ภูริปัญญาโณ ญาณปัญญาโณ ปัญญาธโช ปัญญาเกตุ ปัญญาธิปเตยโย วิจยพหุโล ปวิจยพหุโล โอกขายนพหุโล สโมกขายนธัมโม วิภูตวิหารี ตัจจริโต ตัพพหุโล ตัคครุโก ตันนินโน ตัปโปโณ ตัปปัพภาโร ตทาธิมุตโต ตทาธิปเตยโย.

ธโช รถัสส ปัญญาณํ, ธูโม ปัญญาณมัคคิโน,
ราชา รัฏฐัสส ปัญญาณํ, ภัตตา ปัญญาณมิตถิยาติ.

เอวเมว โคตโม ภูริปัญญาโณ ญาณปัญญาโณ ปัญญาธโช ปัญญาเกตุ ปัญญาธิปเตยโย วิจยพหุโล ปวิจยพหุโล โอกขายนพหุโล สโมกขายนธัมโม วิภูตวิหารี ตัจจริโต ตัพพหุโล ตัคครุโก ตันนินโน ตัปโปโณ ตัปปัพภาโร ตทาธิมุตโต ตทาธิปเตยโยติ โคตโม ภูริปัญญาโณ. โคตโม ภูริเมธโสติ: ภูริ วุจจติ ปฐวี. ปฐวีสมาย วิปุลาย วิตถตาย ปัญญาย สมันนาคโต. เมธา วุจจติ ปัญญา; ยา ปัญญา, ปชานนา. ฯเปฯ อโมโห ธัมมวิจโย สัมมาทิฏฐิ. ภควา อิมาย เมธาย ปัญญาย อุเปโต สมุเปโต อุปาคโต สมุปาคโต อุปปันโน สมุปปันโน สมันนาคโต; ตัสมา พุทโธ ภูริเมธโสติ โคตโม ภูริเมธโส. เตนาห ปิงคิยัตเถโร

"เอโก ตมนุทาสีโน ชุติมา โส ปภังกโร
โคตโม ภูริปัญญาโณ โคตโม ภูริเมธโสติ.

๒๘

โย เม ธมฺมมเทเสสิ สนฺทิฏฺฐิกมกาลิกํ
ตณฺหกฺขยมนีติกํ, ยสฺส นตฺถิ อุปมา กฺวจิ.

โย เม ธมฺมมเทเสสีติ โยติ: โย โส ภควา สยมฺภู อนาจริยโก ปุพฺเพสุ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ สามํ สจฺจานิ อภิสมฺพุชฺฌิ, ตสฺส จ สพฺพญฺญุตํ ปตฺโต พเลสุ จ วสีภาวํ. ธมฺมมเทเสสีติ ธมฺมนฺติ: อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ สติปฏฺฐาเน. ฯเปฯ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ นิพฺพานญฺจ นิพฺพานคามินิญฺจ ปฏิปทํ อาจิกฺขิ เทเสสิ ปญฺญเปสิ ปฏฺฐเปสิ วิวริ วิภชิ อุตฺตานีมกาสิ ปกาเสสีติ โย เม ธมฺมมเทเสสิ. สนฺทิฏฺฐิกมกาลิกนฺติ: สนฺทิฏฺฐิกํ อกาลิกํ เอหิปสฺสิกํ โอปนยิกํ ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺพํ วิญฺญูหีติ เอวํ สนฺทิฏฺฐิกมกาลิกํ. อถวา โย ทิฏฺเฐว ธมฺเม อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ, ตสฺส มคฺคสฺส อนนฺตรา สมนนฺตรา อธิคจฺฉเตว ผลํ วินฺทติ ปฏิลภตีติ เอวมฺปิ สนฺทิฏฺฐิกมกาลิกํ. ยถา มนุสฺสา กาลิกํ ธนํ ทตฺวา อนนฺตรา น ลภนฺติ, กาลํ อาคเมนฺติ; เนวายํ ธมฺโม. โย ทิฏฺเฐว ธมฺเม อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ, ตสฺส มคฺคสฺส อนนฺตรา สมนนฺตรา อธิคจฺฉเตว ผลํ วินฺทติ ปฏิลภติ, น ปรตฺถ, น ปรโลเก; เอวํ อกาลิกนฺติ สนฺทิฏฺฐิกมกาลิกํ.

ตณฺหกฺขยมนีติกนฺติ ตณฺหาติ: รูปตณฺหา สทฺทตณฺหา คนฺธตณฺหา รสตณฺหา โผฏฺฐพฺพตณฺหา ธมฺมตณฺหา. ตณฺหกฺขยนฺติ: ตณฺหกฺขยํ ราคกฺขยํ โทสกฺขยํ โมหกฺขยํ คติกฺขยํ อุปปตฺติกฺขยํ ปฏิสนฺธิกฺขยํ ภวกฺขยํ สํสารกฺขยํ วฏฺฏกฺขยํ. อนีติกนฺติ: อีติ วุจฺจนฺติ กิเลสา จ ขนฺธา จ อภิสงฺขารา จ. อีติปหานํ อีติวูปสมํ อีติปฏินิสฺสคฺโค อีติปฏิปฺปสฺสทฺธิ อมตํ นิพฺพานนฺติ ตณฺหกฺขยมนีติกํ. ยสฺส นตฺถิ

อุปมา กฺวจีติ ยสฺสาติ: นิพฺพานสฺส. นตฺถิ อุปมาติ: อุปมา นตฺถิ, อุปนิธา นตฺถิ, สทิสํ นตฺถิ, ปฏิภาโค นตฺถิ น สํวิชฺชติ นุปลพฺภติ. กฺวจีติ: กฺวจิ กิมฺหิจิ กตฺถจิ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา อชฺฌตฺตพหิทฺธา วาติ ยสฺส นตฺถิ อุปมา กฺวจิ. เตนาห ปิงฺคิยตฺเถโร

"โย เม ธมฺมมเทเสสิ สนฺทิฏฺฐิกมกาลิกํ
ตณฺหกฺขยมนีติกํ, ยสฺส นตฺถิ อุปมา กฺวจีติ.
กินฺนุ ตมฺหา วิปฺปวสสิ มุหุตฺตมฺปิ ปิงฺคิย
โคตมา ภูริปญฺญาณา โคตมา ภูริเมธสา.

กินฺนุ ตมฺหา วิปฺปวสสีติ กินฺนุ ตมฺหา พุทฺธมฺหา วิปฺปวสสิ อปฺเปสิ อปคจฺฉสิ วินา โหสีติ กินฺนุ ตมฺหา วิปฺปวสสิ.

มุหุตฺตมฺปิ ปิงฺคิยาติ: มุหุตฺตมฺปิ ขณมฺปิ ลยมฺปิ วสฺสมฺปิ อตฺถมฺปิ มุหุตฺตมฺปิ. ปิงฺคิยาติ: พาวรี ตํ นตฺตารํ นาเมน อาลปติ.

โคตมา ภูริปญฺญาณาติ: โคตมา ภูริปญฺญาณา ญาณปญฺญาณา ปญฺญาธชา ปญฺญาเกตุมฺหา ปญฺญาธิปเตยฺยมฺหา วิจยพหุลา ปวิจยพหุลา โอกฺขายนพหุลา สโมกฺขายนธมฺมา วิภูตวิหาริมฺหา ตจฺจริตา ตพฺพหุลา ตคฺครุกา ตปฺโปณา ตปฺปพฺภารา ตทาธิมุตฺตา ตทาธิปเตยฺยมฺหาติ โคตมา ภูริปญฺญาณา.

โคตมา ภูริเมธสาติ ภูริ วุจฺจติ ปฐวี. ภควา อิมาย ปฐวิสมาย วิปุลาย วิตฺถตาย ปญฺญาย สมนฺนาคโต. เมธา วุจฺจติ ปญฺญา; ยา ปญฺญา, ปชานนา. ฯเปฯ อโมโห ธมฺมวิจโย สมฺมาทิฏฺฐิ. ภควา อิมาย เมธาย ปญฺญาย อุเปโต สมุเปโต อุปาคโต สมุปาคโต อุปปนฺโน สมุปปนฺโน สมนฺนาคโต; ตสฺมา พุทฺโธ ภูริเมธโสติ โคตมา ภูริเมธสา. เตนาห โส พาวรี พฺราหฺมโณ

"กินฺนุ ตมฺหา วิปฺปวสสิ มุหุตฺตมฺปิ ปิงฺคิย,
โคตมา ภูริปญฺญาณา โคตมา ภูริเมธสาติ.

โย เต ธมฺมมเทเสสิ สนฺทิฏฺฐิกมกาลิกํ
ตณฺหกฺขยมนีติกํ, ยสฺส นตฺถิ อุปมา กฺวจิ.

โย เต ธมฺมมเทเสสีติ โยติ: โย โส ภควา. ฯเปฯ ตสฺส จ สพฺพญฺญุตํ ปตฺโต พเลสุ จ วสีภาวํ. ธมฺมมเทเสสีติ: ธมฺมนฺติ: อาทิกลฺยาณํ. ฯเปฯ นิพฺพานคามินิญฺจ ปฏิปทํ อาจิกฺขิ เทเสสิ ปญฺญเปสิ ปฏฺฐเปสิ วิวริ วิภชิ อุตฺตานีมกาสิ ปกาเสสีติ โย เต ธมฺมมเทเสสิ. สนฺทิฏฺฐิกมกาลิกนฺติ: สนฺทิฏฺฐิกํ อกาลิกํ เอหิปสฺสิกํ โอปนยิกํ ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺพํ วิญฺญูหีติ เอวํ สนฺทิฏฺฐิกมกาลิกํ. อถวา โย ทิฏฺเฐว ธมฺเม อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ, ตสฺส มคฺคสฺส อนนฺตรา สมนนฺตรา อธิคจฺฉเตว ผลํ วินฺทติ ปฏิลภตีติ เอวมฺปิ สนฺทิฏฺฐิกมกาลิกํ ยถา มนุสฺสา กาลิกํ ธนํ ทตฺวา อนนฺตรา น ลภนฺติ, กาลํ อาคเมนฺติ; เนวายํ ธมฺโม. โย ทิฏฺเฐว ธมฺเม อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ, ตสฺส มคฺคสฺส อนนฺตรา สมนนฺตรา อธิคจฺฉเตว ผลํ วินฺทติ ปฏิลภติ, น ปรตฺถ, น ปรโลเก; เอวํ อกาลิกนฺติ สนฺทิฏฺฐิกมกาลิกํ.

ตณฺหกฺขยมนีติกนฺติ ตณฺหาติ: รูปตณฺหา สทฺทตณฺหา คนฺธตณฺหา รสตณฺหา โผฏฺฐพฺพตณฺหา ธมฺมตณฺหา. ตณฺหกฺขยนฺติ: ตณฺหกฺขยํ ราคกฺขยํ โทสกฺขยํ โมหกฺขยํ คติกฺขยํ อุปปตฺติกฺขยํ ปฏิสนฺธิกฺขยํ ภวกฺขยํ สํสารกฺขยํ วฏฺฏกฺขยํ. อนีติกนฺติ อีติ วุจฺจนฺติ กิเลสา จ ขนฺธา จ อภิสงฺขารา จ. อีติปหานํ อีติวูปสโม อีติปฏินิสฺสคฺโค อีติปฏิปสฺสทฺธิ อมตํ นิพฺพานนฺติ ตณฺหกฺขยมนีติกํ.

ยสฺส นตฺถิ อุปมา กฺวจีติ ยสฺสาติ: นิพฺพานสฺส. นตฺถิ อุปมาติ: อุปมา นตฺถิ, อุปนิธา นตฺถิ, สทิสํ นตฺถิ, ปฏิภาโค นตฺถิ น สํวิชฺชติ นุปลพฺภตีติ นตฺถิ อุปมา. กฺวจีติ: กฺวจิ กิมฺหิจิ กตฺถจิ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา อชฺฌตฺตพหิทฺธา วาติ ยสฺส นตฺถิ

อุปมา กฺวจิ. เตนาห โส พาวรี พฺราหฺมโณ

"โย เต ธมฺมมเทเสสิ สนฺทิฏฺฐิกมกาลิกํ
ตณฺหกฺขยมนีติกํ, ยสฺส นตฺถิ อุปมา กฺวจิติ.
นาหํ ตมฺหา วิปฺปวสามิ มุหุตฺตมฺปิ พฺราหฺมณ,
โคตมา ภูริปญฺญาณา โคตมา ภูริเมธสา.

นาหํ ตมฺหา วิปฺปวสามีติ: อหํ ตมฺหา พุทฺธมฺหา น วิปฺปวสามิ น อเปมิ น อปกฺกมามิ น วินา โหมีติ นาหํ ตมฺหา วิปฺปวสามิ.

มุหุตฺตมฺปิ พฺราหฺมณาติ: มุหุตฺตมฺปิ ขณมฺปิ ลยมฺปิ วสฺสมฺปิ อตฺถมฺปิติ มุหุตฺตมฺปิ. พฺราหฺมณาติ: คารเวน มาตุลํ อาลปติ. โคตมา ภูริปญฺญาณาติ: โคตมา ภูริปญฺญาณา ญาณปญฺญาณา ปญฺญาธชา ปญฺญาเกตุมฺหา ปญฺญาธิปเตยฺยมฺหา วิจยพหุลา ปวิจยพหุลา โอกฺขายนพหุลา สโมกฺขายนธมฺมา วิภูตวิหาริมฺหา ตจฺจริตา ตพฺพหุลา ตคฺครุกา ตนฺนินฺนา ตปฺโปณา ตปฺปพฺภารา ตทาธิมุตฺตา ตทาธิปเตยฺยมฺหาติ โคตมา ภูริปญฺญาณา.

โคตมา ภูริเมธสาติ: ภูริ วุจฺจติ ปฐวี. ภควา อิมาย ปฐวีสมาย วิปุลาย วิตฺถตาย ปญฺญาย สมนฺนาคโต. เมธา วุจฺจติ ปญฺญา. ยา ปญฺญา, ปชานนา. ฯเปฯ อโมโห ธมฺมวิจโย สมฺมาทิฏฺฐิ. ภควา อิมาย เมธาย ปญฺญาย อุเปโต สมุเปโต อุปาคโต สมุปาคโต อุปปนฺโน สมุปปนฺโน สมนฺนาคโต; ตสฺมา พุทฺโธ ภูริเมธโสติ โคตมา ภูริเมธสา. เตนาห ปิงฺคิยตฺเถโร

"นาหํ ตมฺหา วิปฺปวสามิ มุหุตฺตมฺปิ พฺราหฺมณ,
โคตมา ภูริปญฺญาณา โคตมา ภูริเมธสาติ.
โย เม ธมฺมมเทเสสิ สนฺทิฏฺฐิกมกาลิกํ
ตณฺหกฺขยมนีติกํ, ยสฺส นตฺถิ อุปมา กฺวจิ.

โย เม ธมฺมมเทเสสีติ โยติ: โย โส ภควา สยมฺภู อนาจริยโก ปุพฺเพสุ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ สามํ สจฺจานิ อภิสมฺพุชฺฌิ, ตตฺถ จ สพฺพญฺญุตํ ปตฺโต พเลสุ จ วสีภาวํ. ธมฺมมเทเสสีติ ธมฺมนฺติ: อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน จตฺตาโร สมฺมปฺปธาเน จตฺตาโร อิทฺธิปาเท ปญฺจินฺทฺริยานิ ปญฺจ พลานิ สตฺต โพชฺฌงฺเค อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ นิพฺพานญฺจ นิพฺพานคามินิญฺจ ปฏิปทํ อาจิกฺขิ เทเสสิ ปญฺญเปสิ ปฏฺฐเปสิ วิวริ วิภชิ อุตฺตานีมกาสิ ปกาเสสีติ โย เม ธมฺมมเทเสสิ. สนฺทิฏฺฐิกมกาลิกนฺติ: สนฺทิฏฺฐิกํ อกาลิกํ เอหิปสฺสิกํ โอปนยิกํ ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺพํ วิญฺญูหีติ เอวํ สนฺทิฏฺฐิกมกาลิกํ. อถวา โย ทิฏฺเฐว ธมฺเม อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ, ตสฺส มคฺคสฺส อนนฺตรา สมนนฺตรา อธิคจฺฉเตว ผลํ วินฺทติ ปฏิลภตีติ เอวมฺปิ สนฺทิฏฺฐิกมกาลิกํ. ยถา มนุสฺสา กาลิกํ ธนํ ทตฺวา อนนฺตรา น ลภนฺติ, กาลํ อาคเมนฺติ; เนวายํ ธมฺโม. โย ทิฏฺเฐว ธมฺเม อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ, ตสฺส มคฺคสฺส อนนฺตรา สมนนฺตรา อธิคจฺฉเตว ผลํ วินฺทติ ปฏิลภติ, น ปรตฺถ, น ปรโลเก; เอวํ อกาลิกนฺติ สนฺทิฏฺฐิกมกาลิกํ.

ตณฺหกฺขยมนีติกนฺติ ตณฺหาติ: รูปตณฺหา สทฺทตณฺหา คนฺธตณฺหา รสตณฺหา โผฏฺฐพฺพตณฺหา ธมฺมตณฺหา. ตณฺหกฺขยนฺติ: ตณฺหกฺขยํ ราคกฺขยํ โทสกฺขยํ โมหกฺขยํ คติกฺขยํ อุปปตฺติกฺขยํ ปฏิสนฺธิกฺขยํ ภวกฺขยํ สํสารกฺขยํ วฏฺฏกฺขยํ. อนีติกนฺติ อีติ วุจฺจนฺติ กิเลสา จ ขนฺธา จ อภิสงฺขารา จ. อีติปหานํ อีติวูปสโม อีติปฏินิสฺสคฺโค อีติปฏิปสฺสทฺธิ อมตํ นิพฺพานนฺติ ตณฺหกฺขยมนีติกํ.

ยสฺส นตฺถิ อุปมา กฺวจีติ ยสฺสาติ: นิพฺพานสฺส. นตฺถิ อุปมาติ:

อุปมา นัตถิ, อุปนิธา นัตถิ, สทิสํ นัตถิ, ปฏิภาโค นัตถิ น สํวิชชติ นุปลัพภติ. นัตถิ อุปมา. กวจฺติ กวจิ กิมหิจิ กัตถจิ อัชฌัตตํ วา พหิทธา วา อัชฌัตตพหิทธา วาติ ยัสส นัตถิ อุปมา กวจิ. เตนาห ปิงคิยัตเถโร

> "โย เม ธัมมมเทเสสิ สันทิฏฐิกมกาลิกํ
> ตัณหักขยมนีติกํ, ยัสส นัตถิ อุปมา กวจิติ.

> ปัสสามิ นํ มนสา จักขุนา วา
> รัตตินทิวํ พราหมณ อัปปมัตโต
> นมัสสมาโน วิวสามิ รัตตึ
> เตเนว มัญญามิ อวิปปวาสํ.

ปัสสามิ นํ มนสา จักขุนา วาติ: ยถา จักขุมา ปุริโส อาโลเกยย รูปคตานิ ปัสเสยย ทักเขยย โอโลเกยย นิชฌาเปยย อุปปริกเขยย, เอวเมวาหํ พุทธํ ภควันตํ มนสา ปัสสามิ ทักขามิ โอโลเกมิ นิชฌาปยามิ อุปปริกขามีติ ปัสสามิ นํ มนสา จักขุนา วา.

รัตตินทิวํ พราหมณ อัปปมัตโตติ: รัตตินจ ทิวา จ มนสา ภาเวนโต อัปปมัตโตติ รัตตินทิวํ พราหมณ อัปปมัตโต.

นมัสสมาโน วิวสามิ รัตตินติ: นมัสสมาโนติ: กาเยน วา นมัสสมาโน วาจาย วา นมัสสมาโน จิตเตน วา นมัสสมาโน อันวัตถปฏิปัตติยา วา นมัสสมาโน ธัมมานุธัมมปฏิปัตติยา วา นมัสสมาโน สักการมาโน ครุการมาโน มานยมาโน ปูชยมาโน รัตตินทิวํ วสามิ วีตินาเมมีติ นมัสสมาโน วิวสามิ รัตตึ.

เตเนว มัญญามิ อวิปปวาสันติ: ตาย พุทธานุสสติยา ภาเวนโต อวิปปวาโสติ ตํ มัญญามิ อวิปปวุฏโฐติ ตํ มัญญามิ ชานามิ เอวํ ชานามิ เอวํ อาชานามิ เอวํ วิชานามิ เอวํ ปฏิวิชานามีติ เตเนว มัญญามิ อวิปปวาสํ. เตนาห ปิงคิยัตเถโร

> "ปัสสามิ นํ มนสา จักขุนา วา

รตฺตินฺทิวํ พฺราหฺมณ อปฺปมตฺโต
นมสฺสมาโน วิวสามิ รตฺตึ
เตเนว มญฺญามิ อวิปฺปวาสนฺตํ.
สทฺธา จ ปีติ จ มโน สติ จ
นาเมนฺติ เม โคตมสาสนมฺหา,
ยํ ยํ ทิสํ วชติ ภูริปญฺโญ,
ส เตน เตเนว นโตหมสฺมิ.

สทฺธา จ ปีติ จ มโน สติ จาติ สทฺธาติ: ยา จ ภควนฺตํ อารพฺภ สทฺธา สทฺทหนา โอกปฺปนา อภิปฺปสาโท สทฺธา สทฺธินฺทฺริยํ สทฺธาพลํ. ปีตีติ: ยา จ ภควนฺตํ อารพฺภ ปีติ ปามุชฺชํ โมทนา ปโมทนา วิตฺติ โอทคฺยํ อตฺตมนตา อภิปฺปสาทนตา จิตฺตสฺส. มโนติ ยญฺจ ภควนฺตํ อารพฺภ จิตฺตํ มโน มานสํ หทยํ ปณฺฑรํ มนายตนํ มนินฺทฺริยํ วิญฺญาณํ วิญฺญาณกฺขนฺโธ ตชฺชา มโนวิญฺญาณธาตุ. สตีติ: ยา ภควนฺตํ อารพฺภ สติ อนุสฺสติ. ฯเปฯ สมฺมาสติ. สทฺธา จ ปีติ จ มโน สติ จ นาเมนฺติ เม โคตมสาสนมฺหาติ อิเม จตฺตาโร ธมฺมา โคตมสาสนา พุทฺธสาสนา ชินสาสนา ตถาคตสาสนา อรหนฺตสาสนา นาเมนฺติ นาคจฺฉนฺติ น วิชหนฺติ น วินาเสนฺตีติ นาเมนฺติ เม โคตมสาสนมฺหา. ยํ ยํ ทิสํ วชติ ภูริปญฺโญติ ยํ ยํ ทิสนฺติ: ปุรตฺถิมํ วา ทิสํ ปจฺฉิมํ วา ทิสํ ทกฺขิณํ วา ทิสํ อุตฺตรํ วา ทิสํ วชติ คจฺฉติ กมติ อติกฺกมติ. ภูริปญฺโญติ: ภูริปญฺโญ มหาปญฺโญ ติกฺขปญฺโญ ปุถุปญฺโญ หาสปญฺโญ ชวนปญฺโญ นิพฺเพธิกปญฺโญติ ยํ ยํ ทิสํ วชติ ภูริปญฺโญ.

ส เตน เตเนว นโตหมสฺมีติ: โส เยน พุทฺโธ เตน เตเนว นโต ตนฺนินฺโน ตปฺโปโณ ตปฺปพฺภาโร ตทธิมุตฺโต ตทาธิปเตยฺโยติ ส เตน เตเนว นโตหมสฺมิ เตนาห ปิงฺคิยตฺเถโร

สัทธา จ ปีติ จ มาโน สติ จ
นาเมนฺติ เม โคตมสาสนมฺหา,
ยํ ยํ ทิสํ วชฺชติ ภูริปญฺโญ,
ส เตน เตเนว นโตหมสฺมิ.
ชิณฺณสฺส เม ทุพฺพลถามกสฺส
เตเนว กาโย น ปเลติ ตตฺถ
สงฺกปฺปยนฺตาย วชามิ นิจฺจํ
มโน หิ เม พฺราหฺมณ เตน ยุตฺโต.

ชิณฺณสฺส เม ทุพฺพลถามกสฺสาติ: ชิณฺณสฺสาติ: ชิณฺณสฺส วุฑฺฒสฺส มหลฺลกสฺส อทฺธคตสฺส วโย อนุปฺปตฺตสฺสาติ ชิณฺณสฺส. ทุพฺพลถามกสฺสาติ: ทุพฺพลถามกสฺส อปฺปถามกสฺส ปริตฺตถามกสฺสาติ ชิณฺณสฺส เม ทุพฺพลถามกสฺส. เตเนว กาโย น ปเลติ ตตฺถาติ: กาโย เยน พุทฺโธ, เตน น ปเลติ น วชติ น คจฺฉติ นาภิกฺกมตีติ เตเนว กาโย น ปเลติ ตตฺถ.

สงฺกปฺปยนฺตาย วชามิ นิจฺจนฺติ: สงฺกปฺปคมเนน วิตกฺกคมเนน ญาณคมเนน ปญฺญาคมเนน พุทฺธิคมเนน วชามิ คจฺฉามิ อภิกฺกมามีติ สงฺกปฺปยนฺตาย วชามิ นิจฺจํ.

มโน หิ เม พฺราหฺมณ เตน ยุตฺโตติ: มโนติ: ยํ จิตฺตํ มโน มานสํ หทยํ ปณฺฑรํ มโน มนายตนํ มนินฺทฺริยํ วิญฺญาณํ วิญฺญาณกฺขนฺโธ ตชฺชา มโนวิญฺญาณธาตุ.

พฺราหฺมณ เตน ยุตฺโตติ: มโน มม เยน พุทฺโธ เตน ยุตฺโต สํยุตฺโตติ มโน หิ เม พฺราหฺมณ เตน ยุตฺโต. เตนาห ปิงฺคิยตฺเถโร

"ชิณฺณสฺส เม ทุพฺพลถามกสฺส
เตเนว กาโย น ปเลติ ตตฺถ

สกํปิ ปยนฺตาย วชามิ นิจฺจํ
มโน หิ เม พฺราหฺมณ เตน ยุตฺโตติ.
ปงฺโก สยาโน ปริผนฺทมาโน
ทีปา ทีปํ อุปฺปลฺลวึ อทฺทสาสึ
สมฺพุทฺธํ โอฆติณฺณมนาสวํ.

ปงฺโก สยาโน ปริผนฺทมาโนติ ปงฺโก สยาโนติ: กามปงฺโก กามกทฺทเม กามกิเลเส กามพลิเส กามปริฬาเห กามปลิโพเธ เสมาโน อวเสมาโน ปริเสมาโนติ ปงฺโก สยาโน. ปริผนฺทมาโนติ: ตณฺหาผนฺทนาย ผนฺทมาโน กิเลสผนฺทนาย ผนฺทมาโน สํโยคผนฺทนาย ผนฺทมาโน วิปากผนฺทนาย ผนฺทมาโน ทุจฺจริตผนฺทนาย ผนฺทมาโน รตฺโต ราเคน ผนฺทมาโน ทุฏฺโฐ โทเสน ผนฺทมาโน มูฬฺโห โมเหน ผนฺทมาโน วินิพนฺโธ มาเนน ผนฺทมาโน ปรามฏฺโฐ ทิฏฺฐิยา ผนฺทมาโน วิกฺเขปคโต อุทฺธจฺเจน ผนฺทมาโน อนิฏฺฐงฺคโต วิจิกิจฺฉาย ผนฺทมาโน ถามคโต อนุสเยหิ ผนฺทมาโน ลาเภน ผนฺทมาโน อลาเภน ผนฺทมาโน ยเสน ผนฺทมาโน อยเสน ผนฺทมาโน นินฺทาย ผนฺทมาโน ปสํสาย ผนฺทมาโน สุเขน ผนฺทมาโน ทุกฺเขน ผนฺทมาโน ชาติยา ผนฺทมาโน ชราย ผนฺทมาโน พฺยาธินา ผนฺทมาโน มรเณน ผนฺทมาโน โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาเสหิ ผนฺทมาโน เนรยิเกน ทุกฺเขน ผนฺทมาโน ติรจฺฉานโยนิเกน ทุกฺเขน ผนฺทมาโน ปิตฺติวิสยิเกน ทุกฺเขน ผนฺทมาโน มานุสเกน ทุกฺเขน. คพฺโภกฺกนฺติมูลเกน ทุกฺเขน. คพฺภาวุฏฺฐานมูลเกน ทุกฺเขน. ชาตสฺสุ-ปนิพนฺธเกน ทุกฺเขน. ชาตสฺสปราเธยฺยตา ทุกฺเขน. อตฺตุปกฺกเมน ทุกฺเขน. ปรุปกฺกเมน ทุกฺเขน. สงฺขารทุกฺเขน. วิปริณามทุกฺเขน. จกฺขุโรเคน ทุกฺเขน. โสตโรเคน ทุกฺเขน. ฆานโรเคน ทุกฺเขน. ชิวฺหาโรเคน ทุกฺเขน. กายโรเคน ทุกฺเขน. สีสโรเคน ทุกฺเขน. กณฺณโรเคน ทุกฺเขน. มุขโรเคน

ทุกฺเขน. ทนฺตโรเคน ทุกฺเขน. กาเสน. สาเสน. ปินาเสน. ฑเหน. ชเรน. กุจฺฉิโรเคน. มุจฺฉาย. ปกฺขนฺทิกาย. สุลาย. วิสูจิกาย. กุฏฺเฐน. คณฺเฑน. กิลาเสน. โสเสน. อปมาเรน. ททฺทุยา. กณฺฑุยา. กจฺฉุยา. รขสาย. วิตจฺฉิกาย. โลหิเตน. ปิตฺเตน. มธุเมเหน. อํสาย. ปิฬกาย. ภคนฺทลาย. ปิตฺตสมุฏฺฐาเนหิ อาพาเธหิ. เสมฺหสมุฏฺฐาเนหิ อาพาเธหิ. วาตสมุฏฺฐาเนหิ อาพาเธหิ. สนฺนิปาติเกหิ อาพาเธหิ. อุตุปริณามเชหิ อาพาเธหิ. วิสมปริหารเชหิ อาพาเธหิ. โอปกฺกมิเกหิ อาพาเธหิ. กมฺมวิปากเชหิ อาพาเธหิ. สีเตน. อุณฺเหน. ชิฆจฺฉาย. ปิปาสาย. อุจฺจาเรน. ปสฺสาเวน. ฑํสมกสวาตาตปสิรึสปสมฺผสฺเสหิ. มาตุมรเณน ทุกฺเขน. ปิตุมรเณน ทุกฺเขน. ภาตุมรเณน ทุกฺเขน. ภคินีมรเณน. ทุกฺเขน. ญาติพฺยสเนน ทุกฺเขน. โภคพฺยสเนน ทุกฺเขน. โรคพฺยสเนน ทุกฺเขน. สีลพฺยสเนน ทุกฺเขน. ทิฏฺฐิพฺยสเนน. ทุกฺเขน ผนฺทมาโน ปริผนฺทมาโน ปเวธมาโน สมฺปเวธมาโนติ ปิเก สยาโน ปริผนฺทมาโน.

ทีปา ทีปํ อุปลฺลวินฺติ: สตฺถารโต สตฺถารํ ธมฺมกฺขานโต ธมฺมกฺขานํ คณโต คณํ ทิฏฺฐิยา ทิฏฺฐึ ปฏิปทาโต ปฏิปทํ มคฺคโต มคฺคํ อุปลฺลวึ สมุปลฺลวินฺติ ทีปา ทีปํ อุปลฺลวึ.

อถทฺทสาสึ สมฺพุทฺธนฺติ: อถาติ ปทสนฺธิ. ฯเปฯ ปทานุปุพฺพกเมตํ อถาติ. อทฺทสาสินฺติ: อทฺทสํ อทกฺขึ อปสฺสึ ปฏิวิชฺฌึ. สมฺพุทฺธนฺติ โย โส ภควา. ฯเปฯ สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ, ยทิทํ พุทฺโธติ อถทฺทสาสึ สมฺพุทฺธํ.

โอฆติณฺณนฺติ: ภควา กาโมฆํ ติณฺโณ ภโวฆํ ติณฺโณ ทิฏฺโฐฆํ ติณฺโณ อวิชฺโชฆํ ติณฺโณ อุตฺติณฺโณ นิตฺติณฺโณ อติกฺกนฺโต สมติกฺกนฺโต วีติวตฺโต โส วุฏฺฐวาโส จิณฺณจรโณ. ฯเปฯ ชาติชรามรณสํสาโร นตฺถิ ตสฺส ปุนพฺภโวติ โอฆติณฺณํ

อนาสวนฺติ: จตฺตาโร อาสวา: กามาสโว, ภวาสโว, ทิฏฺฐาสโว,

ธวิชฺชาสโว. เต อาสวา พุทฺธสฺส ภควโต ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา; ตสฺมา พุทฺโธ อนาสโวติ โอฆติณฺณมนาสวํ. เตนาห ปิงฺคิยตฺเถโร

"ปงฺเก สยาโน ปริผนฺทมาโน
ทีปา ทีปํ อุปลฺลวึ อถทฺทสาสึ
สมฺพุทฺธํ โอฆติณฺณมนาสวนฺติ.
ยถา อหู วกฺกลิ มุตฺตสทฺโธ
ภทฺราวุโธ อาฬวิโคตโม จ,
เอวเมว ตฺวมฺปิ ปมุญฺจสฺสุ สทฺธํ
คมิสฺสสิ (ตฺวํ) ปิงฺคิย มจฺจุเธยฺยสฺส ปารํ.

ยถา อหู วกฺกลิ มุตฺตสทฺโธ ภทฺราวุโธ อาฬวิโคตโม จาติ: ยถา วกฺกลิ มุตฺตสทฺโธ สทฺธาครุโก สทฺธาปุพฺพงฺคโม สทฺธาธิมุตฺโต สทฺธาธิปเตยฺโย อรหตฺตปฺปตฺโต. ยถา ภทฺราวุโธ มุตฺตสทฺโธ สทฺธาครุโก สทฺธาปุพฺพงฺคโม สทฺธาธิมุตฺโต สทฺธาธิปเตยฺโย อรหตฺตปฺปตฺโต. ยถา อาฬวิโคตโม มุตฺตสทฺโธ สทฺธาครุโก สทฺธาปุพฺพงฺคโม สทฺธาธิมุตฺโต สทฺธาธิปเตยฺโย. อรหตฺตปฺปตฺโตติ ยถา อหู วกฺกลิ มุตฺตสทฺโธ ภทฺราวุโธ อาฬวิโคตโม จ.

เอวเมว ตฺวมฺปิ ปมุญฺจสฺสุ สทฺธนฺติ: เอวเมว ตฺวํ สทฺธํ มุญฺจสฺสุ ปมุญฺจสฺสุ สมฺปมุญฺจสฺสุ อธิมุญฺจสฺสุ โอกปฺเปหิ "สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ. ฯเปฯ ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ, สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ สทฺธํ มุญฺจสฺสุ ปมุญฺจสฺสุ สมฺปมุญฺจสฺสุ อธิมุญฺจสฺสุ โอกปฺเปหิ เอวเมว ตฺวมฺปิ ปมุญฺจสฺสุ สทฺธํ.

คมิสฺสสิ (ตฺวํ) ปิงฺคิย มจฺจุเธยฺยสฺส ปารนฺติ: มจฺจุเธยฺยา วุจฺจนฺติ

กิเลสา จ ขัน์ธา จ อภิสํขารา จ. มัจ์จุเธย์ยัส์ส ปารํ วุจ์จติ อมตํ นิพ์พานํ; โยโส สัพ์พสํขารสมโถ, สัพ์พูปธิปฏินิส์สัค์โค, ตัณ์หัก์ขโย, วิราโค, นิโรโธ, นิพ์พานํ. คมิส์สสิ (ต์วํ) ปิงคิย มัจ์จุเธย์ยัส์ส ปารัน์ติ: ต์วํ ปารํ คมิส์สสิ อธิคมิส์สสิ ผุสิส์สสิ สัจ์ฉิกริส์สสีติ คมิส์สสิ (ต์วํ) ปิงคิย มัจ์จุเธย์ยัส์ส ปารํ. เตนาห ภควา

> "ยถา อหู วัก์กลิ มุต์ตสัท์โธ
> ภัท์ราวุโธ อาฬวิโคตโม จ
> เอวเมว ต์วัม์ปิ ปมุญ์จัส์สุ สัท์ธํ
> คมิส์สสิ (ต์วํ) ปิงคิย มัจ์จุเธย์ยัส์ส ปารัน์ติ.

> เอส ภิย์โย ปสีทามิ สุต์วาน มุนิโน วโจ,
> วิวฏัจ์ฉโท สัม์พุท์โธ อขิโล ปฏิภาณวา.

เอส ภิย์โย ปสีทามีติ: เอส ภิย์โย ปสีทามิ สัท์ธหามิ อธิมุจ์จามิ โอกัปเปมิ "สัพ์เพ สํขารา อนิจ์จาติ. ฯเปฯ ยังกิญ์จิ สมุทยธัม์มํ, สัพ์พัน์ตํ นิโรธธัม์มัน์ติ ภิย์โย ปสีทามิ สัท์ธหามิ อธิมุจ์จามิ โอกัปเปมีติ เอส ภิย์โย ปสีทามิ.

สุต์วาน มุนิโน วโจติ: มุนีติ โมนํ วุจ์จติ ญาณํ, ยา ปัญ์ญา, ปชานนา. ฯเปฯ สังคชาลมติจ์จ โส มุนิ. สุต์วาน มุนิโน วโจติ: ตุย์หํ วจนํ พ์ยปถํ เทสนํ อนุสัน์ธึ สุต์วา สุณิต์วา อุค์คเหต์วา อุปธารยิต์วา อุปลัก์ขยิต์วาติ สุต์วาน มุนิโน วโจ.

วิวฏัจ์ฉโท สัม์พุท์โธติ ฉทนัน์ติ: ปัญ์จ ฉทนานิ: ตัณ์หาฉทนํ, ทิฏ์ฐิฉทนํ, กิเลสฉทนํ, ทุจ์จริตฉทนํ, อวิช์ชาฉทนํ. ตานิ ฉทนานิ พุท์ธัส์ส ภควโต วิวฏานิ วิทธํสิตานิ สมุค์ฆาติตานิ ปหีนานิ สมุจ์ฉินนานิ วูปสัน์ตานิ ปฏิปัส์สัท์ธานิ อภัพ์พุปปัต์ติกานิ ญาณัค์คินา ทัท์ธานิ; ตัส์มา พุท์โธ วิวฏัจ์ฉโท. พุท์โธติ: โย โส ภควา. ฯเปฯ สัจ์ฉิกา

ปิณฺณตฺติ; ยทิทํ พุทฺโธติ วิวฏฺฏจฺฉโท สมฺพุทฺโธ.

อขิโล ปฏิภาณวาติ: อขิโลติ: ราโค ขิโล, โทโส ขิโล, โมโห ขิโล, โกโธ ขิโล, อุปนาโห ขิโล. ฯเปฯ สพฺพากุสลาภิสงฺขารา ขิลา. เต ขิลา พุทฺธสฺส ภควโต ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺคตา อายตึอนุปฺปาทธมฺมา; ตสฺมา พุทฺโธ อขิโล. ปฏิภาณวาติ: ตโย ปฏิภาณวนฺโต: ปริยตฺติปฏิภาณวา จ, ปริปุจฺฉาปฏิภาณวา จ, อธิคมปฏิภาณวา จ.

กตโม ปริยตฺติปฏิภาณวา ? อิเธกจฺจสฺส พุทฺธวจนํ ปริยาปุตํ โหติ สุตฺตํ เคยฺยํ เวยฺยากรณํ คาถา อุทานํ อิติวุตฺตกํ ชาตกํ อพฺภูตธมฺมํ เวทลฺลํ. ตสฺส ปริยตฺตึ นิสฺสาย ปฏิภาติ, อยํ ปริยตฺติปฏิภาณวา.

กตโม ปริปุจฺฉาปฏิภาณวา ? อิเธกจฺโจ ปริปุจฺฉิตา โหติ อตฺเถ จ ญาเย จ ลกฺขเณ จ การเณ จ ฐานาฐาเน จ. ตสฺส ปริปุจฺฉํ นิสฺสาย ปฏิภาติ; อยํ ปริปุจฺฉาปฏิภาณวา. กตโม อธิคมปฏิภาณวา ? อิเธกจฺจสฺส อธิคตา โหนฺติ จตฺตาโร สติปฏฺฐานา จตฺตาโร สมฺมปฺปธานา จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ปญฺจินฺทฺริยานิ ปญฺจพลานิ สตฺต โพชฺฌงฺคา อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค จตฺตาโร อริยมคฺคา จตฺตาริ สามญฺญผลานิ จตสฺโส ปฏิสมฺภิทาโย ฉ อภิญฺญาโย; ตสฺส อตฺโถ ญาโต, ธมฺโม ญาโต, นิรุตฺติ ญาตา; อตฺเถ ญาเต, อตฺโถ ปฏิภาติ; ธมฺเม ญาเต, ธมฺโม ปฏิภาติ; นิรุตฺติยา ญาตาย, นิรุตฺติ ปฏิภาติ; อิเมสุ ตีสุ ญาณํ, ปฏิภาณปฏิสมฺภิทา. ภควา อิมาย ปฏิสมฺภิทาย อุเปโต สมุเปโต อุปาคโต สมุปาคโต อุปปนฺโน สมุปปนฺโน สมนฺนาคโต; ตสฺมา พุทฺโธ ปฏิภาณวา. ยสฺส ปริยตฺติ นตฺถิ, ปริปุจฺฉา นตฺถิ, อธิคโม นตฺถิ, กึ ตสฺส ปฏิภายิสฺสตีติ อขิโล ปฏิภาณวา. เตนาห ปิงฺคิยตฺเถโร

"เอส ภิยฺโย ปสีทามิ สุตฺวาน มุนิโน วโจ

วิวฏจ์ฉโท สัมพุทโธ อขิโล ปฏิภาณวาติ.
อธิเทเว อภิญฺญาย สัพพํ เวทิ ปโรวรํ
ปัญหานันตกโร สัตถา กขินํ ปฏิชานตํ.

อธิเทเว อภิญฺญายาติ: เทวาติ: ตโย เทวา: สัมมติเทวา จ, อุปปัตติเทวา จ, วิสุทธิเทวา จ.

กตเม สัมมติเทวา ? ราชาโน จ, ราชกุมารา จ, เทวิโย จ, อิเม สัมมติเทวา วุจจันติ.

กตเม อุปปัตติเทวา ? จาตุมหาราชิกา เทวา, ตาวตึสา เทวา. ฯเปฯ พรหมกายิกา เทวา, เย จ เทวา ตัตรุปริ, อิเม อุปปัตติเทวา วุจจันติ.

กตเม วิสุทธิเทวา ? ตถาคตสาวกา อรหันโต ขีณาสวา, เย จ ปัจเจกสัมพุทธา, อิเม วิสุทธิเทวา วุจจันติ. ภควา สัมมติเทเว "อธิเทวาติ อภิญฺญาย อุปปัตติเทเว "อธิเทวาติ อภิญฺญาย วิสุทธิเทเว "อธิเทวาติ อภิญฺญาย ชานิตวา ตุลยิตวา ตีรยิตวา วิภาวยิตวา วิภูตํ กตวาติ อธิเทเว อภิญฺญาย.

สัพพํ เวทิ ปโรวรันติ: ภควา อัตตโน จ ปเรสัญจ อธิเทวกเร ธัมเม เวทิ อัญฺญาสิ อผุสิ ปฏิวิชฌิ. กตเม อัตตโน อธิเทวกรา ธัมมา ? สัมมาปฏิปทา, อนุโลมปฏิปทา, อปัจจนีกปฏิปทา, ธัมมานุธัมมปฏิปทา, สีเลสุ ปริปูรการิตา, อินทริเยสุ คุตตทวารตา, โภชเน มัตตัญฺญุตา, ชาคริยานุโยโค, สติสัมปชัญฺญํ, จัตตาโร สติปัฏฐานา. ฯเปฯ อริโย อัฏฐังคิโก มัคโค; อิเม วุจจันติ อัตตโน อธิเทวกรา ธัมมา. กตเม ปเรสํ อธิเทวกรา ธัมมา ? สัมมาปฏิปทา. ฯเปฯ อริโย อัฏฐังคิโก มัคโค, อิเม วุจจันติ ปเรสํ อธิเทวกรา ธัมมา. เอวํ ภควา อัตตโน จ ปเรสัญจ

ธิเทวกเร ธมฺเม เวที อญฺญาสิ อผุสิ ปฏิวิชฺฌีติ สพฺพํ เวที ปโววรํ.

ปญฺหานนฺตกโร สตฺถาติ: ภควา ปารายนิกปญฺหานํ อนฺตกโร ปริยนฺตกโร ปริจฺเฉทกโร ปริวฏุมกโร. ปริสปญฺหานํ อนฺตกโร ปริยนฺตกโร ปริจฺเฉทกโร ปริวฏุมกโร. ปิคิยปญฺหานํ อนฺตกโร ปริยนฺตกโร ปริจฺเฉทกโร ปริวฏุมกโร. สกฺกปญฺหานํ. อมนุสฺสปญฺหานํ. ภิกฺขุปญฺหานํ. ภิกฺขุนีปญฺหานํ. อุปาสกปญฺหานํ. อุปาสิกาปญฺหานํ. ราชปญฺหานํ. ขตฺติยปญฺหานํ พฺราหฺมณปญฺหานํ. เวสฺสปญฺหานํ. สุทฺทปญฺหา. พฺรหฺมปญฺหานํ อนฺตกโร ปริยนฺตกโร ปริจฺเฉทกโร ปริวฏุมกโรติ ปญฺหานนฺตกโร. สตฺถาติ: ภควา สตฺถวาโห. ยถา สตฺถวาโห สตฺเถ กนฺตารํ ตาเรติ, โจรกนฺตารํ ตาเรติ, วาฬกนฺตารํ ตาเรติ, ทุพฺภิกฺขกนฺตารํ ตาเรติ, นิรุทกกนฺตารํ ตาเรติ อุตฺตาเรติ นิตฺตาเรติ เขมนฺตภูมึ สมฺปาเปติ; เอวเมว ภควา สตฺถวาโห สตฺเต กนฺตารํ ตาเรติ, ชาติชราพฺยาธิมรณโสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสกนฺตารํ ตาเรติ, ราคกนฺตารํ ตาเรติ, โทสโมหมานทิฏฺฐิกิเลสทุจฺจริตกนฺตารํ ตาเรติ, ราคคหนํ ตาเรติ. โทสคหนํ ตาเรติ, โมหคหนํ ตาเรติ, ทิฏฺฐิกิเลสทุจฺจริตคหนํ ตาเรติ, อุตฺตาเรติ นิตฺตาเรติ เขมนฺตภูมึ อมตํ นิพฺพานํ สมฺปาเปตีติ เอวํ ภควา สตฺถวาโห. อถวา ภควา เนตา วิเนตา อนุเนตา สญฺญาเปตา นิชฺฌาเปตา เปกฺขตา ปสาเทตาติ เอวมฺปิ ภควา สตฺถวาโห. อถวา ภควา อนุปฺปนฺนสฺส มคฺคสฺส อุปฺปาเทตา อสญฺชาตสฺส มคฺคสฺส สญฺชาเนตา อนกฺขาตสฺส มคฺคสฺส อกฺขาตา มคฺคญฺญู มคฺควิทู มคฺคโกวิโท. มคฺคานุคา จ ปน เอตรหิ สาวกา วิหรนฺติ ปจฺฉา สมนฺนาคตาติ เอวมฺปิ ภควา สตฺถวาโหติ ปญฺหานนฺตกโร สตฺถา.

กิญฺจนํ ปฏิชานนฺตีติ: สกิญฺจนา อาคนฺตฺวา นิกฺกิญฺจนา สมฺปชฺชนฺติ, สเลขา อาคนฺตฺวา นิลฺเลขา สมฺปชฺชนฺติ, สเทวพหกา อาคนฺตฺวา นิเทวพหกา

สมฺปชฺชนฺติ, สวิจิกิจฺฉา อาคนฺตฺวา นิพฺพิจิกิจฺฉา สมฺปชฺชนฺติ, สราคา อาคนฺตฺวา วีตราคา สมฺปชฺชนฺติ, สโทสา อาคนฺตฺวา วีตโทสา สมฺปชฺชนฺติ, สโมหา อาคนฺตฺวา วีตโมหา สมฺปชฺชนฺติ, สกิเลสา อาคนฺตฺวา นิกฺกิเลสา สมฺปชฺชนฺตีติ กงฺขีนํ ปฏิชานตํ. เตนาห ปิงฺคิยตฺเถโร

"อธิเทเว อภิญฺญาย สพฺพํ เวทิ ปโรวรํ
ปญฺหานนฺตกโร สตฺถา กงฺขีนํ ปฏิชานตํ.
อสํหีรํ อสงฺกุปฺปํ, ยสฺส นตฺถิ อุปมา กฺวจิ.
อทฺธา คมิสฺสามิ น เมตฺถ กงฺขา,
เอวํ มํ ธาเรหิ อธิมุตฺตจิตฺตํ."

อสํหีรํ อสงฺกุปฺปนฺติ: อสํหีรํ วุจฺจติ อมตํ นิพฺพานํ; โยโส สพฺพสงฺขารสมโถ, สพฺพูปธิปฏินิสฺสคฺโค, ตณฺหกฺขโย, วิราโค, นิโรโธ, นิพฺพานํ. อสํหีรนฺติ: ราเคน โทเสน โมเหน โกเธน อุปนาเหน มกฺเขน ปฬาเสน อิสฺสาย มจฺฉริเยน มายาย สาเถยฺเยน ถมฺเภน สารมฺเภน มาเนน อติมาเนน มเทน ปมาเทน สพฺพกิเลเสหิ สพฺพทุจฺจริเตหิ สพฺพปริฬาเหหิ สพฺพสนฺตาเปหิ สพฺพากุสลาภิสงฺขาเรหิ อสํหาริยํ นิจฺจํ ธุวํ สสฺสตํ อวิปริณามธมฺมนฺติ อสํหีรํ. อสงฺกุปฺปนฺติ: อสงฺกุปฺปํ วุจฺจติ อมตํ นิพฺพานํ; โยโส สพฺพสงฺขารสมโถ, สพฺพูปธิปฏินิสฺสคฺโค, ตณฺหกฺขโย, วิราโค, นิโรโธ, นิพฺพานํ. ยสฺส อุปฺปาโท ปญฺญายติ, วโย นตฺถิ, ตสฺส อญฺญทตฺถุ ปญฺญายติ นิพฺพานํ นิจฺจํ ธุวํ สสฺสตํ อวิปริณามธมฺมนฺติ อสํหีรํ อสงฺกุปฺปํ.

ยสฺส นตฺถิ อุปมา กฺวจีติ: ยสฺสาติ: นิพฺพานสฺส. นตฺถิ อุปมาติ: อุปมา นตฺถิ, อุปนิธา นตฺถิ, สทิสํ นตฺถิ, ปฏิภาโค นตฺถิ น สํวิชฺชติ นุปลพฺภตีติ นตฺถิ อุปมา. กฺวจีติ: กฺวจิ กิมฺหิจิ กตฺถจิ อชฺฌตฺตํ วา

พหิทฺธา วา อชฺฌตฺตพหิทฺธา วาติ ยสฺส นตฺถิ อุปมา กฺวจิ. อทฺธา คมิสฺสามิ น เมตฺถ กํขาติ อทฺธา คมิสฺสามีติ: อทฺธา คมิสฺสามิ อธิคมิสฺสามิ ผุสยิสฺสามิ สจฺฉิกริสฺสามีติ อทฺธา คมิสฺสามิ. น เมตฺถ กํขาติ: เอตฺถ นิพฺพาเน กํขา นตฺถิ, วิจิกิจฺฉา นตฺถิ, เทฺวฬฺหกํ นตฺถิ, สํสโย นตฺถิ, น สํวิชฺชติ, นุปลพฺภติ, ปหีโน สมุจฺฉินฺโน วูปสนฺโต ปฏิปสฺสทฺโธ อภพฺพุปฺปตฺติโก ญาณคฺคินา ทฑฺโฒติ อทฺธา คมิสฺสามิ น เมตฺถ กํขา.

เอวํ มํ ธาเรหิ อธิมุตฺตจิตฺตนฺติ: เอวํ มํ ธาเรหีติ เอวํ มํ อุปลกฺเขหิ. อธิมุตฺตจิตฺตนฺติ: นิพฺพานนินฺนํ นิพฺพานโปณํ นิพฺพานปพฺภารํ นิพฺพานาธิมุตฺตนฺติ เอวํ มํ ธาเรหิ อธิมุตฺตจิตฺตํ. เตนาห ปิงฺคิโย เถโร

“อสํหีรํ อสํกุปฺปํ, ยสฺส นตฺถิ อุปมา กฺวจิ.
อทฺธา คมิสฺสามิ น เมตฺถ กํขา,
เอวํ มํ ธาเรหิ อธิมุตฺตจิตฺตนฺติ.

ปารายนวคฺโค นิฏฺฐิโต.

ขคฺควิสาณสุตฺตนิทฺเทโส.

สพฺเพสุ ภูเตสุ นิธาย ทณฺฑํ
อเหฐยํ อญฺญตรมฺปิ เตสํ
น ปุตฺตมิจฺเฉยฺย กุโต สหายํ,
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

สพฺเพสุ ภูเตสุ นิธาย ทณฺฑนฺติ สพฺเพสูติ: สพฺเพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ อเสสํ นิสฺเสสํ ปริยาทายวจนเมตํ สพฺเพสูติ. ภูเตสูติ: ภูตา วุจฺจนฺติ ตสา จ ถาวรา จ. ตสาติ เยสํ ตณฺหา อปฺปหีนา, เยสญฺจ ภยเภรวา อปฺปหีนา. กึการณา วุจฺจนฺติ ตสา? เต ตสนฺติ อุตฺตสนฺติ

ปริตสนฺติ สนฺตาสํ อาปชฺชนฺติ; ตํการณา วุจฺจนฺติ ตสา. ถาวราติ เยสํ ตณฺหา ปหีนา เยสญฺจ ภยเภรวา ปหีนา. กิการณา วุจฺจนฺติ ถาวรา ? เต น ตสนฺติ น อุตฺตสนฺติ น ปริตสนฺติ น สนฺตาสํ อาปชฺชนฺติ; ตํการณา วุจฺจนฺติ ถาวรา. ทณฺฑาติ: ตโย ทณฺฑา: กายทณฺโฑ จ, วจีทณฺโฑ จ, มโนทณฺโฑ จ. ติวิธํ กายทุจฺจริตํ กายทณฺโฑ. จตุพฺพิธํ วจีทุจฺจริตํ วจีทณฺโฑ. ติวิธํ มโนทุจฺจริตํ มโนทณฺโฑ. สพฺเพสุ ภูเตสุ นิธาย ทณฺฑนฺติ สพฺเพสุ ภูเตสุ ทณฺฑํ นิธาย นิทหิตฺวา โวโรปยิตฺวา นิกฺขิปิตฺวา ปฏิปสฺสมฺภิตฺวาติ สพฺเพสุ ภูเตสุ นิธาย ทณฺฑํ.

อเหฐยํ อญฺญตรมฺปิ เตสนฺติ: เอกมฺเมกมฺปิ สตฺตํ ปาณินา วา เลฑฺฑุนา วา ทณฺเฑน วา สตฺเถน วา อรุยา วา รชฺชุยา วา อวิเหฐยนฺโต สพฺเพปิ สตฺเต ปาณินา วา เลฑฺฑุนา วา ทณฺเฑน วา สตฺเถน วา อรุยา วา รชฺชุยา วา อวิเหฐยนฺโตติ อเหฐยํ อญฺญตรมฺปิ เตสํ.

น ปุตฺตมิจฺเฉยฺย กุโต สหายนฺติ: นาติ ปฏิกฺเขโป. ปุตฺตาติ: จตฺตาโร ปุตฺตา: อตฺตโช ปุตฺโต, เขตฺตโช ปุตฺโต, ทินฺนโก ปุตฺโต, อนฺเตวาสิโก ปุตฺโต. สหายนฺติ: สหายา วุจฺจนฺติ เยหิ สห คมนํ ผาสุ, อาคมนํ ผาสุ, คมนาคมนํ ผาสุ, นิสชฺชนํ ผาสุ, นิปชฺชนํ ผาสุ, อาลปนํ ผาสุ, สลฺลปนํ ผาสุ, สมุลฺลปนํ ผาสุ. น ปุตฺตมิจฺเฉยฺย กุโต สหายนฺติ: ปุตฺตมฺปิ น อิจฺเฉยฺย น สาทิเยยฺย น ปิหเยยฺย นาภิชปฺเปยฺย; กุโต มิตฺตํ วา สนฺทิฏฺฐํ วา สมฺภตฺตํ วา สหายํ วา อิจฺฉิสฺสติ สาทิยิสฺสติ ปิหยิสฺสติ อภิชปฺปิสฺสตีติ น ปุตฺตมิจฺเฉยฺย กุโต สหายํ.

เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ เอโกติ: โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ ปพฺพชฺชาสงฺขาเตน เอโก. อทุติยฏฺเฐน เอโก. ตณฺหาปหานฏฺเฐน เอโก. เอกนฺตวีตราโคติ เอโก. เอกนฺตวีตโทโสติ เอโก. เอกนฺตวีตโมโหติ เอโก.

เอกนฺตนิกฺกิเลโสติ เอโก. เอกายนมคฺคํ คโตติ เอโก. เอโก อนุตฺตรํ ปจฺเจกสมฺโพธึ อภิสมฺพุทฺโธติ เอโก.

กถํ โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ ปพฺพชฺชาสงฺขาเตน เอโก ? โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ ฆราวาสปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา ปุตฺตทารปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา ญาติปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา สนฺนิธิปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตฺวา อกิญฺจนภาวํ อุปคนฺตฺวา เอโก จรติ วิจรติ อิริยติ วตฺเตติ ปาเลติ ยเปติ ยาเปตีติ เอวํ โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ ปพฺพชฺชาสงฺขาเตน เอโก.

กถํ โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ อทุติยฏฺเฐน เอโก ? โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน เอโก อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวติ อปฺปสทฺทานิ อปฺปนิคฺโฆสานิ วิชนวาตานิ มนุสฺสราหเสยฺยกานิ ปฏิสลฺลานสารุปฺปานิ. โส เอโก คจฺฉติ, เอโก ติฏฺฐติ, เอโก นิสีทติ, เอโก เสยฺยํ กปฺเปติ, เอโก คามํ ปิณฺฑาย ปวิสติ, เอโก ปฏิกฺกมติ, เอโก รโห นิสีทติ, เอโก จงฺกมํ อธิฏฺฐาติ, เอโก จรติ วิจรติ อิริยติ วตฺเตติ ปาเลติ ยเปติ ยาเปตีติ เอวํ โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ อทุติยฏฺเฐน เอโก.

กถํ โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ ตณฺหาปหานฏฺเฐน เอโก ? โส เอวํ เอโก อทุติโย อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต มหาปธานํ ปทหนฺโต มารํ สเสนํ นมุจึ ปมตฺตพนฺธุํ วิธมิตฺวา ตณฺหํ ชาลินึ สริตํ วิสตฺติกํ ปชหิ วิโนเทสิ พฺยนฺตีมกาสิ อนภาวํ คเมสิ.

ตณฺหาทุติโย ปุริโส ทีฆมทฺธาน สํสรํ
อิตฺถภาวญฺญถาภาวํ สํสารํ นาติวตฺตติ,
เอวมาทีนวํ ญตฺวา ตณฺหา ทุกฺขสฺส สมฺภวํ
วีตตณฺโห อนาทาโน สโต ภิกฺขุ ปริพฺพเชติ.

เอวํ โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ ตณฺหาปหานฏฺเฐน เอโก.

กถํ โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ เอกนฺตวีตราโคติ เอโก ? ราคสฺส ปหีนตฺตา เอกนฺตวีตราโคติ เอโก. โทสสฺส ปหีนตฺตา เอกนฺตวีตโทโสติ เอโก. โมหสฺส ปหีนตฺตา เอกนฺตวีตโมโหติ เอโก. กิเลสานํ ปหีนตฺตา เอกนฺตนิกฺกิเลโสติ เอโก. เอวํ โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ เอกนฺตวีตราโคติ เอโก.

กถํ โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ เอกายนมคฺคํ คโตติ เอโก ? เอกายนมคฺโค วุจฺจนฺติ จตฺตาโร สติปฏฺฐานา จตฺตาโร สมฺมปฺปธานา จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ปญฺจินฺทฺริยานิ ปญฺจพลานิ สตฺต โพชฺฌงฺคา อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค.

เอกายนํ ชาติขยนฺตทสฺสี
มคฺคํ ปชานาติ หิตานุกมฺปี
เอเตน มคฺเคน ตรึสุ ปุพฺเพ
ตริสฺสนฺติ เย จ ตรนฺติ โอฆนฺติ.

เอวํ โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ เอกายนมคฺคํ คโตติ เอโก.

กถํ โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ เอโก อนุตฺตรํ ปจฺเจกสมฺโพธึ อภิสมฺพุทฺโธติ เอโก ? โพธิ วุจฺจติ จตูสุ มคฺเคสุ ญาณํ ปญฺญา ปญฺญินฺทฺริยํ ปญฺญาพลํ ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺโค วีมํสา วิปสฺสนา สมฺมาทิฏฺฐิ. โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ ปจฺเจกพุทฺธญาเณน สจฺจานิ พุชฺฌิ "สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ พุชฺฌิ. "สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ พุชฺฌิ. "สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ พุชฺฌิ. "อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราติ พุชฺฌิ. "สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณนฺติ พุชฺฌิ. "วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปนฺติ พุชฺฌิ. "นามรูปปจฺจยา สฬายตนนฺติ พุชฺฌิ. "สฬายตนปจฺจยา ผสฺโสติ พุชฺฌิ. "ผสฺสปจฺจยา เวทนาติ พุชฺฌิ. "เวทนาปจฺจยา ตณฺหาติ พุชฺฌิ. "ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานนฺติ พุชฺฌิ. อุปาทานปจฺจยา ภโวติ พุชฺฌิ. "ภวปจฺจยา ชาตีติ พุชฺฌิ. "ชาติปจฺจยา ชรามรณนฺติ พุชฺฌิ. "อวิชฺชานิโรธา สงฺขารนิโรโธติ พุชฺฌิ. "สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธติ พุชฺฌิ. "วิญฺญาณนิโรธา นามรูปนิโรโธติ พุชฺฌิ.

"นามรูปนิโรธา สฬายตนนิโรโธติ พุชฺฌิ. "สฬายตนนิโรธา ผสฺสนิโรโธติ พุชฺฌิ. "ผสฺสนิโรธา เวทนานิโรโธติ พุชฺฌิ. "เวทนานิโรธา ตณฺหานิโรโธติ พุชฺฌิ. "ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธติ พุชฺฌิ. "อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธติ พุชฺฌิ. "ภวนิโรธา ชาตินิโรโธติ พุชฺฌิ. "ชาตินิโรธา ชรามรณนิโรโธติ พุชฺฌิ. "อิทํ ทุกฺขนฺติ พุชฺฌิ. "อยํ ทุกฺขสมุทโยติ พุชฺฌิ. "อยํ ทุกฺขนิโรโธติ พุชฺฌิ. "อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ พุชฺฌิ. "อิเม อาสวาติ พุชฺฌิ. "อยํ อาสวสมุทโยติ พุชฺฌิ. "อยํ อาสวนิโรโธติ พุชฺฌิ. "อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทาติ พุชฺฌิ. อิเม ธมฺมา อภิญฺญาตพฺพาติ พุชฺฌิ. อิเม ธมฺมา ปหาตพฺพาติ พุชฺฌิ. อิเม ธมฺมา ภาเวตพฺพาติ พุชฺฌิ. ฉนฺนํ ผสฺสายตนานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ พุชฺฌิ. ปญฺจนฺนํ อุปาทานกฺขนฺธานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ พุชฺฌิ. จตุนฺนํ มหาภูตานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ พุชฺฌิ. ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ, สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ พุชฺฌิ. ยํ พุชฺฌิตพฺพํ อนุพุชฺฌิตพฺพํ, สมฺพุชฺฌิตพฺพํ, ผุสิตพฺพํ, สจฺฉิกาตพฺพํ, สพฺพนฺตํ เตน ปจฺเจกโพธิญาเณน พุชฺฌิ อนุพุชฺฌิ สมฺพุชฺฌิ ผุเสสิ สจฺฉากาสีติ เอวํ โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ เอโก อนุตฺตรํ ปจฺเจกสมฺโพธึ อภิสมฺพุทฺโธติ เอโก. จเรติ: อฏฺฐ จริยาโย: อิริยาปถจริยา, อายตนจริยา, สติจริยา, สมาธิจริยา, ญาณจริยา, มคฺคจริยา, ปฏิปตฺติจริยา, โลกตฺถจริยา. อิริยาปถจริยาติ จตูสุ อิริยาปเถสุ. อายตนจริยาติ ฉสุ อชฺฌตฺติกพาหิเรสุ อายตเนสุ. สติจริยาติ จตูสุ สติปฏฺฐาเนสุ. สมาธิจริยาติ จตูสุ ฌาเนสุ. ญาณจริยาติ จตูสุ อริยสจฺเจสุ. มคฺคจริยาติ จตูสุ มคฺเคสุ. ปฏิปตฺติจริยาติ จตูสุ สามญฺญผเลสุ. โลกตฺถจริยาติ ตถาคเตสุ อรหนฺเตสุ สมฺมาสมฺพุทฺเธสุ, ปเทสโต ปจฺเจกสมฺพุทฺเธสุ, ปเทสโต สาวเกสุ. อิริยาปถจริยา จ ปณิธิสมฺปนฺนานํ, อายตนจริยา จ อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวารานํ, สติจริยา จ, อปฺปมาทวิหารีนํ, สมาธิจริยา จ อธิจิตฺตมนุยุตฺตานํ, ญาณจริยา จ

พุท์ธิสัม์ปัน์นานํ, มัค์คจริยา จ สัม์มาปฏิปัน์นานํ, ปฏิปัต์ติจริยา จ อธิคตผลานํ, โลกัต์ถจริยา จ ตถาคตานํ อรหัน์ตานํ สัม์มาสัม์พุท์ธานํ, ปเทสโต ปัจ์เจกสัม์พุท์ธานํ, ปเทสโต สาวกานํ; อิมา อัฏ์ฐ จริยาโย. อปราปิ อัฏ์ฐ จริยาโย: อธิมุจ์จัน์โต สัท์ธาย จรติ, ปัค์คัณ์หัน์โต วิริเยน จรติ, อุปัฏ์ฐเปน์โต สติยา จรติ, อวิก์เขปํ กโรน์โต สมาธินา จรติ, ปชานัน์โต ปัญ์ญาย จรติ, วิชานัน์โต วิญ์ญาเณน จรติ. เอวํ ปฏิปัน์นัส์ส กุสลา ธัม์มา อายาเปน์ตีติ อายตนจริยาย จรติ. เอวํ ปฏิปัน์โน วิเสสมธิคัจ์ฉตีติ วิเสสจริยาย จรติ; อิมา อัฏ์ฐ จริยาโย. อปราปิ อัฏ์ฐ จริยาโย: ทัส์สนจริยา จ สัม์มาทิฏ์ฐิยา, อภิโรปนจริยา จ สัม์มาสัง์กัป์ปัส์ส, ปริค์คหจริยา จ สัม์มาวาจาย, สมุฏ์ฐานจริยา จ สัม์มากัม์มัน์ตัส์ส, โวทานจริยา จ สัม์มาอาชีวัส์ส, ปัค์คหจริยา จ สัม์มาวายามัส์ส, อุปัฏ์ฐานจริยา จ สัม์มาสติยา, อวิก์เขปจริยา จ สัม์มาสมาธิส์ส; อิมา อัฏ์ฐ จริยาโย. ขัค์ควิสาณกัป์โปติ: ยถา ขัค์คัส์ส นาม วิสาณํ เอกํ โหติ อทุติยํ; เอวเมว โส ปัจ์เจกสัม์พุท์โธ ตัก์กัป์โป ตัส์สทิโส ตัป์ปฏิภาโค. ยถา อติโลณํ วุจ์จติ โลณกัป์โป. อติติต์ตกํ วุจ์จติ ติต์ตกัป์โป. อติมธุรํ วุจ์จติ มธุกัป์โป. อติอุณ์หํ วุจ์จติ อัค์คิกัป์โป. อติสีตลํ วุจ์จติ หิมกัป์โป. มหาอุทกัก์ขัน์โธ วุจ์จติ สมุท์ทกัป์โป. มหาภิญ์ญาพลัป์ปัต์โต สาวโก วุจ์จติ สัต์ถุกัป์โป; เอวํ โส ปัจ์เจกสัม์พุท์โธ ตัก์กัป์โป ตัส์สทิโส ตัป์ปฏิภาโค เอโก อทุติโย มุต์ตพัน์ธโน สัม์มา โลเก จรติ วิจรติ อิริยติ วัต์เตติ ปาเลติ ยเปติ ยาเปตีติ เอโก จเร ขัค์ควิสาณกัป์โป. เตนาห โส ปัจ์เจกสัม์พุท์โธ

"สัพ์เพสุ ภูเตสุ นิธาย ทัณ์ฑํ
อเหฐยํ อัญ์ญตรัม์ปิ เตสํ
น ปุต์ตมิจ์เฉย์ย กุโต สหายํ,

เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ.
สํสคฺคชาตสฺส ภวนฺติ เสฺนหา.
เสฺนหนฺวยํ ทุกฺขมิทํ จ โหติ,
อาทีนวํ เสฺนหชํ เปกฺขมาโน,
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

สํสคฺคชาตสฺส ภวนฺติ เสฺนหาติ สํสคฺคาติ: เทฺว สํสคฺคา: ทสฺสนสํสคฺโค จ, สวนสํสคฺโค จ.

กตโม ทสฺสนสํสคฺโค ? อิเธกจฺโจ ปสฺสติ อิตฺถึ วา กุมารึ วา อภิรูปํ ทสฺสนียํ ปาสาทิกํ ปรมาย วณฺณโปกฺขรตาย สมนฺนาคตํ; ทิสฺวา ปสฺสิตฺวา อนุพฺยญฺชนโส นิมิตฺตํ คณฺหาติ "เกสา วา โสภณา, มุขํ วา โสภณํ, อกฺขี วา โสภณา, กณฺณา วา โสภณา, นาสา วา โสภณา, โอฏฺฐํ วา โสภณํ, ทนฺตา วา โสภณา, มุขํ วา โสภณํ, คีวา วา โสภณา, ถนา วา โสภณา, อุรํ วา โสภณํ, อุทรํ วา โสภณํ, กฏี วา โสภณา, อูรู วา โสภณา, ชงฺฆา วา โสภณา, หตฺถา วา โสภณา, องฺคุลิโย วา โสภณา, นขา วา โสภณาติ ทิสฺวา ปสฺสิตฺวา อภินนฺทติ อภิวทติ อภิปตฺเถติ อนุปฺปาเทติ อนุพนฺธติ ราคพนฺธนํ, อยํ ทสฺสนสํสคฺโค. กตโม สวนสํสคฺโค ? อิเธกจฺโจ สุณาติ "อมุกสฺมึ นาม คาเม วา นิคเม วา อิตฺถี วา กุมารี วา อภิรูปา ทสฺสนียา ปาสาทิกา ปรมาย วณฺณโปกฺขรตาย สมนฺนาคตาติ; สุตฺวา สุณิตฺวา อภินนฺทติ อภิวทติ อภิปตฺเถติ อนุปฺปาเทติ อนุพนฺธติ ราคพนฺธนํ, อยํ สวนสํสคฺโค. เสฺนหาติ: เทฺว เสฺนหา: ตณฺหาเสฺนโห จ, ทิฏฺฐิเสฺนโห จ.

กตโม ตณฺหาเสฺนโห ? ยาวตา ตณฺหาสงฺขาเตน สีมกตํ โอธิกตํ ปริยนฺตกตํ ปริคฺคหิตํ มมายิตํ "อิทํ มม, เอตํ มม, เอตฺตาวตา มม รูปา, สทฺทา, คนฺธา, รสา, โผฏฺฐพฺพา, อตฺถรณา, ปาปุรณา, ทาสิทาสา,

อเชฬกา, กุกกุฏสูกรา, หัตถิควาสสวลวา, เขตตํ, วัตถุ, หิรัญญํ, สุวัณณํ, คามนิคมราชธานิโย, รัฏฐัญจ, ชนปโท จ, โกโส จ, โกฏฐาคารัญจ, เกวลัมปิ มหาปฐวึ ตัณหาวเสน มมายติ, ยาวตา อัฏฐสตตัณหาวิปริตตํ; อยํ ตัณหาเสนโห.

กตโม ทิฏฐิเสนโห ? วีสติวัตถุกา สักกายทิฏฐิ, ทสวัตถุกา มิจฉาทิฏฐิ, ทสวัตถุกา อันตัคคาหิกา ทิฏฐิ; ยา เอวรูปา ทิฏฐิ, ทิฏฐิคตํ, ทิฏฐิคหนํ, ทิฏฐิกันตาโร, ทิฏฐิวิสูกายิกํ, ทิฏฐิวิปผันทิตํ, ทิฏฐิสัญโญชนํ, คาโห, ปฏิคคาโห, อภินิเวโส, ปรามาโส, กุมมัคโค, มิจฉาปโถ, มิจฉัตตํ, ติตถายตนํ, วิปริเยสัคคาโห, วิปรีตัคคาโห, วิปัลลาสัคคาโห, มิจฉาคาโห, อยาถาวกัสมึ "ยาถาวกันติ คาโห, ยาวตา ทวาสัฏฐิ ทิฏฐิคตานิ; อยํ ทิฏฐิเสนโห. สสัคคชาตัสส ภวันติ เสนหาติ: วิปัลลาสปัจจยา จ ทัสสนสวนสสัคคปัจจยา จ ตัณหาเสนโห จ ทิฏฐิเสนโห จ ภวันติ ชายันติ สัญชายันติ นิพพัตตันติ อภินิพพัตตันติ ปาตุภวันติ สสัคคชาตัสส ภวันติ เสนหา.

เสนหันวยํ ทุกขมิทํ ปโหตีติ: เสนโหติ: เทว เสนหา: ตัณหาเสนโห จ, ทิฏฐิเสนโห จ. ฯเปฯ อยํ ตัณหาเสนโห. ฯเปฯ อยํ ทิฏฐิเสนโห. ทุกขมิทํ ปโหตีติ: อิเธกัจโจ กาเยน ทุจจริตํ จรติ, วาจาย ทุจจริตํ จรติ, มนสา ทุจจริตํ จรติ, ปาณัมปิ หนติ, อทินนัมปิ อาทิยติ, สันธิมปิ ฉินทติ, วิโลปัมปิ หรติ, เอกาคาริกัมปิ กโรติ, ปริปันเถปิ ติฏฐติ, ปรทารัมปิ คัจฉติ, มุสาปิ ภณติ. ตเมนํ คเหตวา รัญโญ ทัสเสนติ "อยํ เทว โจโร อาคุจารี, อิมัสส ยํ อิจฉสิ ตํ ทัณฑํ ปเณหีติ. ตเมนํ ราชา ปริภาสติ. โส ปริภาสปัจจยาปิ ทุกขโทมนัสสํ ปฏิสํเวเทติ; เอตํ ภยํ ทุกขโทมนัสสํ กุโต ชาตํ ? ตัสส เสนหปัจจยา จ นันทิปัจจยา จ ราคปัจจยา จ นันทิราคปัจจยา จ ชาตํ. เอตเตนาปิ ราชา

น ตุสฺสติ. ตเมนํ ราชา พนฺธาเปติ อนฺทุพนฺธเนน วา รชฺชุพนฺธเนน วา สงฺขลิกพนฺธเนน วา ลตาพนฺธเนน วา ปริกฺเขปพนฺธเนน วา คามพนฺธเนน วา นิคมพนฺธเนน วา นครพนฺธเนน วา รฏฺฐพนฺธเนน วา ชนปทพนฺธเนน วา อนฺตมโส สวจนียมฺปิ กโรติ "น เต ลพฺภา อิโต นิกฺขมิตุนฺติ. โส พนฺธนปจฺจยาปิ ทุกฺขโทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; เอตํ ภยํ ทุกฺขโทมนสฺสํ กุโต ชาตํ ? ตสฺส เสฺนหปจฺจยา จ นนฺทิปจฺจยา จ ราคปจฺจยา จ นนฺทิราคปจฺจยา จ ชาตํ. เอตฺตเกนปิ ราชา น ตุสฺสติ. ตเมนํ ราชา ตสฺส ธนํ อาหราเปติ สตํ วา สหสฺสํ วา. โส ธนชานิปจฺจยาปิ ทุกฺขโทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; เอตํ ภยํ ทุกฺขโทมนสฺสํ กุโต ชาตํ ? ตสฺส เสฺนหปจฺจยา จ นนฺทิปจฺจยา จ ราคปจฺจยา จ นนฺทิราคปจฺจยา จ ชาตํ. เอตฺตเกนปิ ราชา น ตุสฺสติ. ราชา ตสฺส วิวิธา กมฺมการณา การาเปติ กสาหิปิ ตาเฬติ, เวตฺเตหิปิ ตาเฬติ, อฑฺฒทณฺฑเกหิปิ ตาเฬติ, หตฺถมฺปิ ฉินฺทติ, ปาทมฺปิ ฉินฺทติ, หตฺถปาทมฺปิ ฉินฺทติ, กณฺณมฺปิ ฉินฺทติ, นาสมฺปิ ฉินฺทติ, กณฺณนาสมฺปิ ฉินฺทติ, พิลงฺคถาลิกมฺปิ กโรติ, สงฺขมุณฺฑิกมฺปิ กโรติ, ราหุมุขมฺปิ กโรติ, โชติมาลิกมฺปิ กโรติ, หตฺถปชฺโชติกมฺปิ กโรติ, เอรกวตฺติกมฺปิ กโรติ, จีรกวาสิกมฺปิ กโรติ, เอเณยฺยกมฺปิ กโรติ, พลิสมํสิกมฺปิ กโรติ, กหาปณกมฺปิ กโรติ, ขาราปตจฺฉิกมฺปิ กโรติ, ปลิฆปริวตฺติกมฺปิ กโรติ, ปลาลปีฐกมฺปิ กโรติ, ตตฺเตนปิ เตเลน โอสิญฺจติ, สุนเขหิปิ ขาทาเปติ, ชีวนฺตมฺปิ สูเล อุตฺตาเสติ, อสินา สีสํ ฉินฺทติ, โส กมฺมการณปจฺจยาปิ ทุกฺขโทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; เอตํ ภยํ ทุกฺขโทมนสฺสํ กุโต ชาตํ ? ตสฺส เสฺนหปจฺจยา จ นนฺทิปจฺจยา จ ราคปจฺจยา จ นนฺทิราคปจฺจยา จ ชาตํ. ราชา อิเมสํ จตุนฺนํ ทณฺฑานํ อิสฺสโร. โส สเกน กมฺเมน กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ

อุปฺปชฺชติ. ตเมนํ นิรยปาลา ปญฺจวิธพนฺธนํ นาม กมฺมการณํ การเนฺติ: ตตฺตํ อโยขิลํ หตฺเถ คเมนฺติ, ตตฺตํ อโยขิลํ ทุติเย หตฺเถ คเมนฺติ, ตตฺตํ อโยขิลํ ปาเท คเมนฺติ, ตตฺตํ อโยขิลํ ทุติเย ปาเท คเมนฺติ, ตตฺตํ อโยขิลํ มชฺเฌ อุรสฺมึ คเมนฺติ. โส ตตฺถ ทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา ปฏิสํเวเทติ, น จ ตาว กาลํ กโรติ; ยาว น ตํ ปาปกมฺมํ พฺยนฺตีโหติ. อิทํ ภยํ ทุกฺขโทมนสฺสํ กุโต ชาตํ ? ตสฺส ฉนฺทปจฺจยา จ นนฺทิปจฺจยา จ ราคปจฺจยา จ นนฺทิราคปจฺจยา จ ชาตํ. ตเมนํ นิรยปาลา สํเวสิตฺวา กุฐารีหิ ตจฺฉนฺติ. ตเมนํ นิรยปาลา อุทฺธํปาทํ อโธสิรํ คเหตฺวา วาสีหิ ตจฺฉนฺติ. ตเมนํ นิรยปาลา รเถ โยเชตฺวา อาทิตฺตาย ปฐวิยา สมฺปชฺชลิตาย สโชติภูตาย สาเรนฺติปิ, ปจฺจาสาเรนฺติปิ. ตเมนํ นิรยปาลา มหนฺตํ องฺคารปพฺพตํ อาทิตฺตํ สมฺปชฺชลิตํ สโชติภูตํ อาโรเปนฺติปิ, โอโรเปนฺติปิ. ตเมนํ นิรยปาลา อุทฺธํปาทํ อโธสิรํ คเหตฺวา ตตฺตาย โลหกุมฺภิยา ปกฺขิปนฺติ อาทิตฺตาย สมฺปชฺชลิตาย สโชติภูตาย. โส ตตฺถ เผณุทฺเทหกํ ปจฺจติ; โส ตตฺถ เผณุทฺเทหกํ ปจฺจมาโน สกิมฺปิ อุทฺธํ คจฺฉติ, สกิมฺปิ อโธ คจฺฉติ, สกิมฺปิ ติริยํ คจฺฉติ. โส ตตฺถ ทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา ปฏิสํเวเทติ, น จ ตาว กาลํ กโรติ; ยาว น ตํ ปาปกมฺมํ พฺยนฺตีโหติ. อิทํ ภยํ ทุกฺขโทมนสฺสํ กุโต ชาตํ ? ตสฺส ฉนฺทปจฺจยา จ นนฺทิปจฺจยา จ ราคปจฺจยา จ นนฺทิราคปจฺจยา จ ชาตํ. ตเมนํ นิรยปาลา นิรเย ปกฺขิปนฺติ. โส โข ปน มหานิรโย จตุกฺกณฺโณ จตุทฺวาโร วิภตฺโต ภาคโส มิโต อโยปาการปริยนฺโต อยสา ปฏิกุชฺชิโต. ตสฺส อโยมยา ภูมิ ชลิตา เตชสา ยุตฺตา สมนฺตา โยชนสตํ ผริตฺวา ติฏฺฐติ สพฺพทา.

กทริยา ตปนา โฆรา อจฺจิมนฺโต ทุราสทา,

โลมหํสนรูปํ จ ภึสมา ปฏิภยา ทุกฺขา.
ปุรตฺถิมาย จ ภิตฺติยา อจฺจิกฺขนฺโธ สมุฏฺฐิโต,
ฑหนฺโต ปาปกมฺมนฺเต ปจฺฉิมาย ปฏิหญฺญติ.
ปจฺฉิมาย จ ภิตฺติยา อจฺจิกฺขนฺโธ สมุฏฺฐิโต,
ฑหนฺโต ปาปกมฺมนฺเต ปุริตฺถิมาย ปฏิหญฺญติ.
ทกฺขิณาย จ ภิตฺติยา อจฺจิกฺขนฺโธ สมุฏฺฐิโต,
ฑหนฺโต ปาปกมฺมนฺเต อุตฺตราย ปฏิหญฺญติ.
อุตฺตราย จ ภิตฺติยา อจฺจิกฺขนฺโธ สมุฏฺฐิโต,
ฑหนฺโต ปาปกมฺมนฺเต ทกฺขิณาย ปฏิหญฺญติ.
เหฏฺฐิโต จ สมุฏฺฐิโต อจฺจิกฺขนฺโธ ภยานโก
ฑหนฺโต ปาปกมฺมนฺเต ฉทนสฺมึ ปฏิหญฺญติ.
ฉทนสฺมา สมุฏฺฐิโต อจฺจิกฺขนฺโธ ภยานโก
ฑหนฺโต ปาปกมฺมนฺเต ภูมิยํ ปฏิหญฺญติ.
อโยกปาลํ อาทิตฺตํ สนฺตตฺตํ ชลิตํ ยถา
เอวํ อวีจินิรโย เหฏฺฐา อุปริ ปสฺสโต.
ตตฺถ สตฺตา มหาลุทฺทา มหากิพฺพิสการิโน
อจฺจนฺตปาปกมฺมนฺตา ปจฺจนฺติ น จ มิยฺยเร.
ชาตเวทสโม กาโย เตสํ นิรยวาสินํ,
ปสฺส กมฺมานํ ทฬฺหตฺตํ น ภสฺมา โหนฺติ, นปิ มสิ.
ปุรตฺถิเมนปิ ธาวนฺติ ตโต ธาวนฺติ ปจฺฉโต,
อุตฺตเรนปิ ธาวนฺติ ตโต ธาวนฺติ ทกฺขิณํ
ยํ ยํ ทิสมฺปิ ธาวนฺติ ตํ ตํ ทฺวารํ ปิถิยฺยติ.
อภินิกฺขมิตาสา เต สตฺตา ปาโมกฺขํ คเวสิโน.
น เต ตโต นิกฺขมิตุํ ลภนฺติ กมฺมปจฺจยา,

เตสัญ์จ ปาปกํ กัม์มํ   อวิปัก์กํ กตํ พหุนฺติ.

เอตํ ภยํ ทุก์ขโทมนัส์สํ กุโต ชาตํ ? ตัส์ส เสนหปัจ์จยา จ นันทิปัจ์จยา จ ราคปัจ์จยา จ นันทิราคปัจ์จยา จ ชาตํ. ยานิ จ เนรยิกานิ ทุก์ขานิ, ยานิ จ ติรัจ์ฉานโยนิกานิ ทุก์ขานิ, ยานิ จ ปิต์ติวิสยิกานิ ทุก์ขานิ, ยานิ จ มานุสกานิ ทุก์ขานิ, ตานิ กุโต ชาตานิ กุโต สัญ์ชาตานิ กุโต นิพ์พัต์ตานิ กุโต อภินิพ์พัต์ตานิ กุโต ปาตุภูตานิ. เสนหปัจ์จยา จ นันทิปัจ์จยา จ ราคปัจ์จยา จ นันทิราคปัจ์จยา จ ภวันติ สัมภวันติ ชายันติ สัญ์ชายันติ นิพ์พัต์ตันติ อภินิพ์พัต์ตันติ ปาตุภวันติ. เสนหัน์วยํ ทุก์ขมิทํ ปโหติ.

อาทีนวํ เสนหชํ เปก์ขมาโนติ เสนโหติ: เทว เสนหา: ตัณหาเสนโห จ, ทิฏ์ฐิเสนโห จ. ฯเปฯ อยํ ตัณหาเสนโห. ฯเปฯ อยํ ทิฏ์ฐิเสนโห. อาทีนวํ เสนหชํ เปก์ขมาโนติ: ตัณหาเสนเห จ ทิฏ์ฐิเสนเห จ อาทีนวํ เปก์ขมาโน โอโลกยมาโน นิช์ฌายมาโน อุปปริก์ขมาโนติ อาทีนวํ เสนหชํ เปก์ขมาโน. เอโก จเร ขัค์ควิสาณกัป์โป. เตนาห โส ปัจ์เจกสัมพุท์โธ

"สํสัค์คชาตัส์ส ภวันติ เสนหา,
เสนหัน์วยํ ทุก์ขมิทํ ปโหติ,
อาทีนวํ เสนหชํ เปก์ขมาโน
เอโก จเร ขัค์ควิสาณกัป์โปติ.
มิต์เต สุหัช์เช อนุกัมปมาโน
หาเปติ อัต์ถํ ปฏิพัท์ธจิต์โต
เอตํ ภยํ สัน์ถเว เปก์ขมาโน
เอโก จเร ขัค์ควิสาณกัป์โป.

มิต์เต สุหัช์เช อนุกัมปมาโน หาเปติ อัต์ถํ ปฏิพัท์ธจิต์โตติ

มิต์โตติ: เท์ว มิต์ตา: อาคาริกมิต์โต จ, อนาคาริกมิต์โต จ.

กตโม อาคาริกมิต์โต ? อิเธกัจ์โจ ทุท์ทหํ ททาติ, ทุจ์จชํ จชติ, ทุก์กรํ กโรติ, ทุก์ขมํ ขมติ, คุย์หมัส์ส อาจิก์ขติ, คุย์หมัส์ส ปริคุย์หติ, อาปทาสุ น วิชหติ, ชีวิตํ จัส์ส อัต์ถาย ปริจ์จัต์ตํ โหติ, ขีเณ นาติมัญ์ญติ; อยํ อาคาริกมิต์โต. กตโม อนาคาริกมิต์โต ? อิธ ภิก์ขุ ปิโย จ โหติ, มนาโป จ โหติ, ครุ จ ภาวนีโย จ วจนัก์ขโม จ คัม์ภีรัญ์จ กถํ กัต์ตา, อัฏ์ฐาเน จ นิโยเชติ; อธิสีเล สมาทเปติ, จตุน์นํ สติปัฏ์ฐานานํ ภาวนานุโยเค สมาทเปติ, จตุน์นํ สัม์มัป์ปธานานํ. ฯเปฯ จตุน์นํ อิท์ธิปาทานํ. ปัญ์จน์นํ อินท์ริยานํ. ปัญ์จน์นํ พลานํ. สัต์ตน์นํ โพช์ฌังคานํ. อริยัส์ส อัฏ์ฐังคิกัส์ส มัค์คัส์ส ภาวนานุโยเค สมาทเปติ; อยํ อนาคาริกมิต์โต. สุหัช์ชา วุจ์จัน์ติ เยหิ สห คมนํ ผาสุ, อาคมนํ ผาสุ, คมนาคมนํ ผาสุ, ฐานํ ผาสุ, นิสัช์ชนํ ผาสุ, สยนํ ผาสุ, อาลปนํ ผาสุ, สัล์ลปนํ ผาสุ, อุล์ลปนํ ผาสุ, สมุล์ลปนํ ผาสุ. มิต์เต สุหัช์เช อนุกัม์ปมาโน หาเปติ อัต์ถน์ติ: มิต์เต จ สุหัช์เช จ สัน์ทิฏ์เฐ จ สัม์ภัต์เต จ สหาเย จ อนุกัม์ปมาโน อนุเปก์ขมาโน อนุคัย์หมาโน อัต์ตัต์ถัม์ปิ ปรัต์ถัม์ปิ หาเปติ, อุภยัต์ถัม์ปิ หาเปติ, ทิฏ์ฐธัม์มิกัม์ปิ อัต์ถํ หาเปติ, สัม์ปรายิกัม์ปิ อัต์ถํ หาเปติ, ปรมัต์ถัม์ปิ หาเปติ ปริธํเสติ ปริสัช์เชติ อัน์ตรธาเปติ มิต์เต สุหัช์เช อนุกัม์ปมาโน หาเปติ อัต์ถํ.

ปฏิพัท์ธจิต์โตติ: ท์วีหิ การเณหิ ปฏิพัท์ธจิต์โต โหติ: อัต์ตานํ วา นีจํ ฐเปน์โต ปรํ อุจ์จํ ฐเปน์โต ปฏิพัท์ธจิต์โต โหติ, อัต์ตานํ วา อุจ์จํ ฐเปน์โต ปรํ นีจํ ฐเปน์โต ปฏิพัท์ธจิต์โต โหติ. กถํ อัต์ตานํ นีจํ ฐเปน์โต ปรํ อุจ์จํ ฐเปน์โต ปฏิพัท์ธจิต์โต โหติ ? ตุม์เห เม พหูปการา, อหํ ตุม์เห นิส์สาย ลภามิ

จีวรบิณฑปาตเสนาสนคิลานปัจจยเภสัชชปริกขารานํ, ยัมปิ เม อัญเญ ทาตุํ วา กาตุํ วา มัญญันติ ตุมเห นิสสาย ตุมเห สัมปัสสันตา; ยัมปิ เม โปราณํ มาตาเปตติกํ นามโคตตํ, ตัมปิ อันตรหิตํ. ตุมเหหิ อหํ ญามิ "อสุกัสส กุลุปโก, อสุกาย กุลุปโกติ เอวํ อัตตานํ นิจํ ชเปนโต ปรํ อุจจํ ชเปนโต ปฏิพัทธจิตโต โหติ.

กถํ อัตตานํ อุจจํ ชเปนโต ปรํ นิจํ ชเปนโต ปฏิพัทธจิตโต โหติ ? อหํ ตุมหากํ พหูปกาโร, ตุมเห มํ อาคัมม พุทธํ สรณํ คตา, ธัมมํ สรณํ คตา, สํฆํ สรณํ คตา, ปาณาติปาตา ปฏิวิรตา, อทินนาทานา ปฏิวิรตา, กาเมสุมิจฉาจารา ปฏิวิรตา, มุสาวาทา ปฏิวิรตา, สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา ปฏิวิรตา; อหํ ตุมหากํ อุทเทสัมปิ ปริปุจฉัมปิ สีลัมปิ อุโปสถัมปิ อาจิกขามิ, นวกัมมํ อธิฏฐามิ; อถ จปน ตุมเห มํ ปริจจชิตวา อัญเญ สักกโรถ ครุกโรถ มาเนถ ปูเชถาติ เอวํ อัตตานํ อุจจํ ชเปนโต ปรํ นิจํ ชเปนโต ปฏิพัทธจิตโต โหตีติ มิตเต สุหัชเช อนุกัมปมาโน หาเปติ อัตถํ ปฏิพัทธจิตโต.

เอตํ ภยํ สันถเว เปกขมาโนติ: ภยันติ: ชาติภยํ, ชราภยํ, พยาธิภยํ, มรณภยํ, ราชภยํ, โจรภยํ, อัคคิภยํ, อุทกภยํ, อัตตานุวาทภยํ, ทัณฑภยํ, ทุคคติภยํ, อูมิภยํ, กุมภิลภยํ, อาวัฏฏภยํ, สุสุมารภยํ, อสิโลกภยํ, ปริสารัชชภยํ, ภยานกํ, ฉัมภิตัตตํ, โลมหํโส, เจตโส อุพเพคโค, อุตราโส. สันถเวติ: เทว สันถวา: ตัณหาสันถโว จ, ทิฏฐิสันถโว จ. ฯเปฯ อยํ ตัณหาสันถโว. ฯเปฯ อยํ ทิฏฐิสันถโว. เอตํ ภยํ สันถเว เปกขมาโนติ: เอตํ ภยํ สันถเว เปกขมาโน โอโลกยมาโน นิชฌายมาโน อุปปริกขมาโนติ เอตํ ภยํ สันถเว เปกขมาโน. เอโก จเร ขัคควิสาณกัปโป. เตนาห โส ปัจเจกสัมพุทโธ

"มิตฺเต สุหชฺเช อนุกมฺปมาโน
หาเปติ อตฺถํ ปฏิพทฺธจิตฺโต
เอตํ ภยํ สนฺถเว เปกฺขมาโน
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.
วํโส วิสาโลว ยถา วิสตฺโต,
ปุตฺเตสุ ทาเรสุ จ ยา อเปกฺขา,
วํสกฬีโรว อสชฺชมาโน
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

วํโส วิสาโลว ยถา วิสตฺโตติ: วํโส วุจฺจติ เวฬุคุมฺโพ. ยถา เวฬุคุมฺพสฺมึ กณฺฏกา ชฏิตา สํสิพฺพิตา วิสตฺตา ลคฺคา ลคฺคิตา ปลิพุทฺธา; เอวเมว วิสตฺติกา วุจฺจติ ตณฺหา; โย ราโค, สาราโค, อนุนโย, อนุโรโธ, นนฺทิ, นนฺทิราโค, จิตฺตสฺส สาราโค, อิจฺฉา, มุจฺฉา, อชฺโฌสานํ, เคโธ, ปลิเคโธ, สงฺโค, ปงฺโก, เอชา, มายา, ชนิกา, สญฺชนนี, สิพฺพินี, ชาลินี, สริตา, วิสตฺติกา, สุตฺตํ, วิสฏา, อายูหนี, ทุติยา, ปณิธิ, ภวเนตฺติ, วนํ วนโถ, สนฺถโว, สิเนโห, อเปกฺขา, ปฏิพนฺธา อาสา, อาสึสนา, อาสึสิตตฺตํ, รูปาสา, สทฺทาสา, คนฺธาสา, รสาสา, โผฏฺฐพฺพาสา, ลาภาสา, ธนาสา, ปุตฺตาสา, ชีวิตาสา, ชปฺปา, ปชปฺปา, อภิชปฺปา, ชปฺปายนา, ชปฺปิตตฺตํ, โลลุปฺปา, โลลุปฺปายนา, โลลุปฺปิตตฺตํ, มุจฺฉญฺจิกตา, อสาธุกมฺยตา, อธมฺมราโค, วิสมราโค, วิสมโลโภ, นิกนฺติ นิกามนา ปตฺถนา, ปิหนา, สมฺปตฺถนา, กามตณฺหา, ภวตณฺหา, วิภวตณฺหา, รูปตณฺหา, อรูปตณฺหา, นิโรธตณฺหา, สทฺทตณฺหา, คนฺธตณฺหา, รสตณฺหา, โผฏฺฐพฺพตณฺหา, ธมฺมตณฺหา, โอโฆ, โยโค, คนฺโถ, อุปาทานํ, อาวรณํ, นีวรณํ, ฉทนํ, พนฺธนํ, อุปกฺกิเลโส, อนุสโย, ปริยุฏฺฐานํ, ลตาเววิจฺฉํ, ทุกฺขมูลํ, ทุกฺขนิทานํ,

ทุกัข์ปภโว, มารปาโส, มารพลิสํ, มารวิสโย, มารนิวาโส, มารพันธนํ, ตัณหานที, ตัณหาชาลํ, ตัณหาคัททุลํ, ตัณหาสมุทโท, อภิชฌา, โลโภ, อกุสลมูลํ. วิสัตติกาติ: เกนัฏเฐน วิสัตติกา ? วิสตาติ วิสัตติกา. วิสาลาติ วิสัตติกา. วิสฏาติ วิสัตติกา. วิสักกตีติ วิสัตติกา. วิสํหรตีติ วิสัตติกา. วิสํวาทิกาติ วิสัตติกา. วิสมูลาติ วิสัตติกา. วิสผลาติ วิสัตติกา. วิสปริโภคาติ วิสัตติกา. วิสาลา วา ปน ตัณหา รูเป สัทเท คันเธ รเส โผฏฐัพเพ กุเล คเณ อาวาเส ลาเภ ยเส ปสํสาย สุเข จีวเร ปิณฑปาเต เสนาสเน คิลานปัจจย-เภสัชชปริกขาเร กามธาตุยา รูปธาตุยา อรูปธาตุยา กามภเว รูปภเว อรูปภเว สัญญาภเว อสัญญาภเว เนวสัญญานาสัญญาภเว เอกโวการภเว จตุโวการภเว ปัญจโวการภเว อตีตานาคตปัจจุปปันเน ทิฏฐสุตมุตวิญญาตัพเพสุ ธัมเมสุ วิสฏา วิตถตาติ วิสัตติกาติ วํโส วิสาโลว ยถา วิสัตโต.

ปุตเตสุ ทาเรสุ จ ยา อเปกขาติ: ปุตตาติ: จัตตาโร ปุตตา: อัตรโช ปุตโต, เขตรโช ปุตโต, ทินนโก ปุตโต, อันเตวาสิโก ปุตโต. ทารา วุจจนติ ภริยา. อเปกขา วุจจติ ตัณหา; โย ราโค, สาราโค. ฯเปฯ อภิชฌา โลโภ อกุสลมูลันติ ปุตเตสุ ทาเรสุ จ ยา อเปกขา. วํสกฬีโรว อสัชชมาโนติ: วํโส วุจจติ เวฬุคุมโพ. ยถา เวฬุคุมพัสมิํ ตรุณกฬีรา อสัตตา อลัคคา อปลิเวฐิตา อปลิพุทธา นิกขันตา นิสฏา วิปปมุตตา; เอวเมว เทว สัชชนา: ตัณหาสัชชนา จ, ทิฏฐิสัชชนา จ. ฯเปฯ อยํ ตัณหาสัชชนา. ฯเปฯ อยํ ทิฏฐิสัชชนา. ตัสส ปัจเจกสัมพุทธัสส ตัณหาสัชชนา ปหีนา, ทิฏฐิสัชชนา ปฏินิสสัฏฐา, ตัณหาสัชชนาย ปหีนัตตา ทิฏฐิสัชชนาย ปฏินิสสัฏฐัตตา โส ปัจเจกสัมพุทโธ รูเป น สัชชติ, สัทเท น สัชชติ, คันเธ น สัชชติ, รเส น สัชชติ, โผฏฐัพเพ น สัชชติ, กุเล. คเณ. อาวาเส. ลาเภ ยเส ปสํสาย. สุเข จีวเร. ปิณฑปาเต. เสนาสเน.

คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเร. กามธาตุยา. รูปธาตุยา. อรูปธาตุยา. กามภเว. รูปภเว. อรูปภเว. สญฺญาภเว. อสญฺญาภเว. เนวสญฺญานาสญฺญาภเว. เอกโวการภเว. จตุโวการภเว. ปญฺจโวการภเว. อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺเน. ทิฏฺฐสุตมุตวิญฺญาตพฺเพสุ ธมฺเมสุ น สชฺชติ น คยฺหติ น พชฺฌติ น ปลิพชฺฌติ, นิกฺขนฺโต นิสฺสฏฺโฐ วิปฺปมุตฺโต วิสํยุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรตีติ วํสกฬีโรว อสชฺชมาโน. เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป. เตนาห โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ

"วํโส วิสาโลว ยถา วิสตฺโต
ปุตฺเตสุ ทาเรสุ จ ยา อเปกฺขา,
วํสกฬีโรว อสชฺชมาโน
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ.

มิโค อรญฺญมฺหิ ยถา อพนฺโธ
เยนิจฺฉกํ คจฺฉติ โคจราย,
วิญฺญู นโร เสริตํ เปกฺขมาโน
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

มิโค อรญฺญมฺหิ ยถา อพนฺโธ เยนิจฺฉกํ คจฺฉติ โคจรายาติ มิโคติ: เทฺว มิคา: เอณิมิโค จ, สรภามิโค จ. ยถา อารญฺญโก มิโค อรญฺเญ วสมาโน วิสฺสฏฺโฐ คจฺฉติ, วิสฺสฏฺโฐ ติฏฺฐติ, วิสฺสฏฺโฐ นิสีทติ, วิสฺสฏฺโฐ เสยฺยํ กปฺเปติ.

วุตฺตํ เหตํ ภควตา "เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อารญฺญโก มิโค อรญฺเญ ปวเน จรมาโน วิสฺสฏฺโฐ คจฺฉติ, วิสฺสฏฺโฐ ติฏฺฐติ, วิสฺสฏฺโฐ นิสีทติ, วิสฺสฏฺโฐ เสยฺยํ กปฺเปติ. ตํ กิสฺส เหตุ ? อนาปาถคโต ภิกฺขเว ลุทฺทสฺส; เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ

ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อนฺธมกาสิ มารํ อปทํ วธิตฺวา มารจกฺขุอทสฺสนํ คโต ปาปิมโต. ปุนจปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อนฺธมกาสิ มารํ อปทํ วธิตฺวา มารจกฺขุอทสฺสนํ คโต ปาปิมโต. ปุนจปรํ ภิกฺขเว ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ สมฺปชาโน สุขญฺจ นามกาเยน ปฏิสํเวเทติ, ยนฺตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ “อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อนฺธมกาสิ มารํ อปทํ วธิตฺวา มารจกฺขุอทสฺสนํ คโต ปาปิมโต. ปุนจปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อนฺธมกาสิ มารํ อปทํ วธิตฺวา มารจกฺขุอทสฺสนํ คโต ปาปิมโต. ปุนจปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานํ อตฺถงฺคมา นานตฺตสญฺญานํ อมนสิการา “อนนฺโต อากาโสติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อนฺธมกาสิ มารํ อปทํ วธิตฺวา มารจกฺขุอทสฺสนํ คโต ปาปิมโต. ปุนจปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม “อนนฺตํ วิญฺญาณนฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม “นตฺถิ กิญฺจีติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. สพฺพโส อากิญฺจญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม “สนฺตเมตํ ปณีตเมตนฺติ เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. สพฺพโส เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม สญฺญาเวทยิตนิโรธํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, ปญฺญาย จสฺส ทิสฺวา อาสวา ปริกฺขีณา โหนฺติ;

อยํ วุจ์จติ ภิก์ขเว ภิก์ขุ อัน์ธมกาสิ มารํ อปทํ วธิต์วา มารจัก์ขุอทัส์สนํ คโต ปาปิมโต ติณ์โณ โลเก วิสัต์ติกํ. โส วิส์สัฏ์โฐ คัจ์ฉติ, วิส์สัฏ์โฐ ติฏ์ฐติ, วิส์สัฏ์โฐ นิสีทติ, วิส์สัฏ์โฐ เสย์ยํ กัป์เปติ. ตํ กิส์ส เหตุ ? อนาปาถคโต ภิก์ขเว ปาปิมโตติ. มิโค อรัญ์ญัม์หิ ยถา อพัน์โธ เยนิจ์ฉกํ คัจ์ฉติ โคจราย.

วิญ์ญู นโร เสริต เปก์ขมาโนติ: วิญ์ญูติ: วิญ์ญู, ปัณ์ฑิโต, ปัญ์ญวา, พุท์ธิมา, ญาณี, วิภาวี, เมธาวี. นโรติ: สัต์โต, มาณโว, โปโส, ปุค์คโล, ชีโว, ชตุ, ชัน์ตุ, อิน์ทคุ, มนุโช. เสรีติ: เท์ว เสรี: ธัม์โมปิ เสรี, ปุค์คโลปิ เสรี.

กตโม ธัม์โม เสรี ? จัต์ตาโร สติปัฏ์ฐานา, จัต์ตาโร สัม์มัป์ปธานา, จัต์ตาโร อิท์ธิปาทา, ปัญ์จิน์ท์ริยานิ, ปัญ์จพลานิ, สัต์ต โพช์ฌังคา, อริโย อัฏ์ฐังคิโก มัค์โค; อยํ ธัม์โม เสรี.

กตโม ปุค์คโล เสรี ? โย อิมินา เสรินา ธัม์เมน สมัน์นาคโต, โส วุจ์จติ ปุค์คโล เสรี. วิญ์ญู นโร เสริต เปก์ขมาโนติ วิญ์ญู นโร เสริตํ ธัม์มํ เปก์ขมาโน โอโลกยมาโน นิช์ฌายมาโน อุปปริก์ขมาโนติ วิญ์ญู นโร เสริต เปก์ขมาโน. เอโก จเร ขัค์ควิสาณกัป์โป. เตนาห โส ปัจ์เจกสัม์พุท์โธ

"มิโค อรัญ์ญัม์หิ ยถา อพัน์โธ
เยนิจ์ฉกํ คัจ์ฉติ โคจราย,
วิญ์ญู นโร เสริต เปก์ขมาโน,
เอโก จเร ขัค์ควิสาณกัป์โปติ.
อามัน์ตนา โหติ สหายมัช์เฌ
วาเส ฐาเน คมเน จาริกาย
อนภิช์ฌิตํ เสริตํ เปก์ขมาโน

เอโก จเร ขั์ค์ควิสาณกั์ปฺโป.

อามั์นตนา โหติ สหายมั์ชเฌ วาเส ฐาเน คมเน จาริกายาติ: สหายา วุ์จั์นฺติ เยหิ สห คมนํ ผาสุ, อาคมนํ ผาสุ, คมนาคมนํ ผาสุ, ฐานํ ผาสุ, นิส์สั์ชนํ ผาสุ, สยนํ ผาสุ, อาลปนํ ผาสุ, สั์ลปนํ ผาสุ, อุล์ลปนํ ผาสุ, สมุล์ลปนํ ผาสุ. อามั์นตนา โหติ สหายมั์ชเฌ วาเส ฐาเน คมเน จาริกายาติ: สหายมั์ชเฌ วาเสปิ ฐาเนปิ คมเนปิ จาริกายปิ อั์ตั์ตั์ถมั์นตนา ปรั์ตั์ถมั์นตนา อุภยั์ตั์ถมั์นตนา ทิฏ์ฐั์ธั์มิกั์ตั์ถมั์นตนา สั์มปรายิกั์ตั์ถมั์นตนา ปรมั์ตั์ถมั์นตนาติ อามั์นตนา โหติ สหายมั์ชเฌ วาเส ฐาเน คมเน จาริกาย.

อนภิช์ฌิตํ เสริตํ เปก์ขมาโนติ: อนภิช์ฌิตํ เอตํ วั์ตุ พาลานํ อสั์ปฺปุริสานํ ติต์ถิยานํ ติต์ถิยสาวกานํ, ยทิทํ ภั์ณฑกาสายวั์ตั์ถวสนตา. อภิช์ฌิตํ เอตํ วั์ตุ ปั์ณฑิตานํ สั์ปฺปุริสานํ พุท์ธสาวกานํ ปั์จ์เจกพุท์ธานํ, ยทิทํ ภั์นฑกาสายวั์ตั์ถวสนตา. เสริติ: เท์ว เสริ: ธั์มโมปิ เสริ, ปุค์คโลปิ เสริ. กตโม ธั์มโม เสริ ? จั์ตาโร สติปั์ฏ์ฐานา. ฯเปฯ อริโย อั์ฏ์ฐั์งคิโก มั์ค์โค; อยํ ธั์มโม เสริ. กตโม ปุค์คโล เสริ ? โย อิมินา เสรินา ธั์มเมน สมั์นนาคโต, โส วุ์จ์จติ ปุค์คโล เสริ.

อนภิช์ฌิตํ เสริตํ เปก์ขมาโนติ: เสริตํ เปก์ขมาโน โอโลกยมาโน นิช์ฌายมาโน อุปปริก์ขมาโนติ อนภิช์ฌิตํ เสริตํ เปก์ขมาโน. เอโก จเร ขั์ค์ควิสาณกั์ปฺโป. เตนาห โส ปั์จ์เจกสั์มพุท์โธ

> "อามั์นตนา โหติ สหายมั์ชเฌ
> วาเส ฐาเน คมเน จาริกาย
> อนภิช์ฌิตํ เสริตํ เปก์ขมาโน
> เอโก จเร ขั์ค์ควิสาณกั์ปฺโปติ.
> ขิฑ์ฑา รติ โหติ สหายมั์ชเฌ,

ปุตฺเตสุ จ วิปุลํ โหติ เปมํ,
ปิยวิปฺปโยคํ วิชิคุจฺฉมาโน
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

ขิฑฺฑาติ: เทฺว ขิฑฺฑา: กายิกา จ ขิฑฺฑา, วาจสิกา จ ขิฑฺฑา.

กตมา กายิกา ขิฑฺฑา ? หตฺถีหิปิ กีฬนฺติ, อสฺเสหิปิ กีฬนฺติ, รเถหิปิ กีฬนฺติ ธนูหิปิ กีฬนฺติ, อฏฺฐปเทหิปิ กีฬนฺติ, ทสปเทหิปิ กีฬนฺติ, อากาเสหิปิ กีฬนฺติ, ปริหารปเถหิปิ กีฬนฺติ, สนฺติกายปิ กีฬนฺติ, ขลิกายปิ กีฬนฺติ, ฆฏิกายปิ กีฬนฺติ, สลากหตฺเถนปิ กีฬนฺติ, อกฺเขนปิ กีฬนฺติ, ปงฺกจิเรนปิ กีฬนฺติ, วงฺกเกนปิ กีฬนฺติ, โมกฺขจิกายปิ กีฬนฺติ, จิงฺคุลเกนปิ กีฬนฺติ, ปตฺตาฬฺหเกนปิ กีฬนฺติ, รถเกนปิ กีฬนฺติ, ธนุเกนปิ กีฬนฺติ, อกฺขริกายปิ กีฬนฺติ, มเนสิกายปิ กีฬนฺติ, ยถาวชฺเชนปิ กีฬนฺติ; อยํ กายิกา ขิฑฺฑา.

กตมา วาจสิกา ขิฑฺฑา ? มุขเภริยํ มุขาลมฺพรํ มุขเฑณฺฑิมกํ มุขวลิมกํ มุขเภรุฬกํ มุขทฺทฑฺทริกํ นาฏกํ ลาสํ คีตํ ทวกมฺมํ; อยํ วาจสิกา ขิฑฺฑา. รตีติ: อนุกฺกณฺฐิตาวจนเมตํ รตีติ. สหายมชฺเฌติ: สหายา วุจฺจนฺติ เยหิ สห คมนํ ผาสุ, อาคมนํ ผาสุ, คมนาคมนํ ผาสุ, ฐานํ ผาสุ, นิสชฺชนํ ผาสุ, สยนํ ผาสุ, อาลปนํ ผาสุ, สลฺลปนํ ผาสุ, อุลฺลปนํ ผาสุ, สมุลฺลปนํ ผาสุ. ขิฑฺฑา รตี โหติ สหายมชฺเฌติ: ขิฑฺฑา จ รติ จ สหายมชฺเฌ โหตีติ ขิฑฺฑา รตี โหติ สหายมชฺเฌ.

ปุตฺเตสุ จ วิปุลํ โหติ เปมนฺติ ปุตฺตาติ: จตฺตาโร ปุตฺตา: อตฺรโช ปุตฺโต, เขตฺรโช ปุตฺโต, ทินฺนโก ปุตฺโต, อนฺเตวาสิโก ปุตฺโต. ปุตฺเตสุ จ วิปุลํ โหติ เปมนฺติ: ปุตฺเตสุ จ อธิมตฺตํ โหติ เปมนฺติ ปุตฺเตสุ จ วิปุลํ โหติ เปมํ.

ปิยวิปฺปโยคํ วิชิคุจฺฉมาโนติ: เทฺว ปิยา: สตฺตา วา ปิยา, สํขารา วา ปิยา. กตเม สตฺตา ปิยา? อิธ ยสฺส เต โหนฺติ อตฺถกามา หิตกามา ผาสุกามา โยคกฺเขมกามา มาตา วา ปิตา วา ภาตา วา ภคินี วา ปุตฺโต วา ธีตา วา มิตฺโต วา อมจฺโจ วา ญาติ วา สาโลหิตา วา; อิเม สตฺตา ปิยา.

กตเม สํขารา ปิยา? มนาปิกา รูปา, มนาปิกา สทฺทา, มนาปิกา คนฺธา, มนาปิกา รสา, มนาปิกา โผฏฺฐพฺพา; อิเม สํขารา ปิยา. ปิยวิปฺปโยคํ วิชิคุจฺฉมาโนติ ปิยวิปฺปโยคํ วิชิคุจฺฉมาโน อฏฺฏิยมาโน หรายมาโนติ ปิยวิปฺปโยคํ วิชิคุจฺฉมาโน. เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป. เตนาห โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ

"ขิฑฺฑา รตี โหติ สหายมชฺเฌ,
ปุตฺเตสุ จ วิปุลํ โหติ เปมํ,
ปิยวิปฺปโยคํ วิชิคุจฺฉมาโน
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ.
จาตุทฺทิโส อปฺปฏิโฆ จ โหติ,
สนฺตุสฺสมาโน อิตรีตเรน,
ปริสฺสยานํ สหิตา อฉมฺภี
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

จาตุทฺทิโส อปฺปฏิโฆ จ โหตีติ: จาตุทฺทิโสติ: โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ. อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ, เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรติ. กรุณาสหคเตน เจตสา. มุทิตาสหคเตน เจตสา. อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา

จตุตฺถํ. อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ, อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรติ. จาตุทฺทิโส อปฺปฏิโฆ จ โหตีติ: เมตฺตาย ภาวิตตฺตา เย ปุรตฺถิมาย อนุทิสาย สตฺตา, เต อปฺปฏิกูลา โหนฺติ. เย ปจฺฉิมาย อนุทิสาย สตฺตา, เต อปฺปฏิกูลา โหนฺติ. เย ทกฺขิณาย อนุทิสาย สตฺตา, เต อปฺปฏิกูลา โหนฺติ. เย อุตฺตราย อนุทิสาย สตฺตา, เต อปฺปฏิกูลา โหนฺติ. เย เหฏฺฐิมาย ทิสาย สตฺตา, เต อปฺปฏิกูลา โหนฺติ. เย อุปริมาย ทิสาย สตฺตา, เต อปฺปฏิกูลา โหนฺติ. เย ทิสาสุ วิทิสาสุ สตฺตา, เต อปฺปฏิกูลา โหนฺติ. กรุณาย ภาวิตตฺตา. มุทิตาย ภาวิตตฺตา. อุเปกฺขาย ภาวิตตฺตา เย ปุรตฺถิมาย ทิสาย สตฺตา, เต อปฺปฏิกูลา โหนฺติ. ฯเปฯ เย ทิสาสุ วิทิสาสุ สตฺตา, เต อปฺปฏิกูลา โหนฺตีติ จาตุทฺทิโส อปฺปฏิโฆ จ โหติ.

สนฺตุสฺสมาโน อิตรีตเรนาติ: โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ สนฺตุฏฺโฐ โหติ อิตรีตเรน จีวเรน, อิตรีตรจีวรสนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาที, น จ จีวรเหตุ อเนสนํ อปฺปฏิรูปํ อาปชฺชติ, อลทฺธา จ จีวรํ น ปริตสฺสติ, ลทฺธา จ จีวรํ อคธิโต อมุจฺฉิโต อนชฺโฌปนฺโน อาทีนวทสฺสาวี นิสฺสรณปญฺโญ ปริภุญฺชติ, ตาย จ ปน อิตรีตรจีวรสนฺตุฏฺฐิยา เนวตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. โย หิ ตตฺถ ทกฺโข อนลโส สมฺปชาโน ปติสฺสโต; อยํ วุจฺจติ ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ โปราเณ อคฺคญฺเญ อริยวํเส ฐิโต. สนฺตุฏฺโฐ โหติ อิตรีตเรน ปิณฺฑปาเตน, อิตรีตรปิณฺฑปาตสนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาที, น จ ปิณฺฑปาตเหตุ อเนสนํ อปฺปฏิรูปํ อาปชฺชติ, อลทฺธา จ ปิณฺฑปาตํ น ปริตสฺสติ, ลทฺธา จ ปิณฺฑปาตํ อคธิโต อมุจฺฉิโต อนชฺโฌปนฺโน อาทีนวทสฺสาวี นิสฺสรณปญฺโญ ภุญฺชติ, ตาย จ ปน อิตรีตรปิณฺฑปาตสนฺตุฏฺฐิยา เนวตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ.

โย หิ ตัต์ถ ทัก์โข อนลโส สัม์ปชาโน ปติส์สโต; อยํ วุจ์จติ ปัจ์เจกสัม์พุท์โธ โปราเณ อัค์คัญ์เญ อริยวํเส ฐิโต. สัน์ตุฏ์โฐ โหติ อิตรีตเรน เสนาสเนน, อิตรีตรเสนาสนสัน์ตุฏ์ฐิยา จ วัณ์ณวาที, น จ เสนาสนเหตุ อเนสนํ อัป์ปฏิรูปํ อาปัช์ชติ, อลัท์ธา จ เสนาสนํ น ปริตัส์สติ, ลัท์ธา จ เสนาสนํ อค์คธิโต อมุจ์ฉิโต อนัช์โฌปัน์โน อาทีนวทัส์สาวี นิส์สรณปัญ์โญ ปริภุญ์ชติ; ตาย จ ปน อิตรีตรเสนาสน-สัน์ตุฏ์ฐิยา เนวัต์ตานุก์กํเสติ, น ปรํ วัม์เภติ. โย หิ ตัต์ถ ทัก์โข อนลโส สัม์ปชาโน ปติส์สโต; อยํ วุจ์จติ ปัจ์เจกสัม์พุท์โธ โปราเณ อัค์คัญ์เญ อริยวํเส ฐิโต. สัน์ตุฏ์โฐ โหติ อิตรีตเรน คิลานปัจ์จยเภสัช์ชปริก์ขาเรน, อิตรีตรคิลานปัจ์จยเภสัช์ชปริก์ขารสัน์ตุฏ์ฐิยา จ วัณ์ณวาที, น จ คิลานปัจ์จยเภสัช์ชปริก์ขารเหตุ อเนสนํ อัป์ปฏิรูปํ อาปัช์ชติ, อลัท์ธา จ คิลานปัจ์จยเภสัช์ชปริก์ขารํ น ปริตัส์สติ, ลัท์ธา จ คิลานปัจ์จยเภสัช์ชปริก์ขารํ อค์คธิโต อมุจ์ฉิโต อนัช์โฌปัน์โน อาทีนวทัส์สาวี นิส์สรณปัญ์โญ ปริภุญ์ชติ; ตาย จ ปน อิตรีตรคิลานปัจ์จยเภสัช์ชปริก์ขารสัน์ตุฏ์ฐิยา เนวัต์ตานุก์กํเสติ, น ปรํ วัม์เภติ. โย หิ ตัต์ถ ทัก์โข อนลโส สัม์ปชาโน ปติส์สโต; อยํ วุจ์จติ ปัจ์เจกสัม์พุท์โธ โปราเณ อัค์คัญ์เญ อริยวํเส ฐิโตติ สัน์ตุส์สมาโน อิตรีตเรน.

ปริส์สยานํ สหิตา อฉัม์ภีติ ปริส์สยาติ: เท๎ว ปริส์สยา: ปากฏ-ปริส์สยา จ, ปฏิจ์ฉัน์นปริส์สยา จ.

กตเม ปากฏปริส์สยา ? สีหา, พ๎ยัค์ฆา, ทีปี, อัจ์ฉตรัจ์ฉา, โกกา, โคมหิสา, หัต์ถี, อหิ, วิจ์ฉิกา, สตปที, โจรา วา อัส์สุ มาณวา กตกัม์มา วา, อกตกัม์มา วา, จัก์ขุโรโค, โสตโรโค, ฆานโรโค, ชิว๎หาโรโค, กายโรโค, กัณ์ณโรโค, มุขโรโค, ทัน์ตโรโค, กาโส, สาโส, ปีนาโส,

ฑโห, ชโร, กุจฺฉิโรโค, มุจฺฉา, ปกฺขนฺทิกา, สูลา, วิสูจิกา, กุฏฺฐํ, คณฺโฑ กิลาโส, โสโส, อปมาโร, ททฺทุ, กณฺฑุ, กจฺฉุ, รขสา, วิตจฺฉิกา, โลหิตํ, ปิตฺตํ, มธุเมโห, อํสา, ปิฬกา, ภคนฺทลา, ปิตฺตสมุฏฺฐานา อาพาธา, เสมฺหสมุฏฺฐานา อาพาธา, วาตสมุฏฺฐานา อาพาธา, สนฺนิปาติกา อาพาธา, อุตุปริณามชา อาพาธา, วิสมปริหารชา อาพาธา, โอปกฺกมิกา อาพาธา, กมฺมวิปากชา อาพาธา, สีตํ, อุณฺหํ, ชิฆจฺฉา, ปิปาสา, อุจฺจาโร, ปสฺสาโว, ฑํสมกสวาตาตปสิรึสปสมฺผสฺสา อิติ วา; อิเม วุจฺจนฺติ ปากฏปริสฺสยา.

กตเม ปฏิจฺฉนฺนปริสฺสยา ? กายทุจฺจริตํ, วจีทุจฺจริตํ, มโนทุจฺจริตํ, กามฉนฺทนีวรณํ, พฺยาปาทนีวรณํ, ถีนมิทฺธนีวรณํ, อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจนีวรณํ, วิจิกิจฺฉานีวรณํ, ราโค, โทโส, โมโห, โกโธ, อุปนาโห, มกฺโข, ปฬาโส, อิสฺสา, มจฺฉริยํ, มายา, สาเฐยฺยํ, ถมฺโภ, สารมฺโภ, มาโน, อติมาโน, มโท, ปมาโท, สพฺเพ กิเลสา, สพฺเพ ทุจฺจริตา, สพฺเพ ปริฬาหา, สพฺเพ สนฺตาปา, สพฺพากุสลาภิสงฺขารา; อิเม วุจฺจนฺติ ปฏิจฺฉนฺนปริสฺสยา. ปริสฺสยาติ: เกนฏฺเฐน ปริสฺสยา ? ปริสหนฺตีติ ปริสฺสยา. ปริหานาย สํวตฺตนฺตีติ ปริสฺสยา. ตตฺราสยาติ ปริสฺสยา.

กถํ ปริสหนฺตีติ ปริสฺสยา ? เต ปริสฺสยา ตํ ปุคฺคลํ สหนฺติ ปริสหนฺติ อภิภวนฺติ อชฺโฌตฺถรนฺติ ปริยาทิยนฺติ มทฺทนฺติ; เอวํ ปริสหนฺตีติ ปริสฺสยา.

กถํ ปริหานาย สํวตฺตนฺตีติ ปริสฺสยา ? เต ปริสฺสยา กุสลานํ ธมฺมานํ อนฺตรายาย ปริหานาย สํวตฺตนฺติ. กตเมสํ กุสลานํ ธมฺมานํ ? สมฺมาปฏิปทาย อนุโลมปฏิปทาย อปจฺจนีกปฏิปทาย อนฺวตฺถปฏิปทาย ธมฺมานุธมฺมปฏิปทาย สีเลสุ ปริปูริการิตาย อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวารตาย โภชเน มตฺตญฺญุตาย ชาคริยานุโยคสฺส สติสมฺปชญฺญสฺส จตุนฺนํ

สติปัฏฺฐานานํ ภาวนานุโยคสฺส จตุนฺนํ สมฺมปฺปธานานํ จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ ปญฺจนฺนํ พลานํ สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺคานํ อริยสฺส อฏฺฐงฺคิกสฺส มคฺคสฺส ภาวนานุโยคสฺส อิเมสํ กุสลานํ ธมฺมานํ อนฺตรายาย ปริหานาย สํวตฺตนฺติ; เอวํ ปริหานาย สํวตฺตนฺตีติ ปริสฺสยา.

กถํ ตตฺราสยาติ ปริสฺสยา ? ตตฺเถเต ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อุปฺปชฺชนฺติ อตฺตภาวสนฺนิสฺสยา. ยถา พิเล พิลาสยา ปาณา สยนฺติ, อุทเก อุทกาสยา ปาณา สยนฺติ, วเน วนาสยา ปาณา สยนฺติ, รุกฺเข รุกฺขาสยา ปาณา สยนฺติ; เอวเมวํ ตตฺเถเต ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อุปฺปชฺชนฺติ อตฺตภาวสนฺนิสฺสยา; เอวํ ตตฺราสยาติ ปริสฺสยา.

วุตฺตํ เหตํ ภควตา "สนฺเตวาสิโก ภิกฺขเว ภิกฺขุ สาจริยโก ทุกฺขํ น ผาสุ วิหรติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สนฺเตวาสิโก ทุกฺขํ น ผาสุ วิหรติ ? อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา อุปฺปชฺชนฺติ เย ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สรสงฺกปฺปา สญฺโญชนิยา, ตฺยสฺส อนฺโต วสนฺติ อนฺวาสฺสวนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมาติ, ตสฺมา อนฺเตวาสิโกติ วุจฺจติ; เต นํ สมุทาจรนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมาติ, ตสฺมา สาจริโยติ วุจฺจติ. ปุนจปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน โสเตน สทฺทํ สุตฺวา. ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา. ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา. กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา. มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย อุปฺปชฺชนฺติ เย ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สรสงฺกปฺปา สํโยชนิยา, ตฺยสฺส อนฺโต วสนฺติ อนฺวาสฺสวนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมาติ, ตสฺมา อนฺเตวาสิโกติ วุจฺจติ; เต นํ สมุทาจรนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมาติ, ตสฺมา สาจริโยติ วุจฺจติ: เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สนฺเตวาสิโก สาจริโย ทุกฺขํ น ผาสุ วิหรตีติ เอวมฺปิ ตตฺราสยาติ ปริสฺสยา.

วุตฺตํ เหตํ ภควตา "ตโยเม ภิกฺขเว อนฺตรา มลา อนฺตรา สปตฺตา

อั์นตรา วธกา อั์นตรา ปั์จั์จั์ตถิกา. กตเม ตโย ? โลโภ ภิก์ขเว อั์นตรา มลํ อั์นตรา อมิ์ตโต อั์นตรา สปั์ตโต อั์นตรา วธโก อั์นตรา ปั์จั์จั์ตถิโก. โทโส ภิก์ขเว. ฯเปฯ โมโห ภิก์ขเว อั์นตรา มลํ อั์นตรา อมิ์ตโต อั์นตรา สปั์ตโต อั์นตรา วธโก อั์นตรา ปั์จั์จั์ตถิโก; อิเม โข ภิก์ขเว ตโย อั์นตรา มลา อั์นตรา อมิ์ตตา อั์นตรา สปั์ตตา อั์นตรา วธกา อั์นตรา ปั์จั์จั์ตถิกา.

อนั์ตถชนโน โลโภ โลโภ จิต์ตั์ปโกปโน,
ภยมั์นตรโต ชาตํ ตํ ชโน นาวพุช์ฌติ,
ลุท์โธ อั์ตถํ น ชานาติ ลุท์โธ ธั์มํ น ปั์สติ,
อั์นธตมํ ตทา โหติ, ยํ โลโภ สหเต นรํ.
อนั์ตถชนโน โทโส โทโส จิต์ตั์ปโกปโน,
ภยมั์นตรโต ชาตํ ตํ ชโน นาวพุช์ฌติ,
ทุฏ์โฐ อั์ตถํ น ชานาติ, ทุฏ์โฐ ธั์มํ น ปั์สติ,
อั์นธตมํ ตทา โหติ, ยํ โทโส สหเต นรํ.
อนั์ตถชนโน โมโห โมโห จิต์ตั์ปโกปโน,
ภยมั์นตรโต ชาตํ ตํ ชโน นาวพุช์ฌติ,
มูโฬ์ห อั์ตถํ น ชานาติ มูโฬ์ห ธั์มํ น ปั์สติ,
อั์นธตมํ ตถา โหติ, ยํ โมโห สหเต นรั์ติ.

เอวั์มปิ ตั์ตราสยาติ ปริส์สยา. วุต์ตํ เหตํ ภควตา "ตโย โข มหาราช ปริส์สยธั์มา อั์ช์ฌั์ตตํ อุปั์ป์ชมานา อุปั์ป์ชั์นติ อหิตาย ทุก์ขาย อผาสุวิหาราย. กตเม ตโย ? โลโภ โข มหาราช ปริส์สยธั์โม อั์ช์ฌั์ตตํ อุปั์ป์ชมาโน อุปั์ป์ชติ อหิตาย ทุก์ขาย อผาสุ-วิหาราย. โทโส โข มหาราช. ฯเปฯ โมโห โข มหาราช ปริส์สยธั์โม อั์ช์ฌั์ตตํ อุปั์ป์ชมาโน อุปั์ป์ชติ อหิตาย ทุก์ขาย อผาสุวิหาราย.

อิเม โข มหาราช ตโย ปริสฺสยธมฺมา อชฺฌตฺตํ อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชนฺติ อหิตาย ทุกฺขาย อผาสุวิหาราย.

โลโภ โทโส จ โมโห จ ปุริสํ ปาปเจตสํ
หึสนฺติ อตฺตสมฺภูตา ตจสารํว สมฺผลนฺติ.

เอวมฺปิ ตตฺราสยาติ ปริสฺสยา. วุตฺตํ เหตํ ภควตา

ราโค โทโส จ โมโห จ อิโตนิทานา
อรตี รตี โลมหํโส อิโตชา
อิโต สมุฏฺฐาย มโน วิตกฺกา
กุมารกา ธํกมิโวสฺสชฺชนฺตีติ.

เอวมฺปิ ตตฺราสยาติ ปริสฺสยา. ปริสฺสยานํ สหิตาติ: ปริสฺสเย สหิตา อสหิตา อชฺโฌตฺถริตา ปีฬวา ฆาตวาติ ปริสฺสยานํ สหิตา. อฉมฺภีติ: โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ อภีรุ อฉมฺภี อนุตฺราสี อปลายี ปหีนภยเภรโว วิคตโลมหํโส วิหรตีติ ปริสฺสยานํ สหิตา อฉมฺภี. เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป. เตนาห โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ

"จาตุทฺทิโส อปฺปฏิโฆ จ โหติ
สนฺตุสฺสมาโน อิตรีตเรน
ปริสฺสยานํ สหิตา อฉมฺภี
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ.
ทุสฺสงฺคหา ปพฺพชิตาปิ เอเก,
อโถ คหฏฺฐา ฆรมาวสนฺตา,
อปฺโปสฺสุกฺโก ปรปุตฺเตสุ หุตฺวา
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

ทุสฺสงฺคหา ปพฺพชิตาปิ เอเกติ: อิเธกจฺเจ ปพฺพชิตาปิ นิสฺสเยปิ ทิยฺยมาเน, อุทฺเทเสปิ ทิยฺยมาเน, ปริปุจฺฉายปิ ทิยฺยมานาย, จีวเรปิ ทิยฺยมาเน,

ปุตฺเตปิ ทิยฺยมาเน, โลหถาลเกปิ ทิยฺยมาเน, ธมฺมกรเกปิ ทิยฺยมาเน, ปริสาวเนปิ ทิยฺยมาเน, กุญฺจิกายปิ ทิยฺยมานาย, อุปาหเนปิ ทิยฺยมาเน, กายพนฺธเนปิ ทิยฺยมาเน, น สุณนฺติ, น โสตํ โอทหนฺติ, น อญฺญาจิตฺตํ อุปฏฺฐเปนฺติ, อนสฺสวา อวจนกรา ปฏิโลมวุตฺติโน อญฺเญนว มุขํ กโรนฺตีติ ทุสฺสงฺคหา ปพฺพชิตาปิ เอเก.

อโถ คหฏฺฐา ฆรมาวสนฺตาติ: อิเธกจฺเจ คหฏฺฐาปิ หตฺถิมฺหิปิ ทิยฺยมาเน, รเถปิ. เขตฺเตปิ. วตฺถุมฺหิปิ. หิรญฺเญปิ. สุวณฺเณปิ ทิยฺยมาเน, คาเมปิ. นคเรปิ. ชนปเทปิ ทิยฺยมาเน, น สุณนฺติ, น โสตํ โอทหนฺติ, น อญฺญาจิตฺตํ อุปฏฺฐเปนฺติ, อนสฺสวา อวจนกรา ปฏิโลมวุตฺติโน อญฺเญนว มุขํ กโรนฺตีติ อโถ คหฏฺฐา ฆรมาวสนฺตา. อปฺโปสฺสุกฺโก ปรปุตฺเตสุ หุตฺวาติ: อตฺตานํ ฐเปตฺวา สพฺเพ อิมสฺมึ อตฺเถ ปุตฺตา. อปฺโปสฺสุกฺโก ปรปุตฺเตสุ หุตฺวาติ: อปฺโปสฺสุกฺโก หุตฺวา อพฺยาวโฏ หุตฺวา อนเปกฺโข หุตฺวาติ อปฺโปสฺสุกฺโก ปรปุตฺเตสุ หุตฺวา. เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป. เตนาห โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ

"ทุสฺสงฺคหา ปพฺพชิตาปิ เอเก
อโถ คหฏฺฐา ฆรมาวสนฺตา
อปฺโปสฺสุกฺโก ปรปุตฺเตสุ หุตฺวา
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ.
โวโรปยิตฺวา คิหิพฺยญฺชนานิ
สญฺฉินฺนปตฺโต[๑] ยถา โกวิฬาโร
เฉตฺวาน วีโร คิหิพนฺธนานิ
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

โวโรปยิตฺวา คิหิพฺยญฺชนานีติ: คิหิพฺยญฺชนานิ วุจฺจนฺติ เกสา จ,

---

๑ ยุ. สํสีนปตฺโต.

มํสํ จ, มาลา จ, คนฺธํ จ, วิเลปนํ จ, อาภรณํ จ, ปิลนฺธนํ จ, วตฺถญฺจ, ปารุปนญฺจ, เวฐนญฺจ, อุจฺฉาทนญฺจ, ปริมทฺทนญฺจ, นหาปนํ เสมฺภาหนํ, อาทาสํ, อญฺชนํ, มาลาวิเลปนํ, มุขจุณฺณกํ, มุขเลปํ, หตฺถพทฺธนํ, สิขาพนฺธํ, ทณฺฑํ, นาฬิกํ, ขคฺคํ, ฉตฺตํ, อุปาหนา, อุณฺหีสํ, มณิ, วาลวิชนี โอทาตานิ วตฺถานิ ทีฆรสฺสานิ อิติ วา. โวโรปยิตฺวา คิหิพฺยญฺชนานีติ โวโรเปตฺวา นิกฺขิปิตฺวา ปฏิสมฺภยิตฺวาติ โวโรปยิตฺวา คิหิพฺยญฺชนานิ.

สญฺฉินฺนปตฺโต ยถา โกวิฬาโรติ: ยถา โกวิฬารสฺส ปตฺตานิ สีนานิ ฉินฺนานิ ปติตานิ; เอวเมว ตสฺส ปจฺเจกสมฺพุทฺธสฺส คิหิพฺยญฺชนานิ ฉินฺนานิ ปติตานีติ สญฺฉินฺนปตฺโต ยถา โกวิฬาโร. เฉตฺวาน วีโร คิหิพนฺธนานีติ: วีริยวาติ วีโร. ปหูติ: วีโร. วิสวีติ วีโร. อลมตฺโตติ วีโร. สูโรติ วีโร. วิกฺกนฺโต. อภีรุ. อฉมฺภี. อนุตฺราสี. อปลายี ปหีนภยเภรโว. วิคตโลมหํโสติ วีโร.

อารโต อิธ สพฺพปาปเกหิ
นิรยทุกฺขมติจฺจ วีริยวา โส
โส วีริยวา ปธานวา
ธีโร ตาทิ วุจฺจเต ตถตฺตา.

คิหิพนฺธนานิ วุจฺจนฺติ ปุตฺตา จ ทาสิทาสา จ อเชฬกา จ กุกฺกุฏสูกรา จ หตฺถิควาสฺสวฬวา จ เขตฺตญฺจ วตฺถุ จ หิรญฺญญฺจ สุวณฺณญฺจ คามนิคมราชธานิโย จ รฏฺฐญฺจ ชนปโท จ โกโส จ โกฏฺฐาคารญฺจ ยงฺกิญฺจิ รชนิยวตฺถุ. เฉตฺวาน วีโร คิหิพนฺธนานีติ: โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ วีโร คิหิพนฺธนานิ ฉินฺทิตฺวา สมุจฺฉินฺทิตฺวา ชหิตฺวา วิโนเทตฺวา พฺยนฺตีกริตฺวา อนภาวํ คเมตฺวาติ เฉตฺวาน วีโร คิหิพนฺธนานิ. เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป. เตนาห โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ

โวโรปยิตฺวา คิหิพฺยญฺชนานิ
สญฺฉินฺนปตฺโต ยถา โกวิฬาโร
เฉตฺวาน วีโร คิหิพนฺธนานิ
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

สเจ ลเภถ นิปกํ สหายํ
สทฺธึจรํ สาธุวิหาริธีรํ,
อภิภุยฺย สพฺพานิ ปริสฺสยานิ
จเรยฺย เตนตฺตมโน สติมา.

สเจ ลเภถ นิปกํ สหายนฺติ: สเจ นิปกํ ปณฺฑิตํ ปญฺญวนฺตํ พุทฺธิมนฺตํ ญาณึ วิภาวึ เมธาวึ สหายํ ลเภยฺย ปฏิลเภยฺย อธิคจฺเฉยฺย วินฺเทยฺยาติ สเจ ลเภถ นิปกํ สหายํ. สทฺธึจรํ สาธุวิหาริธีรนฺติ: สทฺธึจรนฺติ: เอกโต จรํ. สาธุวิหารินฺติ: ปฐเมนปิ ฌาเนน สาธุวิหารึ, ทุติเยนปิ ฌาเนน. ตติเยนปิ ฌาเนน. จตุตฺเถนปิ ฌาเนน สาธุวิหารึ, เมตฺตายปิ เจโตวิมุตฺติยา สาธุวิหารึ, กรุณายปิ. มุทิตายปิ. อุเปกฺขายปิ เจโตวิมุตฺติยา สาธุวิหารึ, อากาสานญฺจายตนสมาปตฺติยาปิ สาธุวิหารึ, วิญฺญาณญฺจายตนสมาปตฺติยาปิ. อากิญฺจญฺญายตนสมาปตฺติยาปิ. เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมาปตฺติยาปิ สาธุวิหารึ, นิโรธสมาปตฺติยาปิ สาธุวิหารึ, ผลสมาปตฺติยาปิ สาธุวิหารึ. ธีรนฺติ: ธีรํ ปณฺฑิตํ ปญฺญวนฺตํ พุทฺธิมนฺตํ ญาณึ วิภาวึ เมธาวินฺติ สทฺธึจรํ สาธุวิหาริธีรํ.

อภิภุยฺย สพฺพานิ ปริสฺสยานีติ ปริสฺสยาติ: เทฺว ปริสฺสยา: ปากฏปริสฺสยา จ, ปฏิจฺฉนฺนปริสฺสยา จ. ฯเปฯ อิเม วุจฺจนฺติ ปากฏปริสฺสยา. ฯเปฯ อิเม วุจฺจนฺติ ปฏิจฺฉนฺนปริสฺสยา. อภิภุยฺย สพฺพานิ ปริสฺสยานีติ: สพฺพานิ ปริสฺสยานิ อภิภุยฺย อภิภวิตฺวา อชฺโฌตฺถริตฺวา ปริยาทิยิตฺวาติ อภิภุยฺย สพฺพานิ ปริสฺสยานิ.

จเรยฺย เตนตฺตมโน สติมาติ: โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ เตน นิปเกน ปณฺฑิเตน ปญฺญวนฺเตน พุทฺธิมนฺเตน ญาณินา วิภาวินา เมธาวินา สหาเยน สทฺธึ อตฺตมโน ตุฏฺฐมโน หฏฺฐมโน ปหฏฺฐมโน อุทคฺคมโน ปมุทิตมโน จเรยฺย วิจเรยฺย อิริเยยฺย วตฺเตยฺย ปาเลยฺย ยเปยฺย ยาเปยฺยาติ จเรยฺย เตนตฺตมโน. สติมาติ: โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ สติมา โหติ ปรเมน สติเนปกฺเกน สมนฺนาคโต จิรกตมฺปิ จิรภาสิตมฺปิ สริตา อนุสฺสริตาติ จเรยฺย เตนตฺตมโน สติมา. เตนาห โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ

"สเจ ลเภถ นิปกํ สหายํ
สทฺธึจรํ สาธุวิหาริธีรํ,
อภิภุยฺย สพฺพานิ ปริสฺสยานิ
จเรยฺย เตนตฺตมโน สติมาติ.
โน เจ ลเภถ นิปกํ สหายํ
สทฺธึจรํ สาธุวิหาริธีรํ,
ราชาว รฏฺฐํ วิชิตํ ปหาย
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

โน เจ ลเภถ นิปกํ สหายนฺติ: โน เจ นิปกํ ปณฺฑิตํ ปญฺญวนฺตํ พุทฺธิมนฺตํ ญาณึ วิภาวึ เมธาวึ สหายํ ลเภยฺย ปฏิลเภยฺย อธิคจฺเฉยฺย วินฺเทยฺยาติ โน เจ ลเภถ นิปกํ สหายํ. สทฺธึจรํ สาธุวิหาริธีรนฺติ: สทฺธึจรนฺติ: เอกโต จรํ. สาธุวิหารินฺติ: ปฐเมนปิ ฌาเนน สาธุวิหารึ. ฯเปฯ นิโรธสมาปตฺติยาปิ สาธุวิหารึ, ผลสมาปตฺติยาปิ สาธุวิหารึ. ธีรนฺติ: ธีรํ ปณฺฑิตํ ปญฺญวนฺตํ พุทฺธิมนฺตํ ญาณึ วิภาวึ เมธาวินฺติ สทฺธึจรํ สาธุวิหาริธีรํ.

ราชาว รฏฺฐํ วิชิตํ ปหายาติ: ราชา ขตฺติโย มุทฺธาภิสิตฺโต

วิชิตสงฺคาโม นิหตปจฺจามิตฺโต ลทฺธาธิปฺปาโย ปริปุณฺณาโกฏฺฐาคาโร รฏฺฐญฺจ ชนปทญฺจ โกฏฺฐาคารญฺจ ปหุตหิรญฺญสุวณฺณํ นครญฺจ ปริจฺจชิตฺวา เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตฺวา อกิญฺจนภาวํ อุปคนฺตฺวา เอโก จรติ วิจรติ อิริยติ วตฺเตติ ปาเลติ ยเปติ ยาเปติ; เอวํ ปจฺเจกสมฺพุทฺโธปิ สพฺพํ ฆราวาสปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา ปุตฺตทารปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา ญาติปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา มิตฺตามจฺจปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตฺวา อกิญฺจนภาวํ อุปคนฺตฺวา เอโก จรติ วิจรติ อิริยติ วตฺเตติ ปาเลติ ยเปติ ยาเปตีติ ราชาว รฏฺฐํ วิชิตํ ปหาย. เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป. เตนาห โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ

"โน เจ ลเภถ นิปกํ สหายํ
สทฺธึจรํ สาธุวิหาริธีรํ,
ราชาว รฏฺฐํ วิชิตํ ปหาย
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ.
อทฺธา ปสํสาม สหายสมฺปทํ
เสฏฺฐา สมา เสวิตพฺพา สหายา
เอเต อลทฺธา อนวชฺชโภชี
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

อทฺธา ปสํสาม สหายสมฺปทนฺติ: อทฺธาติ: เอกํสวจนํ นิสฺสํสยวจนํ นิกฺกงฺขวจนํ อเทฺวชฺฌวจนํ อเทฺวฬฺหกวจนํ นิโยควจนํ อปณฺณกวจนํ อวตฺถานวจนเมตํ อทฺธาติ. สหายสมฺปทนฺติ: สหายสมฺปทา วุจฺจติ โยโส สหาโย อเสกฺเขน สีลกฺขนฺเธน สมนฺนาคโต โหติ อเสกฺเขน สมาธิกฺขนฺเธน. อเสกฺเขน ปญฺญากฺขนฺเธน. อเสกฺเขน

วิมุตฺติกฺขนฺเธน. อเสกฺเขน วิมุตฺติญาณทสฺสนกฺขนฺเธน สมนฺนาคโต โหติ. อทฺธา ปสฺสาม สหายสมฺปทนฺติ: สหายสมฺปทํ ปสฺสาม โถเมม กิตฺเตม วณฺเณมาติ อทฺธา ปสฺสาม สหายสมฺปทํ.

เสฏฺฐา สมา เสวิตพฺพา สหายาติ: เสฏฺฐา โหนฺติ สหายา สีเลน สมาธินา ปญฺญาย วิมุตฺติยา วิมุตฺติญาณทสฺสเนน, สมา โหนฺติ สหายา สีเลน สมาธินา ปญฺญาย วิมุตฺติยา วิมุตฺติญาณทสฺสเนน; เสฏฺฐา วา สหายา สมา วา สหายา เสวิตพฺพา ภชิตพฺพา ปยิรุปาสิตพฺพา ปริปุจฺฉิตพฺพา ปริปญฺหิตพฺพาติ เสฏฺฐา สมา เสวิตพฺพา สหายา.

เอเต อลทฺธา อนวชฺชโภชีติ: อตฺถิ ปุคฺคโล สาวชฺชโภชี. อตฺถิ ปุคฺคโล อนวชฺชโภชี.

กตโม จ ปุคฺคโล สาวชฺชโภชี? อิเธกจฺโจ ปุคฺคโล กุหนาย ลปนาย เนมิตฺตกตาย นิปฺเปสิกตาย ลาเภน ลาภํ นิชิคีสนตาย ทารุทาเนน เวฬุทาเนน ปตฺตทาเนน ปุปฺผทาเนน สินานทาเนน จุณฺณทาเนน มตฺติกทาเนน ทนฺตกฏฺฐทาเนน มุโขทกทาเนน ปาตุกมฺยตาย มุคฺคสูปตาย ปาริภฏฺยตาย ปรปิฏฺฐิมํสิกตาย วตฺถุวิชฺชาย ติรจฺฉานวิชฺชาย องฺควิชฺชาย นกฺขตฺตวิชฺชาย ทูตคมเนน ปหินคมเนน ชงฺฆเปสนิเยน เวชฺชกมฺเมน ทูตกมฺเมน ปิณฺฑปฏิปิณฺฑเกน ทานานุปฺปทาเนน อธมฺเมน วิสเมน ลทฺธา ลภิตฺวา ปฏิลภิตฺวา อธิคนฺตฺวา วินฺทิตฺวา ชีวิกํ กปฺเปติ; อยํ วุจฺจติ ปุคฺคโล สาวชฺชโภชี.

กตโม จ ปุคฺคโล อนวชฺชโภชี? อิเธกจฺโจ ปุคฺคโล น กุหนาย น ลปนาย น เนมิตฺตกตาย น นิปฺเปสิกตาย น ลาเภน ลาภํ นิชิคีสนตาย น ทารุทาเนน น เวฬุทาเนน น ปตฺตทาเนน น ปุปฺผทาเนน น สินานทาเนน น จุณฺณทาเนน น มตฺติกทาเนน น ทนฺตกฏฺฐทาเนน น

มุโขทกทาเนน น ปาตุกมฺยตาย น มุคฺคสูปตาย น ปาริภฏฺยตาย น ปรปิฏฺฐิมํสิกตาย น วตฺถุวิชฺชาย น ติรจฺฉานวิชฺชาย น องฺควิชฺชาย น นกฺขตฺตวิชฺชาย น ทูตคมเนน น ปหีนคมเนน น ชงฺฆเปสนิเยน น เวชฺชกมฺเมน น ทูตกมฺเมน น ปิณฺฑปฏิปิณฺฑเกน น ทานานุปฺปทาเนน ธมฺเมน สเมน ลทฺธา ลภิตฺวา ปฏิลภิตฺวา อธิคนฺตฺวา วินฺทิตฺวา ชีวิกํ กปฺเปติ; อยํ วุจฺจติ ปุคฺคโล อนวชฺชโภชี. เอเต อลทฺธา อนวชฺชโภชีติ: เอเต อลทฺธา อลภิตฺวา อปฏิลภิตฺวา น อธิคนฺตฺวา อวินฺทิตฺวาติ เอเต อลทฺธา อนวชฺชโภชี. เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป. เตนาห โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ

"อทฺธา ปสํสาม สหายสมฺปทํ,
เสฏฺฐา สมา เสวิตพฺพา สหายา,
เอเต อลทฺธา อนวชฺชโภชี
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ.
ทิสฺวา สุวณฺณสฺส ปภสฺสรานิ
กมฺมารปุตฺเตน สุนิฏฺฐิตานิ
สํฆฏฺฏยนฺตานิ ทุเว ภุชสฺมึ
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

ทิสฺวา สุวณฺณสฺส ปภสฺสรานีติ: ทิสฺวา ปสฺสิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา. สุวณฺณสฺสาติ: ชาตรูปสฺส. ปภสฺสรานีติ: ปริสุทฺธานิ ปริโยทาตานีติ ทิสฺวา สุวณฺณสฺส ปภสฺสรานิ. กมฺมารปุตฺเตน สุนิฏฺฐิตานีติ: กมฺมารปุตฺโต วุจฺจติ สุวณฺณกาโร. กมฺมารปุตฺเตน สุนิฏฺฐิตานีติ: กมฺมารปุตฺเตน สุนิฏฺฐิตานิ สุกตานิ สุปริกมฺมานีติ กมฺมารปุตฺเตน สุนิฏฺฐิตานิ. สํฆฏฺฏยนฺตานิ ทุเว ภุชสฺมินฺติ: ภุโช วุจฺจติ หตฺโถ. ยถา เอกสฺมึ หตฺเถ เทฺว ธุรานิ ฆฏฺเฏนฺติ; เอวเมว สตฺตา ตณฺหาวเสน

ฆเฏนฺติ ติรัจฉานโยนิยํ ฆเฏนฺติ, ปิตติวิสเย ฆเฏนฺติ, มนุสฺสโลเก ฆเฏนฺติ, เทวโลเก ฆเฏนฺติ, คติยา คตึ. อุปปตฺติยา ปฏิสนฺธึ. ภเวน ภวํ. สํสาเรน สํสารํ. วฏฺเฏน วฏฺฏํ ฆเฏนฺติ จรนฺติ วิหรนฺติ อิริยนฺติ วตฺเตนฺติ ปาเลนฺติ ยเปนฺติ ยาเปนฺตีติ สํฆฏฺฏยนฺตานิ ทุเว ภุชสฺมึ. เอโก จเร ขัคควิสาณกปฺโป. เตนาห โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ

"ทิสฺวา สุวณฺณสฺส ปภสฺสรานิ
กมฺมารปุตฺเตน สุนิฏฺฐิตานิ
สํฆฏฺฏยนฺตานิ ทุเว ภุชสฺมึ
เอโก จเร ขัคควิสาณกปฺโปติ.
เอวํ ทุติเยน สหา มมสฺส
วาจาภิลาโป อภิสชฺชนา วา
เอตํ ภยํ อายตึ เปกฺขมาโน
เอโก จเร ขัคควิสาณกปฺโป.

เอวํ ทุติเยน สหา มมสฺสาติ: ตณฺหาทุติเยน. ตณฺหาทุติโย วา โหติ, ปุคฺคลทุติโย วา. กถํ ตณฺหาทุติโย โหติ? ตณฺหาติ: รูปตณฺหา สทฺทตณฺหา คนฺธตณฺหา รสตณฺหา โผฏฺฐพฺพตณฺหา ธมฺมตณฺหา. ยสฺเสสา ตณฺหา อปฺปหีนา, โส วุจฺจติ ตณฺหาทุติโย.

ตณฺหาทุติโย ปุริโส ทีฆมทฺธาน สํสรํ
อิตฺถภาวญฺญถาภาวํ สํสารํ นาติวตฺตติ.

เอวํ ตณฺหาทุติโย โหติ. กถํ ปุคฺคลทุติโย โหติ? อิเธกจฺโจ น อตฺตเหตุ น การณเหตุ อุทฺธโต อวูปสนฺตจิตฺโต เอกสฺส วา ทุติโย โหติ, ทฺวินฺนํ วา ตติโย โหติ, ติณฺณํ วา จตุตฺโถ โหติ; ตตฺถ พหุํ สมฺผปฺปลาปํ ลปติ. เสยฺยถีทํ? ราชกถํ โจรกถํ มหามตฺตกถํ เสนากถํ ภยกถํ ยุทฺธกถํ อนฺนกถํ ปานกถํ วตฺถกถํ มาลากถํ ญาติกถํ ยานกถํ

คามกถํ นิคมกถํ นครกถํ ชนปทกถํ อิตฺถิกถํ ปุริสกถํ สูรกถํ วิสิขากถํ กุมฺภฏฺฐานกถํ โลกกฺขายิกํ สมุทฺทกฺขายิกํ อิติ ภวาภวกถํ อิติ วา กเถติ เอวํ ปุคฺคลทุติโย โหติ. เอวํ ทุติเยน สหา มมสฺส.

วาจาภิลาโป อภิสชฺชนา วาติ: วาจาภิลาโป วุจฺจติ พตฺตึส ติรจฺฉานกถา. เสยฺยถีทํ. ราชกถา โจรกถา. ฯเปฯ อิติ ภวาภวกถา อิติ วา. อภิสชฺชนาติ: เทฺว สชฺชนา: ตณฺหาสชฺชนา จ, ทิฏฺฐิสชฺชนา จ. ฯเปฯ อยํ ตณฺหาสชฺชนา. ฯเปฯ อยํ ทิฏฺฐิสชฺชนาติ วาจาภิลาโป อภิสชฺชนา วา.

เอตํ ภยํ อายตึ เปกฺขมาโนติ ภยนฺติ: ชาติภยํ ชราภยํ พฺยาธิภยํ มรณภยํ ราชภยํ โจรภยํ อคฺคิภยํ อุทกภยํ อตฺตานุวาทภยํ ปรานุวาทภยํ ทณฺฑภยํ ทุคฺคติภยํ อูมิภยํ กุมฺภิลภยํ อาวฏฺฏภยํ สุสุกาภยํ อาชีวกภยํ อสิโลกภยํ ปริสารชฺชภยํ ภยานกํ ฉมฺภิตตฺตํ โลมหํโส เจตโส อุพฺเพโค อุตฺราโส. เอตํ ภยํ อายตึ เปกฺขมาโนติ: เอตํ ภยํ อายตึ เปกฺขมาโน ทกฺขมาโน โอโลกยมาโน นิชฺฌายมาโน อุปปริกฺขมาโนติ เอตํ ภยํ อายตึ เปกฺขมาโน. เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป. เตนาห โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ

"เอวํ ทุติเยน สหา มมสฺส
วาจาภิลาโป อภิสชฺชนา วา
เอตํ ภยํ อายตึ เปกฺขมาโน
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ.
กามา หิ จิตฺรา มธุรา มโนรมา
วิรูปรูเปน มเถนฺติ จิตฺตํ
อาทีนวํ กามคุเณสุ ทิสฺวา
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

กามา หิ จิตฺรา มธุรา มโนรมาติ: กามาติ: อุทานโต เทฺว กามา: วตฺถุกามา

จ, กิเลสกามา จ. ฯเปฯ อิเม วุจฺจนฺติ วตฺถุกามา. ฯเปฯ อิเม วุจฺจนฺติ กิเลสกามา. จิตฺราติ: นานาวณฺณรูปา นานาวณฺณสทฺทา นานาวณฺณคนฺธา นานาวณฺณรสา นานาวณฺณโผฏฺฐพฺพา. มธุราติ: วุตฺตํ เหตํ ภควตา ปญฺจิเม ภิกฺขเว กามคุณา. กตเม ปญฺจ ? จกฺขุวิญฺเญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียา. โสตวิญฺเญยฺยา สทฺทา. ฆานวิญฺเญยฺยา คนฺธา. ชิวฺหาวิญฺเญยฺยา รสา. กายวิญฺเญยฺยา โผฏฺฐพฺพา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียา. อิเม โข ภิกฺขเว ปญฺจ กามคุณา. ยํ โข ภิกฺขเว อิเม ปญฺจ กามคุเณ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ; อิทํ วุจฺจติ กามสุขํ มิฬฺหสุขํ ปุถุชฺชนสุขํ อนริยสุขํ น เสวิตพฺพํ น ภาเวตพฺพํ น พหุลีกาตพฺพํ ภายิตพฺพํ เอตสฺส สุขสฺสาติ วทามิ. กามา หิ จิตฺรา มธุรา. มโนรมาติ: มโนติ: ยํ จิตฺตํ มโน มานสํ หทยํ ปณฺฑรํ มโน มนายตนํ มนินฺทฺริยํ วิญฺญาณํ วิญฺญาณกฺขนฺโธ ตชฺชา มโนวิญฺญาณธาตุ.

วิรูปรูเปน มเถนฺติ จิตฺตนฺติ นานาวณฺเณหิ รูเปหิ. ฯเปฯ นานาวณฺเณหิ โผฏฺฐพฺเพหิ จิตฺตํ มเถนฺติ ตาเสนฺติ หาเปนฺติ ปหาเปนฺตีติ วิรูปรูเปน มเถนฺติ จิตฺตํ. อาทีนวํ กามคุเณสุ ทิสฺวาติ: วุตฺตํ เหตํ ภควตา "โก จ ภิกฺขเว กามานํ อาทีนโว ? อิธ ภิกฺขเว กุลปุตฺโต เยน สิปฺปฏฺฐาเนน ชีวิกํ กปฺเปติ: ยทิ มุทฺทาย, ยทิ คณนาย, ยทิ สงฺขาย, ยทิ กสิยา, ยทิ วณิชฺชาย, ยทิ โครกฺเขน, ยทิ อิสฺสตฺเถน, ยทิ ราชโปริเสน, ยทิ สิปฺปายตเนน, สีตสฺส ปุรกฺขโต อุณฺหสฺส ปุรกฺขโต ฑํสมกสวาตาตปสิรึสปสมฺผสฺเสหิ ริสฺสมาโน ขุปฺปิปาสาย มิยฺยมาโน; อยํ ภิกฺขเว กามานํ อาทีนโว สนฺทิฏฺฐิโก ทุกฺขกฺขนฺโธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ. ตสฺส เจ ภิกฺขเว กุลปุตฺตสฺส เอวํ

อุฏฺฐหโต ฆฏโต วายมโต เต โภคา นาภินิปฺผชฺชนฺติ, โส โสจติ กิลมติ ปริเทวติ อุรตฺตาฬึ กนฺทติ สมฺโมหํ อาปชฺชติ "โมฆํ วต เม อุฏฺฐานํ, อผโล วต เม วายาโมติ, อยมฺปิ ภิกฺขเว กามานํ อาทีนโว สนฺทิฏฺฐิโก ทุกฺขกฺขนฺโธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ. ตสฺส เจ ภิกฺขเว กุลปุตฺตสฺส เอวํ อุฏฺฐหโต ฆฏโต วายมโต เต โภคา อภินิปฺผชฺชนฺติ, โส เตสํ โภคานํ อารกฺขาธิกรณํ ทุกฺขโทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ "กินฺติ เม โภเค เนว ราชาโน หเรยฺยุํ, น โจรา หเรยฺยุํ, น อคฺคิ ฑเหยฺย, น อุทกํ วเหยฺย, น อปฺปิยา ทายาทา หเรยฺยุนฺติ. ตสฺส เอวํ อารกฺขโต โคปยโต เต โภเค ราชาโน วา หรนฺติ, โจรา วา หรนฺติ, อคฺคิ วา ฑหติ, อุทกํ วา วหติ, อปฺปิยา ทายาทา วา หรนฺติ. โส โสจติ. ฯเปฯ สมฺโมหํ อาปชฺชติ "ยมฺปิ เม อโหสิ, ตมฺปิ โน นตฺถีติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว กามานํ อาทีนโว สนฺทิฏฺฐิโก ทุกฺขกฺขนฺโธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ. ปุนจปรํ ภิกฺขเว กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ ราชาโนปิ ราชูหิ วิวทนฺติ, ขตฺติยาปิ ขตฺติเยหิ วิวทนฺติ, พฺราหฺมณาปิ พฺราหฺมเณหิ วิวทนฺติ, คหปตีปิ คหปตีหิ วิวทนฺติ, มาตาปิ ปุตฺเตน วิวทติ, ปุตฺโตปิ มาตรา วิวทติ, ปิตาปิ ปุตฺเตน วิวทติ, ปุตฺโตปิ ปิตรา วิวทติ, ภาตาปิ ภคินิยา วิวทติ, ภคินีปิ ภาตรา วิวทติ, สหาโยปิ สหาเยน วิวทติ; เต ตตฺถ กลหวิคฺคหวิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ ปาณีหิปิ อุปกฺกมนฺติ, เลฑฺฑูหิปิ อุปกฺกมนฺติ, ทณฺเฑหิปิ อุปกฺกมนฺติ, สตฺเถหิปิ อุปกฺกมนฺติ, เต ตตฺถ มรณมฺปิ นิคจฺฉนฺติ มรณมตฺตมฺปิ ทุกฺขํ; อยมฺปิ ภิกฺขเว กามานํ อาทีนโว สนฺทิฏฺฐิโก ทุกฺขกฺขนฺโธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ. ปุนจปรํ ภิกฺขเว กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ

กามานเมว เหตุ อสิจัมมํ คเหตวา ธนุกลาปํ สันนยหตวา อุภโตวิยูฬหํ สงคามํ ปักขันทันติ, อุสูสุปิ ขิปปมาเนสุ สัตติสุปิ ขิปปมานาสุ, อสีสุปิ วิชโชตลันเตสุ, เต ตัตถ อุสูหิปิ วิชฌันติ, สัตติหิปิ วิชฌันติ, อสินา สีสํ ฉินทันติ; เต ตัตถ มรณัมปิ นิคจฉันติ มรณมัตตัมปิ ทุกขํ; อยัมปิ ภิกขเว กามานํ อาทีนโว สันทิฏฐิโก ทุกขักขันโธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ. ปุนจปรํ ภิกขเว กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ อสิจัมมํ คเหตวา ธนุกลาปํ สันนยหตวา อัทธาวเลปนา อุปการิโย ปักขันทันติ, อุสูสุปิ ขิปปมาเนสุ, สัตติสุปิ ขิปปมานาสุ, อสีสุปิ วิชโชตลันเตสุ, เต ตัตถ อุสูหิปิ วิชฌันติ, สัตติหิปิ วิชฌันติ, ฉกณฎิยาปิ โอสิญจันติ, อภิวัคเคน โอมัททันติ, อสินาปิ สีสํ ฉินทันติ; เต ตัตถ มรณัมปิ นิคจฉันติ มรณมัตตัมปิ ทุกขํ; อยัมปิ ภิกขเว กามานํ อาทีนโว สันทิฏฐิโก ทุกขักขันโธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ. ปุนจปรํ ภิกขเว กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ สันธิมปิ ฉินทันติ, นิลโลปัมปิ หรันติ, เอกาคาริกัมปิ กโรนติ, ปริปันเถปิ ติฏฐันติ, ปรทารัมปิ คัจฉันติ. ตเมนํ ราชาโน คเหตวา วิวิธา กัมมกรณา กาเรนติ กสาหิปิ ตาเหนติ, เวตเตหิปิ ตาเหนติ, อัฑฒทัณฑเกหิปิ ตาเหนติ, หัตถัมปิ ฉินทันติ, ปาทัมปิ ฉินทันติ. ฯเปฯ อสินาปิ สีสํ ฉินทันติ. เต ตัตถ มรณัมปิ นิคจฉันติ มรณมัตตัมปิ ทุกขํ; อยัมปิ ภิกขเว กามานํ อาทีนโว สันทิฏฐิโก ทุกขักขันโธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ. ปุนจปรํ ภิกขเว กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ กาเยน ทุจจริตํ จรันติ, วาจาย ทุจจริตํ จรันติ, มนสา ทุจจริตํ จรันติ; เต กาเยน

ทุจฺจริตํ จริตฺวา วาจาย ทุจฺจริตํ จริตฺวา มนสา ทุจฺจริตํ จริตฺวา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชนฺติ; อยมฺปิ ภิกฺขเว กามานํ อาทีนโว สมฺปรายิโก ทุกฺขกฺขนฺโธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตูติ. อาทีนวํ กามคุเณสุ ทิสฺวาติ: กามคุเณสุ อาทีนวํ ทิสฺวา ปสฺสิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวาติ อาทีนวํ กามคุเณสุ ทิสฺวา. เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป. เตนาห โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ

"กามา หิ จิตฺรา มธุรา มโนรมา
วิรูปรูเปน มเถนฺติ จิตฺตํ,
อาทีนวํ กามคุเณสุ ทิสฺวา
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ.
อีตี จ คณฺโฑ จ อุปทฺทโว จ
โรโค จ สลฺลญฺจ ภยญฺจ เมตํ,
เอตํ ภยํ กามคุเณสุ ทิสฺวา
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

อีตี จ คณฺโฑ จ อุปทฺทโว จ โรโค จ สลฺลญฺจ ภยญฺจ เมตนฺติ: วุตฺตเญฺหตํ ภควตา "ภยนฺติ ภิกฺขเว กามานเมตํ อธิวจนํ. ทุกฺขนฺติ ภิกฺขเว กามานเมตํ อธิวจนํ. โรโคติ ภิกฺขเว กามานเมตํ อธิวจนํ. คณฺโฑติ ภิกฺขเว กามานเมตํ อธิวจนํ. สลฺลนฺติ ภิกฺขเว กามานเมตํ อธิวจนํ. สงฺโคติ ภิกฺขเว กามานเมตํ อธิวจนํ. ปงฺโกติ ภิกฺขเว กามานเมตํ อธิวจนํ. คพฺโภติ ภิกฺขเว กามานเมตํ อธิวจนํ. ยสฺมา จ ภิกฺขเว ภยนฺติ กามานเมตํ อธิวจนํ. กามราครตฺตายํ ภิกฺขเว ฉนฺทราควินิพนฺโธ ทิฏฺฐธมฺมิกาปิ ภยา น ปริมุจฺจติ, สมฺปรายิกาปิ ภยา น ปริมุจฺจติ; ตสฺมา ภยนฺติ กามานเมตํ อธิวจนํ. ยสฺมา จ

ภิกฺขเว ทุกฺขนฺติ. โรโคติ. คณฺโฑติ. สลฺลนฺติ. สงฺโคติ. ปงฺโกติ. คพฺโภติ กามานเมตํ อธิวจนํ. กามราครตฺตายํ ภิกฺขเว ฉนฺทราควินิพนฺโธ ทิฏฺฐธมฺมิกาปิ คพฺภา น ปริมุจฺจติ, สมฺปรายิกาปิ คพฺภา น ปริมุจฺจติ; ตสฺมา คพฺโภติ กามานเมตํ อธิวจนนฺติ.

ภยญฺจ ทุกฺขญฺจ โรโค จ สงฺโค ปงฺโก จ ทูภยํ,
เอเต กามา ปวุจฺจนฺติ ยตฺถ สตฺโต ปุถุชฺชโน,
โอติณฺโณ สาตรูเปน คพฺภาย จ นิคจฺฉติ.
ยโต จ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฌานญฺจ น ริญฺจติ,
โส อิมํ ปลิปถํ ทุคฺคํ อติกฺกมฺม ตถาวิธํ
ปชํ ชาติชรูเปตํ ผนฺทมานํ อเวกฺขตีติ.

อีติ จ คณฺโฑ จ อุปทฺทโว จ โรโค จ สลฺลญฺจ ภยญฺจ เมตํ.

เอตํ ภยํ กามคุเณสุ ทิสฺวาติ: เอตํ ภยํ กามคุเณสุ ทิสฺวา ปสฺสิตฺวา ตุลยิตฺวา ติรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวาติ เอตํ ภยํ กามคุเณสุ ทิสฺวา. เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป. เตนาห โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ

"อีติ จ คณฺโฑ จ อุปทฺทโว จ
โรโค จ สลฺลญฺจ ภยญฺจ เมตํ,
เอตํ ภยํ กามคุเณสุ ทิสฺวา
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ.
สีตญฺจ อุณฺหญฺจ ขุทํ ปิปาสํ
วาตาตเป ฑํสสิรึสเป จ
สพฺพานิ เปตานิ อภิสมฺภวิตฺวา
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

สีตญฺจ อุณฺหญฺจ ขุทํ ปิปาสนฺติ: ทฺวีหิ การเณหิ สีตํ โหติ: อพฺภนฺตรธาตุปฺปโกปวเสน วา สีตํ โหติ, พหิทฺธาอุตุวเสน วา สีตํ โหติ.

อุณฺหนฺติ: ทฺวีหิ การเณหิ อุณฺหํ โหติ: อพฺภนฺตรธาตุปฺปโกปวเสน วา อุณฺหํ โหติ, พหิทฺธาอุตุวเสน วา อุณฺหํ โหติ. ขุทฺทา วุจฺจติ ฉาตโก. ปิปาสา วุจฺจติ อุทกมฺปีติ สีตญฺจ อุณฺหญฺจ ขุทํ ปิปาสํ. วาตาตเป ฑํสสิรีสเป จาติ: วาตาติ: ปุรตฺถิมา วาตา, ปจฺฉิมา วาตา, อุตฺตรา วาตา, ทกฺขิณา วาตา, สรชา วาตา, สีตา วาตา, อุณฺหา วาตา, ปริตฺตา วาตา, อธิมตฺตา วาตา, เวรมฺภวาตา, สุปณฺณวาตา, ตาลปณฺณวาตา, วิธูปนวาตา. อาตโป วุจฺจติ สุริยสนฺตาโป. ฑํสา วุจฺจนฺติ ปิงฺคลมกฺขิกา. สิรีสปา วุจฺจนฺติ อหี. วาตาตเป ฑํสสิรีสเป จ. สพฺพานิ เปตานิ อภิสมฺภวิตฺวาติ: อภิภวิตฺวา อชฺโฌตฺถริตฺวา ปริยาทิยิตฺวา มทฺทิตฺวาติ สพฺพานิ เปตานิ อภิสมฺภวิตฺวา. เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป. เตนาห โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ

"สีตญฺจ อุณฺหญฺจ ขุทํ ปิปาสํ
วาตาตเป ฑํสสิรีสเป จ
สพฺพานิ เปตานิ อภิสมฺภวิตฺวา
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.
นาโคว ยูถานิ วิวชฺชยิตฺวา
สญฺชาตขนฺโธ ปทุมี อุฬาโร
ยถาภิรนฺตํ วิหเร อรญฺเญ
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

นาโคว ยูถานิ วิวชฺชยิตฺวาติ: นาโค วุจฺจติ หตฺถินาโค. ปจฺเจกสมฺพุทฺโธปิ นาโค. กิการณา ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ นาโค ? อาคุํ น กโรตีติ นาโค. น คจฺฉตีติ นาโค. น อาคจฺฉตีติ นาโค. กถํ โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ อาคุํ น กโรตีติ นาโค ? อาคู วุจฺจนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สงฺกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา

อายตึชาติชรามรณียา.

อาคุํ น กโรติ กิญฺจิ โลเก
สพฺพสํโยเค วิสชฺช พนฺธนานิ
สพฺพตฺถ น สชฺชติ วิมุตฺโต
นาโค ตาทิ ปวุจฺจเต ตถตฺตา.

เอวํ โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ อาคุํ น กโรตีติ นาโค. กถํ โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ น คจฺฉตีติ นาโค ? โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ น ฉนฺทาคตึ คจฺฉติ, น โทสาคตึ คจฺฉติ, น โมหาคตึ คจฺฉติ, น ภยาคตึ คจฺฉติ, น ราควเสน คจฺฉติ, น โทสวเสน คจฺฉติ, น โมหวเสน คจฺฉติ, น มานวเสน คจฺฉติ, น ทิฏฺฐิวเสน คจฺฉติ, น อุทฺธจฺจวเสน คจฺฉติ, น วิจิกิจฺฉาวเสน คจฺฉติ, น อนุสยวเสน คจฺฉติ, น วคฺเคหิ ธมฺเมหิ ยายติ นิยฺยติ วุยฺหติ สํหรียติ; เอวํ โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ น คจฺฉตีติ นาโค. กถํ ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ น อาคจฺฉตีติ นาโค ? โสตาปตฺติมคฺเคน เย กิเลสา ปหีนา เต กิเลเส น ปุเนติ น ปจฺเจติ น ปจฺจาคจฺฉติ. สกทาคามิมคฺเคน. อนาคามิมคฺเคน. อรหตฺตมคฺเคน เย กิเลสา ปหีนา เต กิเลเส น ปุเนติ น ปจฺเจติ น ปจฺจาคจฺฉติ; เอวํ โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ น อาคจฺฉตีติ นาโค. นาโคว ยูถานิ วิวชฺชยิตฺวาติ: ยถา โส หตฺถินาโค ยูถานิ วิวชฺเชตฺวา ปริวชฺเชตฺวา อภินิวชฺเชตฺวา เอโกว อรญฺเญ วนมชฺฌสฺส อชฺโฌคาเหตฺวา จรติ วิจรติ อิริยติ วตฺเตติ ปาเลติ ยเปติ ยาเปติ; ปจฺเจกสมฺพุทฺโธปิ คณํ วชฺเชตฺวา ปริวชฺเชตฺวา อภิวชฺเชตฺวา เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวติ อปฺปสทฺทานิ อปฺปนิคฺโฆสานิ วิชนวาตานิ มนุสฺสราหเสยฺยกานิ ปฏิสลฺลานสารุปฺปานิ. โส เอโก คจฺฉติ, เอโก ติฏฺฐติ, เอโก นิสีทติ, เอโก เสยฺยํ กปฺเปติ, เอโก คามํ ปิณฺฑาย ปวิสติ,

เอโก ปฏิกฺกมติ, เอโก รโห นิสีทติ, เอโก จงฺกมํ อธิฏฺฐาติ, เอโก จรติ วิจรติ อิริยติ วตฺเตติ ปาเลติ ยเปติ ยาเปตีติ นาโคว ยูถานิ วิวชฺชยิตฺวา. สญฺชาตขนฺโธ ปทุมี อุฬาโรติ: ยถา โส หตฺถินาโค สญฺชาตขนฺโธ สตฺตรตโน วา โหติ อฏฺฐรตโน วา; ปจฺเจกสมฺพุทฺโธปิ สญฺชาตขนฺโธ อเสกฺเขน สีลกฺขนฺเธน อเสกฺเขน สมาธิกฺขนฺเธน อเสกฺเขน ปญฺญากฺขนฺเธน อเสกฺเขน วิมุตฺติกฺขนฺเธน อเสกฺเขน วิมุตฺติญาณทสฺสนกฺขนฺเธน. ยถา โส หตฺถินาโค ปทุมี; ปจฺเจกสมฺพุทฺโธปิ สตฺตหิ โพชฺฌงฺคปุปฺเผหิ ปทุมี, สติสมฺโพชฺฌงฺคปุปฺเผน. ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคปุปฺเผน. วิริยสมฺโพชฺฌงฺคปุปฺเผน. ปีติสมฺโพชฺฌงฺคปุปฺเผน. ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคปุปฺเผน. สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคปุปฺเผน. อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคปุปฺเผน. ยถา โส หตฺถินาโค อุฬาโร ถาเมน พเลน ชเวน สูเรน; ปจฺเจกสมฺพุทฺโธปิ อุฬาโร สีเลน สมาธินา ปญฺญาย วิมุตฺติยา วิมุตฺติญาณทสฺสเนนาติ สญฺชาตขนฺโธ ปทุมี อุฬาโร.

ยถาภิรนฺตํ วิหเร อรญฺเญติ: ยถา โส หตฺถินาโค ยถาภิรนฺตํ อรญฺเญ วิหรติ; ปจฺเจกสมฺพุทฺโธปิ ยถาภิรนฺตํ อรญฺเญ วิหรติ: ปฐเมนปิ ฌาเนน ยถาภิรนฺตํ อรญฺเญ วิหรติ, ทุติเยนปิ. ตติเยนปิ. จตุตฺเถนปิ ฌาเนน ยถาภิรนฺตํ อรญฺเญ วิหรติ, เมตฺตายปิ เจโตวิมุตฺติยา ยถาภิรนฺตํ อรญฺเญ วิหรติ, กรุณายปิ. มุทิตายปิ. อุเปกฺขายปิ เจโตวิมุตฺติยา ยถาภิรนฺตํ อรญฺเญ วิหรติ, อากาสานญฺจายตนสมาปตฺติยาปิ ยถาภิรนฺตํ อรญฺเญ วิหรติ, วิญฺญาณญฺจายตนสมาปตฺติยาปิ. อากิญฺจญฺญายตนสมาปตฺติยาปิ. เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมาปตฺติยาปิ. ผลสมาปตฺติยาปิ ยถาภิรนฺตํ อรญฺเญ วิหรตีติ ยถาภิรนฺตํ วิหเร อรญฺเญ. เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป. เตนาห โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ

"นาโคว ยูถานิ วิวชฺชยิตฺวา

สญฺชาตขนฺโธ ปทุมี อุฬาโร
ยถาภิรนฺตํ วิหเร อรญฺเญ,
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ.
อฏฺฐาน ตํ สงฺคณิการตสฺส,
ยํ ผุสฺสเย สามยิกํ วิมุตฺตึ
อาทิจฺจพนฺธุสฺส วโจ นิสมฺม
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

อฏฺฐาน ตํ สงฺคณิการตสฺส ยํ ผุสฺสเย สามยิกํ วิมุตฺตินฺติ: วุตฺตํ เหตํ ภควตา "ยาวตานนฺท ภิกฺขุ สงฺคณิการาโม สงฺคณิกรโต สงฺคณิการามตํ อนุยุตฺโต คณาราโม คณรโต คณสมฺมุทิโต คณารามตํ อนุยุตฺโต ยนฺตํ เนกฺขมฺมสุขํ ปวิเวกสุขํ อุปสมสุขํ สมฺโพธิสุขํ, ตสฺส นิกามลาภี ภวิสฺสติ อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ. โย จ โข โส อานนฺท ภิกฺขุ เอโก คณสฺมา วูปกฏฺโฐ วิหรติ, ตสฺเสตํ ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ: ยนฺตํ เนกฺขมฺมสุขํ ปวิเวกสุขํ อุปสมสุขํ สมฺโพธิสุขํ, ตสฺส สุขสฺส นิกามลาภี ภวิสฺสติ อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภีติ ฐานเมตํ วิชฺชติ. ยาวตานนฺท ภิกฺขุ สงฺคณิการาโม สงฺคณิกรโต สงฺคณิการามตํ อนุยุตฺโต คณาราโม คณรโต คณสมฺมุทิโต คณารามตํ อนุยุตฺโต สามยิกํ วา เจโตวิมุตฺตึ อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสติ อสามยิกํ วา อกุปฺปนฺติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ. โย จ โข โส อานนฺท ภิกฺขุ เอโก คณสฺมา วูปกฏฺโฐ วิหรติ, ตสฺเสตํ ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ: สามยิกํ วา เจโตวิมุตฺตึ อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสติ อสามยิกํ วา อกุปฺปนฺติ ฐานเมตํ วิชฺชตีติ" อฏฺฐาน ตํ สงฺคณิการตสฺส ยํ ผุสฺสเย สามยิกํ วิมุตฺตึ. อาทิจฺจพนฺธุสฺส วโจ นิสมฺมาติ: อาทิจฺโจ วุจฺจติ สุริโย. โส โคตโม โคตฺเตน, ปจฺเจกสมฺพุทฺโธปิ โคตโม โคตฺเตน, โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธปิ สุริยสฺส โคตฺตญาตโก โคตฺตพนฺธุ,

ตสฺมา ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ อาทิจฺจพนฺธุ. อาทิจฺจพนฺธุสฺส วโจ นิสมฺมาติ: อาทิจฺจพนฺธุสฺส วจนํ พฺยปถํ เทสนํ อนุสนฺธึ สุตฺวา สุณิตฺวา อุคฺคเหตฺวา อุปธารยิตฺวา อุปลกฺขยิตฺวาติ อาทิจฺจพนฺธุสฺส วโจ นิสมฺม. เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป. เตนาห โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ

"อชฺฌาน ตํ สงฺคณิการตสฺส,
ยํ ผุสฺสเย สามยิกํ วิมุตฺตึ,
อาทิจฺจพนฺธุสฺส วโจ นิสมฺม
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ.
ทิฏฺฐีวิสูกานิ อุปาติวตฺโต
ปตฺโต นิยามํ ปฏิลทฺธมคฺโค
อุปฺปนฺนญาโณมฺหิ อนญฺญเนยฺโย
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

ทิฏฺฐีวิสูกานิ อุปาติวตฺโตติ: ทิฏฺฐิวิสูกานิ วุจฺจนฺติ วีสติวตฺถุกา สกฺกายทิฏฺฐิ. อิธ อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อริยานํ อทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส อโกวิโท อริยธมฺเม อวินีโต, สปฺปุริสานํ อทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส อโกวิโท สปฺปุริสธมฺเม อวินีโต รูปํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, รูปวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา รูปํ, รูปสฺมึ วา อตฺตานํ; เวทนํ. สญฺญํ. สงฺขาเร. วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา วิญฺญาณํ, วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานํ; ยา เอวรูปา ทิฏฺฐิ, ทิฏฺฐิคตํ, ทิฏฺฐิคหนํ, ทิฏฺฐิกนฺตาโร, ทิฏฺฐิวิสูกายิกํ, ทิฏฺฐิวิปฺผนฺทิตํ, ทิฏฺฐิสํโยชนํ, คาโห, ปฏิคฺคาโห, อภินิเวโส, ปรามาโส, กุมฺมคฺโค, มิจฺฉาปโถ, มิจฺฉตฺตํ, ติตฺถายตนํ, วิปริเยสคฺคาโห, วิปรีตคฺคาโห, วิปลฺลาสคฺคาโห, มิจฺฉาคาโห, อยาถาวกสฺมึ "ยาถาวกนฺติ คาโห, ยาวตา ทฺวาสฏฺฐี ทิฏฺฐิคตานิ; อิมานิ ทิฏฺฐิวิสูกานิ. อุปาติวตฺโตติ: ทิฏฺฐิวิสูกานิ อุปาติวตฺโต อติกฺกนฺโต

สมติกกันโต วีติวัตโตติ ทิฏฐิวิสูกานิ อุปาติวัตโต.

ปัตโต นิยามํ ปฏิลัทธมัคโคติ นิยามา วุจจันติ จัตตาโร มัคคา, อริโย อัฏฐังคิโก มัคโค. เสยยถีทํ ? สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป, สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ. จตูหิ อริยมัคเคหิ สมนฺนาคโต สมุเปโต อริโต ผุสิโต สัจฉิกโตติ ปัตโต นิยามํ. ปฏิลัทธมัคโคติ: ลัทธมัคโค ปฏิลัทธมัคโค อธิคตมัคโค ผุสิกมัคโคติ ปัตโต นิยามํ ปฏิลัทธมัคโค.

อุปปันนญาโณมหิ อนัญญเนยโยติ: ตัสส ปัจเจกสัมพุทธัสส ญาณํ อุปปันนํ สมุปปันนํ นิพพัตตํ อภินิพพัตตํ ปาตุภูตํ. "สัพเพ สังขารา อนิจจาติ ญาณํ อุปปันนํ สมุปปันนํ นิพพัตตํ อภินิพพัตตํ ปาตุภูตํ. "สัพเพ สังขารา ทุกขาติ. ฯเปฯ ยังกิญจิ สมุทยธัมมํ, สัพพันตํ นิโรธธัมมันติ ญาณํ อุปปันนํ สมุปปันนํ นิพพัตตํ อภินิพพัตตํ ปาตุภูตันติ อุปปันนญาโณมหิ อนัญญเนยโยติ: โส ปัจเจกสัมพุทโธ น ปรเนยโย น ปรปัตติโย น ปรปัจจโย น ปรปฏิพัทธคู ยถาภูตํ ชานาติ ปัสสติ อสัมมูฬโห สัมปชาโน ปฏิสสโต. "สัพเพ สังขารา อนิจจาติ. ฯเปฯ ยังกิญจิ สมุทยธัมมํ, สัพพันตํ นิโรธธัมมันติ น ปรเนยโย น ปรปัตติโย น ปรปัจจโย น ปรปฏิพัทธคู ยถาภูตํ ชานาติ ปัสสติ อสัมมูฬโห สัมปชาโน ปฏิสสโตติ อุปปันนญาโณมหิ อนัญญเนยโย. เอโก จเร ขัคควิสาณกัปโป. เตนาห โส ปัจเจกสัมพุทโธ

"ทิฏฐีวิสูกานิ อุปาติวัตโต
ปัตโต นิยามํ ปฏิลัทธมัคโค
อุปปันนญาโณมหิ อนัญญเนยโย
เอโก จเร ขัคควิสาณกัปโปติ.

นิลฺโลลุโป นิกฺกุโห นิปฺปิปาโส
นิมฺมกฺโข นิทฺธนฺตกสาวโมโห
นิราสโส สพฺพโลเก ภวิตฺวา
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

นิลฺโลลุโป นิกฺกุโห นิปฺปิปาโสติ: โลลุปฺปา วุจฺจติ ตณฺหา; โย ราโค, สาราโค. ฯเปฯ อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํ. สา โลลุปฺปา ตณฺหา ตสฺส ปจฺเจกสมฺพุทฺธสฺส ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํคตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา; ตสฺมา ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ นิลฺโลลุโป. นิกฺกุโหติ: ตีณิ กุหนวตฺถูนิ: ปจฺจยปฏิเสวนสํขาตํ กุหนวตฺถุ, อิริยาปถสํขาตํ กุหนวตฺถุ, สามนฺตชปฺปนสํขาตํ กุหนวตฺถุ.

กตมํ ปจฺจยปฏิเสวนสํขาตํ กุหนวตฺถุ ? อิธ คหปติกา ภิกฺขุํ นิมนฺเตนฺติ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเรหิ. ปาปิจฺโฉ อิจฺฉาปกโต อตฺถิโก จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํ ภิยฺโย กมฺยตํ อุปาทาย จีวรํ ปจฺจกฺขาติ, ปิณฺฑปาตํ ปจฺจกฺขาติ, เสนาสนํ ปจฺจกฺขาติ, คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ ปจฺจกฺขาติ. โส เอวมาห "กึ สมณสฺส มหคฺเฆน จีวเรน, เอตํ สารุปฺปํ; ยํ สมโณ สุสานา วา สงฺการกูฏา วา ปาปณิกา วา นนฺตกานิ อุจฺจินิตฺวา สํฆาฏึ กตฺวา ธาเรยฺย. กึ สมณสฺส มหคฺเฆน ปิณฺฑปาเตน, เอตํ สารุปฺปํ; ยํ สมโณ อุญฺฉาจริยาย ปิณฺฑิยาโลเปน ชีวิกํ กปฺเปยฺย. กึ สมณสฺส มหคฺเฆน เสนาสเนน, เอตํ สารุปฺปํ; ยํ สมโณ รุกฺขมูลิโก วา อสฺส อพฺโภกาสิโก วา. กึ สมณสฺส มหคฺเฆน คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเรน, เอตํ สารุปฺปํ; ยํ สมโณ ปูติมุตฺเตน วา หริฏกิขณฺเฑน วา โอสถํ กเรยฺยาติ ตทุปาทาย ลูขํ จีวรํ ธาเรติ, ลูขํ ปิณฺฑปาตํ ภุญฺชติ, ลูขํ เสนาสนํ ปฏิเสวติ, ลูขํ คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ ปฏิเสวติ. ตเมนํ

คหปติกา เอวํ ชานัน์ติ “อยํ สมโณ อัป์ปิจ์โฉ สัน์ตุฏ์โฐ ปวิวิต์โต อสํสัฏ์โฐ อารัท์ธวิริโย ธุตวาโทติ. ภิย์โย นิมัน์เตน์ติ จีวรปิณ์ฑปาตเสนาสนคิลานปัจ์จยเภสัช์ชปริก์ขาเรหิ. โส เอวมาห “ติณ์ณํ สัม์มุขีภาวา สัท์โธ กุลปุต์โต พหุํ ปุญ์ญํ ปสวติ: สัท์ธาย สัม์มุขีภาวา สัท์โธ กุลปุต์โต พหุํ ปุญ์ญํ ปสวติ. เทย์ยธัม์มัส์ส สัม์มุขีภาวา สัท์โธ กุลปุต์โต พหุํ ปุญ์ญํ ปสวติ. ทัก์ขิเณย์ยานํ สัม์มุขีภาวา สัท์โธ กุลปุต์โต พหุํ ปุญ์ญํ ปสวติ. ตุม๎หากัญ์เจวายํ สัท์ธา อัต์ถิ, เทย์ยธัม์โม จ สํวิช์ชติ, อหัญ์จ ปฏิค์คาหโก. สจาหํ น ปฏิค์คเหส์สามิ, เอวํ ตุม๎เห ปุญ์เญน ปริพาหิรา ภวิส์สถ. น มัย๎หํ อิมินา อัต์โถ, อปิจ ตุม๎หากัญ์เญว อนุกัม์ปาย ปฏิค์คัณ๎หามีติ. ตทุปาทาย พหุม๎ปิ จีวรํ ปฏิค์คัณ๎หาติ, พหุม๎ปิ ปิณ์ฑปาตํ ปฏิค์คัณ๎หาติ, พหุม๎ปิ เสนาสนํ ปฏิค์คัณ๎หาติ, พหุม๎ปิ คิลานปัจ์จยเภสัช์ชปริก์ขารํ ปฏิค์คัณ๎หาติ; ยา เอวรูปา ภากุฏิกา, ภากุฏิยํ, กุหนา, กุหายนา, กุหิตัต์ตํ; อิทํ วุจ์จติ ปัจ์จยปฏิเสวนสํขาตํ กุหนวัต์ถุ.

กตมํ อิริยาปถสํขาตํ กุหนวัต์ถุ ? อิเธกัจ์โจ ปาปิจ์โฉ อิจ์ฉาปกโต สัม์ภาวนาธิป์ปาโย “เอวํ มํ ชโน สัม์ภาเวส์สตีติ. คมนํ สัณ์ฐเปติ, ฐานํ สัณ์ฐเปติ, นิสัช์ชํ สัณ์ฐเปติ, เสย์ยํ สัณ์ฐเปติ, ปณิธาย คัจ์ฉติ, ปณิธาย ติฏ์ฐติ, ปณิธาย นิสีทติ, ปณิธาย เสย์ยํ กัป์เปติ, สมาหิโต วิย คัจ์ฉติ; สมาหิโต วิย ติฏ์ฐติ, สมาหิโต วิย นิสีทติ, สมาหิโต วิย เสย์ยํ กัป์เปติ, อาปาถกัช์ฌายีว โหติ; ยา เอวรูปา อิริยาปถัส์ส อาฐปนา, ฐปนา, สัณ์ฐปนา, ภากุฏิกา, ภากุฏิยํ, กุหนา, กุหายนา, กุหายิตัต์ตํ; อิทํ อิริยาปถสํขาตํ กุหนวัต์ถุ.

กตมํ สามัน์ตชัป์ปนสํขาตํ กุหนวัต์ถุ ? อิเธกัจ์โจ ปาปิจ์โฉ อิจ์ฉาปกโต สัม์ภาวนาธิป์ปาโย “เอวํ มํ ชโน สัม์ภาเวส์สตีติ,

อริยธมฺมสนฺนิสฺสิตํ วาจํ ภาสติ, "โย เอวรูปํ จีวรํ ธาเรติ, โส สมโณ มเหสกฺโขติ ภณติ. "โย เอวรูปํ ปตฺตํ ธาเรติ. โลหถาลกํ ธาเรติ. ธมฺมกรณํ ธาเรติ. ปริสาวนํ ธาเรติ. กุญฺจิกํ ธาเรติ. อุปาหนํ ธาเรติ. กายพนฺธนํ ธาเรติ. อาโยคพนฺธนํ ธาเรติ, โส สมโณ มเหสกฺโขติ ภณติ. "ยสฺส เอวรูโป อุปชฺฌาโย, โส สมโณ มเหสกฺโขติ ภณติ. ยสฺส เอวรูโป อาจริโย. สมานุปชฺฌายกา. สมานาจริยกา. มิตฺตา. สนฺทิฏฺฐา. สมฺภตฺตา. สหายา, โส สมโณ มเหสกฺโขติ ภณติ. "โย เอวรูเป วิหาเร วสติ. โส สมโณ มเหสกฺโขติ ภณติ. "โย เอวรูเป อฑฺฒโยเค วสติ. หมฺมิเย วสติ คุหายํ วสติ. กุฏิยา วสติ. กูฏาคาเร วสติ. อฏฺเฏ วสติ มาเฬ วสติ. อุทฺโทณฺเฑ วสติ. อุปฏฺฐานสาลายํ วสติ. มณฺฑเป วสติ. รุกฺขมูเล วสติ, โส สมโณ มเหสกฺโขติ ภณติ. อถวา โกรชิกโกรชิโก ภากุฏิกภากุฏิโก กุหกุหโก ลปลโป มุขสมฺภาวิโต "อยํ สมโณ อิมาสํ เอวรูปานํ สนฺตานํ วิหารสมาปตฺตีนํ ลาภีติ ตาทิสํ คมฺภีรํ คูฬฺหํ นิปุณํ ปฏิจฺฉนฺนํ โลกุตฺตรสุญฺญตาปฏิสญฺญุตฺตํ กถํ กเถสิ: ยา เอวรูปา ภากุฏิกา, ภากุฏิยํ, กุหนา, กุหายนา กุหายิตตฺตํ; อิทํ สามนฺตชปฺปนสงฺขาตํ กุหนวตฺถุ. ตสฺส ปจฺเจกสมฺพุทฺธสฺส อิมานิ ตีณิ กุหนวตฺถูนิ ปหีนานิ สมุจฺฉินฺนานิ วูปสนฺตานิ ปฏิปฺปสฺสทฺธานิ อภพฺพุปฺปตฺติกานิ ญาณคฺคินา ทฑฺฒานิ; ตสฺมา โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ นิกฺกุโห. นิปฺปิปาโสติ ปิปาสา วุจฺจติ ตณฺหา; โย ราโค, สาราโค. ฯเปฯ อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํ. สา ปิปาสา ตณฺหา ตสฺส ปจฺเจกสมฺพุทฺธสฺส ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํคตา อายตึอนุปฺปาทธมฺมา; ตสฺมา โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ นิปฺปิปาโสติ นิลฺโลลุโป นิกฺกุโห นิปฺปิปาโส.

นิมฺมกฺโข นิทฺธนฺตกสาวโมโหติ: มกฺขาติ โย มกฺโข, มกฺขายนา,

มกฺขายิตตฺตํ, นิฏฺฐุริยํ นิฏฺฐุริยกมฺมํ. กสาวาติ: ราโค กสาโว, โทโส กสาโว, โมโห กสาโว, โกโธ. อุปนาโห. มกฺโข. ปฬาโส. ฯเปฯ สพฺพากุสลาภิสงฺขารา กสาวา. โมโหติ: ทุกฺเข อญฺญาณํ, ทุกฺขสมุทเย อญฺญาณํ, ทุกฺขนิโรเธ อญฺญาณํ, ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย อญฺญาณํ, ปุพฺพนฺเต อญฺญาณํ, อปรนฺเต อญฺญาณํ, ปุพฺพนฺตาปรนฺเต อญฺญาณํ, อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ อญฺญาณํ; ยํ เอวรูปํ อญฺญาณํ, อทสฺสนํ, อนภิสมโย, อนนุโรโธ, อสมฺโพโธ อปฺปฏิเวโธ, อสงฺคาหนา, อปริโยคาหนา, อสมฺมเปกฺขนา, อปจฺจเวกฺขนา, อปจฺจกฺขกมฺมํ, ทุมฺเมชฺฌํ พาลฺยํ, อสมฺปชญฺญํ, โมโห, สมฺโมโห, อวิชฺโชโฆ, อวิชฺชาโยโค อวิชฺชานุสโย อวิชฺชาปริยุฏฺฐานํ อวิชฺชาลงฺคี, อวิชฺชาลงฺคี, โมโห, อกุสลมูลํ. ตสฺส ปจฺเจกสมฺพุทฺธสฺส มกฺโข จ กสาโว จ โมโห จ วนฺตา นิทฺธนฺตา ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒา; ตสฺมา โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ นิมฺมกฺโข นิทฺธนฺตกสาวโมโห.

นิราสโส สพฺพโลเก ภวิตฺวาติ: อาสา วุจฺจติ ตณฺหา; โย ราโค, สาราโค. ฯเปฯ อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํ. สพฺพโลเกติ: สพฺพอปายโลเก สพฺพมนุสฺสโลเก สพฺพเทวโลเก สพฺพขนฺธโลเก สพฺพธาตุโลเก สพฺพอายตนโลเก. นิราสโส สพฺพโลเก ภวิตฺวาติ: สพฺพโลเก นิราสโส ภวิตฺวา นิตฺตโณฺห ภวิตฺวา นิปฺปิปาโส ภวิตฺวาติ นิราสโส สพฺพโลเก ภวิตฺวา. เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป. เตนาห โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ

"นิลฺโลลุโป นิกฺกุโห นิปฺปิปาโส
นิมฺมกฺโข นิทฺธนฺตกสาวโมโห
นิราสโส สพฺพโลเก ภวิตฺวา

เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ.

ปาปํ สหายํ ปริวชฺชเยถ
อนตฺถทสฺสึ วิสเม นิวิฏฺฐํ
สยํ น เสเว ปสุตํ ปมตฺตํ
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

ปาปํ สหายํ ปริวชฺชเยถาติ: ปาปสหาโย วุจฺจติ โยโส สหาโย ทสวตฺถุกาย มิจฺฉาทิฏฺฐิยา สมนฺนาคโต "นตฺถิ ทินฺนํ, นตฺถิ ยิฏฺฐํ, นตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก, นตฺถิ อยํ โลโก, นตฺถิ ปโร โลโก, นตฺถิ มาตา, นตฺถิ ปิตา, นตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา, นตฺถิ โลเก สมณพฺราหฺมณา สมฺคฺคตา สมฺมาปฏิปนฺนา, เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตีติ; อยํ ปาปสหาโย. ปาปํ สหายํ ปริวชฺชเยถาติ: ปาปํ สหายํ ปริวชฺเชยฺย วิวชฺเชยฺย ปริวชฺเชยฺยาติ ปาปํ สหายํ ปริวชฺชเยถ.

อนตฺถทสฺสึ วิสเม นิวิฏฺฐนฺติ: อนตฺถทสฺสี วุจฺจติ โยโส สหาโย ทสวตฺถุกาย มิจฺฉาทิฏฺฐิยา สมนฺนาคโต "นตฺถิ ทินฺนํ, นตฺถิ ยิฏฺฐํ, ฯเปฯ เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตีติ; อยํ อนตฺถทสฺสี. วิสเม นิวิฏฺฐนฺติ: วิสเม กายกมฺเม นิวิฏฺฐํ วิสเม วจีกมฺเม นิวิฏฺฐํ วิสเม มโนกมฺเม นิวิฏฺฐํ วิสเม ปาณาติปาเต นิวิฏฺฐํ วิสเม อทินฺนาทาเน นิวิฏฺฐํ วิสเม กาเมสุมิจฺฉาจาเร นิวิฏฺฐํ วิสเม มุสาวาเท นิวิฏฺฐํ วิสมาย ปิสุณาย วาจาย นิวิฏฺฐํ วิสมาย ผรุสาย วาจาย นิวิฏฺฐํ วิสเม สมฺผปฺปลาเป นิวิฏฺฐํ วิสมาย อภิชฺฌาย นิวิฏฺฐํ วิสเม พฺยาปาเท นิวิฏฺฐํ วิสมาย มิจฺฉาทิฏฺฐิยา นิวิฏฺฐํ วิสเมสุ สงฺขาเรสุ นิวิฏฺฐํ วิสเมสุ ปญฺจสุ กามคุเณสุ นิวิฏฺฐํ สตฺตํ อลฺลีนํ อุปคตํ อชฺโฌสิตํ อธิมุตฺตนฺติ อนตฺถทสฺสึ วิสเม นิวิฏฺฐํ

สยํ น เสเว ปสุตํ ปมตฺตนฺติ ปสุตนฺติ: โยปิ กาเม เอสติ คเวสติ ปริเยสติ; ตจฺจริโต ตพฺพหุโล ตคฺครุโก ตนฺนินฺโน ตปฺโปโณ ตปฺปพฺภาโร ตทาธิมุตฺโต ตทาธิปเตยฺโย, โสปิ กามปสุโต. โยปิ ตณฺหาวเสน รูเป ปริเยสติ. โยปิ ตณฺหาวเสน รูเป ปฏิลภติ. โยปิ ตณฺหาวเสน รูเป ปริภุญฺชติ. สทฺเท. คนฺเธ. รเส. โผฏฺฐพฺเพ. ปริภุญฺชติ; ตจฺจริโต ตพฺพหุโล ตคฺครุโก ตนฺนินฺโน ตปฺโปโณ ตปฺปพฺภาโร ตทาธิมุตฺโต ตทาธิปเตยฺโย, โสปิ กามปสุโต. ปมตฺตนฺติ: ปมาโท วตฺตพฺโพ: กายทุจฺจริเต วา วจีทุจฺจริเต วา มโนทุจฺจริเต วา ปญฺจสุ วา กามคุเณสุ จิตฺตสฺส โวสฺสคฺโค, โวสฺสคฺคานุปฺปทานํ, กุสลานํ วา ธมฺมานํ ภาวนาย อสกฺกจฺจกิริยตา, อสาตจฺจกิริยตา, อนฏฺฐิตกิริยตา, โอลีนวุตฺติตา, นิกฺขิตฺตฉนฺทตา, นิกฺขิตฺตธุรตา, อนาเสวนา, อภาวนา, อพหุลีกมฺมํ, อนธิฏฺฐานํ, อนนุโยโค; โย เอวรูโป ปมาโท ปมชฺชนา ปมชฺชิตตฺตํ; อยํ วุจฺจติ ปมาโท. สยํ น เสเว ปสุตํ ปมตฺตนฺติ: ปสุตญฺจ น เสเวยฺย ปมตฺตญฺจ น เสเวยฺย น นิเสเวยฺย น สํเสเวยฺย น ปฏิเสเวยฺย น อาจเรยฺย น สมาจเรยฺย น สมาทาย วตฺเตยฺยาติ สยํ น เสเว ปสุตํ ปมตฺตํ. เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ. เตนาห โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ

"ปาปํ สหายํ ปริวชฺชเยถ,
อนตฺถทสฺสึ วิสเม นิวิฏฺฐํ
สยํ น เสเว ปสุตํ ปมตฺตํ,
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ.

พหุสฺสุตํ ธมฺมธรํ ภเชถ
มิตฺตํ อุฬารํ ปฏิภาณวนฺตํ
อญฺญาย อตฺถานิ วิเนยฺย กงฺขํ

เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

พหุสฺสุตํ ธมฺมธรํ ภเชถาติ: พหุสฺสุตนฺติ: พหุสฺสุโต สุตธโร สุตสนฺนิจฺจโย, เย เต ธมฺมา อาทิกลฺยาณา มชฺเฌกลฺยาณา ปริโยสานกลฺยาณา สาตฺถา สพฺยญฺชนา, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ อภิวทนฺติ, ตถารูปาสฺส ธมฺมา พหุสฺสุตา โหนฺติ ธตา วจสา ปริจิตา มนสานุเปกฺขิตา ทิฏฺฐิยา สุปฏิวิทฺธา. ธมฺมธรนฺติ: ธมฺมํ ธาเรนฺตํ สุตฺตํ เคยฺยํ เวยฺยากรณํ คาถา อุทานํ อิติวุตฺตกํ ชาตกํ อพฺภูตธมฺมํ เวทลฺลํ. พหุสฺสุตํ ธมฺมธรํ ภเชถาติ: พหุสฺสุตญฺจ ธมฺมธรญฺจ มิตฺตํ ภเชยฺย เสเวยฺย นิเสเวยฺย สํเสเวยฺย ปฏิเสเวยฺยาติ พหุสฺสุตํ ธมฺมธรํ -ภเชถ.

มิตฺตํ อุฬารํ ปฏิภาณวนฺตนฺติ: อุฬาโร โหติ มิตฺโต สีเลน สมาธินา ปญฺญาย วิมุตฺติยา วิมุตฺติญาณทสฺสเนน. ปฏิภาณวนฺตนฺติ: ตโย ปฏิภาณวนฺตา: ปริยตฺติปฏิภาณวา, ปริปุจฺฉาปฏิภาณวา, อธิคมปฏิภาณวา.

กตโม ปริยตฺติปฏิภาณวา ? อิเธกจฺจสฺส พุทฺธวจนํ ปริยาปุตํ โหติ สุตฺตํ เคยฺยํ เวยฺยากรณํ คาถา อุทานํ อิติวุตฺตกํ ชาตกํ อพฺภูตธมฺมํ เวทลฺลํ. ตสฺส ปริยตฺตึ นิสฺสาย ปฏิภาติ; อยํ ปริยตฺติปฏิภาณวา.

กตโม ปริปุจฺฉาปฏิภาณวา ? อิเธกจฺโจ ปริปุจฺฉิตา โหติ อตฺเถ จ ญาเย จ ลกฺขเณ จ การเณ จ ฐานาฐาเน จ. ตสฺส ปริปุจฺฉํ นิสฺสาย ปฏิภาติ; อยํ ปริปุจฺฉาปฏิภาณวา.

กตโม อธิคมปฏิภาณวา ? อิเธกจฺจสฺส อธิคตา โหนฺติ จตฺตาโร สติปฏฺฐานา จตฺตาโร สมฺมปฺปธานา จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ปญฺจินฺทฺริยานิ ปญฺจพลานิ สตฺต โพชฺฌงฺคา อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค จตฺตาโร อริยมคฺคา จตฺตาริ สามญฺญผลานิ จตสฺโส ปฏิสมฺภิทาโย ฉฬภิญฺญาโย.

ตสฺส อตฺโถ ญาโต, ธมฺโม ญาโต, นิรุตฺติ ญาตา; อตฺเถ ญาเต, อตฺโถ ปฏิภาติ; ธมฺเม ญาเต, ธมฺโม ปฏิภาติ; นิรุตฺติยา ญาตาย, นิรุตฺติ ปฏิภาติ; อิเมสุ ตีสุ ญาณํ ปฏิภาณปฏิสมฺภิทา. โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ อิมาย ปฏิภาณปฏิสมฺภิทาย อุเปโต สมุเปโต อุปาคโต สมุปาคโต อุปปนฺโน สมุปปนฺโน สมนฺนาคโต; ตสฺมา ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ ปฏิภาณวา. ยสฺส ปริยตฺติ นตฺถิ, ปริปุจฺฉา นตฺถิ, อธิคโม นตฺถิ, กึ ตสฺส ปฏิภายิสฺสติ มิตฺตํ อุฬารํ ปฏิภาณวนฺตํ.

อญฺญาย อตฺถานิ วินยฺย กงฺขนฺติ: อตฺตตฺถํ อญฺญาย ปรตฺถํ อญฺญาย อุภยตฺถํ อญฺญาย ทิฏฺฐธมฺมิกตฺถํ อญฺญาย สมฺปรายิกตฺถํ อญฺญาย อภิญฺญาย ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา กงฺขํ วิเนยฺย ปฏิวิเนยฺย ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺตีกเรยฺย อนภาวํ คเมยฺยาติ อญฺญาย อตฺถานิ วินยฺย กงฺขํ. เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป. เตนาห โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ

"พหุสฺสุตํ ธมฺมธรํ ภเชถ
มิตฺตํ อุฬารํ ปฏิภาณวนฺตํ,
อญฺญาย อตฺถานิ วินยฺย กงฺขํ,
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ.
ขิฑฺฑํ รตึ กามสุขญฺจ โลเก
อนลงฺกริตฺวา อนเปกฺขมาโน
วิภูสนฏฺฐานา วิรโต สจฺจวาที
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

ขิฑฺฑํ รตึ กามสุขญฺจ โลเกติ ขิฑฺฑาติ: เทฺว ขิฑฺฑา: กายิกา จ ขิฑฺฑา, วาจสิกา จ ขิฑฺฑา. ฯเปฯ อยํ กายิกา ขิฑฺฑา. ฯเปฯ อยํ

วาจสิกา ชิฆจฺฉา. รตีติ: อนุกฺกณฺฐิตาธิวจนเมตํ รตีติ. กามสุขนฺติ: วุตฺตญฺเหตํ ภควตา "ปญฺจิเม ภิกฺขเว กามคุณา. กตเม ปญฺจ? จกฺขุวิญฺเญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนิยา. โสตวิญฺเญยฺยา สทฺทา. ฆานวิญฺเญยฺยา คนฺธา. ชิวฺหาวิญฺเญยฺยา รสา. กายวิญฺเญยฺยา โผฏฺฐพฺพา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนิยา. อิเม โข ภิกฺขเว ปญฺจ กามคุณา. ยํ โข ภิกฺขเว อิเม ปญฺจ กามคุเณ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ; อิทํ วุจฺจติ กามสุขนฺติ กามสุขญฺจ. โลเกติ: มนุสฺสโลเกติ ชิฆจฺฉา รตึ กามสุขญฺจ โลเก.

อนลงฺกริตฺวา อนเปกฺขมาโนติ: ชิฆจฺฉญฺจ กามสุขญฺจ โลเก อนลงฺกริตฺวา อนเปกฺขา หุตฺวา ปชหิตฺวา วิโนเทตฺวา พฺยนฺตีกริตฺวา อนภาวํ คเมตฺวาติ อนลงฺกริตฺวา อนเปกฺขมาโน.

วิภูสนฏฺฐานา วิรโต สจฺจวาทีติ: วิภูสาติ: เทฺว วิภูสา: อตฺถิ อาคาริกวิภูสา. อตฺถิ อนาคาริกวิภูสา.

กตมา อาคาริกวิภูสา? เกสา จ, มสฺสุ จ, มาลา จ, คนฺธา จ, วิเลปนญฺจ, อาภรณญฺจ, ปิลนฺธนญฺจ, วตฺถญฺจ, ปสาทนญฺจ, เวฐนญฺจ, อุจฺฉาทนํ, ปริมทฺทนํ, นหาปนํ, สมฺภาหนํ, อาทาสํ, อญฺชนํ, มาลาวิเลปนํ, มุขจุณฺณกํ, มุขเลปนํ, หตฺถพนฺธํ, สิขาพนฺธํ, ทณฺฑํ, นาฬิกํ, ขคฺคํ, ฉตฺตํ, อุปาหนา, อุณฺหีสํ, วาลวีชนึ, โอทาตานิ วตฺถานิ ทีฆทสานิ อิติ วา; อยํ อาคาริกวิภูสา.

กตมา อนาคาริกวิภูสา? จีวรมณฺฑนา, ปตฺตมณฺฑนา, เสนาสนมณฺฑนา, อิมสฺส วา ปูติกายสฺส พาหิรานํ วา ปริกฺขารานํ มณฺฑนา, วิภูสนา, เกฬนา, ปริเกฬนา, เคธิกตา, เคธิกตฺตํ, จปลนา, จาปลฺยํ; อยํ อนาคาริกวิภูสา. สจฺจวาทีติ: โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ

สัจฺจวาที สัจฺจสันฺโธ เถโต ปัจฺจยิโก โลกัสฺส. วิภูสนัฏฺฐานา อารโต ปฏิวิรโต นิกฺขันฺโต นิสฺสัฏฺโฐ วิปฺปมุตฺโต วิสัญฺญุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรตีติ วิภูสนัฏฺฐานา วิรโต สัจฺจวาที. เอโก จเร ขัคฺควิสาณกัปฺโป. เตนาห โส ปัจฺเจกสัมฺพุทฺโธ

> "ขิฑฺฑา รตี กามสุขัญฺจ โลเก
> อนลํกริตฺวา อนเปกฺขมาโน
> วิภูสนัฏฺฐานา วิรโต สัจฺจวาที
> เอโก จเร ขัคฺควิสาณกัปฺโปติ.
> ปุตฺตัญฺจ ทารํ ปิตรัญฺจ มาตรํ
> ธนานิ ธัญฺญานิ จ พันฺธวานิ
> หิตฺวาน กามานิ ยโถธิกานิ
> เอโก จเร ขัคฺควิสาณกัปฺโป.

ปุตฺตัญฺจ ทารํ ปิตรัญฺจ มาตรนฺติ ปุตฺตาติ จัตฺตาโร ปุตฺตา: อัตฺรโช ปุตฺโต, เขตฺตโช ปุตฺโต, ทินฺนโก ปุตฺโต, อันฺเตวาสิโก ปุตฺโต. ทาราติ วุจฺจนฺติ ภริยาโย. ปิตาติ โย โส ชนโก. มาตาติ ยา สา ชนิกาติ ปุตฺตัญฺจ ทารํ ปิตรัญฺจ มาตรํ.

ธนานิ ธัญฺญานิ จ พันฺธวานีติ ธนานิ วุจฺจนฺติ มุตฺตา มณิ เวฬุริโย สํโข สิลา ปวาลํ รชตํ ชาตรูปํ โลหิตํโค มสารคัลฺโล. ธัญฺญานิ วุจฺจนฺติ ปุพฺพัณฺณํ อปรัณฺณํ. ปุพฺพัณฺณํ นาม สาลิ วีหิ ยโว โคธุโม กังคุ วรโก กุทฺรุสโก. อปรัณฺณํ นาม สูเปยฺยํ. พันฺธวานีติ: จัตฺตาโร พันฺธุโว: ญาติพันฺธวาปิ พันฺธุ, โคตฺตพันฺธวาปิ พันฺธุ, มิตฺตพันฺธวาปิ พันฺธุ. สิปฺปพันฺธวาปิ พันฺธูติ ธนานิ ธัญฺญานิ จ พันฺธวานิ.

หิตฺวาน กามานิ ยโถธิกานีติ กามาติ: อุทฺทานโต เทฺว กามา:

วตฺถุกามา จ, กิเลสกามา จ. ฯเปฯ อิเม วุจฺจนฺติ วตฺถุกามา. ฯเปฯ อิเม วุจฺจนฺติ กิเลสกามา. หิตฺวาน กามานีติ: วตฺถุกาเม ปริชานิตฺวา กิเลสกาเม ปหาย ปชหิตฺวา วิโนเทตฺวา พฺยนฺตีกริตฺวา อนภาวํ คเมตฺวาติ หิตฺวาน กามานิ. ยโถธิกานีติ: โสตาปตฺติมคฺเคน เย กิเลสา ปหีนา เต กิเลเส น ปุเนติ น ปจฺเจติ น ปจฺจาคจฺฉติ. สกทาคามิมคฺเคน เย กิเลสา ปหีนา. อนาคามิมคฺเคน เย กิเลสา ปหีนา. อรหตฺตมคฺเคน เย กิเลสา ปหีนา เต กิเลเส น ปุเนติ น ปจฺเจติ น ปจฺจาคจฺฉตีติ หิตฺวาน กามานิ ยโถธิกานิ. เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป. เตนาห โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ

"ปุตฺตญฺจ ทารํ ปิตรญฺจ มาตรํ
ธนานิ ธญฺญานิ จ พนฺธวานิ
หิตฺวาน กามานิ ยโถธิกานิ
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ.
สงฺโค เอโส ปริตฺตเมตฺถ โสขฺยํ,
อปฺปสฺสาโท ทุกฺขเมตฺถ ภิยฺโย,
คณฺโฑ เอโส อิติ ญตฺวา มติมา
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

สงฺโค เอโส ปริตฺตเมตฺถ โสขฺยนฺติ: สงฺโคติ วา, พฬิสนฺติ วา, อามิสนฺติ วา, ลคฺคนนฺติ วา, ปลิโพโธติ วา, ปญฺจนฺเนตํ กามคุณานํ อธิวจนํ. ปริตฺตเมตฺถ โสขฺยนฺติ: วุตฺตญฺเหตํ ภควตา "ปญฺจิเม ภิกฺขเว กามคุณา. กตเม ปญฺจ ? จกฺขุวิญฺเญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนิยา. โสตวิญฺเญยฺยา. สทฺทา. ฆานวิญฺเญยฺยา คนฺธา. ชิวฺหาวิญฺเญยฺยา รสา. กายวิญฺเญยฺยา โผฏฺฐพฺพา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนิยา.

อิเม โข ภิกฺขเว ปญฺจ กามคุณา. ยํ โข ภิกฺขเว อิเม ปญฺจ กามคุเณ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ, อิทํ วุจฺจติ กามสุขํ. อปฺปกํ เอตํ สุขํ, โอมกํ เอตํ สุขํ, ลามกํ เอตํ สุขํ, ทุกฺขํ เอตํ สุขนฺติ สงฺโค เอโส ปริตฺตเมตฺถ โสขฺยํ.

อปฺปสฺสาโท ทุกฺขเมตฺถ ภิยฺโยติ: อปฺปสฺสาทา กามา วุตฺตา ภควตา พหุทุกฺขา พหูปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิยฺโย. อฏฺฐิกงฺกลูปมา กามา วุตฺตา ภควตา. มํสเปสูปมา กามา วุตฺตา ภควตา. ติณุกฺกูปมา กามา วุตฺตา ภควตา. องฺคารกาสูปมา กามา วุตฺตา ภควตา. สุปินกูปมา กามา วุตฺตา ภควตา. ยาจิตกูปมา กามา วุตฺตา ภควตา. รุกฺขผลูปมา กามา วุตฺตา ภควตา. อสิสูนูปมา กามา วุตฺตา ภควตา. สตฺติสูลูปมา กามา วุตฺตา ภควตา. สปฺปสิรูปมา กามา วุตฺตา ภควตา พหุทุกฺขา พหูปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิยฺโยติ อปฺปสฺสาโท ทุกฺขเมตฺถ ภิยฺโย.

คณฺโฑ เอโส อิติ ญตฺวา มติมาติ: คณฺโฑติ วา, พฬิสนฺติ วา, อามิสนฺติ วา, ลคฺคนนฺติ วา, ปลิโพโธติ วา, ปญฺจนฺเนตํ กามคุณานํ อธิวจนํ. อิตีติ ปทสนฺธิ ปทสํสคฺโค ปทปาริปูริ อกฺขรสมวาโย พฺยญฺชนสิลิฏฺฐตา ปทานุปุพฺพตาเมตํ อิตีติ. คณฺโฑ เอโส อิติ ญตฺวา มติมาติ มติมา ปณฺฑิโต ปญฺญวา พุทฺธิมา ญาณี วิภาวี เมธาวี "คณฺโฑติ ญตฺวา "พฬิสนฺติ ญตฺวา "อามิสนฺติ ญตฺวา "ลคฺคนนฺติ ญตฺวา "ปลิโพโธติ ญตฺวา ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวาติ คณฺโฑ เอโส อิติ ญตฺวา มติมา. เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ. เตนาห โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ

"สงฺโค เอโส ปริตฺตเมตฺถ โสขฺยํ,
อปฺปสฺสาโท ทุกฺขเมตฺถ ภิยฺโย,
คณฺโฑ เอโส อิติ ญตฺวา มติมา

เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ.
สนฺทาลยิตฺวาน สํโยชนานิ
ชาลํว เภตฺวา สลิลมฺพุจารี
อคฺคีว ทฑฺฒํ อนิวตฺตมาโน
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

สนฺทาลยิตฺวาน สํโยชนานีติ: ทส สํโยชนานิ: กามราคสํโยชนํ, ปฏิฆสํโยชนํ, มานสํโยชนํ, ทิฏฺฐิสํโยชนํ, วิจิกิจฺฉาสํโยชนํ, สีลพฺพตปรามาสสํโยชนํ, ภวราคสํโยชนํ, อิสฺสาสํโยชนํ, มจฺฉริยสํโยชนํ, อวิชฺชาสํโยชนํ. สนฺทาลยิตฺวาน สํโยชนานีติ: ทส สํโยชนานิ ทาลยิตฺวา สนฺทาลยิตฺวา ปชหิตฺวา วิโนเทตฺวา พฺยนฺตีกริตฺวา อนภาวํ คเมตฺวาติ สนฺทาลยิตฺวาน สํโยชนานิ.

ชาลํว เภตฺวา สลิลมฺพุจารีติ: ชาลํ วุจฺจติ สุตฺตชาลํ. สลิลํ วุจฺจติ อุทกํ. อมฺพุจารี วุจฺจติ มจฺโฉ. ชาลํ ภินฺทิตฺวา สมฺภินฺทิตฺวา ผาลยิตฺวา ปทาลยิตฺวา สมฺปทาลยิตฺวา จรติ วิจรติ อิริยติ วตฺเตติ ปาเลติ ยเปติ ยาเปติ; เอวเมว เทฺว ชาลา: ตณฺหาชาลญฺจ, ทิฏฺฐิชาลญฺจ. ฯเปฯ อิทํ ตณฺหาชาลํ. ฯเปฯ อิทํ ทิฏฺฐิชาลํ. ตสฺส ปจฺเจกสมฺพุทฺธสฺส ตณฺหาชาลํ ปหีนํ, ทิฏฺฐิชาลํ ปฏินิสฺสฏฺฐํ, ตณฺหาชาลสฺส ปหีนตฺตา ทิฏฺฐิชาลสฺส ปฏินิสฺสฏฺฐตฺตา โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ รูเป น สชฺชติ, สทฺเท น สชฺชติ, คนฺเธ น สชฺชติ. ฯเปฯ ทิฏฺฐสุตมุตวิญฺญาตพฺเพสุ ธมฺเมสุ น สชฺชติ น คยฺหติ น พชฺฌติ, นิกฺขนฺโต นิสฺสฏฺโฐ วิปฺปมุตฺโต วิสญฺญุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรตีติ ชาลํว เภตฺวา สลิลมฺพุจารี.

อคฺคีว ทฑฺฒํ อนิวตฺตมาโนติ: ยถา อคฺคิ ติณกฏฺฐุปาทานํ ทหนฺโต คจฺฉติ อนิวตฺตนฺโต; เอวเมว ตสฺส ปจฺเจกสมฺพุทฺธสฺส โสตาปตฺติมคฺเคน

เย กิเลสา ปหีนา เต กิเลเส น ปุเนติ น ปจฺเจติ น ปจฺจาคจฺฉติ. สกทาคามิมคฺเคน เย กิเลสา ปหีนา. อนาคามิมคฺเคน เย กิเลสา ปหีนา. อรหตฺตมคฺเคน เย กิเลสา ปหีนา เต กิเลเส น ปุเนติ น ปจฺเจติ น ปจฺจาคจฺฉตีติ อคฺคีว ทฑฺฒํ อนิวตฺตมาโน เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป. เตนาห โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ

> "สนฺทาลยิตฺวาน สํโยชนานิ
> ชาลํว เภตฺวา สลิลมฺพุจารี
> อคฺคีว ทฑฺฒํ อนิวตฺตมาโน
> เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ.
> โอกฺขิตฺตจกฺขู น จ ปาทโลโล
> คุตฺตินฺทฺริโย รกฺขิตมานสาโน
> อนวสฺสุโต อปริฑยฺหมาโน
> เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

โอกฺขิตฺตจกฺขู น จ ปาทโลโลติ: กถํ ขิตฺตจกฺขุ โหติ ? อิเธกจฺโจ จกฺขุโลโล จกฺขุโลลิเยน สมนฺนาคโต โหติ "อทิฏฺฐํ ทกฺขิตพฺพํ, ทิฏฺฐํ สมติกฺกมิตพฺพนฺติ, อาราเมน อารามํ อุยฺยาเนน อุยฺยานํ คาเมน คามํ นิคเมน นิคมํ นคเรน นครํ รฏฺเฐน รฏฺฐํ ชนปเทน ชนปทํ ทีฆจาริกํ อนวตฺถจาริกํ อนุยุตฺโต โหติ รูปทสฺสนาย; เอวํ ขิตฺตจกฺขุ โหติ. อถวา ภิกฺขุ อนฺตรฆรํ ปวิฏฺโฐ วีถึ ปฏิปนฺโน อสํวุโต คจฺฉติ, หตฺถึ โอโลเกนฺโต อสฺสํ โอโลเกนฺโต รถํ โอโลเกนฺโต ปตฺตึ โอโลเกนฺโต กุมารเก โอโลเกนฺโต กุมาริกาโย โอโลเกนฺโต อิตฺถิโย โอโลเกนฺโต ปุริเส โอโลเกนฺโต อนฺตราปณํ โอโลเกนฺโต ฆรมุขานิ โอโลเกนฺโต อุทฺธํ โอโลเกนฺโต อโธ โอโลเกนฺโต ทิสาวิทิสํ เปกฺขมาโน คจฺฉติ; เอวมฺปิ ขิตฺตจกฺขุ โหติ. อถวา จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา

นิมิตฺตคฺคาหี โหติ อนุพฺยญฺชนคฺคาหี, ยตฺวาธิกรณเมนํ จกฺขุนฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ; ตสฺส สํวราย น ปฏิปชฺชติ, น รกฺขติ จกฺขุนฺทฺริยํ, น จกฺขุนฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชติ; เอวมฺปิ จิตฺตจกฺขุ โหติ. ยถา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา, เต เอวรูปํ วิสูกทสฺสนํ อนุยุตฺตา วิหรนฺติ. เสยฺยถีทํ? นจฺจํ คีตํ วาทิตํ เปกฺขํ อกฺขานํ ปาณิสฺสรํ เวตาฬํ กุมฺภถูณํ โสภนครกํ จณฺฑาลํ วํสํ โธวนํ หตฺถิยุทฺธํ อสฺสยุทฺธํ มหิสยุทฺธํ อุสภยุทฺธํ เมณฺฑยุทฺธํ กุกฺกุฏยุทฺธํ ทณฺฑยุทฺธํ มุฏฺฐิยุทฺธํ นิพฺพุทฺธํ อุยฺโยธิกํ พลคฺคํ เสนาพฺยุหํ อนีกทสฺสนํ อิติ วา; เอวรูปํ วิสูกทสฺสนํ อนุยุตฺโต โหติ: เอวมฺปิ จิตฺตจกฺขุ โหติ.

กถํ โอกฺขิตฺตจกฺขุ โหติ? อิธ ภิกฺขุ น จกฺขุโลโล จกฺขุโลลิเยน สมนฺนาคโต โหติ "อทิฏฺฐํ ทกฺขิตพฺพํ, ทิฏฺฐํ สมติกฺกมิตพฺพนฺติ น อาราเมน อารามํ น อุยฺยาเนน อุยฺยานํ น คาเมน คามํ น นิคเมน นิคมํ น นคเรน นครํ น รฏฺเฐน รฏฺฐํ น ชนปเทน ชนปทํ น ทีฆจาริกํ อนวฏฺฐจาริกํ อนุยุตฺโต โหติ รูปทสฺสนาย; เอวํ โอกฺขิตฺตจกฺขุ โหติ. อถวา ภิกฺขุ อนฺตรฆรํ ปวิฏฺโฐ วีถึ ปฏิปนฺโน สํวุโต คจฺฉติ น หตฺถึ โอโลเกนฺโต น อสฺสํ โอโลเกนฺโต น รถํ โอโลเกนฺโต น ปตฺตึ โอโลเกนฺโต น กุมารเก โอโลเกนฺโต น กุมาริกาโย โอโลเกนฺโต น อิตฺถิโย โอโลเกนฺโต น ปุริเส โอโลเกนฺโต น อนฺตราปณํ โอโลเกนฺโต น ฆรมุขานิ โอโลเกนฺโต น อุทฺธํ โอโลเกนฺโต น อโธ โอโลเกนฺโต น ทิสาวิทิสํ เปกฺขมาโน คจฺฉติ; เอวมฺปิ โอกฺขิตฺตจกฺขุ โหติ. อถวา จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหี, ยตฺวาธิกรณเมนํ จกฺขุนฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ;

ตัสส สํวราย ปฏิปัชชติ, รักขติ จักขุนทริยํ, จักขุนทริเย สํวรํ อาปัชชติ; เอวัมปิ โอกขิตตจักขุ โหติ. ยถา วาปเนเก โภนโต สมณพราหมณา สัทธาเทยยานิ โภชนานิ ภุญชิตวา, เต เอวรูปํ วิสูกทัสสนํ อนุยุตตา วิหรันติ. เสยยถีทํ ? นัจจํ คีตํ วาทิตํ. ฯเปฯ อณีกทัสสนํ อิติ วา; เอวรูปา วิสูกทัสสนานุโยคา ปฏิวิรโต โหติ: เอวัมปิ โอกขิตตจักขุ โหติ.

น จ ปาทโลโลติ: กถํ ปาทโลโล ? อิเธกัจโจ ปาทโลโล ปาทโลลิเยน สมันนาคโต โหติ อาราเมน อารามํ อุยยาเนน อุยยานํ คาเมน คามํ นิคเมน นิคมํ นคเรน นครํ รัฏเฐน รัฏฐํ ชนปเทน ชนปทํ ทีฆจาริกํ อนวัตถิต จาริกํ อนุยุตโต โหติ; เอวัมปิ ปาทโลโล โหติ. อถวา ภิกขุ อันโตสํฆาราเม ปาทโลลิเยน สมันนาคโต โหติ น อัตถเหตุ น การณเหตุ อุทธโต อวูปสันตจิตโต ปริเวณโต ปริเวณํ คัจฉติ, วิหารโต วิหารํ คัจฉติ, อัฑฒโยคโต อัฑฒโยคํ คัจฉติ, หัมมิยโต หัมมิยํ คัจฉติ คุหโต คุหํ คัจฉติ, เลณโต เลณํ คัจฉติ, กุฏิยา กุฏึ คัจฉติ, กูฏาคารโต กูฏาคารํ คัจฉติ, อัฏฏโต อัฏฏํ คัจฉติ, มาฬโต มาฬํ คัจฉติ, อุฑฑัณฑโต อุฑฑัณฑํ คัจฉติ, อุปัฏฐานสาลโต อุปัฏฐานสาลํ คัจฉติ, มัณฑปโต มัณฑปํ คัจฉติ, รุกขมูลโต รุกขมูลํ คัจฉติ; ยัตถ วาปน ภิกขู นิสีทันติ วา, คัจฉันติ วา, ตัตถ เอกัสส วา ทุติโย โหติ, ทวินนํ วา ตติโย โหติ, ติณณํ วา จตุตโถ โหติ, ตัตถ พหุํ สัมผัปปลาปํ สัลลปติ. เสยยถีทํ ? ราชกถํ โจรกถํ. ฯเปฯ อิติภวาภวกถํ อิติ วา กเถสิ; เอวัมปิ ปาทโลโล โหติ. น จ ปาทโลโลติ: โส ปัจเจกสัมพุทโธ ปาทโลลิยา อารโต วิรโต ปฏิวิรโต นิกขันโต นิสสัฏโฐ วิปปมุตโต วิสํยุตโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรติ, ปฏิสัลลานาราโม โหติ ปฏิสัลลานรโต อัชฌัตตํ เจโตสมถมนุยุตโต

อนิรากตชฺฌาโน วิปสฺสนาย สมนฺนาคโต พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํ, ฌายี ฌานรโต เอกตฺตมนุยุตฺโต สทตฺถครุโกติ โอกฺขิตฺตจกฺขุ น จ ปาทโลโล.

คุตฺตินฺทฺริโยติ: โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหี, ยตฺวาธิกรณเมนํ จกฺขุนฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ; ตสฺส สํวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ จกฺขุนฺทฺริยํ, จกฺขุนฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชติ. โสเตน สทฺทํ สุตฺวา. ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา. ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา. กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา. มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหี, ยตฺวาธิกรณเมนํ มนินฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ; ตสฺส สํวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ มนินฺทฺริยํ, มนินฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชตีติ คุตฺตินฺทฺริโย.

รกฺขิตมานสาโนติ: โคปิตมานสาโน รกฺขิตจิตฺโตติ คุตฺตินฺทฺริโย รกฺขิตมานสาโน.

อนวสฺสุโต อปริฑยฺหมาโนติ อนวสฺสุโตติ: วุตฺตํ เหตํ อายสฺมตา มหาโมคฺคลฺลาเนน "อวสฺสุตปริยายญฺจ โว อาวุโส เทสิสฺสามิ อนวสฺสุตปริยายญฺจ, ตํ สุณาถ สาธุกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวมาวุโสติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส ปจฺจสฺโสสุํ. อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เอตทโวจ "กถญฺจาวุโส อวสฺสุโต โหติ ? อิธาวุโส ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา ปิยรูเป รูเป อธิมุจฺจติ, อปฺปิยรูเป รูเป พฺยาปชฺชติ, อนุปฏฺฐิตกายสติ จ วิหรติ ปริตฺตเจตโส, ตญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ; ยตฺถสฺส เต อุปฺปนฺนา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ. โสเตน สทฺทํ สุตฺวา. ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา. ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา. กาเยน

โผฏ์ฐัพ์พํ ผุสิต์วา. มนสา ธัม์มํ วิญ์ญาย ปิยรูเป ธัม์เม อธิมุจ์จติ, อัปิยรูเป ธัม์เม พ์ยาปัช์ชติ, อนุปัฏ์ฐิตกายสติ จ วิหรติ ปริต์ตเจตโส, ตัญ์จ เจโตวิมุต์ติํ ปัญ์ญาวิมุต์ติํ ยถาภูตํ นัป์ปชานาติ; ยัต์ถัส์ส เต อุปัน์นา ปาปกา อกุสลา ธัม์มา อปริเสสา นิรุช์ฌัน์ติ; อยํ วุจ์จตาวุโส ภิก์ขุ อวัส์สุโต จัก์ขุวิญ์เญย์เยสุ รูเปสุ, อวัส์สุโต โสตวิญ์เญย์เยสุ สัท์เทสุ. ฯเปฯ อวัส์สุโต มโนวิญ์เญย์เยสุ ธัม์เมสุ. เอวํวิหาริํ อาวุโส ภิก์ขุํ, จัก์ขุโต เจปิ นํ มาโร อุปสังกมติ, ลภเตว มาโร โอตารํ, ลภติ มาโร อารัม์มณํ. โสตโต เจปิ นํ. ฯเปฯ มนโต เจปิ นํ มาโร อุปสังกมติ, ลภเตว มาโร โอตารํ, ลภติ มาโร อารัม์มณํ. เสย์ยถาปิ อาวุโส นฬาคารํ วา ติณาคารํ วา สุก์ขํ โกลาปํ เตโรวัส์สิกํ. ปุรัต์ถิมาย เจปิ นํ ทิสาย ปุริโส อาทิต์ตาย ติณุก์กาย อุปสังกเมย์ย, ลภเตว อัค์คิ โอตารํ, ลภติ อัค์คิ อารัม์มณํ. ปัจ์ฉิมาย เจปิ นํ ทิสาย. อุต์ตราย เจปิ นํ ทิสาย. ทัก์ขิณาย เจปิ นํ ทิสาย. ปัจ์ฉโต เจปิ นํ. อุปริโต เจปิ นํ. ยโต กุโต เจปิ นํ ปุริโส อาทิต์ตาย ติณุก์กาย อุปสังกเมย์ย, ลภเตว อัค์คิ โอตารํ, ลภติ อัค์คิ อารัม์มณํ; เอวเมว โข อาวุโส เอวํวิหาริํ ภิก์ขุํ, จัก์ขุโต เจปิ นํ มาโร อุปสังกมติ, ลภเตว มาโร โอตารํ, ลภติ มาโร อารัม์มณํ. โสตโต เจปิ นํ. ฯเปฯ มนโต เจปิ นํ มาโร อุปสังกมติ, ลภเตว มาโร โอตารํ, ลภติ มาโร อารัม์มณํ. เอวํวิหาริญ์จาวุโส ภิก์ขุํ รูปา อภิภวิํสุ, น ภิก์ขุ รูเป อภิภวิ. สัท์ทา ภิก์ขุํ อภิภวิํสุ, น ภิก์ขุ สัท์เท อภิภวิ. คัน์ธา ภิก์ขุํ อภิภวิํสุ, น ภิก์ขุ คัน์เธ อภิภวิ. รสา ภิก์ขุํ อภิภวิํสุ, น ภิก์ขุ รเส อภิภวิ. โผฏ์ฐัพ์พา ภิก์ขุํ อภิภวิํสุ, น ภิก์ขุ โผฏ์ฐัพ์เพ อภิภวิ. ธัม์มา ภิก์ขุํ อภิภวิํสุ, น ภิก์ขุ ธัม์เม อภิภวิ. อยํ วุจ์จตาวุโส ภิก์ขุ รูปาภิภูโต สัท์ทาภิภูโต

คัน์ธาธิภูโต รสาภิภูโต โผฏ์ฐัพ์พาภิภูโต อภิภูโต เตหิ กิเลเสหิ, น อภิภู หิ โส ปาปเก อกุสเล ธัม์เม สังกิเลสิเก โปโนพ์ภวิเก สทเร ทุก์ขวิปาเก อายตึชาติชรามรณิเย; เอวํ โข อาวุโส อวัส์สุโต โหติ.

กถัญ์จาวุโส อนวัส์สุโต โหติ ? อิธาวุโส ภิก์ขุ จัก์ขุนา รูปํ ทิส์วา ปิยรูเป รูเป นาธิมุจ์จติ, อัป์ปิยรูเป รูเป น พ์ยาปัช์ชติ, อุปัฏ์ฐิตกายสติ จ วิหรติ อัป์ปมาณเจตโส, ตัญ์จ เจโตวิมุต์ติ ปัญ์ญาวิมุต์ติ ยถาภูตํ ปชานาติ; ยัต์ถัส์ส เต อุปัป์นนา ปาปกา อกุสลา ธัม์มา อปริเสสา นิรุช์ฌัน์ติ. โสเตน สัท์ทํ สุต์วา. ฯเปฯ มนสา ธัม์มํ วิญ์ญาย ปิยรูเป ธัม์เม นาธิมุจ์จติ, อัป์ปิยรูเป ธัม์เม น พ์ยาปัช์ชติ, อุปัฏ์ฐิตกายสติ จ วิหรติ อัป์ปมาณเจตโส, ตัญ์จ เจโตวิมุต์ติ ปัญ์ญาวิมุต์ติ ยถาภูตํ ปชานาติ; ยัต์ถัส์ส เต อุปัป์นนา ปาปกา อกุสลา ธัม์มา อปริเสสา นิรุช์ฌัน์ติ; อยํ วุจ์จตาวุโส ภิก์ขุ อนวัส์สุโต จัก์ขุวิญ์เญย์เยสุ รูเปสุ. อนวัส์สุโต โสตวิญ์เญย์เยสุ สัท์เทสุ. ฯเปฯ อนวัส์สุโต มโนวิญ์เญย์เยสุ ธัม์เมสุ. เอวํวิหารึ อาวุโส ภิก์ขุ, จัก์ขุโต เจปิ นํ มาโร อุปสังกมติ, เนว ลภติ มาโร โอตารํ, น ลภติ มาโร อารัม์มณํ. โสตโต เจปิ นํ. ฯเปฯ มนโต เจปิ นํ มาโร อุปสังกมติ, เนว ลภติ มาโร โอตารํ, น ลภติ มาโร อารัม์มณํ. เสย์ยถาปิ อาวุโส กูฏาคารสาลา วา สัน์ถาคารสาลา วา พหลมัต์ติกา อัล์ลาวเลปนา, ปุรัต์ถิมาย เจปิ นํ ทิสาย ปุริโส อาทิต์ตาย ติณุก์กาย อุปสังกเมย์ย, เนว ลภติ อัค์คิ โอตารํ, น ลภติ อัค์คิ อารัม์มณํ. ปัจ์ฉิมาย เจปิ นํ ทิสาย. อุต์ตราย เจปิ นํ ทิสาย. ทัก์ขิณาย เจปิ นํ ทิสาย. ปัจ์ฉโต เจปิ นํ. อุปริโต เจปิ นํ. ยโต กุโต เจปิ นํ ปุริโส อาทิต์ตาย ติณุก์กาย อุปสังกเมย์ย, เนว ลภติ อัค์คิ โอตารํ, น ลภติ อัค์คิ อารัม์มณํ; เอวเมว โข อาวุโส เอวํวิหารึ ภิก์ขุ, จัก์ขุโต เจปิ นํ มาโร อุปสังกมติ, เนว ลภติ

มาโร โอตารํ, น ลภติ มาโร อารมฺมณํ. โสตโต เจปิ นํ. ฯเปฯ มนโต เจปิ นํ มาโร อุปสงฺกมติ, เนว ลภติ มาโร โอตารํ, น ลภติ มาโร อารมฺมณํ. เอวํวิหาริญฺจาวุโส ภิกฺขุํ น รูปา อภิภวึสุ, ภิกฺขุ รูเป อภิภวิ. น สทฺทา ภิกฺขุํ อภิภวึสุ, ภิกฺขุ สทฺเท อภิภวิ. ฯเปฯ น ธมฺมา ภิกฺขุํ อภิภวึสุ, ภิกฺขุ ธมฺเม อภิภวิ; อยํ วุจฺจตาวุโส ภิกฺขุ รูปาภิภู สทฺทาภิภู คนฺธาภิภู รสาภิภู โผฏฺฐพฺพาภิภู ธมฺมาภิภู, อนภิภูโต เตหิ กิเลเสหิ, อภิภูหิ โส ปาปเก อกุสเล ธมฺเม สํกิเลสิเก โปโนพฺภวิเก สทเร ทุกฺขวิปาเก อายตึชาติชรามรณิเย; เอวํ โข อาวุโส อนวสฺสุโต โหตีติ อนวสฺสุโต. อปริฑยฺหมาโนติ: ราคคฺคินา อปริฑยฺหมาโน โทสคฺคินา อปริฑยฺหมาโน โมหคฺคินา อปริฑยฺหมาโนติ อนวสฺสุโต อปริฑยฺหมาโน เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป. เตนาห โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ

"โอกฺขิตฺตจกฺขุ น จ ปาทโลโล
คุตฺตินฺทฺริโย รกฺขิตมานสาโน
อนวสฺสุโต อปริฑยฺหมาโน
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ.
โอหารยิตฺวา คิหิพฺยญฺชนานิ
สญฺฉินฺนปตฺโต ยถา ปาริฉตฺโต
กาสายวตฺโถ อภินิกฺขมิตฺวา
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

โอหารยิตฺวา คิหิพฺยญฺชนานีติ: คิหิพฺยญฺชนานิ วุจฺจนฺติ เกสา จ มสฺสู จ. ฯเปฯ ทีฆรสฺสานิ อิติ วา. โอหารยิตฺวา คิหิพฺยญฺชนานีติ: คิหิพฺยญฺชนานิ โอโรปยิตฺวา สมาโรปยิตฺวา ปฏิปสฺสมฺภิตฺวาติ โอหารยิตฺวา คิหิพฺยญฺชนานิ

สญฺฉินฺนปตฺโต ยถา ปาริฉตฺโตติ: ยถา ปาริฉตฺตโก โกวิฬาโร พหลปตฺตปลาโส สนฺทจฺฉาโย; เอวเมว โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ ปริปุณฺณปตฺตจีวรธโรติ สญฺฉินฺนปตฺโต ยถา ปาริฉตฺโต.

กาสายวตฺโถ อภินิกฺขมิตฺวาติ: โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ สพฺพํ ฆราวาสปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา ปุตฺตทารปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา ญาติปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา สนฺนิธิปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตฺวา อกิญฺจนภาวํ อุปคนฺตฺวา เอโก จรติ วิจรติ อิริยติ วตฺเตติ ปาเลติ ยเปติ ยาเปตีติ กาสายวตฺโถ อภินิกฺขมิตฺวา. เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป. เตนาห โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ.

"โอหารยิตฺวา คิหิพฺยญฺชนานิ
สญฺฉินฺนปตฺโต ยถา ปาริฉตฺโต
กาสายวตฺโถ อภินิกฺขมิตฺวา
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ.
รเสสุ เคธํ อกรํ อโลโล
อนญฺญโปสี สปทานจารี
กุเล กุเล อปฺปฏิพทฺธจิตฺโต
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

รเสสุ เคธํ อกรํ อโลโลติ: รเสสูติ: มูลรโส, ขนฺธรโส, ตจรโส, ปตฺตรโส, ปุปฺผรโส, ผลรโส, อมฺพิลํ, มธุรํ, ติตฺติกํ, กฏุกํ โลณิกํ, ขาริกํ, ลมฺพิลํ, กสาโว, สาทุํ, อสาทุํ, สีตํ, อุณฺหํ. สนฺติ โลเก สมณพฺราหฺมณา รสคิทฺธา, เต ชิวฺหคฺเคน รเส ปริเยสนฺตา อาหิณฺฑนฺติ. อมฺพิลํ ลภิตฺวา อนมฺพิลํ ปริเยสนฺติ, อนมฺพิลํ ลภิตฺวา อมฺพิลํ ปริเยสนฺติ, มธุรํ ลภิตฺวา อมธุรํ ปริเยสนฺติ, อมธุรํ ลภิตฺวา มธุรํ ปริเยสนฺติ, ติตฺติกํ

ลภิตฺวา อติตฺติกํ ปริเยสนฺติ, อติตฺติกํ ลภิตฺวา ติตฺติกํ ปริเยสนฺติ, กฏุกํ ลภิตฺวา อกฏุกํ ปริเยสนฺติ, อกฏุกํ ลภิตฺวา กฏุกํ ปริเยสนฺติ, โลณิกํ ลภิตฺวา อโลณิกํ ปริเยสนฺติ, อโลณิกํ ลภิตฺวา โลณิกํ ปริเยสนฺติ, ขาริกํ ลภิตฺวา อขาริกํ ปริเยสนฺติ, อขาริกํ ลภิตฺวา ขาริกํ ปริเยสนฺติ, อมฺพิลํ ลภิตฺวา กสาวํ ปริเยสนฺติ, กสาวํ ลภิตฺวา อมฺพิลํ ปริเยสนฺติ สาทุํ ลภิตฺวา อสาทุํ ปริเยสนฺติ, อสาทุํ ลภิตฺวา สาทุํ ปริเยสนฺติ, สีตํ ลภิตฺวา อุณฺหํ ปริเยสนฺติ, อุณฺหํ ลภิตฺวา สีตํ ปริเยสนฺติ. เต ยํ ยํ ลภนฺติ, เตน เตน ตุสฺสนฺติ, อปราปรํ ปริเยสนฺติ, รเสสุ รตฺตา คิทฺธา คธิตา มุจฺฉิตา อชฺโฌปนฺนา ลคฺคา ลคฺคิตา ปลิพุทฺธา. สา รสตณฺหา ตสฺส ปจฺเจกสมฺพุทฺธสฺส ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา; ตสฺมา โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ ปฏิสงฺขา โยนิโส อาหารํ อาหาเรติ เนว ทวาย น มทาย น มณฺฑนาย น วิภูสนาย, ยาวเทว อิมสฺส กายสฺส ฐิติยา ยาปนาย วิหึสุปรติยา พฺรหฺมจริยานุคฺคหาย "อิติ ปุราณญฺจ เวทนํ ปฏิหงฺขามิ, นวญฺจ เวทนํ น อุปฺปาเทสฺสามิ, ยาตฺรา จ เม ภวิสฺสติ อนวชฺชตา จ ผาสุวิหาโร จาติ. ยถา วณํ อาลิมฺเปยฺย ยาวเทว โรปนตฺถาย, ยถา วา อกฺขํ อพฺภญฺเชยฺย ยาวเทว ภารสฺส นิตฺถรณตฺถาย, ยถา วา ปุตฺตมํสํ อาหเรยฺย ยาวเทว กนฺตารสฺส นิตฺถรณตฺถาย; เอวเมว โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ ปฏิสงฺขา โยนิโส อาหารํ อาหาเรติ เนว ทวาย น มทาย น มณฺฑนาย น วิภูสนาย, ยาวเทว อิมสฺส กายสฺส ฐิติยา ยาปนาย วิหึสุปรติยา พฺรหฺมจริยานุคฺคหาย "อิติ ปุราณญฺจ เวทนํ ปฏิหงฺขามิ, นวญฺจ เวทนํ น อุปฺปาเทสฺสามิ, ยาตฺรา จ เม ภวิสฺสติ อนวชฺชตา จ ผาสุวิหาโร จาติ. รสตณฺหาย อารโต วิรโต ปฏิวิรโต นิสฺสฏฺโฐ วิปฺปมุตฺโต วิสํยุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรตีติ รเสสุ เคธํ อกรํ. อโลโลติ: โลลาติ วา, โลลุปฺปาติ วา,

วุจฺจติ ตณฺหา; โย ราโค สาราโค. ฯเปฯ อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํ. สา โลลา โลลุปฺปา ตณฺหา ตสฺส ปจฺเจกสมฺพุทฺธสฺส ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํคตา อายตึอนุปฺปาทธมฺมา; ตสฺมา ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ อโลโลติ รเสสุ เคธํ อกรํ อโลโล.

อนญฺญโปสี สปทานจารีติ: อนญฺญโปสีติ: โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ อตฺตานญฺเญว โปเสติ น ปรนฺติ

อนญฺญโปสิมญฺญาตํ สาเรสุ สุปติฏฺฐิตํ
ขีณาสวํ วนฺตโทสํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ

อนญฺญโปสี. สปทานจารีติ: โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย คามํ วา นิคมํ วา ปิณฺฑาย ปวิสติ รกฺขิเตเนว กาเยน รกฺขิตาย วาจาย รกฺขิเตน จิตฺเตน อุปฏฺฐิตาย สติยา สํวุเตหิ อินฺทฺริเยหิ โอกฺขิตฺตจกฺขุ อิริยาปถสมฺปนฺโน กุลากุลํ อภิกฺกมนฺโต ปิณฺฑาย จรติ อนญฺญโปสี สปทานจารี. กุเล กุเล อปฺปฏิพทฺธจิตฺโตติ: ทฺวีหิ การเณหิ ปฏิพทฺธจิตฺโต โหติ: อตฺตานํ วา นีจํ ฐเปนฺโต ปรํ อุจฺจํ ฐเปนฺโต ปฏิพทฺธจิตฺโต โหติ. อตฺตานํ วา อุจฺจํ ฐเปนฺโต ปรํ นีจํ ฐเปนฺโต ปฏิพทฺธจิตฺโต โหติ.

กถํ อตฺตานํ นีจํ ฐเปนฺโต ปรํ อุจฺจํ ฐเปนฺโต ปฏิพทฺธจิตฺโต โหติ ? ตุมฺเห เม พหูปการา, อหํ ตุมฺเห นิสฺสาย ลภามิ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลาน-ปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ, ยมฺปิ เม อญฺเญ ทาตุํ วา กาตุํ วา มญฺญนฺติ ตุมฺเห นิสฺสาย ตุมฺเห สมฺปสฺสนฺตา, ยมฺปิ เม โปราณํ มาตาเปตฺติกํ นามโคตฺตํ, ตมฺปิ เม อนฺตรหิตํ. ตุมฺเหหิ อหํ ญายามิ "อสุกสฺส กุลุปโก, อสุกาย กุลุปโกติ เอวํ อตฺตานํ นีจํ ฐเปนฺโต ปรํ อุจฺจํ ฐเปนฺโต ปฏิพทฺธจิตฺโต โหติ.

กถํ อตฺตานํ อุจฺจํ ฐเปนฺโต ปรํ นีจํ ฐเปนฺโต ปฏิพทฺธจิตฺโต โหติ ? อหํ ตุมฺหากํ พหูปกาโร, ตุมฺเห มํ อาคมฺม พุทฺธํ สรณํ คตา,

ธมฺมํ สรณํ คตา, สงฺฆํ สรณํ คตา, ปาณาติปาตา ปฏิวิรตา, อทินฺนาทานา ปฏิวิรตา, กาเมสุ มิจฺฉาจารา ปฏิวิรตา, มุสาวาทา ปฏิวิรตา, สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา ปฏิวิรตา, ตุมฺหากํ อุทฺเทสํ เทม, ปริปุจฺฉํ เทม, อุโปสถํ อาจิกฺขาม, นวกมฺมํ อธิฏฺฐาม; อถ จ ปน ตุเมฺห มํ ปริจฺจชิตฺวา อญฺญํ สกฺกโรถ ครุกโรถ มาเนถ ปูเชถาติ เอวํ อตฺตานํ อุจฺจํ ฐเปนฺโต ปรํ นีจํ ฐเปนฺโต ปฏิพทฺธจิตฺโต โหติ.

กุเล กุเล อปฺปฏิพทฺธจิตฺโตติ: โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ กุลปลิโพเธน อปฺปฏิพทฺธจิตฺโต โหติ, คณปลิโพเธน อปฺปฏิพทฺธจิตฺโต โหติ, อาวาสปลิโพเธน อปฺปฏิพทฺธจิตฺโต โหติ, จีวรปลิโพเธน อปฺปฏิพทฺธจิตฺโต โหติ, ปิณฺฑปาตปลิโพเธน อปฺปฏิพทฺธจิตฺโต โหติ, เสนาสนปลิโพเธน อปฺปฏิพทฺธจิตฺโต โหติ, คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารปลิโพเธน อปฺปฏิพทฺธจิตฺโต โหตีติ กุเล กุเล อปฺปฏิพทฺธจิตฺโต. เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป. เตนาห โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ

"วเสสุ เครํ อครํ อโลโล
อนญฺญโปสี สปทานจารี
กุเล กุเล อปฺปฏิพทฺธจิตฺโต
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ.
ปหาย ปญฺจาวรณานิ เจตโส
อุปกฺกิเลเส พฺยปนุชฺช สพฺเพ
อนิสฺสิโต เฉตฺวา เสฺนหโทสํ
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

ปหาย ปญฺจาวรณานิ เจตโสติ: โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ กามฉนฺทนีวรณํ ปหาย ปชหิตฺวา วิโนเทตฺวา พฺยนฺตีกริตฺวา อนภาวํ คเมตฺวา. พฺยาปาทนีวรณํ

ถีนมิท์ธนีวรณํ. อุท์ธัจ์จกุก์กุจ์จนีวรณํ. วิจิกิจ์ฉานีวรณํ ปหาย ปชหิต๎วา วิโนเทต๎วา อนภาวํ คเมต๎วา วิวิจ์เจว กาเมหิ วิวิจ์จ อกุสเลหิ ธัม์เมหิ สวิตัก์กํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสัม์ปัช์ช วิหรตีติ ปหาย ปัญ์จาวรณานิ. เจตโส อุปัก์กิเลเส พ๎ยปนุช์ช สัพ์เพติะ ราโค จิต์ตัส์ส อุปัก์กิเลโส, โทโส จิต์ตัส์ส อุปัก์กิเลโส, โกโธ. อุปนาโห. ฯเปฯ สัพ์พากุสลาภิสํขารา จิต์ตัส์ส อุปัก์กิเลสา. อุปัก์กิเลเส พ๎ยปนุช์ช สัพ์เพติะ จิต์ตัส์ส สัพ์เพ อุปัก์กิเลเส พ๎ยปนุช์ช ปนุทิต๎วา ปชหิต๎วา วิโนเทต๎วา พ๎ยัน์ติกริต๎วา อนภาวํ คเมต๎วาติ อุปัก์กิเลเส พ๎ยปนุช์ช สัพ์เพ. อนิส์สิโต เฉต๎วา เส๎นหโทสัน์ติะ อนิส์สิโตติะ เท๎ว นิส์สยาะ ตัณ๎หานิส์สโย จ, ทิฏ์ฐินิส์สโย จ. ฯเปฯ อยํ ตัณ๎หานิส์สโย. ฯเปฯ อยํ ทิฏ์ฐินิส์สโย. เส๎นโหติะ เท๎ว เส๎นหาะ ตัณ๎หาเส๎นโห จ, ทิฏ์ฐิเส๎นโห จ. ฯเปฯ อยํ ตัณ๎หาเส๎นโห. ฯเปฯ อยํ ทิฏ์ฐิเส๎นโห. โทโสติะ โย จิต์ตัส์ส อาฆาโต, ปฏิฆาโต, ปฏิโฆ, ปฏิวิโรโธ, โกโป, ปโกโป, สัม์ปโกโป, โทโส, ปโทโส, สัม์ปโทโส, จิต์ตัส์ส พ๎ยาปัต์ติ, มโนปโทโส, โกโธ, กุช์ฌนา, กุช์ฌิตัต์ตํ, โทโส, ทุส์สนา, ทุส์สิตัต์ตํ, พ๎ยาปัต์ติ, พ๎ยาปัช์ชนา, วิโรโธ, ปฏิวิโรโธ, จัณ์ฑิกํ, อัส์สุโรโป, อนัต์ตมนตา จิต์ตัส์ส. อนิส์สิโต เฉต๎วา เส๎นหโทสัน์ติะ โส ปัจ์เจกสัม์พุท์โธ ตัณ๎หาเส๎นหัญ์จ ทิฏ์ฐิเส๎นหัญ์จ โทสัญ์จ เฉต๎วา อุจ์เฉต๎วา สมุจ์เฉต๎วา ปชหิต๎วา วิโนเทต๎วา พ๎ยัน์ติกริต๎วา อนภาวํ คเมต๎วา จัก์ขุํ อนิส์สิโต โสตํ อนิส์สิโต. ฯเปฯ ทิฏ์ฐสุตมุตวิญ์ญาตัพ์เพ ธัม์เม อนิส์สิโต อนัล์ลีโน อนุปคโต อนัช์โฌสิโต อนธิมุต์โต นิก์ขัน์โต นิส์สัฏ์โฐ วิป์ปมุต์โต วิสัญ์ญุต์โต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรตีติ อนิส์สิโต เฉต๎วา เส๎นหโทสํ. เอโก จเร ขัค์ควิสาณกัป์โป. เตนาห

โส ปัจ์เจกสัม์พุท์โธ

"ปหาย ปญฺจาวรณานิ เจตโส
อุปกฺกิเลเส พฺยปนุชฺช สพฺเพ
อนิสฺสิโต เฉตฺวา เสฺนหโทสํ
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.
วิปิฏฺฐิกตฺวาน สุขํ ทุขญฺจ
ปุพฺเพว จ โสมนสฺสโทมนสฺสํ
ลทฺธานุเปกฺขํ สมถํ วิสุทฺธํ
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

วิปิฏฺฐิกตฺวาน สุขํ ทุขญฺจ ปุพฺเพว จ โสมนสฺสโทมนสฺสนฺติ: โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรตีติ วิปิฏฺฐิกตฺวาน สุขํ ทุขญฺจ ปุพฺเพว จ โสมนสฺสโทมนสฺสํ.

ลทฺธานุเปกฺขํ สมถํ วิสุทฺธนฺติ: อุเปกฺขาติ: ยา จตุตฺถฌาเน อุเปกฺขา อุเปกฺขนา อชฺฌุเปกฺขนา จิตฺตสฺส ปสฺสทฺธตา มชฺฌตฺตตา จิตฺตสฺส. สมโถติ ยา จิตฺตสฺส ฐิติ สณฺฐิติ อวฏฺฐิติ อวิสาหาโร อวิกฺเขโป อวิสาหตมานสตา สมโถ สมาธินฺทฺริยํ สมาธิพลํ สมฺมาสมาธิ. จตุตฺถฌาเน อุเปกฺขา จ สมโถ จ สุทฺธา โหนฺติ วิสุทฺธา ปริโยทาตา อนงฺคณา วิคตูปกฺกิเลสา มุทุภูตา กมฺมนิยา ฐิตา อเนญฺชปฺปตฺตา. ลทฺธานุเปกฺขํ สมถํ วิสุทฺธนฺติ: จตุตฺถฌาเน อุเปกฺขญฺจ สมถญฺจ ลทฺธาน ลภิตฺวาติ ลทฺธานุเปกฺขํ สมถํ วิสุทฺธํ. เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป. เตนาห โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ

"วิปิฏฺฐิกตฺวาน สุขํ ทุขญฺจ
ปุพฺเพว จ โสมนสฺสโทมนสฺสํ

อทฺธานุเปกฺขํ สมถํ วิสุทธํ
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.
อารทฺธวิริโย ปรมตฺถปตฺติยา
อลีนจิตฺโต อกุสีตวุตฺติ
ทฬฺหนิกฺกโม ถามพลูปปนฺโน
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

อารทฺธวิริโย ปรมตฺถปตฺติยาติ: ปรมตฺถํ วุจฺจติ อมตํ นิพฺพานํ; โยโส สพฺพสงฺขารสมโถ, สพฺพูปธิปฏินิสฺสคฺโค, ตณฺหกฺขโย, วิราโค, นิโรโธ, นิพฺพานํ. ปรมตฺถสฺส ปตฺติยา ลาภาย ปฏิลาภาย อธิคมาย ผุสนาย สจฺฉิกิริยาย อารทฺธวิริโย วิหรติ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย กุสลานํ ธมฺมานํ สมฺปทาย ถามวา ทฬฺหปรกฺกโม อนิกฺขิตฺตธุโร กุสเลสุ ธมฺเมสูติ อารทฺธวิริโย ปรมตฺถปตฺติยา.

อลีนจิตฺโต อกุสีตวุตฺตีติ: โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ อนุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ อนุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ, วายมติ, วิริยํ อารภติ, จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ. อุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย ฉนฺทํ ชเนติ, วายมติ, วิริยํ อารภติ, จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ. อนุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ อุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ, วายมติ, วิริยํ อารภติ, จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ. อุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ ฐิติยา อสมฺโมสาย ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ภาวนาปาริปูริยา ฉนฺทํ ชเนติ, วายมติ, วิริยํ อารภติ, จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหตีติ เอวํ อลีนจิตฺโต อกุสีตวุตฺติ. อถวา "กามํ ตโจ จ นหารู จ อฏฺฐิ จ อวสุสฺสตุ มํสโลหิตํ, ยนฺตํ ปุริสถาเมน ปุริสพเลน ปุริสวิริเยน ปุริสปรกฺกเมน ปตฺตพฺพํ, น ตํ ปาปุณิตฺวา วิริยสฺส ฐานํ

ภวิสฺสตีติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ; เอวมฺปิ อลีนจิตฺโต อกุสีตวุตฺติ. "น ตาวาหํ อิมํ ปลฺลงฺกํ ภินฺทิสฺสามิ; ยาว เม น อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺจิสฺสตีติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ; เอวมฺปิ อลีนจิตฺโต อกุสีตวุตฺติ.

นาสิสฺสํ น ปิวิสฺสามิ, วิหารโต น นิกฺขมึ,
นปิ ปสฺสํ นิปาเตสฺสํ ตณฺหาสลฺเล อนูหเตติ

จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ; เอวมฺปิ อลีนจิตฺโต อกุสีตวุตฺติ. น ตาวาหํ อิมมฺหา อาสนา อุฏฺฐิหิสฺสามิ; ยาว เม น อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺจิสฺสตีติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ; เอวมฺปิ อลีนจิตฺโต อกุสีตวุตฺติ. "น ตาวาหํ อิมมฺหา จงฺกมา โอโรหิสฺสามิ. วิหารา นิกฺขมิสฺสามิ. อฑฺฒโยคา นิกฺขมิสฺสามิ. ปาสาทา นิกฺขมิสฺสามิ. หมฺมิยา นิกฺขมิสฺสามิ. คุหาย นิกฺขมิสฺสามิ. เลณา นิกฺขมิสฺสามิ. กุฏิยา นิกฺขมิสฺสามิ. กูฏาคารา นิกฺขมิสฺสามิ. อฏฺฏา นิกฺขมิสฺสามิ. มาฬา นิกฺขมิสฺสามิ. อุฏฺฐณฺฑา นิกฺขมิสฺสามิ. อุปฏฺฐานสาลาย นิกฺขมิสฺสามิ. มณฺฑปา นิกฺขมิสฺสามิ. รุกฺขมูลา นิกฺขมิสฺสามิ; ยาว เม น อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺจิสฺสตีติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ; เอวมฺปิ อลีนจิตฺโต อกุสีตวุตฺติ. "อิมสฺมึเยว ปุพฺพณฺหสมยํ อริยธมฺมํ อาหริสฺสามิ สมาหริสฺสามิ อธิคจฺฉิสฺสามิ ผุสยิสฺสามิ สจฺฉิกริสฺสามีติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ; เอวมฺปิ อลีนจิตฺโต อกุสีตวุตฺติ. อิมสฺมึเยว มชฺฌนฺติกสมเย. สายณฺหสมเย. ปุเรภตฺตํ. ปจฺฉาภตฺตํ. ปุริมยาเม. มชฺฌิมยาเม. กาเฬ. ชุณฺเห. วสฺเส. เหมนฺเต. คิมฺเห. ปุริเม วโยขนฺเธ. มชฺฌิเม วโยขนฺเธ. ปจฺฉิเม วโยขนฺเธ อริยธมฺมํ อาหริสฺสามิ สมาหริสฺสามิ อธิคจฺฉิสฺสามิ ผุสยิสฺสามิ สจฺฉิกริสฺสามีติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ; เอวมฺปิ อลีนจิตฺโต อกุสีตวุตฺติ.

ทฬฺหนิกฺกโม ถามพลูปปนฺโนติ: ทฬฺหนิกฺกโมติ: โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ ทฬฺหสมาทาโน อโหสิ กุสเลสุ ธมฺเมสุ, อวฏฺฐิตสมาทาโน กายสุจริเต วจีสุจริเต มโนสุจริเต ทานสํวิภาเค สีลสมาทาเน อุโปสถุปวาเส เมตฺเตยฺยตาย เปตฺเตยฺยตาย สามญฺญตาย พฺรหฺมญฺญตาย กุเลเชฏฺฐาปจายิตาย อญฺญตรญฺญตเรสุ อธิกุสเลสุ ธมฺเมสูติ ทฬฺหนิกฺกโม. ถามพลูปปนฺโนติ: โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ ถาเมน จ พเลน จ วิริเยน จ ปรกฺกเมน จ อุเปโต โหติ สมุเปโต อุปาคโต สมุปาคโต อุปปนฺโน สมุปปนฺโน สมนฺนาคโตติ ทฬฺหนิกฺกโม ถามพลูปปนฺโน. เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป. เตนาห โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ

"อารทฺธวิริโย ปรมตฺถปตฺติยา
อลีนจิตฺโต อกุสีตวุตฺติ
ทฬฺหนิกฺกโม ถามพลูปปนฺโน
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ.
ปฏิสลฺลานํ ฌานมริญฺจมาโน
ธมฺเมสุ นิจฺจํ อนุธมฺมจารี
อาทีนวํ สมฺมสิตา ภเวสุ
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

ปฏิสลฺลานํ ฌานมริญฺจมาโนติ: โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ ปฏิสลฺลานาราโม โหติ ปฏิสลฺลานรโต อชฺฌตฺตํ เจโตสมถมนุยุตฺโต อนิราकตชฺฌาโน ฌานมริญฺจติ, อนุปฺปนฺนสฺส วา ปฐมสฺส ฌานสฺส อุปฺปาทาย ยุตฺโต ปยุตฺโต สํยุตฺโต อายุตฺโต สมายุตฺโต, อนุปฺปนฺนสฺส วา ทุติยสฺส ฌานสฺส. อนุปฺปนฺนสฺส วา ตติยสฺส ฌานสฺส. อนุปฺปนฺนสฺส วา จตุตฺถสฺส ฌานสฺส อุปฺปาทาย ยุตฺโต ปยุตฺโต สํยุตฺโต อายุตฺโต สมายุตฺโตติ เอวํ ฌานมริญฺจติ. อถวา อุปฺปนฺนํ วา

ปฐมํ ฌานํ อาเสวติ ภาเวติ พหุลีกโรติ, ทุติยํ ฌานํ. ตติยํ ฌานํ. จตุตฺถํ ฌานํ อาเสวติ ภาเวติ พหุลีกโรตีติ เอวมฺปิ ฌานมริญฺจตีติ ปฏิสลฺลานํ ฌานมริญฺจมาโน.

ธมฺเมสุ นิจฺจํ อนุธมฺมจารีติ: ธมฺมา วุจฺจนฺติ จตฺตาโร สติปฏฺฐานา. ฯเปฯ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค. กตเม อนุธมฺมา? สมฺมาปฏิปทา, อนุโลมปฏิปทา, อปจฺจนีกปฏิปทา, อนฺวตฺถปฏิปทา ธมฺมานุธมฺมปฏิปทา, สีเลสุ ปริปูริการิตา, อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวารตา, โภชเน มตฺตญฺญุตา, ชาคริยานุโยโค, สติสมฺปชญฺญํ; อิเม วุจฺจนฺติ อนุธมฺมา. ธมฺเมสุ นิจฺจํ อนุธมฺมจารีติ: ธมฺเมสุ นิจฺจกาลํ สตตํ สมิตํ อพฺโพกิณฺณํ โปงฺขานุโปงฺขํ อุทกุมฺมิชาตํ อวีจิสนฺตติสหิตํ ผุสิตํ ปุเรภตฺตํ ปจฺฉาภตฺตํ ปุริมยาเม มชฺฌิมยาเม ปจฺฉิมยาเม กาเฬ ชุณฺเห วสฺเส เหมนฺเต คิมฺเห ปุริเม วโยขนฺเธ มชฺฌิเม วโยขนฺเธ ปจฺฉิเม วโยขนฺเธ จรติ วิจรติ อิริยติ วตฺเตติ ปาเลติ ยเปติ ยาเปตีติ ธมฺเมสุ นิจฺจํ อนุธมฺมจารี.

อาทีนวํ สมฺมสิตา ภเวสูติ: "สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ อาทีนวํ สมฺมสิตา ภเวสุ. "สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ. สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ. ฯเปฯ ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ, สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ อาทีนวํ สมฺมสิตา ภเวสูติ อาทีนวํ สมฺมสิตา ภเวสุ. เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป. เตนาห โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ

"ปฏิสลฺลานํ ฌานมริญฺจมาโน
ธมฺเมสุ นิจฺจํ อนุธมฺมจารี
อาทีนวํ สมฺมสิตา ภเวสุ
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ.

ตณฺหกฺขยํ ปตฺถยํ อปฺปมตฺโต
อเนลมูโค สุตวา สติมา
สงฺขาตธมฺโม นิยโต ปธานวา
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

ตณฺหกฺขยํ ปตฺถยํ อปฺปมตฺโตติ: ตณฺหาติ: รูปตณฺหา สทฺทตณฺหา คนฺธตณฺหา รสตณฺหา โผฏฺฐพฺพตณฺหา ธมฺมตณฺหา. ตณฺหกฺขยํ ปตฺถยนฺติ: ราคกฺขยํ โทสกฺขยํ โมหกฺขยํ คติกฺขยํ อุปปตฺติกฺขยํ ปฏิสนฺธิกฺขยํ ภวกฺขยํ สํสารกฺขยํ วฏฺฏกฺขยํ อิจฺฉนฺโต ปตฺถยนฺโต อภิชปฺปนฺโตติ ตณฺหกฺขยํ ปตฺถยํ. อปฺปมตฺโตติ: โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ สกฺกจฺจการี สาตจฺจการี. ฯเปฯ อปฺปมตฺโต กุสเลสุ ธมฺเมสูติ ตณฺหกฺขยํ ปตฺถยํ อปฺปมตฺโต.

อเนลมูโค สุตวา สติมาติ: อเนลมูโคติ โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ ปณฺฑิโต ปญฺญวา พุทฺธิมา ญาณี วิภาวี เมธาวีติ อเนลมูโค. สุตวาติ: โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ พหุสฺสุโต โหติ สุตธโร สุตสนฺนิจฺจโย, เย เต ธมฺมา อาทิกลฺยาณา มชฺเฌกลฺยาณา ปริโยสานกลฺยาณา สาตฺถา สพฺยญฺชนา, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ อภิวทนฺติ, ตถารูปาสฺส ธมฺมา พหุสฺสุตา โหนฺติ ธตา วจสา ปริจิตา มนสานุเปกฺขิตา ทิฏฺฐิยา สุปฏิวิทฺธาติ สุตวา. สติมาติ: โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ สติมา โหติ ปรเมน สติเนปกฺเกน สมนฺนาคโต จิรกตมฺปิ จิรภาสิตมฺปิ สริตาติ อเนลมูโค สุตวา สติมา.

สงฺขาตธมฺโม นิยโต ปธานวาติ: สงฺขาตธมฺโม วุจฺจติ ญาณํ; ยา ปญฺญา, ปชานนา. ฯเปฯ อโมโห ธมฺมวิจโย สมฺมาทิฏฺฐิ. สงฺขาตธมฺโมติ: โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ สงฺขาตธมฺโม ญาตธมฺโม ตุลิตธมฺโม ตีริตธมฺโม วิภูตธมฺโม วิภาวิตธมฺโม "สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ. ฯเปฯ

ยํกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ, สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ สงฺขาตธมฺโม ญาตธมฺโม ตุลิตธมฺโม ตีริตธมฺโม วิภูตธมฺโม วิภาวิตธมฺโม. อถวา ตสฺส ปจฺเจกสมฺพุทฺธสฺส ขนฺธา สงฺขาตา ธาตุโย สงฺขาตา อายตนานิ สงฺขาตานิ คติโย สงฺขาตา อุปปตฺติโย สงฺขาตา ปฏิสนฺธิโย สงฺขาตา ภวา สงฺขาตา สํสารา สงฺขาตา วฏฺฏา สงฺขาตา. อถวา ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ ขนฺธปริยนฺเต ฐิโต ธาตุปริยนฺเต ฐิโต อายตนปริยนฺเต ฐิโต คติปริยนฺเต ฐิโต อุปปตฺติปริยนฺเต ฐิโต ปฏิสนฺธิปริยนฺเต ฐิโต ภวปริยนฺเต ฐิโต สํสารปริยนฺเต ฐิโต วฏฺฏปริยนฺเต ฐิโต สงฺขารปริยนฺเต ฐิโต อนฺติมภเว ฐิโต อนฺติมเทหธโร ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ.

ยสฺสายํ ปจฺฉิมโก ภโว จริมายํ สมุสฺสโย
ชาติชรามรณสํสาโร นตฺถิ ตสฺส ปุนพฺภโว.

ติสงฺขาตธมฺโม.

นิยโตติ: นิยามา วุจฺจนฺติ จตฺตาโร อริยมคฺคา. จตูหิ อริยมคฺเคหิ สมนฺนาคโต นิยโต, อริยมคฺเคหิ นิยามํ ปตฺโต สมฺปตฺโต ผุสิโต สจฺฉิกโตติ นิยโต. ปธานวาติ: ปธานํ วุจฺจติ วีริยํ; โย เจตโส วีริยารมฺโภ, นิกฺกโม, ปรกฺกโม, อุสฺสาโห, อุสฺโสฬฺหี, ถาโม, ธิติ, อสิถิลปรกฺกโม, อนิกฺขิตฺตฉนฺทตา, อนิกฺขิตฺตธุรตา, ธุรสมฺปคฺคาโห, วีริยํ, วีริยินฺทฺริยํ, วีริยพลํ, สมฺมาวายาโม. โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ อิมินา ปธาเนน อุเปโต สมุเปโต อุปาคโต สมุปาคโต อุปปนฺโน สมุปปนฺโน สมนฺนาคโต; ตสฺมา โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ ปธานวาติ สงฺขาตธมฺโม นิยโต ปธานวา. เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป. เตนาห โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ

"ตณฺหกฺขยํ ปตฺถยํ อปฺปมตฺโต
อเนลมูโค สุตวา สติมา

สงฺขาตธมฺโม นิยโต ปธานวา
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ.
สีโหว สทฺเทสุ อสนฺตสนฺโต
วาโตว ชาลมฺหิ อสชฺชมาโน
ปทุมํว โตเยน อลิมฺปมาโน
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

สีโหว สทฺเทสุ อสนฺตสนฺโตติ: ยถา สีโห มิคราชา สทฺเทสุ อสนฺตาสี อปริสนฺตาสี อนุตฺราสี อนุพฺภิคฺโค อนุสฺสงฺกี อนุตฺราโส อภีรุ อฉมฺภี อนุตฺราสี อปลายี; ปจฺเจกสมฺพุทฺโธปิ สทฺเทสุ อสนฺตาสี อปริสนฺตาสี อนุตฺราสี อนุพฺภิคฺโค อนุสฺสงฺกี อนุตฺราโส อภีรุ อฉมฺภี อนุตฺราสี อปลายี ปหีนภยเภรโว วิคตโลมหํโส วิหรตีติ สีโหว สทฺเทสุ อสนฺตสนฺโต.

วาโตว ชาลมฺหิ อสชฺชมาโนติ: วาโตติ: ปุรตฺถิมา วาตา, ปจฺฉิมา วาตา, อุตฺตรา วาตา, ทกฺขิณา วาตา, สรชา วาตา, สีตา วาตา, อุณฺหา วาตา, ปริตฺตา วาตา, อธิมตฺตา วาตา, กาลวาตา, เวรมฺภวาตา, ปกฺขิวาตา, สุปณฺณวาตา, ตาลปณฺณวาตา, วิธูปนวาตา. ชาลํ วุจฺจติ สุตฺตชาลํ. ยถา วาโต ชาลมฺหิ น สชฺชติ น คณฺหติ น พชฺฌติ น ปลิพชฺฌติ; เอวเมว เทฺว ชาลา: ตณฺหาชาลญฺจ, ทิฏฺฐิชาลญฺจ. ฯเปฯ อิทํ ตณฺหาชาลํ. ฯเปฯ อิทํ ทิฏฺฐิชาลํ. ตสฺส ปจฺเจกสมฺพุทฺธสฺส ตณฺหาชาลํ ปหีนํ, ทิฏฺฐิชาลํ ปฏินิสฺสฏฺฐํ, ตณฺหาชาลสฺส ปหีนตฺตา ทิฏฺฐิชาลสฺส ปฏินิสฺสฏฺฐตฺตา โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ รูเป น สชฺชติ สทฺเท น สชฺชติ. ฯเปฯ ทิฏฺฐสุตมุตวิญฺญาตพฺเพสุ ธมฺเมสุ น สชฺชติ น คณฺหติ น พชฺฌติ น ปลิพชฺฌติ, นิกฺขนฺโต นิสฺสฏฺโฐ วิปฺปมุตฺโต วิสญฺญุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรตีติ วาโตว ชาลมฺหิ อสชฺชมาโน.

ปทุมํว โตเยน อลิมฺปมาโนติ: ปทุมํ วุจฺจติ ปทุมปุปฺผํ. โตยํ

วุจฺจติ อุทกํ. ยถา ปทุมปุปฺผํ โตเยน น ลิมฺปติ, อลิตฺตํ อนุปลิตฺตํ; เอวเมว เทฺว เลปา: ตณฺหาเลโป จ, ทิฏฺฐิเลโป จ. ฯเปฯ อยํ ตณฺหาเลโป. ฯเปฯ อยํ ทิฏฺฐิเลโป. ตสฺส ปจฺเจกสมฺพุทฺธสฺส ตณฺหาเลโป ปหีโน, ทิฏฺฐิเลโป ปฏินิสฺสฏฺโฐ, ตณฺหาเลปสฺส ปหีนตฺตา ทิฏฺฐิเลปสฺส ปฏินิสฺสฏฺฐตฺตา โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ รูเป น ลิมฺปติ สทฺเท น ลิมฺปติ. ฯเปฯ ทิฏฺฐสุตมุตวิญฺญาตพฺเพสุ ธมฺเมสุ น ลิมฺปติ นุปลิมฺปติ, อลิตฺโต อนุปลิตฺโต นิกฺขนฺโต นิสฺสฏฺโฐ วิปฺปมุตฺโต วิสํยุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรตีติ ปทุมํว โตเยน อลิมฺปมาโน. เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป. เตนาห โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ

"สีโหว สทฺเทสุ อสนฺตสนฺโต
วาโตว ชาลมฺหิ อสชฺชมาโน
ปทุมํว โตเยน อลิมฺปมาโน
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ.
สีโห ยถา ทาฐพลี ปสยฺห
ราชา มิคานํ อภิภุยฺยจารี
เสเวถ ปนฺตานิ เสนาสนานิ
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

สีโห ยถา ทาฐพลี ปสยฺห ราชา มิคานํ อภิภุยฺยจารีติ: ยถา สีโห มิคราชา ทาฐพลี ทาฐาวุโธ สพฺเพ ติรจฺฉานคเต ปาเณ อภิภุยฺย อภิภวิตฺวา อชฺโฌตฺถริตฺวา ปริยาทิยิตฺวา มทฺทิตฺวา จรติ วิจรติ อิริยติ วตฺเตติ ปาเลติ ยเปติ ยาเปติ; เอวเมว ปจฺเจกสมฺพุทฺโธปิ ปญฺญาพลี ปญฺญาวุโธ สพฺพปาณภูเต ปญฺญาย อภิภุยฺย อภิภวิตฺวา อชฺโฌตฺถริตฺวา ปริยาทิยิตฺวา มทฺทิตฺวา จรติ วิจรติ อิริยติ วตฺเตติ ปาเลติ ยเปติ ยาเปตีติ สีโห ยถา ทาฐพลี ปสยฺห ราชา มิคานํ อภิภุยฺยจารี.

เสเวถ ปนฺตานิ เสนาสนานีติ: ยถา สีโห มิคราชา อรญฺญวนปตฺถานิ อชฺโฌคาเหตฺวา จรติ วิจรติ อิริยติ วตฺเตติ ปาเลติ ยเปติ ยาเปติ; เอวเมว ปจฺเจกสมฺพุทฺโธปิ อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวติ อปฺปสทฺทานิ อปฺปนิคฺโฆสานิ วิชนวาตานิ มนุสฺสราหเสยฺยกานิ ปฏิสลฺลานสารุปฺปานิ. โส เอโก คจฺฉติ, เอโก ติฏฺฐติ, เอโก นิสีทติ, เอโก เสยฺยํ กปฺเปติ, เอโก คามํ ปิณฺฑาย ปวิสติ, เอโก ปฏิกฺกมติ, เอโก รโห นิสีทติ, เอโก จงฺกมํ อธิฏฺฐาติ, เอโก จรติ วิจรติ อิริยติ วตฺเตติ ปาเลติ ยเปติ ยาเปตีติ เสเวถ ปนฺตานิ เสนาสนานิ. เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป. เตนาห โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ

"สีโห ยถา ทาฐพลี ปสยฺห
ราชา มิคานํ อภิภุยฺยจารี
เสเวถ ปนฺตานิ เสนาสนานิ
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ.
เมตฺตํ อุเปกฺขํ กรุณํ วิมุตฺตึ
อาเสวมาโน มุทิตญฺจ กาเล
สพฺเพน โลเกน อวิรุชฺฌมาโน
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

เมตฺตํ อุเปกฺขํ กรุณํ วิมุตฺตึ อาเสวมาโน มุทิตญฺจ กาเลติ: โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ. อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ, เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรติ, กรุณาสหคเตน เจตสา. มุทิตาสหคเตน เจตสา. อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ. อิติ อุทฺธมโธ

ติริยํ สัพพธิ สัพพัตตตาย สัพพาวันตํ โลกํ, อุเปกขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหัคคเตน อัปปมาเณน อเวเรน อพยาปัชเฌน ผริตวา วิหรตีติ เมตตํ อุเปกขํ กรุณํ วิมุตตึ อาเสวมาโน มุทิตัญจ กาเล.

สัพเพน โลเกน อวิรุชฌมาโนติ: เมตตาทีนํ ภาวิตัตตา เย ปุรัตถิมาย ทิสาย สัตตา, เต อัปปฏิกูลา โหนติ. เย ปัจฉิมาย ทิสาย สัตตา. เย อุตตราย ทิสาย สัตตา. เย ทักขิณาย ทิสาย สัตตา. เย ปุรัตถิมาย อนุทิสาย สัตตา. เย ปัจฉิมาย อนุทิสาย สัตตา. เย อุตตราย อนุทิสาย สัตตา. เย ทักขิณาย อนุทิสาย สัตตา. เย อโธคมาย ทิสาย สัตตา. เย อุปริมาย ทิสาย สัตตา. เย ทสสุ ทิสาสุ วิทิสาสุ สัตตา, เต อัปปฏิกูลา โหนติ. สัพเพน โลเกน อวิรุชฌมาโนติ: สัพเพน สัตตโลเกน อวิรุชฌมาโน อัปปฏิวิรุชฌมาโน อฆฏิยมาโน อัปปฏิหัญญมาโนติ สัพเพน โลเกน อวิรุชฌมาโน เอโก จเร ขัคควิสาณกัปโป. เตนาห โส ปัจเจกสัมพุทโธ

"เมตตํ อุเปกขํ กรุณํ วิมุตตึ
อาเสวมาโน มุทิตัญจ กาเล
สัพเพน โลเกน อวิรุชฌมาโน
เอโก จเร ขัคควิสาณกัปโปติ.
ราคัญจ โทสัญจ ปหาย โมหํ
สันทาลยิตวาน สัญโญชนานิ
อสันตสํ ชีวิตสังขยัมหิ
เอโก จเร ขัคควิสาณกัปโป.

ราคัญจ โทสัญจ ปหาย โมหันติ: ราคันติ: โย ราโค สาราโค. ฯเปฯ อภิชฌา โลโภ อกุสลมูลํ. โทสันติ: โย จิตตัสส อาฆาโต.

ฯเปฯ จิณฺณิกํ อสฺสุโรโป อนตฺตมนตา จิตฺตสฺส. โมโหติ ทุกฺเข อญฺญาณํ. ฯเปฯ อวิชฺชาลงฺคี โมโห อกุสลมูลํ. ราคญฺจ โทสญฺจ ปหาย โมหนฺติ: โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ ราคญฺจ โทสญฺจ โมหญฺจ ปหาย ปชหิตฺวา วิโนเทตฺวา พฺยนฺตีกริตฺวา อนภาวํ คเมตฺวาติ ราคญฺจ โทสญฺจ ปหาย โมหํ.

สนฺทาลยิตฺวาน สญฺโญชนานีติ: ทส สญฺโญชนานิ กามราคสญฺโญชนํ ปฏิฆสญฺโญชนํ. ฯเปฯ อวิชฺชาสญฺโญชนํ. สนฺทาลยิตฺวาน สญฺโญชนานีติ: สญฺโญชนานิ สนฺทาลยิตฺวาน ปทาลยิตฺวาน สมฺปทาลยิตฺวาน ปชหิตฺวาน วิโนเทตฺวาน พฺยนฺตีกริตฺวาน อนภาวํ คเมตฺวานาติ สนฺทาลยิตฺวาน สญฺโญชนานิ.

อสนฺตสํ ชีวิตสงฺขยมฺหีติ: โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ ชีวิตปริโยสาเน อสนฺตาสี อปริสนฺตาสี อนุตฺราสี อนุพฺภิคฺโค อนุสฺสกี อนุตฺราโส อภีรุ อฉมฺภี อนุตฺราสี อปลายี ปหีนภยเภรโว วิคตโลมหํโส อสนฺตสํ ชีวิตสงฺขยมฺหิ. เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป. เตนาห โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ

"ราคญฺจ โทสญฺจ ปหาย โมหํ
สนฺทาลยิตฺวาน สญฺโญชนานิ
อสนฺตสํ ชีวิตสงฺขยมฺหิ
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ.
ภชนฺติ เสวนฺติ จ การณตฺถา
นิกฺการณา ทุลฺลภา อชฺช มิตฺตา
อตฺตตฺถปญฺญา อสุจี มนุสฺสา
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป.

ภชนฺติ เสวนฺติ จ การณตฺถาติ: อตฺตตฺถการณา อุภยตฺถการณา ทิฏฺฐธมฺมิกตฺถการณา สมฺปรายิกตฺถการณา ปรมตฺถการณา ภชนฺติ

สมฺภชนฺติ เสวนฺติ ปฏิเสวนฺตติ ภชนฺติ เสวนฺติ จ การณตฺถา.
นิกฺการณา ทุลฺลภา อชฺช มิตฺตาติ: เทฺว มิตฺตา: อาคาริกมิตฺโต จ, อนาคาริกมิตฺโต จ. ฯเปฯ อยํ อาคาริกมิตฺโต. ฯเปฯ อยํ อนาคาริกมิตฺโต. นิกฺการณา ทุลฺลภา อชฺช มิตฺตาติ: อิเม เทฺว มิตฺตา อการณา อเหตู อปฺปจฺจยา ทุลฺลภาติ นิกฺการณา ทุลฺลภา อชฺช มิตฺตา.
อตฺตตฺถปญฺญา อสุจี มนุสฺสาติ: อตฺตตฺถปญฺญาติ: อตฺตโน อตฺถาย อตฺตโน เหตุ อตฺตโน ปจฺจยา อตฺตโน การณา ภชนฺติ สมฺภชนฺติ เสวนฺติ นิเสวนฺติ สํเสวนฺติ อาจรนฺติ สมาจรนฺติ ปยิรุปาสนฺติ ปุจฺฉนฺติ ปริปญฺหนฺตติ อตฺตตฺถปญฺญา. อสุจี มนุสฺสาติ: อสุจินา กายกมฺเมน สมนฺนาคตาติ อสุจี มนุสฺสา. อสุจินา วจีกมฺเมน สมนฺนาคตาติ อสุจี มนุสฺสา. อสุจินา มโนกมฺเมน สมนฺนาคตาติ อสุจี มนุสฺสา. อสุจินา ปาณาติปาเตน. อสุจินา อทินฺนาทาเนน. อสุจินา กาเมสุมิจฺฉาจาเรน. อสุจินา มุสาวาเทน. อสุจิยา ปิสุณาย วาจาย. อสุจิยา ผรุสาย วาจาย. อสุจินา สมฺผปฺปลาเปน. อสุจิยา อภิชฺฌาย. อสุจินา พฺยาปาเทน. อสุจิยา มิจฺฉาทิฏฺฐิยา สมนฺนาคตาติ อสุจี มนุสฺสา. อสุจิยา เจตนาย สมนฺนาคตาติ อสุจี มนุสฺสา. อสุจิยา ปตฺถนาย สมนฺนาคตาติ อสุจี มนุสฺสา. อสุจินา ปณิธินา สมนฺนาคตาติ อสุจี มนุสฺสา หีนา นิหีนา ปริหีนา โอมกา ลามกา ชตุกฺกา ปริตฺตาติ อตฺตตฺถปญฺญา อสุจี มนุสฺสา.
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ: เอโกติ: ฯเปฯ จเรติ อฏฺฐ จริยา ฯเปฯ เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโป. เตนาห โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ

ภชนฺติ เสวนฺติ จ การณตฺถา
นิกฺการณา ทุลฺลภา อชฺช มิตฺตา
อตฺตตฺถปญฺญา อสุจี มนุสฺสา
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ.

ขคฺควิสาณสุตฺตนิทฺเทโส นิฏฺฐิโต.

อชิโต ติสฺสเมตฺเตยฺโย ปุณฺณโก อถ เมตฺตคู
โธตโก อุปสีโว จ นนฺโท จ อถ เหมโก
โตเทยฺยกปฺปา ทุภโย ชตุกณฺณี จ ปณฺฑิโต.
ภทฺราวุโธ อุทโย จ โปสาโล จาปิ พฺราหฺมโณ
โมฆราชาปิ เมธาวี ปิงฺคิโย จ มหาอิสี.
โสฬสนฺนํ ปเนเตสํ พฺราหฺมณานํว สาสนํ
ปารายนานํ นิทฺเทโส ติสฺสกา จ ภวนฺติ หิ
ขคฺควิสาณสุตฺตานํ นิทฺเทสาปิ ตเถว จ
นิทฺเทสา ทุวิธา เญยฺยา ปริปุณฺณา สลกฺขิตา.

สุตฺตนิทฺเทโส สมตฺโต.

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

BL 1411 T8 1893 v.27

Tripitaka
[Tipitaka]

[redacted]